

NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	NİŞANTAŞI UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
<p>SAHİBİ / PROPRIETOR:</p> <p>Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU (Nişantaşı Üniversitesi adına / On Behalf of Nişantaşı University)</p> <p>EDİTÖR / EDITOR:</p> <p>Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ</p> <p>EDİTÖR YARDIMCILARI / VICE EDITORS:</p> <p>Dr. Öğr. Üyesi Hazar DÖRDÜNCÜ Öğr. Gör. İlyas TURĞAY Arş. Gör. Şerafettin SEVGİLİ</p> <p>İNGİLİZCE REDAKSİYON / ENGLISH REDACTION:</p> <p>Öğr. Gör. Duygu AKAY</p> <p>YAYIN SEKRETERİ / PUBLISHING SECRETARY:</p> <p>Canan TİRYAKİGİL</p>	<p>YAYIN KURULU / PUBLISHING BOARD:</p> <p>Prof. Dr. Asım SALDAMLI Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU Prof. Dr. Serap İNCAZ Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ Doç. Dr. Ceyda DENEÇLİ Doç. Dr. Funda YALIM Doç. Dr. Neşet HİKMET Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK Dr. Öğr. Üyesi Dr. Özlem KALE Dr. Öğr. Üyesi Sevda DENEÇLİ Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz AYDIN</p> <p>DANIŞMA KURULU / ADVISOR COMITTEE:</p> <p>Prof. Dr. Ahmet KIZIL Prof. Dr. Berdal ARAL Prof. Dr. Cemal ŞANLI Prof. Dr. Güldem CERİT Prof. Dr. Halim KAZAN Prof. Melis Oktuğ ZENGİN Prof. Dr. Murat ÇAK Prof. Dr. Ömer Cüneyt BİNATLI Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ Prof. Dr. Yusuf AVCI</p>

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez yayımlanan, bilimsel hakem kurulu olan bir yayındır. Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki düşünce ve görüşler sadece yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Dergisi'nin veya Nişantaşı Üniversitesi'nin görüşlerini ifade etmez. Her hakkı saklıdır.

ISSN:2147-5121

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maslak Mahallesi 1453 Söğütözü Sokak, No: 20 Ağaoğlu Maslak 1453 Sarıyer/İstanbul
Tel : 0 (212) 210 1010, Faks : 0 (212) 565 2525
E-posta: sbd@nisantasi.edu.tr
Web: sbd.nisantasi.edu.tr

Kapak Tasarımı: Öğr. Gör. Mustafa KUTLU (Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programı)

ISSN:2147-5121

T.C.

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

NIŞANTAŞI UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

CiltVolume: 6 **Sayı**Number:2 **Yıl**Year:2018 **Güz** Fall

KAPSAM / SUBJECTS

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler

- İşletme Yönetimi / Business Management
- Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Political Sciences and Public Administration
- İktisat ve Ekonomi Politik / Economics and Political Economy
- Uluslararası İlişkiler / International Relations
- Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi / International Trade and Logistics Management
- Finans ve Bankacılık / Finance and Banking
- Turizm ve Otel İşletmeciliği/ Tourism and Hotel Management
- Psikoloji / Psychology
- Sosyoloji / Sociology
- Sosyal Hizmet / Social Work
- Sağlık Yönetimi / Health Management
- Halkla İlişkiler ve Reklam / Public Relations and Advertising
- Üretim ve Teknoloji / Production and Technology

İletişim, Sanat ve Tasarım

- Radyo – TV – Sinema / Radio – TV - Cinema
- Gazetecilik / Journalism
 - TV Haberciliği ve Programcılığı / TV Reporting and Programming
- Fotoğrafçılık / Photography
- İletişim Tasarımı / Communication Design
- Görsel İletişim Tasarımı / Visual Communication Design
- Çizgi Film ve Animasyon Tasarımı / Animation Design
- Tekstil ve Moda Tasarımı / Textile and Fashion
- Endüstriyel Ürün Tasarımı / Industrial Design
- Tiyatro ve Sahne Sanatları / Theatre and Performing Arts
- Gastronomi ve Mutfak Sanatları / Gastronomy and Culinary Arts
- Plastik Sanatlar / Plastic Arts

Diğer Dallar

- Hukuk / Law
- Tarih / History
- Türk Dili ve Edebiyatı / Turkish Language and Literature
- İngiliz Dili ve Edebiyatı / English Language and Literature

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin Saygıdeğer Okurları,

Yeni bir sayıda sizlerle birlikte olmak ve akademik camianın dikkatle merak ettiği özgün konuları sizlerle paylaşmanın sevincini yaşıyoruz. Her yeni sayıda yaptığımız gibi bu sayıda da alanında uzman yazarların yoğun emek harcayarak oluşturdukları çalışmaları size ulaştırarak görevimizi yerine getiriyoruz. Bilim adına en değerli ve somut üretimler olan makaleleri, ilgisine sunan merci olarak yerine getirdiğimiz görevin de öneminin farkındayız.

Dergimiz, bilimsellik, tarafsızlık ve akademik üretime katkı olarak belirlediğimiz temel ilkeler üzerine inşa edilmiş ve kurulduğu günden bu yana bu ilkeleri uygulamıştır. Bu çerçevede dergimiz bilimsel “hakemli dergi” statüsündedir; hakem ve yazarların birbirinden tamamen bağımsız bir değerlendirme sürecinin geçerli olduğu ve her makalenin üç ayrı hakem tarafından değerlendirildiği bir sistem uygulanmaktadır. Haziran ve Aralık aylarında yılda iki defa yayınlanan dergimize, Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça ve Fransızca makaleler kabul edilmektedir.

İçinde bulunduğumuz bilimsel ortamda ön plandaolan “disiplinler arası çalışma” dergimizin esas ölçütlerinden bir diğeridir. Nitekim bilimsel alanları bir araya getirmenin ve her alanın birbirinden beslendiği bir akademik alan oluşturmanın önemine inanıyoruz. Bu çerçevede dergimizde idari bilimlerden, iletişim bilimlerine; sanat ve tasarımdan hukuk, tarih ve edebiyata uzanan geniş bir yelpazede çalışmalar sunuyoruz.

Kuşkusuz, bu sayı içten ve yoğun bir çalışmanın bir ürünü olarak elinizde bulunmaktadır. Başta yazarlarımız ve hakemlerimiz olmak üzere bu sayıda emeği geenherkese teşekkür ederiz. Sonraki sayılarımızda hakem veya yazar olarak katkılarınızı bekler, çalışmalarımızda başarılar dileriz.

Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ

Nişantaşı Üniversitesi

Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Serap İncaz	Nişantaşı Üniversitesi
Doç. Dr. Funda Yalım	Nişantaşı Üniversitesi
Doç. Dr. Orçun Gündüz	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin şehitoğlu	Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Umut Hacıfevzioğlu	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aykut Alp	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bergen Coşkun Özüaydın	T.C. Maltepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çisem Bektur	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erdiñ Koç	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Ak	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Olkan Senemoğlu	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Aslan	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selim Sezer	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan Akgün	İstanbul Kent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz Aydın	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Hatipoğlu	Nişantaşı Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfa No

Kişisel Durum Değişkenlerinin Çalışan Performansı ile İlişkisi: Sivil Havacılık Sektöründe Bir Uygulama Abdullah TÜRK	1-19
Deneyimsel Pazarlama ile Hizmet Kalitesi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma Murat BAŞTUĞ	20-49
İnsan Kaynakları Yetkinlikleri ile Çalışan Performansı İlişkisi: Kamu ve Özel Sektör Karşılaştırması Derya CİHAN ÖKSÜZOĞLU – Elvan KARAARSLAN - Muhammet Fatih ŞENGÜLLENDİ Yonca Deniz GÜROL	50-66
Sürdürülebilir Şehirler için Bir Ölçek Çalışması: İzmir İli Örneği Yücel ÖZTÜRKOĞLU – Melisa ÖZBİLTEKİN – Irmak SÜRGEÇ – Nazlıcan GÖZACAN	67-79
Sinir Savaşının Aktörleri: Psikolojik Harp, Psikolojik Harekat ve Propaganda Yunus KARAAĞAÇ	80-97
Alain Badiou'da Etik ve Siyaset İlişkisi Ayşe Çiğdem KOCAMAN	98-129
"Kolektivist Bakunin versus Komünist Marx" Yazısının Eleştirel Kenar Notları Olkan SENEMOĞLU	130-139
Paris Komünü'ndeki Demokrasinin Analizi Birkan BUDAK	140-155
Türkiye'de Turizm Seyahat Geliri ile Turistlerin Kart Kullanımı Arasındaki İlişkinin Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi ile Analizi Sonat BAYRAM – Gökhan SÖNMEZLER	156-165

KİŞİSEL DURUM DEĞİŞKENLERİNİN ÇALIŞAN PERFORMANSI İLE İLİŞKİSİ: SİVİL HAVACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Dr. Abdullah TÜRK*

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, kişilerin demografik farklılıkları ile performansları arasındaki ilişkiyi sivil havacılık sektöründe incelemek ve bu ilişkiden uygulamaya yönelik bir takım çıkarımlarda bulunmaktır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle demografik değişkenlerin önemi üzerinde durulırken çalışan performansına ilişkin ve sivil havacılık sektörü ile alakalı teorik çerçeve çizilmiştir. Bu çalışma sivil havacılık sektöründe çeşitli kademe, kıdem ve mesleki uzmalığa sahip 419 çalışan üzerinden ölçümlenmiştir. Sonuçlar kişisel durum değişkenlerinin çalışan performansı ile kısmi ve farklı yönlerden doğrudan pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Performansı, Sivil Havacılık, Demografik Farklılıklar,

THE RELATIONSHIP BETWEEN WORKING PERFORMANCE OF PERSONAL STATUS VARIABLES: AN APPLICATION IN CIVIL AVIATION SECTOR

Abstract

The main purpose of this study is to examine the relationship between demographic differences and performances of individuals in the civil aviation sector and to make a number of implications for this application. For this purpose, firstly, while emphasizing the importance of demographic variables, theoretical framework related to employee performance and civil aviation sector were drawn. This study has been measured in 419 employees with various levels, seniority and professional expertise in the civil aviation sector. The results showed that there is a positive direct relationship between the personal status variables and the employee performance and partial and different aspects.

Keywords: Employee Performance, Civil Aviation, Demographic Differences,

Giriş

İşletmelerin sosyal birer canlı olarak; onu oluşturan çevreleri, her türlü kaynakları ve kaynak sağlayıcıları ile birbirinden farklılaştıkları görülmektedir. Bu farklılıklar ise işletmelere özgün birer kimlik kazandırmaktadır. Dolayısı ile her işletme farklı öz

* e-mail: drabdullahturk@gmail.com

değerler ile temellenmektedir. Bu değerler, onların benzer durum ve eylemlere dahi farklı tepkiler vermelerine ve farklı kurumsallaşma süreçleri geçirmelerine neden olmaktadır. Bu süreç içinde öz bir kültür geliştiren işletmeler, tabii olarak faaliyetlerine devam etme, kar etme ve büyüme gibi amaçları gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. İşletmeler, bu amaçlarını rekabet ortamı içinde gerçekleştirmek zorunda oldukları için, ekonomik, ticari, hukuki, siyasi, demografik ve teknolojik tüm makro değişkenleri takip ederek süreç uyumlaştırma yapmak zorunda kalmaktadır. Bu değişimlere uyum ve karşı tepki geliştirme, işletme çalışanlarından bağımsız düşünülemez. Çünkü işletmeler her ne kadar bir takım kaynakları kullanma becerisine göre ayrışıyor da işletme içinde o kaynakları kullananlar, yine bir kaynak olan hatta kaynaktan öte değer olan işletmenin çalışanlarıdır. Bu konuya özellikle vurgu yapılmasının nedeni, bir çok ampirik çalışmada ölçümlenen değişkenler arasındaki ilişkiye bakılırken, demografik veriler üzerinden yapılan bulgular daha çok yardımcı bulgu gibi değerlendiriliyor. Halbuki endüstri 4.0 ile hayatımızın içine robotik çalışmalar yakında birçok alanda varlığını gösterecek ve insan süreçten çıkacaktır. Peki robotu icat eden onu bir araya getiren, deneyler yapan, yazılımlar geliştirenler kim? Tabii ki yine çalışanlar. Onlardan beklenenler ise her seferinde daha performanslı ürünler daha katma değerli işler ortaya koyulmasıdır. Hal böyle iken çalışanların demografik farklılıklarını ki; yaş, maaş, cinsiyet, sektör tecrübesi, medeni durum, eğitim gibi sosyal donatıları çok önemsememek hatta çalışmalarda bu verileri çoğu kez sadece zorunlu veriler olduğu için kullanmak, arzulanan performans ile olan performans arası denge sorununu anlatabilmeye önemli bir argüman gibi görünmektedir. Kullanılan kaynakların içindeki en değerli olanı, özellikle bu çalışma için değil genel olarak işletmeler açısından ele alınacak olursa; işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirip nihai amaçlarına ulaşmada kullandıkları maddi kaynaklara bakıldığında bunların benzer olduğu görülmektedir. Peki bu benzerliği benzersiz yapan özellik nedir?

Bunca benzeşen kaynaklara rağmen işletmeyi diğer işletmeden ayıran, değerli, nadir, taklit edilemez, ikame edilemez olan özelliği elbette ki onun insan kaynağıdır. Helvacı örneğinde olduğu gibi; bir helva su, şeker, un ve yağ gibi temel maddelerden oluşur ama aynı helva ortaya çıkmaz tatlar farklılaşır işte bu farklılığın sebebi o kaynakları kullanan yine bir kaynak olarak görünen insan unsurudur (Ülgen ve Mirze, 2013). Bu değerli benzetmeye bakıldığında insanın esasen maddi olan kaynaklardan çok daha farklı bir yetenek olduğu aşikardır. Bu nedenle insan bir kaynaktan daha çok bir değer ifade etmektedir. Böylesine belirleyici bir yetenek unsuru ile ilgili verilerin, çalışmalarda

ikincil veri değerlendirilmesi birçok çalışmada hata ve sapma yol açabilir. Bu bakış açısıyla ortaya koyulan bu çalışma çalışanların kişisel durum değişkenlerinin iş performansları ile ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın uygulama aşaması için ise Türk sivil havacılık sektörü seçilmiştir. Bu sektör üzerinde uygulama yapılmasının nedeni ise özellikle Türkiye'nin, Dünya'da en bilinir markasının bu sektörde yer alması. Nihayetinde işletmelerin, faaliyetlerine devam edebilme, rekabet edebilme, üstün olabilme gibi amaçlarının tamamına etki eden faktörlerin bir arada olmasına rağmen ilgili sektörde yeterli düzeyde çalışma yapılmamış olması dikkat çekici görünmekte ve bu durum literatüre katkı yapma adına değerli görünmektedir. Bu durumdan farklı olarak sektör seçimindeki başlıca amaçlar;

Bu alanda yaşanan teknolojik değişim hızı ve bunun ilk çalışanların iş hayatlarına etki etmesi, sektör özelliği bakımından birim maliyetlerin yüksek olması ve ilk maliyet unsurunun ve yine bu maliyetleri düşürücü ilk önemli unsurun çalışan olarak görülmesi, sektörel rekabetin ölçeğinin büyük olması ve ölçek ekonomisinden faydalanma derecesinin önemi ve bu ekonomik verilerin yönetiminin çalışan eli ile görülmesi, hava yolu işletmelerinin ve diğer ulaşım işletmeciliklerinin tamamı baz alındığında, Dünya'daki ticari taşıma ağı içinde dolar bazında payının %33 seviyelerine ulaşmış olması, bu sektörün siyasi, hukuki ve ekonomi gibi makro gelişmelerin ciddi etki alanı içinde olması ve nihayetinde küresel işletmecilik ve markalar dikkate alındığında; hava ulaştırma işletmeciliği sektörü markalarının, diğer markalar içindeki payı ve marka değeri olarak sıralanabilir.

1. Sivil havacılık ve Türk Sivil Havacılık Sektörünün Gelişimi

Türkiye havacılık sistemi gerek coğrafi konumu ve nüfus yapısı, bu özelliklerden dolayı gelişime çok açık bir yapıya sahiptir. Havacılık sektörünün genel olarak ihracat, ticaret, turizm ve lojistik gibi sektörlerle derin bağlantıları bulunması bu sektörün birçok disiplinin etkisi altında olduğunu göstermektedir. Havacılık sektöründeki gelişmeler yeni pazarlar yaratılmasında ve rekabet stratejilerinin geliştirilmesinde kritik etkilere sebep olmaktadır. Dolayısı ile havacılık sektörü birçok sektörün gelişimine katalizör olarak görev yapmaktadır ve bu yönü ile ekonomik gelişim açısından temel sektörlerden biridir (Türk ve Şener, 2018).

Türkiye’de ilk sivil havacılık çalışmalarına bakıldığında; Havacılığın, 1912 yılında bugünkü Atatürk Havalimanının hemen yakınında tesis olarak iki hangar ve küçük bir alanda başladığı bilinmektedir. Daha sonra ise; günümüzde, Türk Hava Kurumu olan Türk Tayyare Cemiyeti (1925) kurulmuş ve Türk havacılığının kurumsal temelleri atılmıştır. 1933 yılında sivil hava taşımacılığı, beş uçaklık bir filo ile Türk Hava Postaları ismiyle yürütülmeye başlanmıştır. Cumhuriyet’in 10.yılında ise bugünkü Türk Hava Yolları’nın temelini oluşturan, Havayolları Devlet İşletmesi kurulmuştur (Korul ve Küçükonal, 2003). Aynı dönemde özel teşebbüsler de başlamış ve 1935 yılında İstanbul Beşiktaş’da bir uçak fabrikası, Sivas Divriği’de Uçak ve Motor fabrikası açılırken İstanbul Yeşilköy’de, bir Havaalanını ve Gök Okulu kurulmuştur. 1940’lı yılların ortalarında ülkemiz, devlet ve özel sektör olarak Avrupa’nın 3. büyük hava endüstrisine sahip olmuştur. Kayseri ve Etimesgut/Ankara fabrikalarında Türk Hava Kurumu uçak ve motor üretirken, tamamen yerli mühendis ve işçilerle ilk Türk tipi yolcu uçağını yapılmış ve 1938 yılında “Avrupa A Klası” yolcu uçakları kategorisinde birinci seçilmiştir (Saldıraner, 1992). Sivil havacılığın asıl gelişimi ise; ikinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlamıştır. Bu dönemde hem uçaklar modernize edilmiş, hem de yeni havalimanları yapımına başlanmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi kurularak, havalimanı işlemeciliği, bu kuruluşa bırakılmıştır (Sezgin, 1991). 1958-1983 yılları arasında Türk Sivil havacılığı incelendiğinde ülkenin tek havayolu taşıyıcısı olan THY’dir. Bu sektörde hem THY’ye hem de yabancı havayolu işletmelerine yer ve ikram hizmeti sunmak için 1958 yılında, devlet tarafından Hava Hizmetleri A.Ş. ve özel teşebbüs tarafından Çelebi Hava Servisi A.Ş. kurulmuştur (Korul ve Küçükonal, 2003). 1990 yılının ilk yarısına kadar sektör gelişmeye devam etmiş, fakat 1990’da çıkan Körfez Krizi ve bunu izleyen sıcak savaş ile birlikte sigorta primlerinin yükselmesi, rezervasyon ve sefer iptallerinin önemli ölçüde artması 1991’de sektörü olumsuz yönde etkilenmiştir (DPT, 2001). 1998 yılında, Uzak Doğu ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz Türkiye’deki hava ulaşım sektörünü de etkilemiştir. Sektörde yaşanan bu olumsuzlukları telafi etmek için havayolu işletmeleri, personel çıkarma ve filolarını yeniden planlama yoluna gitmek zorunda kalmışlardır. 2000’li yılların başlarında kendini yavaş yavaş toparlamayan sektör, 2001 yılında ülkede yaşanan ekonomik kriz ve 11 Eylül 2001 terör eylemi sebebiyle yeniden düşüşe geçmiştir. Bu dönemde, havayolu işletmeleri, filo küçültme, personel çıkarıma ve uçuş hattı iptali gibi krizlerin etkisini kırma yoluna gitmiştir (Korul ve Küçükonal, 2003).

Görüldüğü üzere; savaş, ekonomik kriz ve farklı politik gelişmelerin havacılık sektörde faaliyet gösteren firmaların organizasyon yapılarına etki ettiği açıktır. Bununla birlikte ilgili kuruluşların politikalarını hayata geçirebilmelerinden hedeflerine ulaşabilmelerine kadar bu yelpaze genişlemektedir. Dolayısıyla firmaların almış oldukları stratejik kararları hayata geçirebilmeleri ve çalışanlarının gelecek durumları nihayetinde de örgüt yapıları dahil her dinamik etki altında kalmaktadır.

20 Ekim 2003 tarihinde Ulaştırma Bakanlığı tarafından özel havayolu işletmelerine iç hatlarda istedikleri güzergâhta uçuş izni verilmesi ile birçok özel havayolu şirketi filolarına yeni uçaklar katarak iç hat pazarından maksimum pay almaya çalışmışlardır. Bu yasal düzenleme ardından 1 yıl içinde toplam iç ve dış hat yolcu trafiğinde %30,7'lik artış yaşanmıştır (DHMI, 2004). Sektörün, olumsuz etkilere açık olması kadar yaşanan olumlu gelişmelerin de etkisi altında olduğu kısa zaman içinde yapılan mevzuat ve yasal değişimlerin sağladığı pay artışları ile görülmektedir. Günümüzde ise; Türkiye'de hali hazır da 13 farklı sivil havacılık firması bulunmaktadır. 2007 yılında 45 adet olan havalimanı sayısı son veriler ile 2017'de 55'e yükselmiştir (Türk, 2018)

2. Kişisel Durum Değişkenleri ve Yapılmış Çalışmalar

Kişisel durum değişkenleri literatürde demografik değişkenler olarak karşılık bulmaktadır. Bu değişkenler, kişilerin farklı özelliklerinin yapılacak olan o anki çalışma içindeki dağılımı ile ilgilidir. Demografik değişkenlerin çalışmalar için şu açılardan önemli olduğu söylenebilir, bunlar; çalışmaya hem çeşitli bakış açıları katarak zenginleştirmeye, hem çalışmanın o anki alanı açısından daha kapsayıcı sonuçlara ulaşılmasına hem de çalışmanın şeffaf ve tek düzelikten uzak, çeşitlilik temsil etme bakımından gücünü arttırmaya yardımcı olur. Çoğu çalışma demografik değişkenleri ana bulgular içinde saymayıp hipotezler üzerinden bunu anlatmayı tercih etmemiş olsa da bazı çalışmaların demografik değişkenlere verilmesi gereken önemi verdiği görülmektedir. Bunlardan bazılarına bakılacak olunursa;

Bir çalışmada, çalışanların demografik verileri ile değişime karşı tutumları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Seren, 2005). Yapılmış olan bir tez çalışmasında, çalışanların demografik verileri ile değişime karşı tutumları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Uzun, 2008). Yapılmış olan farklı

doktora tez çalışmasında, çalışanların demografik verileri ile performansları arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Dirik, 2017). Literatürde demografik veriler üzerinden geliştirilmiş hipotezlere bakıldığında, birçok araştırmannın, kendi iç dinamikleri neticesinde farklı kişisel verilerin farklı sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Bu durum çalışmamız için de geçerli olmaktadır. Bu nedenle farklı çalışmalar için toplanmış kişisel durum verilerinin, herhangi bir değişken ile ilişkisinin, o çalışmanın özünde farklılık gösterdiğine sıklıkla rastlanmaktadır.

3. Çalışan Performansı ve Önemi

İşletmelerin, amaç ve hedeflerine ulaşabilme yolunda çalışanlarının kapasitesi olarak nitelendirilen performans kavramı literatürde çokça yer almıştır. Bunun sebebi ise başta belirttiğimiz gibi birtakım amaçlara ulaşma arzusudur. Bu amaçlar; faaliyetine devam edebilmek, kar etmek ve büyümek olarak sıralanabilir. İşletmelere tüzel kişilik katan hukuki varlığı olsa da ona sosyal bir kişilik katan çalışanları olmaktadır. Bu nedenle, işletmeler sayılan bu amaçlarına ulaşabilmek için çalışan odaklı bir yönetimi benimsemek durumunda kalmaktalar. Çünkü bu amaçlarına ulaşabilme yollarının birisi de personellerinin etkin ve verimli olabilmesinden geçmektedir. Peki, işletme birçok kaynağı kullanım alanı iken neden özellikle çalışan performansına yönelmektedir? Sorusu akla gelmektedir. Bu aşamada kaynaklar ön plana çıkmaktadır. Şöyle ki; işletmeler varlıklarını sürdürebilmek için bir takım kaynaklara ihtiyaç duyar ve o kaynakların etrafında konuşlanmak ister. Literatüre kaynak bağımlılığı olarak geçen bu kuram işletmeler için kaynağın önemini vurgular. Fakat bakıldığında birçok işletme benzer kaynakları kullanmasına rağmen ortaya farklı ürünler çıkar. Bunun sebebi ise elde edilen bu kaynağı kullanma becerisine göre değişmektedir. İşte bu safhada sorulan soru ilk yanıtını alır. Literatürde "Temel Yetenekler" olarak açıklanan bu cevap bir işletmenin elinde bulunan kaynağı kullanma becerisine vurgu yapar. Ayrıca bu yetenekler rekabet açısından işletmeye üstünlük katan değerler olarak kabul görmektedir. İşletmeler ne türden olursa olsun bir kaynağı kullanırken onu işleyen, üretim aşamasında onu değere dönüştüren en önemli diğer bir kaynağı çalışanları yani insan kaynağıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan, bir kaynaktan çok bir değer ifade etmektedir. Bu konumlandırma Porter'ın "Değer Zinciri" analizinde yapılmıştır. Bu aşamada işletme için

ona güç katan en önemli değer olan çalışanın kapasitesini ölçümlemesi doğal ve de elzem bir sonuç denilebilir.

Ülgen ve Mirze, insan kaynağının önemini ve onun bir temel yetenek olduğunu nitelik kavramı üzerinden vurgulamaktadır. Şöyle ki; işletmenin sahip olduğu varlıkları kullanma kapasitesi onun yeteneğidir. Bu kapasitenin kullanımı niceliksel bir maddi varlığı bulunan insan kaynağındadır. Her işletmede ortalama yakın sayılarda benzer iş gücü bulunmaktadır. Fakat bu işgücünün niteliği, yani özelliği ve bireysel grup becerisi çeşitli işletmelerde farklıdır. Bu fark nitelik ile ilgilidir. Bu niteliksel fark, işletmeler arası yeteneklerin de farklı olmasına neden olmaktadır. Örneğin; her helvacı, yapacağı helva için un, yağ ve şeker kullanır. Fakat değişik özellik ve kapasitedeki insanların kullanımları neticesinde ortaya farklı lezzetlerde helvalar çıkar. Dolayısı ile işletmenin niteliksel işgücü yani insan kaynağı aynı zamanda bir temel yetkinliktir (Ülgen ve Mirze, 2013). Buradan hareketle işletmelerin bu yetenek düzeyini ortaya koyan analizler yapması an itibari ile nerede olduğunu görerek, doğru saptamalar yapmasına yardımcı olabilmektedir. Nitekim bu saptamayı doğru yapabilmek işletmeye bir yön katabilme adına parametre olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında; bir kurumun başarısı, çalışanlarının iyi performans sahibi olması ve performans ölçüm yeteneğiyle ve bu ölçümden elde edilen verileri ile halihazırdaki performans standartlarına entegre ederek gelişim göstermesine bağlıdır (Özçelik, 2000). Performansı ölçmek için geliştirilen değerlendirme sistemi, “kişilerin kişiliğini, tutum ve davranışlarını, kuruma katkısını,” değerlendirmek amacıyla kuruluşlarda kullanılan bir araç niteliğindedir (Bingöl 2006). Performans değerlendirme; “Bireyin başarısının belirli periyotlarla sistematik ve yazılı olarak yeniden gözden geçirilerek, mülakatlar yöneticisi ile karşılıklı olarak geçmişte var olan ve geleceğe ait hususları tartışma imkanı bulacağı bir süreç” olarak adlandırmıştır (Özgen vd., 2005). Performans değerlendirmenin temel hedeflerinden bir diğeri de sorun teşkil eden alanların belirlenerek, işletmenin genel performansı üzerine eğilerek, etki yaratacak çalışmalara önem verilmesinin sağlanmasıdır (Yüksel, 2003). Performans değerlemenin asıl amacının, örgüt üyelerinin, kişilerin kişiliğini, tutum ve davranışlarını kuruma katkısını değerlendirme olduğu aktarılmaktadır (Bingöl, 2006). Performans değerlemenin diğer bir amacı ise sorun teşkil eden alanların belirlenerek, işletmenin genel performansı üzerine eğilerek, etki yaratacak çalışmalara önem verilmesini sağlanmasıdır (Yüksel, 2003). Her iki tanıma da bakıldığında performans değerlemenin hem anlık

durumu ortaya koyduğu hem de bir sorun var ise onu çözüme yani katkı yapmaya yönlendirmenin ilk basamağını teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Değişen çevre koşulları göz önüne alındığında uyumsal yapıda olması beklenen işletmelerin, sadece dış çevreye uyum göstermesi çoğu zaman yeterli olmamaktadır. İşletmeler bu açıdan, iç dinamiklerini de uyumsal hale getirmek zorunda kalmaktalar. Bu açıdan değerlendirildiğinde, işletmenin kendi iç durum yapısı ile ilgili olan yeteneklerinin de birbiri uyumlu olması beklenmektedir (Türk, 2018). Bu uyum elbette insan unsuru odağından, değişen çevresel uyumlarla amaç uyumlaştırması yapılması şeklinde açıklanabilir. Bu aşamada daha esnek çalışma, daha fazla zaman, daha çok emek gibi faktörlerin istenilen performans seviyesine getirilmesi tabii ki çalışanın istek ve arzu ve beklentilerini doğru okumak ile de ilgilidir.

Bireysel beklenti ile örgütsel amaç arasında kurulan ilişki neticesinde oluşan performans hem bireyin hem de örgütün beklentileriyle ilgili bir kavramdır. Bu açıdan, bireyin örgüte sağladığı her katkı işletmenin hedeflerine ulaşmak açısından belirleyici role sahiptir (İnce 2017: 89).

4. Metodoloji

4.1. Araştırmanın amacı ve Önemi

Bu çalışmada çalışanların kişisel durum değişkenlerinin iş performansları ile ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın önemi, sivil havacılık sektöründe hem daha önce bu yönde fazla çalışmanın olmaması ve örgütsel düzeyde ülkenin en eski ve en değerli markalarının bu sektörde yer alması, aynı zamanda da değişim hızının en yüksek olduğu sektörlerin başında ilgili sektörün yer almasıdır. Ayrıca çalışmanın, gerek ilgili alanda öngörü oluşturabileceği gerekse de faaliyetlerine yön vermek isteyen ilgili reel sektör firmalarının insan kaynaklarını, dizayn edebilmeleri adına, ciddi anlamda katkı sunabileceği düşünülmektedir.

4.2. Araştırmanın Kapsam Sınırlılık

Çalışmanın gerçekleştirileceği 385 sayısı, evren büyüklüğü 191.716 baz alınarak hesaplanmıştır. Bu evren büyüklüğü havacılık firmaları ile ilgili firmaların kendi insan kaynakları ile alakalı resmi internet siteleri üzerinden yaptıkları tanıtıcı ve bilgilendirici

‘‘Hakkımızda’’ linklerinden ve de FORTUNETURKEY e-dergisinin 2016 yılı son verilerine göre Türkiye’de Sivil Havacılık Sektöründe Çalışanların sayılarına ilişkin veriler baz alınarak oluşturulmuştur (www.fortuneturkey.com). Çalışma kapsamında, ülkemizde sivil havacılık sektöründe faaliyet gösteren firmaların, İstanbul ili ve çevresinde çalışan, havacılıkta yer hizmetleri, teknik kısım, idari kısım, kabin ekibi ve çeşitli yönetim kadrolarında görevli 419 kişiden, ayrıntılarını aktaracağımız ölçeklerimiz üzerinden veriler elde edilmiştir. Araştırma bulgularının genellenebilirlik seviyesini etkilemekte olan sınırlılıklar ise; araştırmamız her ne kadar Türkiye’de faaliyet gösteren firmaların çalışanları üzerinde yapılmış olsa da bu sadece İstanbul ili ve çevresinde bulunan çalışanlardan oluşmasıdır. Bu açıdan, Türkiye geneline yayılmış daha kapsamlı bir örneklemin, genellenebilirlik düzeyi daha yüksek bulgular vermesi olasıdır. Yine çalışmamız zamanlama açısından araştırma yapıldığı dönemi kapsadığından, daha sonra gelişen ve değişen unsurlar bakımından genellenebilirlik açısından sınırlılık arz etmektedir.

4.3. Araştırma Yöntemi ve Araştırmada Kullanılan Ölçek

Araştırma verileri Frakans Analizi, T-Testi ve ANOVA analizi üzerinden ölçümlenmiştir. Performans değişkenini ortaya koymakta kullanılan ölçek, 5’li Likert tipi olup, 10 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin 1-4 arasındaki maddeler Kirkman ve Rosen (1999) tarafından geliştirilen Sigler (2000) tarafından güncellenen ve Güner Çöl (2008) tarafından uyarlanan, 5-8 arasındaki maddeler Mowday (1979) tarafından geliştirilen ve Himmet Karadal ve Hüseyin Araslı (2009) tarafından uyarlanan, 8-10 arasındaki maddeler ise Freddie Choo (1986) tarafından geliştirilen ve Türkçe’ye çevrilen sorulardan oluşmaktadır. Güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapılmış ve bahse konu Ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı .92 olarak bulunmuştur.

4.4. Araştırma Hipotezi

H1: Çalışanların kişisel durum değişkenleri ile performansları arasında doğrudan pozitif yönlü ilişki vardır.

4.5. Frekans Analizi

Tablo-1 Frekans Analizi

Demografi		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	211	50,4
	Erkek	208	49,6
	Total	419	100
Medeni Hal	Evli	215	51,5
	Bekar	204	48,5
Yaş	18-24	65	15,5
	25-34	197	47
	35-44	111	26,5
	45-49	19	4,5
	50+	27	6,5
Çalışma Süresi	1 Yıldan az	63	15,3
	1-3 Yıl	90	21,8
	4-6 Yıl	96	23
	7-9 Yıl	66	15,6
	10+	104	22,9
Eğitim	Lise	36	9,7
	Önlisans	19	4,5
	Lisans	278	55,6
	Yükseklisans	67	15,7
	Doktora	19	4,5
Maaş	1500-2000 TL	71	16,8
	2001-3000 TL	66	15,6
	3001-4500 TL	86	18,5
	4501-6500 TL	64	15,4
	6501 TL +	132	28,7

4.6. Bulgular

4.6.1. T-testi

Demografik değişkenlerin performans üzerine etkilerini ortaya koymak amacıyla tek yönlü varyans analizi ve bağımsız örneklem t-testi ile yapılmıştır. Öncelikle varyansların homojen olup olmadığı Levene F testiyle kontrol edilmiş ve tüm değişkenlerde grup varyansları ortaya koyulmuştur ($p < 0,05$). Daha sonra, yapılan tek faktörlü varyans analiziyle gruplar arasındaki farklılıklar ortaya koyulmuştur. Gruplar arası karşılaştırmalar ise t-testi ve tek yönlü varyans analizi ile aktarılmıştır. Cinsiyet üzerinden yapılmış olan T-testi analizine bakıldığı zaman 10 ifadeden oluşan performans ölçeğinin ek-1, 2' nolu tablo'da aktarılan ifadelerinin yüklerinin tamamının ($p < 0,05$) ten büyük olması nedeniyle anlamlı bir farklılık taşımadığı tespit edilmiştir.

4.6.2. ANOVA Analizi

Tek yönlü Varyans analizi içinde adlandırılan diğer bir analiz, ANOVA analizidir. T-testinden farklı olarak ikiden daha fazla ortalama arasında fark olup, olmadığını ile ilgili hipotezlerin testi için kullanılır. Bu teste de ($p < 0,05$)'ten küçük olduğu durumlar için ifadelerin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılıktan söz edilir. Buna göre;

Çalışanların yaşları üzerinden yapılmış olan Anova analizine bakıldığı zaman 10 ifadeden oluşan performans ölçeğinin ek-1, 3'nolu tablo'da aktarılan ifadelerinin yükleri ($p < 0,05$)'ten küçük olduğu için ortalamalar arası anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Diğer 2 ifade değerleri ise anlamlı farklılık taşımamaktadır. Yine tablonun en sağ kısmı olan yön sütunu ise anlamlılığın yönü hakkında bilgi sunmaktadır.

Çalışanların eğitim düzeyleri üzerinden yapılmış olan Anova analizine bakıldığı zaman 10 ifadeden oluşan performans ölçeğinin ek-1, 4'nolu tablo'da aktarılan ifadelerinin yükleri ($p < 0,05$)'ten küçük olduğu için ortalamalar arası anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Diğer 2 ifade değerleri ise anlamlı farklılık taşımamaktadır. Yine tablonun en sağ kısmı olan yön sütunu ise anlamlılığın yönü hakkında bilgi sunmaktadır.

Çalışanların çalışma tecrübeleri üzerinden yapılmış olan Anova analizine bakıldığı zaman 10 ifadeden oluşan performans ölçeğinin ek-1, 5'nolu tabloda aktarılan ifadelerinin yükleri ($p < 0,05$)'ten küçük olduğu için ortalamalar arası anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Diğer 9 ifade değerleri ise anlamlı farklılık taşımamaktadır. Yine tablonun en sağ kısmı olan yön sütunu ise anlamlılığın yönü hakkında bilgi sunmaktadır.

Çalışanların maaşları üzerinden yapılmış olan Anova analizine bakıldığı zaman 10 ifadeden oluşan performans ölçeğinin ek-1, 6'nolu tablo'da aktarılan ifadelerinin yükleri ($p < 0,05$)'ten küçük olduğu için ortalamalar arası anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Diğer 1 ifade değerleri ise anlamlı farklılık taşımamaktadır. Yine tablonun en sağ kısmı olan yön sütunu ise anlamlılığın yönü hakkında bilgi sunmaktadır.

Çalışanların kişisel durum değişkenleri ile performans arasında kısmen pozitif ve anlamlılık düzeyi tespit edilmiştir ve H1 Hipotezi kısmen desteklenmiştir.

Sonuç ve Öneri

Elde edilen bu bulgular elbette birbirinden farklı düzeyde bilgiler vermektedir. Bir kurumda, bir sektörde çalışanların durum değişkenleri tabii olarak birbirinden farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar ise kişilerin tutumları üzerinde de farklılıklara neden olmaktadır. Sözelimi teknoloji gelişmektedir. Bu nedenle aynı sektörde önceki uygulamalar ile şimdiki uygulamalar ve kullanılan materyaller arasında ciddi farklılıklar olmaktadır. Bu durumda ilgili sektörde kişilerin geçirdikleri yıllar, yine bu kişilerin yaşları gibi farklı durum değişkenleri, sektörel bilgi donanımlarını da farklılaştırabilmektedir. Hatta sektörel dinamiklerdeki değişimler arttıkça yada çeşitlendikçe, yapılacak işin türü ve özelliğine göre temel yetenek farklılıklarından dolayı kişilerin eğitim düzeylerinde, buna bağlı olarak da aldıkları ücretlerde de belirgin değişimler olabilmektedir. Tüm bu değişimler kişisel ve örgütsel düzeyde performans değişimlerinin de olmasını sağlayabilmektedir. Nitekim çalışma bulguları sonucu; *çalışanların kişisel durum değişkenleri ile performans arasında kısmen pozitif ve anlamlılık düzeyi tespit edilmiştir.* Sonuç detaylarında;

Kişisel performansın ise cinsiyet farklılığı ile herhangi bir ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Sonucun bu şekilde çıkması ise sektörün doğası gereği kas gücü gerektirmeyen alanların, ortak çalışma alanında olması ile ilişkili olabilir. Bu sonuçlar, erkeklerin kadınlarından daha dayanıklı olduğu fenomenin, en azından bu sektör açısından geçerli olmadığından hareketle, ilgili kurumlara sektörel düzeyde işe alımlarda bir öngörü sunulabilir.

Yaş farklılıkları ile kişisel performansların anlamlılık düzeylerine bakıldığında yine 50 ve üzeri yaş grubunun performanslarının daima anlamlılık düzeyinin diğer ucunda olduğu tespit edilmiştir ki bu durum yaş farklılığı konusundaki ortaya koyulan ilk yorumlamaları destekler bir sonuç ortaya koymaktadır.

Bu yönde literatürden yapmış olduğumuz araştırmada, Kesen'in (2014) yapmış olduğu insan kaynakları yönetimi uygulamaları ve örgüt kültürünün çalışan performansı üzerine etkileri isimli çalışmada, çalışmamızda olduğu gibi Yaş faktörü değişkenin çalışan performansı ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu tespit etmiştir.

Kişilerin eğitim durumları ile performansları arasındaki ilişki araştırıldığında anlamlı yönlülüğün çok çeşitli eğitim seviyeleri arasında değiştiği görülmektedir. Performans

değişkeni üzerindeki anlamlılık düzeyleri arasındaki bu eğitim düzeyi çeşitliliği, havacılık sektörünün stabil bir iş akışı içinde olmayışı, çoğu kez zamana karşı bir mücadele alanı olması ve iş akış haritasının hareketliliği vb.. nedenlerden olabilmektedir. Sonuç itibari ile çalışmaya göre kişilerin eğitim düzeyi farklılıkları ile çalışan performansı arasında doğrudan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu yönde literatürden yapılmış olduğumuz araştırmada; Aktaş ve Şimşek'in (2014) sağlık sektöründe yapılmış oldukları, örgütsel sessizlik ve bireysel performans araştırmasında, kişilerin eğitim düzeyi farklılıkları ile çalışan performansı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Bu sektörde çalışanların, özellikle teknik yeterlilik ve sosyal alan tecrübesi hatırı sayılır bir öneme sahiptir. Şöyle ki; sektörde teknik yönden yaşanılacak bir sorun geri dönüşü olmayan ciddi kayıplara yol açmaktadır. Bu kayıpların işletme düzeyinde ekonomik yükleri çok ağır olmakla birlikte birçok firma bu ve benzeri bir hata nedeniyle faaliyetine son verme zorunda dahi kalabilmektedir. Sektörün sosyal alan tecrübesi ise; doğrudan müşteri ilişkileri yönetimi üzerinden olduğu için, bildirimlerin geri dönüşü çok hızlı olmaktadır. Bu nedenle firmalar olumsuz bildirimler ile çoğu kez çok çabuk karşı karşıya kalmaktalar. Sektörün saydığımız bu dinamik yapısı ise sektörün tecrübe açısından ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum ise sektördeki ilgili firmaların çalışanlarının ciddi bir alan tecrübesine sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde çalışma tecrübeleri ile performansları arasındaki ilişkide yüksek düzeyli olmasa da "Sunduğum hizmette kalite olarak standartlara fazlasıyla ulaştığımdan eminim" ifadesinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, tecrübe farklılıklarının, "Sektörde tecrübeli olmanın, sektörün dinamik yapısının iki yönlü (teknik ve sosyal) getirisi" için vurgulanan önemi kısmi yönlü desteklemektedir.

Yine kişilerin aldıkları maaş ile performansları arasındaki ilişki araştırıldığında anlamlı ilişki veren ifade sayılarının fazla olması, ücret ile performans verileri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Aktaş, H., Şimşek, E., (2014). Örgütsel Sessizlik ile Algılanan Bireysel Performans, Örgüt Kültürü ve Demografik Değişkenler Arasındaki Etkileşim, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (28), (2014), 24-52 Retrieved from

- Arasli, H. & Karadal, H., (2009). Impacts of superior politics on frontline employees' behavioral and psychological outcomes. *Social Behavior and Personality*, 37(2), 175-190
- Bingöl, D., (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi, 6. Baskı, İstanbul: Arıkan Yayınları.
- Çöl, G., (2008). Algılanan Güçlendirmenin İşgören Performansı Üzerine Etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (1), 35-46.
- DHMI (2004). İstatistik Yıllığı, Ankara: DHMI,
- Dirik, D., (2017), "Liderin Sosyal Güç Kaynakları İle Çalışan Performansı Ve Liderin Etkililiği Arasındaki İlişkiler: Cinsiyet Perspektifinden Bir Araştırma" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DPT, (2001). 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Havayolu Ulaştırması Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- "Havacılıkta ciro 23,4 milyar dolara ulaştı" [Http://www.fortuneturkey.com/havacilikta-ciro-234-milyar-dolara-ulasti-34979#popup](http://www.fortuneturkey.com/havacilikta-ciro-234-milyar-dolara-ulasti-34979#popup) Erişim Tarihi: 13.05.2017
- İnce, F., (2017) Örgüt Kültürünün Performans Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma, *International Journal of Academic Value Studies* Cilt:3, ss:87-95
- Kesen, M., (2014). İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları ve Örgüt Kültürünün Çalışan Performansı Üzerine Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli: Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kirkman, B. L. ve Rosen, B., (1999). "Beyond self-management: Antecedents and consequences of team empowerment". *Academy of Management Journal*, 42(1): 58-74.
- Korul, V., ve Küçükonal, H., Türk Sivil Havacılık Sisteminin Yapısal Analizi, *Ege Academic Review*, 3(1), (2003), 24-38.
- Mowday, R, T., Steers, R, M., & Porter, L, M., (1979) The measurement of organizational commitment. *Journal of Vocational Behavior*, 14, 224-247.
- Özçelik, A., (2000). Performans Etkinliği Üzerine Bir Holdinge Bağlı Kuruluşlarda Çalışanların Görüş ve Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Yönetim Dergisi*, Sayı:35, ss.41-54
- Özgen, H. ve Öztürk A. ve Yalçın, A., (2005). İnsan Kaynakları Yönetimi, Adana: Nobel Yayınları.

Saldıraner, Y., (1992). Sivil Havacılık Faaliyetleri ve Türk Sivil Havacılık Otoritesi İçin Organizasyon Yapısı Önerisi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SHMYO Yayınları.

Seren, Ş., (2005). Değişime Karşı Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Kalite Belgesi Alan Hastanelerde Değişim İle Örgüt Kültürü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sezgin, H., (1991). Havacılık Tarihi Yayınlanmamış Ders Notları, Eskişehir.

Sigler, T. H. ve Pearson, C. M., (2000). “Creating an empowering culture: examining the relationship between organizational culture and perceptions of empowerment”. *Journal of Quality Management*, 5(1): 27-52.

Ülgen, K. ve Mirze, S. K. (2013). İşletmelerde Stratejik Yönetim (7.Baskı), İstanbul.

Türk, A., (2018), ‘Değişim ve Örgüt Kültürü’nün Çalışan Performansı ile İlişkisi: Sivil Havacılık Sektöründe bir Uygulama’ Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Celal Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk, A , Şener, A . (2018). Hizmet Kalitesi ve Rekabet Stratejileri Arasındaki İlişkinin Analizi: Havacılık Alanında Bir Uygulama. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 1-21.

Yüksel, H., (2003), “Performans Ölçüm Sistemlerinin Tasarımında Dikkate Alınması Gereken Faktörlerin Değerlendirilmesi”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Sayı:2, ss.85-99.

Ekler

EK-1

Tablo-2 Cinsiyet Değişime Karşı Tutum T-testi Analizi

	Cinsiyetiniz	N	Ort.	Std. Sapma	F	P
4- Kurumumdaki değişim sonucunda kaynakların daha etkin ve verimli kullanıldığına inanıyorum.	Erkek	211	3,137	1,0624	,001	,005
	Kadın	208	3,423	1,0233		
5- Kurumumdaki değişim ile müşteri ihtiyaçlarının daha hızlı ve kaliteli karşılandığına inanıyorum.	Erkek	211	3,336	1,1487	1,127	,039
	Kadın	208	3,563	1,0794		
10- Bir üst yöneticimin yeni uygulamalarda bana model olduğunu düşünüyorum.	Erkek	211	2,806	1,1691	7,889	,007
	Kadın	208	3,096	1,0358		

Tablo-3 Yaş Performans Anova Analizi

		N	Mean	Std. Sap.	F/P	Yön
1-Görevlerimi tam zamanında bitiririm.	18-24	65	4,154	,9558	13,958/,000	50/18
	25-34	197	4,127	,9030		
	35-44	111	4,000	,9244		
	45-49	19	3,158	1,5371		
	50+	27	2,852	1,2620		
	Total	419	3,971	1,0372		
2- İş hedeflerime fazlasıyla ulaşırm.	18-24	65	3,954	,9911	14,504/,000	50/18
	25-34	197	3,914	,9729		
	35-44	111	3,874	,8854		
	45-49	19	2,789	1,4749		
	50+	27	2,630	1,5229		
	Total	419	3,776	1,0881		
3- Sunduğum hizmette kalite olarak standartlara fazlasıyla ulaştığımdan eminim	18-24	65	4,000	1,0308	13,440/,000	50/18
	25-34	197	3,888	,9410		
	35-44	111	3,775	,9505		
	45-49	19	3,579	1,0706		
	50+	27	2,481	1,1887		
	Total	419	3,771	1,0376		
4-Bir sorun olduğunu çok hızlı çözüm üretirim.	18-24	65	4,031	,9677	14,911/,000	50/25
	25-34	197	4,046	,8938		
	35-44	111	4,027	,9673		
	45-49	19	3,158	1,2140		
	50+	27	2,704	1,2954		
	Total	419	3,912	1,0326		
5-Kurumumda en üst performansı sergilediğime inanmıyorum. ®	18-24	65	2,800	1,1484	4,290/,002	50/45
	25-34	197	3,020	1,0878		
	35-44	111	3,207	1,1764		
	45-49	19	3,316	1,1082		
	50+	27	2,333	,9608		
	Total	419	3,005	1,1324		
6-Kurumumda başarılı yüzde on çalışan içindeyim.	18-24	65	3,708	,9798	4,182/,002	50/25
	25-34	197	3,756	1,0210		
	35-44	111	3,667	1,0474		
	45-49	19	3,368	1,2115		
	50+	27	2,926	1,1743		
	Total	419	3,654	1,0568		
7-Müşterilerimiz ile diğer çalışanlardan daha iyi ilişkiler kurarım	18-24	65	3,769	,8974	5,051/,001	50/25
	25-34	197	3,853	1,0418		
	35-44	111	3,559	1,0928		
	45-49	19	3,368	1,2566		
	50+	27	3,000	1,1435		
	Total	419	3,685	1,0721		
8- Müşterilerimize Hizmet etme hakkında diğer çalışanlara göre daha fazla bilgi sahibiyim.	18-24	65	3,400	,9650	6,745/,000	50/25
	25-34	197	3,655	1,0462		
	35-44	111	3,559	1,1175		
	45-49	19	2,947	1,3112		
	50+	27	2,630	1,3629		
	Total	419	3,492	1,1183		
9-Herhangi bir işle ilgili sorumluluk alır ve onu uygulamaya geçirebilirim.	18-24	65	4,154	1,0190	8,135/,000	50/25
	25-34	197	4,208	,8645		
	35-44	111	4,054	1,0431		
	45-49	19	3,368	1,2115		
	50+	27	3,259	1,2276		
	Total	419	4,060	1,0137		
10- Profesyonel yetenek ve dikkat gerektirecek şekilde hareket ederim.	18-24	65	4,108	,9540	6,714/,000	50/25
	25-34	197	4,234	,8307		
	35-44	111	4,099	1,0265		
	45-49	19	3,579	1,3045		
	50+	27	3,579	1,3045		

50+	27	3,296	1,5396		
Total	419	4,088	1,0116		

Tablo-4 Eğitim Durumu Performans Anova Analizi

		N	Mean	Std. Sap	F/P	Yön
1-Görevlerimi tam zamanında bitiririm.	Lise	36	3,750	1,2734	10,117/,000	Ön/L1
	Önlisans	19	2,737	1,3680		
	Lisans	278	4,126	,8719		
	Yüksek L.	67	3,776	1,2038		
	Doktora	19	4,053	,8481		
	Total	419	3,971	1,0372		
2- İş hedeflerime fazlasıyla ulaşıyorum.	Lise	36	3,722	1,2561	8,696/,000	Ön/D
	Önlisans	19	2,474	1,6114		
	Lisans	278	3,896	,9308		
	Yüksek L.	67	3,627	1,2289		
	Doktora	19	3,947	,9113		
	Total	419	3,776	1,0881		
3- Sunduğum hizmette kalite olarak standartlara fazlasıyla ulaştığımdan eminim	Lise	36	3,972	,9706	7,848/,000	Ön/L1
	Önlisans	19	2,737	1,0976		
	Lisans	278	3,892	,9400		
	Yüksek L.	67	3,567	1,1963		
	Doktora	19	3,368	1,1648		
	Total	419	3,771	1,0376		
4-Bir sorun olduğunu çok hızlı çözüm üretirim.	Lise	36	3,889	1,1409	4,131/,003	Ön/L2
	Önlisans	19	3,105	1,1002		
	Lisans	278	4,014	,8747		
	Yüksek L.	67	3,761	1,2920		
	Doktora	19	3,789	1,4749		
	Total	419	3,912	1,0326		
5-Kurumumda en üst performansı sergilediğime inanmıyorum. ®	Lise	36	3,500	1,1588	3,161/,014	Ön/L1
	Önlisans	19	2,684	,9459		
	Lisans	278	2,914	1,1143		
	Yüksek L.	67	3,209	1,1875		
	Doktora	19	3,000	1,0541		
	Total	419	3,005	1,1324		
8- Müşterilerimize Hizmet etme hakkında diğer çalışanlara göre daha fazla bilgi sahibiyim.	Lise	36	3,417	1,1557	3,628/,006	Ön/YL
	Önlisans	19	2,632	1,2115		
	Lisans	278	3,525	1,0669		
	Yüksek L.	67	3,687	1,1310		
	Doktora	19	3,316	1,3355		
	Total	419	3,492	1,1183		
9-Herhangi bir işle ilgili sorumluluk alır ve onu uygulamaya geçirebilirim.	Lise	36	3,861	1,1989	9,487/,000	ÖN/D
	Önlisans	19	2,789	1,5484		
	Lisans	278	4,119	,9212		
	Yüksek L.	67	4,194	,8570		
	Doktora	19	4,368	,9551		
	Total	419	4,060	1,0137		
10- Profesyonel yetenek ve dikkat gerektirecek şekilde hareket ederim.	Lise	36	3,583	1,2277	10,966/,000	ÖN/YL
	Önlisans	19	2,947	1,6150		
	Lisans	278	4,180	,8892		
	Yüksek L.	67	4,343	,7293		
	Doktora	19	3,947	1,3529		
	Total	419	4,088	1,0116		

Tablo-5 Çalışma Tecrübesi Performans Anova Analizi

		N	Mean	Std. Sap.	F/P	YÖN
3- Sunduğum hizmette kalite olarak standartlara fazlasıyla ulaştığımdan eminim	1 -	63	3,921	,9385	2,856/,023	7/4
	1-3 yıl	90	3,689	1,1770		
	4-6 yıl	96	4,021	,9512		
	7-9 yıl	66	3,591	,9111		
	10+yıl	104	3,635	1,0799		
	Total	419	3,771	1,0376		

Tablo-6 Maaş Performans Anova Analizi

		N	Mean	Std. Sap.	F/P	Yön
1-Görevlerimi tam zamanında bitiririm	1500-2000 TL	71	4,225	,8485	3,557/,004	6/2
	2001-3000 TL	66	4,242	,8239		
	3001-4500 TL	86	3,988	,9640		
	4501-6500 TL	64	3,922	,9479		
	6501 TL +	131	3,710	1,2434		
	Total	419	3,971	1,0372		
2- İş hedeflerime fazlasıyla ulaşıyorum.	1500-2000 TL	71	3,930	,9460	4,121/,001	6/2
	2001-3000 TL	66	4,152	,7069		
	3001-4500 TL	86	3,756	1,0840		
	4501-6500 TL	64	3,859	,8520		
	6501 TL +	131	3,473	1,3320		
	Total	419	3,776	1,0881		
3- Sunduğum hizmette kalite olarak standartlara fazlasıyla ulaştığımdan eminim	1500-2000 TL	71	3,944	,9693	6,208/,000	6/2
	2001-3000 TL	66	4,258	,7084		
	3001-4500 TL	86	3,686	,9611		
	4501-6500 TL	64	3,828	,9686		
	6501 TL +	131	3,458	1,1849		
	Total	419	3,771	1,0376		
4-Bir sorun olduğunu çok hızlı çözüm üretirim	1500-2000 TL	71	4,099	,7589	3,040/,010	6/2
	2001-3000 TL	66	4,152	,7069		
	3001-4500 TL	86	3,849	1,0462		
	4501-6500 TL	64	4,047	1,1188		
	6501 TL +	131	3,664	1,1936		
	Total	419	3,912	1,0326		
5-Kurumumda en üst performansı sergilediğime inanmıyorum. ®	1500-2000 TL	71	3,169	1,1462	2,648/,023	6/4
	2001-3000 TL	66	3,045	1,0293		
	3001-4500 TL	86	2,953	1,0944		
	4501-6500 TL	64	3,328	1,2978		
	6501 TL +	131	2,779	1,0762		
	Total	419	3,005	1,1324		
6-Kurumumda başarılı yüzde on çalışan içindeyim.	1500-2000 TL	71	3,845	,8888	3,845/,002	6/2
	2001-3000 TL	66	3,909	,9237		
	3001-4500 TL	86	3,384	1,1496		
	4501-6500 TL	64	3,891	1,0253		
	6501 TL +	131	3,489	1,0980		
	Total	419	3,654	1,0568		
7-Müşterilerimiz ile diğer çalışanlardan daha iyi ilişkiler kurarım.	1500-2000 TL	71	3,972	,8447	5,824/,000	3/1
	2001-3000 TL	66	3,970	,9918		
	3001-4500 TL	86	3,407	1,1619		
	4501-6500 TL	64	3,969	1,0979		
	6501 TL +	131	3,435	1,0532		
	Total	419	3,685	1,0721		
8- Müşterilerimize Hizmet etme hakkında diğer çalışanlara göre daha fazla bilgi sahibiyim.	1500-2000 TL	71	3,577	,8563	2,951/,012	6/2
	2001-3000 TL	66	3,758	1,1102		
	3001-4500 TL	86	3,395	1,1710		
	4501-6500 TL	64	3,750	1,2084		
	6501 TL +	131	3,252	1,1255		
	Total	419	3,492	1,1183		
9-Herhangi bir işle ilgili sorumluluk alır ve onu uygulamaya geçirebilirim.	1500-2000 TL	71	4,183	,8994		
	2001-3000 TL	66	4,409	,8034		

Abdullah TÜRK; Kişisel Durum Değişkenlerinin Çalışan Performansı ile İlişkisi: Sivil Havacılık Sektöründe Bir Uygulama

3001-4500 TL	86	4,000	1,0954	3,981,002	6/2
4501-6500 TL	64	4,188	,7533		
6501 TL +	131	3,794	1,1550		
Total	419	4,060	1,0137		

DENEYİMSEL PAZARLAMA İLE HİZMET KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Murat BAŞTUĞ*

Özet

Tüketim, insanlıkla var olan ve insanların istek, ihtiyaç ve beklentileriyle farklı şekiller alan bir olgudur. Teknolojik gelişmeler, bilgiye erişim kolaylığı ve marka gücü tüketici beklentilerini etkilemektedir. Günümüzde, müşterilerin tatmin edilmesi ve müşterilerle uzun dönemli ilişkiler kurulması için ürün veya hizmetlerin fonksiyonel özellikleri tek başına yetersiz kalmaktadır. İşletmeler, müşterilerine ürün ya da hizmetlerin fonksiyonel özelliklerinin yanında eşsiz deneyimler sunmaya çalışmaktadır. Ekonomik değer zinciri metalar, mallar, hizmetler ve deneyimlerden oluşmaktadır. Deneyim, zincirin en gelişmiş halkası olup adeta bir sahne görevi görmektedir. İşletmeler bu sahne aracılığıyla sundukları ürün veya hizmetin kalitesini artırarak müşteri memnuniyetini artırmaya çalışmaktadır. Deneysel pazarlama ile hizmet kalitesi arasındaki ilişkiyi irdeleyebilmek amacıyla yapılan bu çalışmanın ana kümesini Coffee Department'ı ziyaret eden müşteriler oluşturmaktadır. Ana kütle içerisinde kolayda örnekleme yöntemiyle toplanan 328 anket SPSS Version 21 (Statistical Packages for Social Science) programıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, deneysel pazarlama ile algılanan hizmet kalitesi arasında pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deneysel Pazarlama, Hizmet Kalitesi, Hizmet Pazarlaması.

A RESEARCH STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN EXPERIENTIAL MARKETING AND SERVICE QUALITY

Abstract

Consumption is a kind of phenomenon that cannot be eliminated from human beings in a society and take various forms according to their demands, needs and expectations. Consumer expectations are affected by technological developments, easy access to information and brand power. Nowadays, focusing just on functional attributes of products and services has failed to satisfy customers and establish long-term relationships with them. For that reason, companies try to offer unique experiences as well as referring to functional attributes of their products and services. An economic value chain is composed of commodities, goods, services and experiences. Of these, experience is the most developed component, and thus it seems to have a really significant role as being on the stage. Companies seek ways to improve customer satisfaction by improving quality of their products and services thanks to this stage. This research aims to

* Nişantaşı Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, İşletme Programı. e-mail: murat.bastug@nisantasi.edu.tr

study the relationship between experiential marketing and service quality. For this purpose, the sample group was comprised of Coffee Department customers and selected via Convenience Sampling Method. 328 questionnaires answered by the sample group were analysed using SPSS Version 21. The results of the study indicate that there is a positive and strong relationship between experiential marketing and perceived service quality.

Keywords: Experiential marketing, service quality, service marketing.

GİRİŞ

Küreselleşme olgusuyla birlikte dünyanın tek bir pazar haline gelmesi tüketicilerin istek, ihtiyaç ve beklentilerinde de birtakım değişimler yaratmıştır. İnsanların yaşam tarzı, zevkler ve beklentiler açısından birbirine benzemeye başlaması, iletişim ve seyahat olanaklarıyla tüketicilerin en iyi ürünü istedikleri yerden temin edebilmeleri başlıca değişimlerdir. Tüketicilerde meydana gelen bu değişimler işletmeleri de etkilemiştir. Ürün ve hizmetlerin sayıca artması ve kalite açısından birbirine benziyor olması, işletmeleri sunumda farklılık yaratmaya itmektedir. Aksi takdirde, işletmelerin sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyle kâr elde edebilmesi neredeyse olanaksız hale gelmiştir.

İşletmeler, özellikle son yıllarda ürün ve hizmet sunumunda deneyim olgusuna oldukça dikkat etmektedir. Çünkü birbirinin aynısı iki hizmetten birini tercih etmek durumunda olan tüketiciler, kendileri için en iyi deneyimi sunan markayı tercih etmektedir. Deneyimsel pazarlama, geleneksel pazarlamaya kıyasla, sunulan ürün veya hizmetin fonksiyonel özelliğinden öte, tüketicilere olumlu ve unutulmaz deneyimler yaşatma faaliyetidir. Sunulan deneyimin akılda kalıcı olma derecesi, tüketicinin algıladığı kalite derecesini de etkilemektedir.

Çalışmada deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik bir araştırma tasarlanmıştır. Araştırma kapsamında, konuyla ilgili literatür taraması sonucunda ve araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen ölçekler kullanılarak bir anket formu oluşturulmuştur. İstanbul'da Coffee Department* isimli mekanda toplanan 328 geçerli anket formu analize dahil edilmiştir.

* Ayvansaray Mahallesi, Kürkcü Çeşmesi Sk. No:5, 34087 Balat/Fatih/İstanbul

1. Deneyim Ekonomisi ve Deneyimsel Pazarlama

1.1. Deneyim Kavramı

Deneyimsel pazarlamanın temelini oluşturan deneyim kelimesi literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlar birbiriyle ilişkili iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Birinci kullanım devam eden algılara, duygulara ve doğrudan gözlemlere; ikinci kullanım ise geçmişe, bilgiye ve deneyimler toplamına atıfta bulunmaktadır (Schmitt ve Zarantonello, 2013). Deneyim, insanlarda izlenim bırakan bir olaydır (Pearsall, 1998). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde deneyim, “bir kimsenin belli bir sürede veya hayat boyu edindiği bilgilerin tamamı, tecrübe” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2016). Bu bağlamda, Türk Dil Kurumu’nun deneyim tanımı, Schmitt ve Zarantonello (2013) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre ikinci kategoride değerlendirilebilir. İşletme ve pazarlama literatüründe yapılan deneyim tanımlarının bazıları doğrudan gözlem duygusuna odaklanırken (ör., deneme ürünleri); bazıları ise bilgi birikimine odaklanır (ör., deneyim eğrisi) (Schmitt ve Zarantonello, 2013).

Deneyim kavramını, tüketici davranışı literatüründe ilk olarak 1982 yılında yazdıkları makale ile ele alan Halbrook ve Hirschman (1982), deneyimi; “ürün ya da hizmetin tüketimine bağlı olarak ortaya çıkan durum” olarak tanımlamışlardır. Hoch (2002) tarafından “yaşama ve olayların gözlemlenmesi” şeklinde tanımlanan deneyim; ayrıca, eğitim ve edinilen beceriyi ifade eder. Yuan ve Wu (2008) ise deneyimi, “satın alınan ürün ya da hizmetin tüketilmesi sonucunda tüketicinin elde ettiği toplam sonuç” olarak tanımlarken, tüketicilerin farklı deneyim algılarından dolayı elde ettikleri sonuçların farklılık gösterebileceğine değinmektedir (Yüksek ve Konuk, 2014). Schmitt’e (1999) göre deneyim; bazı uyarılara yanıt olarak ortaya çıkan özel olaylardır.

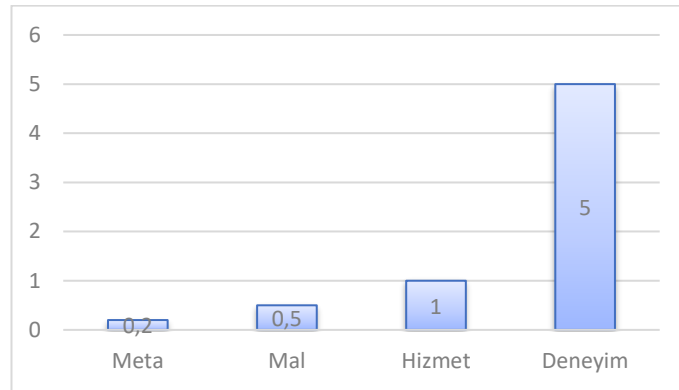
Deneyim, bir müşteri ile bir ürün ya da bir şirket arasında, bir reaksiyona neden olan bir dizi etkileşimden kaynaklanmaktadır. Bu deneyim kesinlikle kişiseldir ve müşterinin farklı seviyelerde (rasyonel, duygusal, duygusal, fiziksel ve ruhsal) katılımını ima etmektedir (Lasella ve Britton, 2003). Pine ve Gilmore (2012) deneyimi, “en az hizmetlerin mallardan farklı olduğu kadar, hizmetlerden farklı olan dördüncü ekonomik sunu türü” olarak tanımlarken; benzerinin bulunmasının zor olduğunu vurgulamıştır.

1.2. Deneyim Ekonomisi

Joseph Pine ve James Gilmore tarafından ilk kez 1998 yılında Harvard Business Review’de deneyim ekonomisinden bahsedilmiş olsa da temeli daha önceki yıllarda yapılan çalışmalarla atılmıştır. Örneğin tüketimin deneyimsel boyutu, Morris Holbrook ve Elizabeth Hirschman tarafından 1982’de işlenmiştir (Dirsehan, 2010).

J. Pine ve J. Gilmore (2012), tüketicilerin değişen beklentileriyle beraber işletmelerin rekabette fark yaratmak ve ekonomik büyümeyi devam ettirebilmek için ürünlerin ve hizmetlerin artık yeterli olmadığını vurgulamıştır. Pazarda kalıcı olabilmek için tüketicilere eşsiz deneyimler yaşatılmalıdır (Yüksek ve Konuk, 2014). Bir kişi bir hizmet aldığı anda, kendisi için yürütülen, fakat soyut olmayan bir dizi faaliyet satın almış olur. Fakat bir deneyim satın aldığı anda, işletmenin kişisel olarak onun ilgisini çekecek şekilde (tıpkı tiyatrodaki gibi) sahnelediği ve akılda kalıcı olacak bir dizi olayla keyifli zaman geçirmek için para öder (Pine ve Gilmore, 2012).

Deneyim ekonomisi üzerine çalışma yapan Pine ve Gilmore (2011), kahve çekirdeği üzerinden ekonomik değer sunularını göstermiş ve kahve çekirdeğinin ekonomik sunu içerisinde nasıl bir yol izlediğini ve fiyatının nasıl değiştiğini açıklamıştır.

Şekil 1. Farklı Ekonomilerde Kahve Fiyatı

Kaynak: Pine, J., ve Gilmore, J. H. (2012). *Deneyim Ekonomisi* (Güncellenmiş Tekrar b.). (L. Cinemre, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.

Kahve üreten veya kahve alım satımı yapan firmalar kilo başına 1,5 dolar (fincan başına 1-2 sent) alır. Kahve çekirdeklerinin bir üretici firma tarafından çekilip bir mala dönüştürülerek marketlerde satılması, aynı kahvenin müşteriler için maliyeti fincan başına (marka ve ambalaja göre) 5-25 sente kadar çıkar. Kahvenin bir kafede içilmesi durumunda, müşterinin fincan başına ödediği bedel 50 sent – 1 dolar arasında değişir.

Aynı kahvenin sipariş, yapım ve tüketim şeklinin farklı bir tema içerdiği lüks bir restoran veya kafede sunulması halinde fiyatı 2-5 dolar arasında değişmektedir. Ekonomik değerler zincirinin bu dördüncü düzeyine (bak. Şekil 1) erişmiş firmalar, kahvenin satın alınışını kapsayan özgün bir deneyim sunar. Böylece kahvenin fiyatı başlangıçtaki metaya göre neredeyse yüz katına çıkmıştır. (Pine ve Gilmore, 2012).

1.3. Ekonomik Değer Kavramı

Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçüdür (TDK, 2016). Değer kavramı doğal özneliğinden dolayı kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Kadın tüketicilere oranla erkek tüketiciler, genç tüketicilere göre yaşlı tüketiciler, zengin tüketicilere göre fakir tüketiciler, moda eğilimi yüksek olan tüketicilere göre muhafazakâr tüketiciler açısından beklenen ve algılanan değer farklıdır (Torlak vd., 2007). Değer, hedef kitle için kalite, hizmet ve fiyatın doğru birleşimini bir araya getirmektir (Kotler, 2013). Değer, işletme teklifiyle müşteri ilişkisinden kaynaklanan kişisel avantaj algısıdır (Woodal, 2003).

Müşteri değeri, bir alışverişte “müşterinin elde ettiği yararların, katlandığı veya ödediği bedele oranıdır.” (Mucuk, 2012). Bir ürün/hizmetin “tüketiciye sağladığı değer”, onun için katlanılan maliyet ile tüketicinin ondan beklediği performans arasındaki farktır (Karafakıoğlu, 2011). Değer, müşteri tarafından; düşük fiyat, üründen beklenen performans veya ürüne ödenen bedel karşılığında beklenen kalite gibi farklı biçimlerde algılanabilmektedir (Zeithalm, 1988).

Ekonomik değer, malların fiziksel yapılarından ziyade, tüketicilerin o mallara verdiği değerlerden kaynaklanmaktadır. Bilginin aldığı ve alabileceği şekiller düşünüldüğünde, fiziksel özelliklerin ötesinde bireylerin bu mal ya da hizmetlerle ilgili bilgileri veya onlardan yararlanabilme biçimleri, ekonomik değeri şekillendirmektedir (Bayraç, 2003).

1.4. Ekonomik Sunular

Her ekonomik sunu diğerlerinden temelde kendi içeriğiyle ayrılır. Bu ayrımlar birbirini izleyen her sununun nasıl daha büyük bir ekonomik değer taşıdığını gösterir (Pine ve Gilmore, 2012).

1.4.1. Metalar (emtia)

Metalar doğadan elde edilen materyallerdir. İnsanlar bunları, toprakta yetiştirerek ya da toprağı kazarak elde ederler. Kesim, hasat ya da çıkarımdan sonra metalar genellikle işleminden geçirilerek belirli nitelikler edinir. Üreticiler, metalarda herhangi bir farklılık yaratamayacağı için meta tüccarları, bunları genellikle sadece arz ve talebin belirlediğı bir fiyattan satın alındıkları isimsiz pazarlarda piyasaya sürerler (Pine ve Gilmore, 2012).

1.4.2. Mallar (Ürünler)

Tüketiciye göre ürün, belirli bir istek ihtiyacı karşılamak üzere pazara sunulan herhangi bir şeydir (Kotler ve Armstrong, 2016). Üretici açısından ise ürün, çeşitli fiziksel ve kimyasal maddelerin oluşturduğu bir nesnedir (Yükselen, 2017). Metaları hammadde olarak kullanan işletmeler, çeşitli mallar imal edip envanterlerine geçirmeye başladılar. Üretim sürecinde hammadde çok çeşitli mallara dönüştürülebildiğı için, fiyatların belirlenmesinde üretim maliyeti kadar ürün farklılaştırması da önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde farklı yerlerde üretilen cep telefonu, bilgisayar, otomobil veya ekmekte bile ürün farklılıkları görülebilmektedir. Hemen kullanılabilir olmaları sebebiyle tüketicilerin ürünlere verdiği değer, metalara oranla çok daha yüksektir (Pine ve Gilmore, 2012).

1.4.3. Hizmetler

Amerikan Pazarlama Derneğı (AMA) hizmetlerle ilgili en kapsamlı tanımı yapmaktadır: “Hizmetler, soyut (elle tutulmayan, gözle görülmeyen anlamında) mallardır. En azından geniş ölçüde öyledir. Eğer tamamen soyut iseler, üreticiden kullanıcıya direkt olarak mübadele edilirler; taşınamazlar, depolanamazlar ve hemen hemen derhal bozulabilir niteliktedirler. Hizmet şeklindeki malların tanımlanması çoğunlukla zordur; çünkü meydana getirilmeleri, satın alınmaları ve tüketilmeleri eşzamanlıdır. Onlar, birbirinden ayrılmaz nitelikteki soyut unsurlardan oluşurlar; çoğu kez önemli bir biçimde tüketici katılımını kapsarlar ve mülkiyetin devredilmesi anlamında satılmazlar ve mülkiyet hakları yoktur.” (Mucuk, 2012). Hizmetler, belirli müşterilerin kişisel istek veya ihtiyacına göre düzenlenen gayri maddi (somut olmayan) faaliyetlerdir. Hizmet sağlayıcıları belirli bir müşteri üzerinden (saç kesimi, göz muayenesi gibi) veya ona ait mülkler ya da eşyalar üzerinden (bahçe bakımı, bilgisayar onarımı gibi) işlem yapmak

için ürünleri kullanırlar. Genellikle tüketiciler aldıkları hizmete, bunları sağlamak için gerekli ürünlere oranla daha yüksek değer verirler (Pine ve Gilmore, 2012).

1.4.4. Deneyimler

İşletmelerin, insanların ilgisini çekmek için hizmetlerini sahne, mallarını ise dekor ve aksesuar olarak kullanmasıyla deneyim sunusu ortaya çıkar. Deneyimler, diğer ekonomik değer sunusu olan metalar, mallar ve hizmetlere oranla daha akılda kalıcıdır (Pine ve Gilmore, 2012). Günümüzde tüketicilerin, ürünlerin fonksiyonel özelliklerinden ziyade sembolik değerlerine, yani deneyimlere daha fazla önem verdiği kolaylıkla söylenebilir (Torlak, vd., 2007). Bu bağlamda, işletmeler günümüzde sadece mal veya hizmet değil, müşterilerde duygusal bağı güçlendirecek zenginleştirilmiş bir deneyim sunmak durumundadır (Pine ve Gilmore, 2012).

1.5. Deneyimsel Pazarlama

Literatürde deneyimsel pazarlama kavramını gündeme ilk getiren Bernd Schmitt (1999), işletmelerin geleneksel faydacı pazarlamaya karşı müşterileri için eşsiz deneyimler sunmaya başladığını belirterek, pazarlamaya dönük bu değişimi üç eş zamanlı gelişmeye bağlamaktadır; bilgisayarların ve cep telefonlarının giderek daha teknolojik hale gelmesi, bilgiye erişim kolaylığı ve markaların üstünlüğüyle beraber ürünlerin fonksiyonel özelliklerinin yanı sıra tüketici deneyiminin ön plana çıkmasıdır. Schmitt'e (1999) göre deneyim, bireyin yaşadığı, maruz kaldığı ve karşılaştığı şeylerin sonucunda oluşmaktadır (Odabaşı, 2016). Deneyimsel pazarlama, tüketicilerin ürünler ve işletmelerle yaşayacakları deneyimlerle ortaya çıkacak duygu, his ve düşüncelerle etkilenmesidir (Schmitt, 1999b). Dirsehan'a (2010) göre deneyimsel pazarlama, tüketicilerle fonksiyonel özelliklerin ötesinde onlara olumlu ve unutulmaz deneyimler yaşatmaya yarayacak faaliyetleri içerir. Kotler'e (2013) göre deneyimi ilke edinmiş bir pazarlamacının amacı, esasında bayatladığı düşünülen şeylere heyecan ve değer katmaktır. Schmitt (1999), geleneksel pazarlamayla deneyimsel pazarlama arasındaki farkı dört temel özellikle ele almaktadır.

1) Geleneksel pazarlama fonksiyonel özelliklere ve faydalara odaklanır. Geleneksel pazarlamacılar, çeşitli pazarlardaki müşterilerin ürün veya hizmetleri işlevsel özellikleriyle tarttığını, karşılaştırma yaparak en kullanışlı ürünü tercih ettiklerini

varsaymaktadır. Kotler'e (1994) göre özellik; ürünün temel fonksiyonuna eklenen arti niteliktir.

- 2) **Ürün kategorisi ve rekabet dar tanımlanmıştır.** Geleneksel pazarlama dünyasında McDonald's Burger King ile rekabet ederken, Pizza Hut veya Starbucks bu rekabetin dışında kalmaktadır. Geleneksel bir pazarlamacıya göre rekabet öncelikle dar tanımlanmış ürün kategorileri içinde gerçekleşir.
- 3) **Müşteriler rasyonel karar verirler.** Geleneksel pazarlama bakış açısına sahip ekonomistler ve pazarlamacılar, müşteri seçimlerini basit bir problem çözme olarak görmektedir.
- 4) **Yöntemler analitik, niceliksel ve sözlüdür.** Geleneksel pazarlamada tüketicilerin satın alma ve tercih gibi davranışlarını öngörebilmek için anket gibi sözlü niceliksel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır.

Geleneksel pazarlamanın fonksiyon ve özellik eksenli yaklaşımına karşın, deneyimsel pazarlamanın odak noktası müşteri deneyimleridir. Schmitt (1999) deneyimsel pazarlamayı da dört temel özellik üzerinden açıklamaktadır.

- 1) **Müşteri deneyimlerine odaklanır.** Geleneksel pazarlamanın fonksiyonel özellik ve faydalara odaklanma yaklaşımına karşın, deneyimsel pazarlama müşteri deneyimlerine odaklanır. Deneyimler, olaylarla karşılaşma veya yaşama sonucunda ortaya çıkar. Deneyimler, fonksiyonel değerlerin yerini alan duygusal, duygusal, bilişsel, davranışsal ve ilişkisel değerler sağlar.
- 2) **Bütünsel tüketim deneyimine odaklanır.** Deneyimsel pazarlamacılar şampuanı, tıraş köpüğünü, fön makinasını veya parfümü ayrı ayrı düşünmekten ziyade müşterilerin banyoda ihtiyaç duyabileceği gereçleri düşünürler ve bu tüketim için hangi ürünlerin uygun olduğunu tespit ederler.
- 3) **Müşteriler rasyonel ve duygusal varlıklardır.** Deneyimsel pazarlama bakış açısına göre müşteriler duygusal oldukları kadar rasyoneldirler. Müşteriler sıklıkla rasyonel tercihler yapsalar da duyguları tarafından yönlendirilirler. Çünkü tüketim deneyimleri çoğunlukla fantezilere, duygulara ve eğlenceye sevk eder (Halbrook ve Hirschman, 1982).
- 4) **Yöntemler ve araçlar eklektiktir.** Geleneksel pazarlamada kullanılan analitik, niceliksel ve sözlü araştırma yöntemlerinin aksine, deneyimsel pazarlamada kullanılan yöntemler çok yönlüdür. Bir başka ifadeyle, deneyimsel pazarlama tek bir metodolojik yöneme bağlı değildir.

1.6. Stratejik Deneyimsel Modüller

Schmitt (1999), işletmelerin farklı müşteri deneyimleri oluşturmak için kullanabilecekleri stratejik deneyimsel modülleri; duyuşsal, duygusal, düşünsel, davranışsal ve ilişkişel deneyimler olmak üzere beş boyutta incelemektedir. “Modül” terimi aklın ve davranışın işlevsel alanlarına değinmek için bilişsel bilim ve akıl felsefesi çalışmalarından alınmıştır (Schmitt, 1999a).

1.6.1. Duyusal Deneyimler

Duyusal modül, beş duyunun (görme, duyma, dokunma, tatma ve koklama) yardımıyla duyuşsal deneyimler yaratmayı amaçlamaktadır (Tsaaur vd., 2006). Duyusal deneyim modülü, müşterileri motive etmek ve ürünlere değer katmak amacıyla şirketleri ve ürünleri farklılaştırmak için kullanılabilir (Schmitt, 1999a). Bir deneyim duyulara ne kadar etkili hitap ederse, o kadar akılda kalıcı olur. Çoğu durumda bir hizmete duyuları katmanın en kolay yolu, yiyecek ve içecek bir şeyler sunarak tatma duyusuna hitap etmektir. Hizmetler duyuşsal olgularla örüldüğünde ilgi çekici deneyimlere dönüşür (Pine ve Gilmore, 2012).

1.6.2. Duygusal Deneyimler

Duygusal deneyim modülü, müşterilerin bir markayla ilgili olumlu yaklaşımlarından duygusal deneyimler yaratma amacıyla müşterilerin içsel duygularına hitap eder. Uluslararası ölçekte başarılı duygusal deneyim kampanyaları yaratmak zordur, çünkü hem duyguların uyarıcıları hem de duygu paylaşımları kültürden kültüre farklılık göstermektedir (Schmitt, 1999a). Bu nedenle global bir markanın duygusal deneyim sunmak istemesi durumunda kültür unsurunu göz önünde bulundurması gerekmektedir (Schmitt, 1999b). Küresel bir marka olan Coca-Cola, Türkiye’de Ramazan ayında yaptığı reklamlarda, insanları mutlu bir iftar sofrasında buluşturarak duygusal deneyimleri ön plana çıkarmaya çalışmaktadır.

Richins (1997), incelediği farklı araştırmalar neticesinde, tüketim deneyimi sırasında müşterinin yaşadığı on altı tane temel duyguyu tespit etmiştir; kızgınlık, memnuniyetsizlik, mutsuzluk, endişe, korku, utanç, kıskançlık, yalnızlık, tutku, sevgi, sakinlik, rahatlık, iyimserlik, eğlence, coşku ve şaşkınlık olarak belirtilmektedir.

Günümüz tüketicisi alışveriş olgusuna bütünsel ve süreç odaklı yaklaşarak satın alma öncesi, satın alma ve satın alma sonrası aşamalara aktif bir şekilde katılmayı ve tüm sürecin keyif verici, eğlendirici bir deneyim olmasını arzulamaktadır (Odabaşı, 2016). Günümüz tüketicisinin bu eğilimi işletmeleri ve pazarlama yöneticilerini etkin ve unutulmaz deneyimler sunmaya yöneltmektedir.

Hasan Ali Toptaş'ın Ekim 2016'da Everest Yayınlarından çıkan Kuşlar Yasına Gider isimli romanında, baş karakterin Ankara-Denizli hattında yaptığı yolculuklar sırasında dinlediği müzikler Everest Yayınları tarafından bir playlist halinde Spotify isimli müzik dinleme platformunda sunularak, okuyucuların o müzikler eşliğinde kitabı okuyarak duygusal bir deneyim yaşaması sağlanmaktadır (Everest Yayınları, 2016; Spotify Music, 2016).

1.6.3. Düşünsel Deneyimler

Düşünsel pazarlama, müşterilerin ilgisini çekecek bilişsel ve problem çözme deneyimleri yaratmak amacıyla zihne hitap eder (Schmitt, 1999a). Düşünsel pazarlama, müşteride derin bir ilgi yaratarak müşteriyi ürün veya hizmetle ilgili detaylı ve yaratıcı düşünmeye yöneltmektedir. İşletmeler ve pazarlama yöneticileri genellikle yeni teknolojik ürünler için düşünsel deneyim modülüne başvurarak müşteriyi ürünle ilgili detaylı düşünmeye sevk etmektedir. Örneğin Microsoft'un "Bugün nereye gitmek istiyorsunuz?" kampanyası tüketiciyi ürünle ilgili derin düşünmeye yöneltmektedir (Microsoft, 2013). Düşünsel pazarlama modülü, günümüzde sadece yüksek teknoloji ürünlerde değil; ürün tasarımı, perakendecilik ve iletişim gibi pek çok farklı sektörde de kullanılmaktadır (Schmitt, 1999a).

1.6.4. Davranışsal Deneyimler

Davranışsal deneyim modülü, tüketicilerin fiziksel deneyimlerini hedef alarak, onlara alternatif iş yapma şekilleri, alternatif yaşam biçimleri ve etkileşimler göstererek yaşamlarını zenginleştirir. Davranışsal değişliğe yönelik rasyonel yaklaşımlar birçok davranışsal değişim seçeneğinden sadece biridir. Yaşam tarzı ve davranışlardaki değişim, film yıldızı veya sporcu gibi kişiler tarafından tetiklenerek daha motive edici, ilham verici ve duygusal bir hale gelir (Schmitt, 1999a).

İşletmeler davranışsal deneyim modülüyle tüketicileri düşünmekten de öte, doğrudan harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Microsoft'un "Bugün nereye gitmek istiyorsunuz?" kampanyası tüketicileri ürünle ilgili derin düşünmeye sevk ederken; Nike'ın "Sadece yap" kampanyası tüketiciyi ürünü doğrudan satın alıp kullanmak için tetiklemektedir.

1.6.5. İlişkisel Deneyim

İlişkisel modül duyuşsal, duygusal, düşünsel ve davranışsal deneyim modüllerini de kapsamaktadır. Bununla birlikte, ilişkisel deneyim modülü bireyin kişisel ve özel duygularının ötesine geçerek, bireyin kendi özel durumu dışında bir şeyle ilişkisine ve aidiyetine yönelir (Schmitt, 1999a).

İlişkisel kampanyalar bireyin kendi gelişim arzusuna (örneğin, gelecekte ait olmak istediğı ideal benliğine); kişinin yaşlıları, kız arkadaşı, erkek arkadaşı, eşi, ailesi ve çalışma arkadaşları tarafından olumlu algılanma ihtiyacına hitap eder. Kişiyi bir alt kültürle, bir milletle veya herhangi başka geniş bir sosyal sistemle ilişkilendirir (Schmitt, 1999a).

İlişkisel kampanyalar bireyde bir aidiyet oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Öyle ki, bireyler salt bir alt kültüre veya bir sosyal sınıfa ait olma ihtiyacından dolayı da birtakım davranışları sergilemek durumunda kalabilir. Bir futbol takımını desteklemek, mezun olunan üniversitenin mezunlar derneğine üye olmak, vakıflara yardımda bulunmak, beraberinde bir topluluk veya bir alt kültüre aidiyet hissetmeyi getirmektedir.

1.7. Zenginleştirilmiş Deneyimler

Deneyimsel pazarlamanın nihai amacı, tüketicilere zenginleştirilmiş deneyimler sunmaktır. Duyusal, duygusal, düşünsel, davranışsal ve ilişkisel deneyimlerin bir arada yaşanması sonucunda ortaya zenginleştirilmiş deneyimler çıkmaktadır (Yüksek ve Konuk, 2014).

Zenginleştirilmiş deneyimler, bireyler için unutulmaz anılara dönüştüğü için tüketici satın alma davranışını da olumlu etkilemektedir. Schmitt (2003), zenginleştirilmiş deneyimler ile tüketici satın alma davranışı arasındaki ilişki üzerine yaptığı çalışma neticesinde; tüketicilerin hiç deneyim yaşamamaları halinde satın alma olasılıkları %58 iken,

deneyimin bir çeşidini yaşamaları halinde %67'ye, üç veya daha fazla deneyim çeşidi yaşamaları durumunda %77'ye çıktığı sonucuna ulaşmıştır.

2. Hizmet Kalitesi

2.1. Hizmet Kavramı

Pazarlama tanımlarında da vurgulandığı gibi, sadece mallar değil, hizmetler de pazarlanmaktadır (Yükselen, 2015). Hizmetlerin yapısından dolayı açık ve belirgin bir hizmet tanımı yapmak oldukça zordur. Günümüz koşullarında işletmelerin kendilerini, hizmetten tamamen soyutlamış olarak bir “üretim işletmesi” veya sadece “ticaret işletmesi” olarak tanımlamaları mümkün değildir (Öztürk, 2007). Bu durumun en belirgin nedenlerinden biri “ürünlerden bağımsız olarak sunulan hizmetler” ile “ürünler ile birlikte sunulan hizmetleri” birbirinden ayırma güçlüğüdür. Hizmetler, bir ürün ile beraber sunulduğunda ürünün değerini bir başka ifade ile müşteri için yaratılan faydayı arttıran performanslar olarak görülmektedir. Hizmetler, ürünlerden ayrı bir pazar sunumu olarak ele alındığında ise müşterilere belli bir ürünle bağlantılı olmaksızın fayda sunan faaliyetler topluluğu olarak ele alınmaktadır (Nart vd., 2015).

Kotler ve Keller (2006) hizmeti, bir tarafın başka bir tarafa sunduğu ve herhangi somut bir nesnenin sahipliğinin el değiştirmesiyle sonuçlanmayan bir faaliyet olarak tanımlamaktadır. Regan'a (1963) göre hizmetler; faaliyetlerin, yararların veya memnuniyetlerin satışa sunulması ya da ürünlerin satışıyla birlikte verilmesidir.

Ekonomi ve iş dünyasında meydana gelen değişim ve gelişmelerle beraber yeni işler modelleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum hizmet kavramının yeni yaklaşımlarla ele alınmasına ve yeni tanımların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Altunışık (2015), tarihsel süreç içerisinde hizmet kavramıyla ilgili yapılan tanımlarla ilgili aşağıdaki çıkarımları yapmıştır:

- Ürünler ve hizmetler iç içe geçmiş, ayrılmaz bir bütündür.
- Somut olmaması sebebiyle hizmet üretim sürecinin maddi çıktıları yoktur.
- Hizmetler faaliyet temellidir.
- Hizmetlerin üretim süreci müşterilerle etkileşime dayanır.
- Hizmetler, süreçler ve performanslar ile ilişkilidir.
- Hizmet sunumu belirli uzmanlık ve yetenek gerektirir.

2.2. Hizmetin Özellikleri

Hizmetler, taşıdıkları niteliklerden ötürü mallardan önemli ölçüde ayrılmaktadır. Hizmetleri mallardan ayıran temel özellikler dört ana başlıkta incelenmektedir.

2.2.1. Dokunulmazlık

Hizmetleri fiziksel mallardan ayıran en önemli özellik soyutluktur. Hizmetler, fiziksel varlık olmaması sebebiyle, tüketicinin beş duyuyu hakkında fikir edinemeyeceği soyut mallardır (Mucuk, 2012). Hizmetler, bir nesneden ziyade bir performans, bir eylem, bir harekettir (Yükselen, 2017). Hizmetlerin elle tutulamaz ve dokunulamaz oluşu yüzünden pazarlanmalarında pek çok problemle karşılaşılır. Hizmetlerin taşıdığı bu özellikler nedeniyle işletmeler, ürünlerin pazarlanmasında ortaya konulan performansın sonuçlarını tahmin edebilmelerine rağmen, hizmet pazarlamasında öznellik söz konusu olduğu için, her zaman doğru tahminde bulunmak mümkün değildir (Karahan, 2006).

2.2.2. Ayrılmazlık

Ürünler genellikle önce üretilir, sonra satılır ve tüketilirler. Fakat hizmetler, önce satılırlar ve aynı zamanda üretilir ve tüketilirler (Yükselen, 2017). Üretim ile tüketim ayrılmaz bir bütün olduğu için hizmetler, hizmeti sağlayan ve hizmeti yapandan ayırt edilemez (Mucuk, 2012). Özellikle eğlence ve profesyonel hizmetlerde üretim ve tüketim eş zamanlı olmak durumundadır. Örneğin, bir akşam yemeği hizmeti aynı anda üretilir ve tüketilir (Altunışık vd., 2016).

2.2.3. Değişkenlik

Heterojenlik, hizmet performansındaki yüksek seviyede değişkenlik potansiyeli anlamına gelir. Hizmetler, genellikle insanlar tarafından sunulan performanslar olduğu için iki hizmetin birbirinin aynısı olması mümkün değildir (Yükselen, 2017). Bu durum sadece hizmeti veren kişi açısından değil aynı zamanda hizmeti alan taraf için de değişkenlik göstermektedir. Zira insan, doğası gereği farklı zamanlarda farklı tutum ve davranışlar sergileyebilir. Keza, hizmeti sunan kişi bile farklı vakitlerde farklı kalitede hizmet sunabilir. Her müşterinin istek, ihtiyaç ve beklentileri farklı olduğu için hizmetin değişkenlik göstermesi genellikle insan etkileşiminin bir sonucudur.

2.2.4. Dayanıksızlık

Hizmetler çok nadiren ilerideki tüketimi karşılamak için önceden üretilebilirler (İslamoğlu, 2013). Dayanıksızlık hizmetlerin saklanamaması, stoklanamaması, iade edilmemesi ve yeniden satılmaması anlamına gelir (Öztürk, 2015). Örneğin, bir havayolu firması herhangi bir seferinde uçan uçağının koltuk sayısı 200 ise, o uçuş saati geldiğinde dolu koltuk sayısı 60 olduğunda 140 koltukluk hizmeti stoklaması söz konusu değildir (Altunışık vd., 2016).

2.3. Hizmet Kalitesi Kavramı

Kalite, çok boyutlu bir kavram olduğu için kullanım amacına göre farklı anlamlar ifade etmektedir. Bununla birlikte, insanların kalite beklentisi ve algısının birbirinden farklı olması da kaliteyle ilgili farklı yaklaşımlar ve tanımlar ortaya koymaktadır. Kalitenin doğru, gerçekçi ve herkes tarafından kolayca anlaşılır bir tanımını yapmak başlı başına bir iştir. Çünkü kalitenin tanımı, bu tanımı yapacak kişiye göre değişkenlik göstermektedir (Yamak, 2015).

Kotler (1996) kaliteyi, ürünün müşteriler tarafından söylenen veya kastedilen istekleri karşılayabilme yeteneğine sahip niteliklerinin toplamı olarak tanımlamaktadır. Juran'a (1992) göre kalite, müşterinin istediği estetik, dayanıklılık, güvenilirlik vb. gibi özelliklere sahip ve hatalardan arındırılmış ürünlerin kullanım amacına uygunluğudur. Deming ise, kaliteyi değişkenliğin azaltılması olarak görür ve hataların sıfırlanmasıyla kalitenin sağlanabileceğini belirtir. Kaliteyi ihtiyaç duyulan niteliklere uygunluk olarak tanımlayan Crosby, kalitenin hatasız üretim olduğunu ve olması gereken özelliklere tam olarak uyulmasıyla oluşabileceğini ifade etmektedir (Taşçı vd., 2013).

Hizmet kalitesi, müşterinin bir hizmetten beklediği performans ile elde ettiği performans arasındaki farktır. (Parasuraman vd., 1985). Bir başka tanıma göre hizmet kalitesi, müşterinin ürünün mükemmelliği veya üstünlüğü hakkındaki yargısıdır (Chau ve Kao, 2009). Hizmetlerin somutluk seviyesi arttıkça bu değerlendirme kolaylaşır (Rust vd., 1996). Bu sebepten ötürü işletmeler hizmetlerini görünür kılmak için fiziksel kanıtları güçlendirmeye ve çekici kılmaya çalışmaktadır.

Hizmetlerin soyut ve değişken olmaları nedeniyle, tüketiciler tarafından algılanması sübjektiflik gösterir. Aynı hizmet, aynı şekilde farklı kişilere verildiğinde, bu kişilerin farklı tatmin düzeylerine sahip olduğu için elde ettikleri hizmeti farklı algılayacakları bilinmektedir. Bu nedenle “algılanan hizmet” veya “algılanan performans” olarak ifade edilebilir (Nart vd., 2015). Müşteri deneyimi açısından düşünüldüğünde, sunulan hizmetten ziyade müşterinin algıladığı kalite ön plana çıkmaktadır. İyi bir müşteri deneyimi için algılanan kalitenin beklenen kalitenin üzerine çıkması gerekmektedir.

2.4. Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi

İşletmelerin müşterilerine daha iyi bir deneyim sunmak amacıyla hizmet kalitesini artırma çabası, hizmet kalitesinin ölçülmesi ve kontrol altında tutulması ihtiyacını doğurmaktadır. “Bir şeyi ölçemezseniz, yönetemezsiniz” varsayımından hareketle; işletmelerin müşterilerle uzun dönemli ilişkiler kurması ve bu ilişkileri yönetebilmesi için müşterilerinin kalite beklentisini tatmin etmek durumundadır. Sunulan hizmetin kalitesi, müşterinin değer algılarını, müşteri tatminini ve bununla birlikte müşterinin satın alma davranışını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda, müşterilerin kalite ve değer algılarını yönetmek ve rekabet avantajı elde etmek hizmet kalitesinin ölçülmesini gerektirmektedir (Nart vd., 2015).

2.4.1. SERVQUAL Modeli

Parasuraman vd. (1985) dört farklı hizmet sektöründe (bankacılık, kredi kartı, menkul kıymetler komisyonculuğu, onarım ve bakım) odak grup görüşmesi yöntemini kullanarak algılanan hizmet kalitesinin 10 boyutta değerlendirildiğini ortaya koymuşlardır. Bu boyutlar; güvenilirlik, heveslilik, yeterlilik, ulaşılabilirlik, nezaket, iletişim, itibar, güven, müşteriye anlamak ve fiziksel kanıtlardır. Parasuraman vd. (1988), kalitatif bir araştırma sonucu ortaya çıkardıkları bu 10 boyuttan hareketle beş farklı sektörde (bakım-onarım, kredi kartları, bankacılık, uzun mesafe telefon hizmetleri ve menkul kıymetler komisyonculuğu) çalışmalar yaparak SERVQUAL adını verdikleri, 5 boyuttan oluşan 22 maddelik bir ölçek geliştirmişlerdir. SERVQUAL hizmet kalitesi boyutları Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Hizmet Kalitesi Boyutları

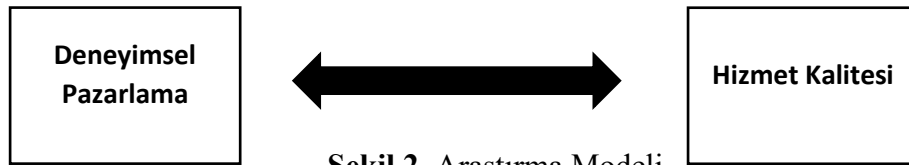
Hizmet Kalitesi Boyutları	Özellikler
Fiziksel Özellikler (Tangibles)	İşletmenin fiziksel tesis ve ekipmanları ile personel görünümü.
Güvenilirlik (Reliability)	Vaat edilen hizmetin zamanında ve doğru bir şekilde yerine getirilmesi.
Cevaplanabilirlik (Responsiveness)	Müşterilere yardımcı olmak ve hızlı hizmet sunmak için istekli olmak.
Güven (Assurance)	İşletme çalışanlarının ilgi ve nezaket ile güven yaratması, işletmeye dönük tehlike, risk veya şüphe olmaması.
Empati (Empathy)	Müşterilerin ihtiyaçlarının anlaşılması ve müşteriye bireysel özen gösterilmesi için çaba sarf edilmesidir.

3. Araştırma Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Mevcut piyasa koşullarında ürün ve metaların birbirine çok benziyor olmasının yanı sıra, hizmetler de birbirine oldukça benzemektedir. İşletmelerin sunduğu hizmette fark yaratarak müşterilerle uzun dönemli ilişkiler kurabilmesi için müşterilerine unutulmaz deneyimler sunması gerekmektedir. Hizmet kalitesi ve deneyimsel pazarlamanın iç içe geçtiği günümüzde, tüketicilerin algıladığı kalitenin doğru tespit edilip uygun deneyim alanları oluşturmak işletmeler açısından önem arz etmektedir. Özellikle tüketiciyle temasın daha yüksek olduğu hizmetlerde bu durum daha da önemli bir hale gelmektedir. Deneyimsel pazarlama ve hizmet kalitesiyle ilgili ayrı ayrı çokça çalışma yapılmış olmasına rağmen her iki kavramın birbiriyle olan ilişkisini ortaya koyan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın amacı, deneyimsel pazarlamayla hizmet kalitesi arasındaki ilişki düzeylerini incelemektir.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Varsayımları

Araştırmanın amacında ve modelinde belirtildiği üzere deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesi arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin düzeyini ölçmek için aşağıdaki hipotez önerilmiştir.

H₁: Deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesi arasında pozitif bir ilişki vardır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma için Coffee Department isimli mekân seçilmiştir. Coffee Department, 2014 yılında faaliyete başlamış ve kendisini “nitelikli kahveci” olarak tanımlayan bir mekandır (Coffee Department, 2018). Coffee Department, standart kahve dükkanlarından farklı bir kahve ve mekânsal deneyim sunduğu kanaatiyle tercih edilmiştir. Araştırmayla ilgili en önemli kısıt, çalışmanın sadece Coffee Department’ı kapsadığı ve araştırma sonuçlarının başka bir kahve dükkanı veya kahve sektörü için genelleştirilemeyeceğidir. Bunun sebebi, Coffee Department’ın kahve sektörü içerisinde niş bir alanda konumlanmış olması, farklı bir konseptte hizmet sunan ve buna bağlı olarak farklı bir hedef kitlesi olan bir dükkan olmasıdır.

3.4. Araştırmanın Türü

Genellikle araştırma problemi veya araştırma konusuna ilişkin daha önce yapılmış çalışmaların olmadığı durumlarda keşifsel araştırmalar devreye girer (Gegez, 2010). Keşfedici araştırma modelleri, genel olarak araştırma probleminin tespit edilmesi, keşfedilmesi, probleme ilişkin değişken ve boyutların belirlenmesi amacıyla hizmet eden araştırma modelleridir. Araştırmacı değişkenleri belirlemek, ileriki araştırmalar için hipotezler oluşturmak, genel görüş ve deneyimleri tanımlayarak konuyla ilgili bir anlayış oluşturmaya çalışır (Kurtuluş, 2010). Keşifsel araştırmaların temel amacı konuyla ilgili hipotezleri doğrulamaktan çok hipotez oluşturmaktır (Gegez, 2010). Bu araştırma, konuyla ilgili çalışılmış kaynaklara rastlanmaması, konuya ilişkin değişkenlerin belirlenmesi ve hipotezlerin oluşturulması gibi nedenlerden ötürü keşifselidir.

3.5. Ana Kütle ve Örneklem Seçimi

Bu çalışmanın ana kütlelerini Coffee Department’ı ziyaret eden müşteriler oluşturmaktadır. Ana kütle içerisinde seçilen örneklem, zaman ve maliyet kısıtları sebebiyle kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Anketlerde eksik cevaplar göz önünde bulundurularak örnek hacmi 350 olarak belirlenmiştir.

3.6. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmada deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesini ölçebilmek için 2 tane ölçek kullanılmıştır. Deneyimsel pazarlama sorularının oluşturulmasında Schmitt'in (1999) deneyim pazarlaması üzerine yaptığı çalışmalardan yararlanılmıştır. Schmitt (1999) duyu, duygu, düşünce, davranış ve ilişki değişkenlerini stratejik deneyimsel modüller olarak tanımlamaktadır. Schmitt'in (1999) çalışmasında yer alan bu değişkenlerin Coffee Department'a uygunluğu derinlemesine mülakatlarla irdelenmiş ve deneyimsel pazarlama boyutunu ölçen 31 tane soru ankete eklenmiştir. Hizmet kalitesi için Parasuraman vd.'lerinin (1988) geliştirdiği ve literatürde geçerliliği ve güvenilirliği muhtelif çalışmalarla ispatlanmış olan SERVQUAL ölçeği kullanılmıştır.

3.7. Anket Sorularının Hazırlanması ve Test Edilmesi

Anketin hazırlanması sürecinde literatür taranmış ve deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesini ölçmek için geliştirilen ölçeklerden yararlanılmıştır. Kullanılan ölçeklerin dilinin İngilizce olması sebebiyle anket soruları Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe çeviriden kaynaklı hatalar, mütercim tercümanlar yardımıyla giderilmiştir. Anket sorularının anlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini test edebilmek amacıyla 43 kişiyle bir pilot çalışma yapılmıştır. Anket ilk haliyle 31 tanesi deneyimsel pazarlama, 22 tanesi SERVQUAL ölçeğinden olmak üzere 53 sorudan oluşmaktaydı. Buna ek olarak anket formunda 6 adet demografik bilgi sorusu ve 1 tane de ziyaret sıklığı sorusu yer almaktadır. Pilot çalışma neticesinde yapılan incelemede 5 tanesi deneyimsel pazarlama, 5 tanesi SERVQUAL ölçeğinden olmak üzere toplam 10 tane sorunun mekânsal ve sektörel uyumsuzluk nedeniyle cevaplayıcılar tarafından anlaşılmadığı, tutarsız cevaplanıldığı veya boş bırakıldığı tespit edilmiştir. SPSS Version 21 (Statistical Packages for Social Science) programıyla yapılan faktör analizi, geçerlilik ve güvenilirlik testleri de bu durumu doğruladığı için söz konusu sorular ankette çıkarılmıştır. Anlaşılmayan soruların çıkarılmasıyla oluşan 43 soruluk nihai anketle 28 kişilik bir pilot çalışma daha yapılarak test edilmiştir. Cevaplayıcılardan gelen olumlu tepkilerle anketin uygulanabilirliğinin tespit edilmesi üzerine pilot çalışma sonlandırılarak ana çalışmaya geçilmiştir.

3.8. Veri Toplama Yöntemi

Uygulamada sıkça kullanılan yüz yüze anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Cevaplanma oranının yüksek oluşu ve anlaşılmayan soruların cevaplayıcıya anında açıklanabilmesi gibi avantajlardan dolayı bu yöntem seçilmiştir. Araştırma kapsamında, 02.04.2018 – 02.05.2018 tarihleri arasında cevaplanmak üzere Coffee Department'ı ziyaret eden müşterilere 350 adet anket dağıtılmıştır. Bu anketlerden 22 tanesi tutarsız ve eksik cevap içermesi sebebiyle geçersiz sayılmıştır. Böylece araştırmaya toplam 328 anket dahil edilmiştir.

3.9. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında toplanan 328 anket SPSS Version 21 (Statistical Packages for Social Science) programıyla analiz edilmiştir. Değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermedikleri Kolmogorov-Smirnov Testi ile test edilmiş ve sonuçlara göre değişkenlerin ($p < 0.05$) normal dağılım göstermedikleri tespit edilmiştir. İstatistiksel analizlerde dağılımın “normallik” varsayımını karşılamaması halinde non-parametrik tekniklerin kullanılması uygundur (Büyüköztürk, 2007). Bu nedenle ikili karşılaştırmalar için Mann-Whitney U Testi, çoklu karşılaştırmalar için Kruskal-Wallis Varyans Analizi, ilişkinin yönü ve düzeyini belirlemek amacıyla da Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı yöntemi kullanılmıştır. Demografik verilerin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde ile normal dağılım göstermeyen değişkenlerde (parametrik olmayan) ortanca değerler kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi için $\alpha = 0.05$ seçilmiştir. Çoklu karşılaştırmalarda Kruskal Wallis Varyans Analizinde anlamlı farkın çıktığı durumlarda ise bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Bonferroni Düzeltmeli Mann Whitney U Testi uygulanmıştır. Bonferroni düzeltmesi anlamlılık düzeyi/ikili karşılaştırma sayısı formülüyle belirlenmektedir (Viallette ve Cichocki, 2008).

3.9.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmada, katılımcıların demografik yapısını tespit edebilmek için cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, kişisel gelir, çalışma durumu ve müşterilerin ziyaret sıklığıyla

ilgili sorular sorulmuştur. Katılımcıların demografik yapıları ve Coffee Department'ı ziyaret etme sıklığına ilişkin bilgiler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri

<i>Değişkenler</i>		<i>Sayı (N)</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Cinsiyet	Kadın	194	59.1
	Erkek	134	40.9
Yaş	18-25	120	36.6
	26-35	180	54.9
	36-45	24	7.3
	46-55	4	1.2
	56 ve üstü	0	0
Eğitim Durumu	İlköğretim Mezunu	2	.6
	Lise Mezunu	46	14
	Ön lisans Mezunu	16	4.9
	Lisans Mezunu	172	52.4
	Lisans Üstü Mezunu	92	28
Medeni Durum	Bekar	268	81.7
	Evli	60	18.3
Aylık Kişisel Gelir	999 TL veya daha az	62	18.9
	1000 TL - 2000 TL	46	14
	2001 TL – 3000 TL	56	17.1
	3001 TL – 4000 TL	68	20.7
	4001 TL veya daha fazla	96	29.3
Çalışma Durumu	Maaşlı Çalışan	198	60.4
	Serbest Meslek Sahibi	44	13.4
	Öğrenci	72	22
	Çalışmıyor	14	4.3
	Emekli	0	0
Ziyaret Sıklığı	İlk defa gelen	198	60.4
	Ayda bir defa gelen	28	8.5
	Ayda 2-4 defa gelen	44	13.4
	Ayda 5-8 defa gelen	22	6.7
	Ayda 9 defa veya daha fazla gelen	36	11

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan toplam 328 kişinin 194 (%59.1)'ünün kadın, 134 (40.9)'ünün erkek olduğu görülmektedir. Bireylerin yaşlarına bakıldığında, 120 (36.6)'sinin 18-25, 180 (54.9)'inin 26-35, 24 (7.3)'ünün 36-45, 4 (1.2)'ünün 46-55 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Bireylerin eğitim durumunda ise; 2 (.6)'sinin ilköğretim, 46 (14)'sının lise, 16 (4.9)'sının ön lisans, 172 (52.4)'sinin lisans, 92 (28)'sinin lisansüstü mezunu olduğu belirlenmiştir. Medeni duruma bakıldığında; 268 (81.7)'inin bekar, 60 (18.3)'inin evli olduğu görülmüştür. Bireylerin aylık gelir açısından; 62 (18.9)'sinin 999 TL veya daha az, 46 (14)'sının 1000TL-2000TL, 56 (17.1)'sının 2001TL-3000TL, 68 (20.7)'inin 3001TL-4000TL, 96 (29.3)'sının 4001TL veya daha fazla arasında geliri

olduğu görülmektedir. Bireylerin çalışma durumuna bakıldığında; 198 (60.4)'ünün maaşlı çalışan olduğu, 44 (13.4)'ünün serbest meslek sahibi olduğu, 72 (22)'sinin öğrenci olduğu, 14 (4.3)'ünün çalışmadığı belirlenmiştir. Ziyaret sıklığına bakıldığında ise; 198 (60.4)'ünün ilk defa geldiği, 28 (8.5)'inin ayda bir kez geldiği, 44 (13.4)'ünün ayda 2-4 kez geldiği, 22 (6.7)'sinin ayda 5-8 kez geldiği, 36 (11)'sının ayda 9 kez veya daha fazla geldiği görülmektedir.

3.9.2. Deneyimsel Pazarlama Ölçeğine İlişkin Bulgular

Deneyimsel pazarlama ölçeğinin faktör analizinde örneklem yeterliği uygunluğu test edildikten sonra soruların faktörlere göre uygun gruplara göre dağılım gösterip göstermediği kontrol edilmiştir. Faktör analizi neticesinde, 3 tane soru faktör yükü düşük olduğu için analiz dışı bırakılmıştır. Nihayetinde, 24 tane deneyimsel pazarlama ölçeği sorusu 4 tane faktör altında toplanmıştır. Faktörler altında toplanan soruların anlam bütünlüğü ve birbirine benzerliği göz önünde bulundurularak şu isimler verilmiştir: Ait Olma, Atmosfer, Merak/İlgi, Tasarım. Faktörlerin hangi sorulardan oluştuğu, soruların madde toplam korelasyonu ve faktörlerin Cronbach's Alpha değerleri Tablo 3'te gösterilmektedir. Cronbach's Alpha testi, anketin aynı faktörü ölçen soruları arasında önemli bir farklılık olup olmadığını ortaya koyar. Cronbach's Alpha değerinin 0,70'ten büyük olması faktörün güvenilirliğinin bir işaretidir (Saruhan ve Özdemirci, 2013).

Tablo 3. Deneyimsel Pazarlama Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi

Faktör	İfadeler	Madde Toplam Korelasyonu	Güvenilirlik (Cronbach's Alpha)
Ait Olma	Coffee Department, bana bir ailenin, bir grubun üyesiymişim hissini verir.	.738	.889
	Kendimi diğer Coffee Department müşterilerine yakın hissedirim.	.696	
	Coffee Department'ta düzenlenen etkinlikler, diğer müşterilerle tanışmama yardımcı olur.	.708	
	Coffee Department müşterileri için kulüp kurulması durumunda kulübe üye olmak isterim.	.756	
	Coffee Department'ı sosyal medya hesaplarından takip ederim.	.664	
	Coffee Department'ta düzenlenen etkinliklerden yararlı fikirlerle ayrılırım.	.603	
	Coffee Department'ı ziyaret etmek sosyal hayatımın bir parçası haline geldi.	.640	
Atmosfer	Coffee Department'ta keyifli vakit geçiririm.	.703	.822
	Coffee Department samimi bir ortam sağlar.	.700	
	Coffee Department'ta kahve içmek eğlencelidir.	.656	
	Coffee Department'ta zamanın nasıl geçtiğini anlamam.	.631	
	Coffee Department'ta kendimi güvende hissedirim.	.559	

	Coffee Department'ta taze ürünlerin sunulması hoşuma gider.	.474	
	Coffee Department'ta kahve ve yiyeceklerin çeşitliliği görsel açıdan harikadır.	.473	
	Coffee Department ürünlerinin lezzeti, beklentilerimi karşılar.	.381	
	Coffee Department'ta çalan müzik, rahatlatıcı bir ortam sağlar.	.375	
Merak/İlgi	Coffee Department beni kahve ile ilgili düşünmeye teşvik eder.	.575	.798
	Coffee Department merakımı uyandırır.	.703	
	Coffee Department kahveye olan bakış açımı değiştirdi.	.645	
	Coffee Department ile ilgili çıkan haberleri takip ederim.	.545	
Tasarım	Coffee Department'ın iç dekorasyonu görsel açıdan iyi tasarlanmıştır.	.554	.707
	Coffee Department'ın dış tasarımı görsel olarak etkileyicidir.	.548	
	Coffee Department'taki mobilyaların dokusu hoşuma gider.	.538	
	Coffee Department'taki koku etkileyicidir.	.365	

3.9.3. Hizmet Kalitesi Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 4. Hizmet Kalitesi Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi

Faktör	İfadeler	Madde Toplam Korelasyonu	Güvenilirlik (Cronbach's Alpha)
Duyarlılık	Coffee Department'ta bireysel ilgi görürsünüz.	.760	.850
	Coffee Department çalışanları müşterilere kişisel ilgi gösterirler.	.738	
	Coffee Department müşterilerin çıkarlarıyla candan ilgilenilir.	.667	
Güvenilirlik	Coffee Department güvenilirdir.	.734	.819
	Coffee Department hizmetlerini, söz verdiği zamanda sunar.	.702	
	Sorununuz olduğunda Coffee Department endişelerinizi gidermeye çalışır.	.620	
Heveslilik	Coffee Department çalışanları müşterilerine hızlı hizmet verirler.	.608	.739
	Coffee Department çalışanları hizmetin ne zaman sunulacağını müşterilerine tam olarak söylerler.	.577	
	Coffee Department çalışanları müşterilerine her zaman hizmet vermeye istekli ve gönüllüdürler.	.571	
Güven	Coffee Department çalışanlarının davranışları müşteriye güven duygusu yaratır.	.675	.738
	Coffee Department ile yaptığınız işlemlerde kendinizi güvende hissedersiniz.	.560	
	Coffee Department çalışanları naziktir.	.501	

Somut Özellikler	Coffee Department'ın fiziksel tesisleri görsel olarak çekicidir.	.490	.723
	Coffee Department'ın kullandığı ekipmanların görünümü sunulan hizmet tipiyle uyumludur.	.458	
	Coffee Department çalışanları temiz görünümlüdür.	.444	
	Coffee Department modern ekipmanlara sahip değildir.	.349	

3.9.4. Korelasyon Analizi

Deneyimsel pazarlama ve alt boyutları ile hizmet kalitesi ve alt boyutları arasındaki ilişki düzeyi Tablo 5'te gösterilmiştir. Korelasyon katsayısı 0,50'nin altındaysa zayıf, 0,50 – 0,70 arasında orta, 0,70 üzeri ise güçlü bir ilişki vardır (Durmuş vd., 2013).

Tablo 5 incelendiğinde, deneyimsel pazarlama ölçeği ve bütün alt boyutları ile hizmet kalitesi ölçeği ve bütün alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0.01$).

Tablo 5. Deneyimsel Pazarlama ile Hizmet Kalitesi Ölçeği ve Alt Boyutlarının İlişkisi

		Hizmet Kalitesi	Duyarlılık	Güven	Güvenilirlik	Heveslilik	Somut Özellikler	Deneyimsel Pazarlama	Ait Olma	Atmosfer	Merak/İlgi	Tasarım
Hizmet Kalitesi	Korelasyon(r)	1,000										
	Anlamlılık(p)	.										
	N	328										
Duyarlılık	Korelasyon(r)	,886**	1,000									
	Anlamlılık(p)	,000	.									
	N	328	328									
Güven	Korelasyon(r)	,855**	,717**	1,000								
	Anlamlılık(p)	,000	,000	.								
	N	328	328	328								
Güvenilirlik	Korelasyon(r)	,887**	,726**	,781**	1,000							
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	.							
	N	328	328	328	328							
Heveslilik	Korelasyon(r)	,851**	,736**	,688**	,694**	1,000						
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	,000	.						
	N	328	328	328	328	328						
Somut Özellikler	Korelasyon(r)	,782**	,589**	,550**	,594**	,575**	1,000					
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	,000	,000	.					
	N	328	328	328	328	328	328					
Deneyimsel Pazarlama	Korelasyon(r)	,714**	,620**	,629**	,630**	,577**	,596**	1,000				
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.				
	N	328	328	328	328	328	328	328				
Ait Olma	Korelasyon(r)	,569**	,515**	,490**	,539**	,444**	,423**	,895**	1,000			
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.			
	N	328	328	328	328	328	328	328	328			
Atmosfer	Korelasyon(r)	,692**	,633**	,612**	,569**	,554**	,603**	,816**	,583**	1,000		
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.		
	N	328	328	328	328	328	328	328	328	328		
Merak/İlgi	Korelasyon(r)	,585**	,477**	,540**	,499**	,507**	,489**	,846**	,702**	,596**	1,000	
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.	
	N	328	328	328	328	328	328	328	328	328	328	
Tasarım	Korelasyon(r)	,557**	,470**	,458**	,472**	,490**	,498**	,610**	,374**	,561**	,452**	1,000
	Anlamlılık(p)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	.
	N	328	328	328	328	328	328	328	328	328	328	328

Tablo 5'e göre deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesi arasındaki ilişki düzeyi (0,851), araştırmanın temel varsayımı olan; “**H₁**: Deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesi arasında pozitif bir ilişki vardır.” hipotezini doğrulamaktadır.

Deneyimsel pazarlamanın alt boyutları olan ait olma, atmosfer, merak/ilgi ve tasarımın da hizmet kalitesiyle orta düzeyli bir ilişkisi vardır. Benzer şekilde, hizmet kalitesinin alt boyutları olan duyarlılık, güven, güvenilirlik heveslilik ve somut özelliklerin de deneyimsel pazarlama ile pozitif yönde bir ilişkisi vardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının değişmesi ve hizmet kalitesi beklentilerinin yükselmesine karşılık işletmeler de birtakım yeni hizmet sunma biçimleri geliştirmiştir. Geleneksel pazarlamanın fonksiyonel bakış açısı artık yerini deneyim odaklı hizmete bırakmaktadır. Hizmetin asıl sunduğu faydayla beraber hizmet esnasında yaşanan deneyimler de müşteriler için en az hizmet kalitesi kadar önem arz etmektedir. Böyle bir durumda işletmeler için en iyi yol, müşterilere kalite odaklı unutulmaz bir deneyim yaşatmaktır.

Kahvenin deneyim boyutu ele alındığında; günümüzde insanlar kahvenin tadı kadar, kahve içerken içinde bulunduğu atmosferi de önemsemektedir. Kahvenin içildiği yer, mekân en az kahve kadar önem arz etmektedir. Son yıllarda İstanbul'da nitelikli kahveci sayısı oldukça artmıştır. Nitelikli kahveciler, sıradan kahvecilere nazaran, sunduğu kahvenin yanında unutulmaz bir deneyim yaşatma gayreti içerisinde. Bu bağlamda; Coffee Department özelinde, kahve deneyimi ve hizmet kalitesi irdelenmeye çalışılmıştır.

Deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesi ilişkisinin incelendiği bu araştırmada; yaşanan deneyim düzeyinin algılanan hizmet kalitesiyle anlamlı ve kuvvetli bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılara ve işletmelere yol gösterecek olan bu sonucun yanında demografik bilgiler açısından da önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Coffee Department'ta sunulan deneyimlerin ve algılanan hizmet kalitesinin cinsiyet farklılığı açısından anlamlı bir sonuç göstermemesi, bireylerin kahve deneyiminde yani kahvenin kokusu, tadı, kıvamı, kalitesi vb. kriterlerde -cinsiyet farklılığından bağımsız bir şekilde- ortaklaştığı anlamını taşımaktadır. Fakat deneyimsel pazarlamanın "ait olma" boyutu ele alındığında; erkeklerin kadınlara göre mekânsal bağlılığının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Coffee Department'ı ziyaret eden bireylerin yaş ortalamalarına bakıldığında; en çok 26-35 (%54,9) yaş grubuna ait insanların bu deneyimi yaşadığı görülmektedir. Bu yaş aralığı, üniversiteyi bitirmiş ve birkaç yıldır çalışmakta olan, ama aynı zamanda gezip yeni yerler keşfetmek ve yeni deneyimler yaşamak için oldukça idealdir. Bu yaş grubuna mensup

kişilerde mekânsal tasarım, kahve ve mekanla ilgili merakın ön plana çıkmasından dolayı, mekânsal bağlılık düzeylerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Ancak algılanan hizmet kalitesi açısından, Coffee Department'ı ziyaret eden bireylerin algıladığı hizmet kalitesinde bir farklılığa rastlanmamıştır. Sunulan hizmet ve deneyim kalitesi stabil tutularak bu bireylerin bağlılık düzeyleri belirli bir ivmeyle yükseltilebilir.

Coffee Department'ı ziyaret eden bireylerin büyük çoğunluğunun (%80,4) lisans ve lisansüstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir. Bireylerin eğitim seviyesi artıkaça kahve bilinci, deneyimsel beklenti ve kahve kalite algısının yükseldiği anlaşılmaktadır. Lisans ve lisansüstü eğitimini tamamlamış bireylerin mekânsal bağlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu; algılanan hizmet kalitesi açısından duyarlılık, güven, güvenilirlik ve hizmet sunumu esnasındaki hevesliliğin önem arz ettiği tespit edilmiştir.

Deneyimsel pazarlama açısından medeni durumda anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Ancak algılanan hizmet kalitesinin güven ve heveslilik boyutlarında evli ve bekâr bireylerde bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır; fakat yine de sunulan hizmet ve deneyimin boyutunu çok değiştirmeyecektir. Sunulan hizmet ve deneyimle, işletmelerin kadınlar ve erkekler için farklı program ve yaklaşımlar geliştirmek zorunda olmaması önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Nitelikli kahveler, piyasadaki ortalama kahve fiyatlarından biraz daha yüksektir. Araştırmanın deneyim boyutunda, kişisel geliri daha yüksek olan bireylerin bağlılık düzeyi, mekânsal atmosfer beklentisi, merak düzeyi; hizmet kalitesi boyutunda ise güven, duyarlılık, güvenilirlik ve işletmenin sunulan hizmette hevesli olması beklentisinin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Gelir düzeyi yüksek olan bireyler çoğunlukla serbest meslek sahibi (freelancer) ve maaşlı çalışan kişilerdir. Bu iki gruba mensup kişiler kendisini mekânın bir müdavimi, bir üyesi gibi görerek; hemen her gün uğrayıp birkaç saatini burada geçirmektedir. Serbest meslek sahibi (freelancer) bireyler Coffee Department'ta daha çok zaman geçirmekte, hatta işlerinin bir kısmını burada yapmaktadır.

Yüksek ziyaret frekansı iyi bir hizmet kalitesi ve mükemmel bir deneyimle açıklanabilmektedir. Zira Coffee Department'a uğramayı, orada vakit geçirmeyi bir yaşam biçimi haline getirmiş bireyler ayda 9 defadan fazla uğramaktadır. Ziyaret sıklığı yüksek olan bireylerin algıladığı hizmet kalitesi boyutunda en çok önemsedikleri konular, işletmenin müşteriye karşı duyarlı olması, güvenilir olması, mekânsal tasarımının iyi

olması ve hizmette hevesli olmasıdır. Kaliteyle harmanlanmış mükemmel bir deneyimin ziyaret sıklığını artıracığı öngörülmektedir.

Deneyimsel pazarlama ile hizmet kalitesinin ilişkisel boyutunun güçlü olması (0,714) her iki olgunun birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu kanıtlamaktadır. Kaliteli bir hizmet için deneyim ne kadar önemliyse, eşsiz bir deneyim için de mükemmel bir hizmet o kadar önemlidir. İşletmelerin, kaliteyi deneyim boyutuyla düşünerek artırma gayreti müşteri memnuniyetini ve sadakatini artıracaktır.

Zaman ve maliyet kısıtlarından ötürü çalışma sadece Coffee Department ile sınırlı kalmıştır. Ancak daha geniş bir araştırma çerçevesinde, benzer iş modeliyle çalışan kahveciler de dahil edilerek nitelikli kahvecilerde yaşanan deneyimlerle algılanan hizmet kalitesi arasındaki ilişki düzeyi adına daha genel sonuçlar elde edilebilir.

KAYNAKÇA

Altunışık, R., Özdemir, Ş., & Torlak, Ö. (2016). Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi (2. Baskı b.). İstanbul: Beta Basım Yayın.

Argan, M. (2007). Eğlence Pazarlaması. Ankara: Detay Yayıncılık.

Asubonteng, P., McCleary, K. J., & Swan, J. E. (1996). SERVQUAL revisited: a critical review of service quality. *The Journal of Services Marketing*, 10(6), 62-81.

Barlow, J., & Claus, M. (2009). Her Şikayet Bir Armağandır. (G. Bilgili, Çev.) İstanbul: Rota Yayınları.

Bayraç, H. N. (2003). Yeni Ekonomi'nin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 55.

Berkeley, B. J., & Gupta, A. (1995). Identifying the information requirements to deliver quality service. *International Journal of Service Industry Management*, 6(5), 16-35.

Brogowicz, A. A., Delene, L. M., & Lyth, D. M. (1990). A Synthesised Service Quality Model with Managerial Implications. *Service Quality Institute*, 27-45.

Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Chau, V. S., & Kao, Y.-Y. (2009). Bridge over troubled water or long and winding road? Gap-5 in airline service quality performance measures. *Managing Service Quality*, 19(1), 106-134.

Coffee Department. (2018, Mayıs 21). Coffee Department: <http://coffeedepartment.co/hakkimizda> adresinden alındı

- Cronin, J. J., & Taylor, S. A. (1992). Measuring Service Quality: A Reexamination and Extension. *Journal of Marketing*, 56(July), 55-68.
- Cronin, J. J., & Taylor, S. A. (1994). SERVPERF Versus SERVQUAL: Reconciling Performance-Based and Perceptions-Minus-Expectations Measurement of Service Quality. *Journal of Marketing*, 58(January), 125-131.
- Deligöz, K. (2016). *Deneyimsel Pazarlama*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Dirsehan, T. (2010). *Örneklerle Temel Deneyimsel Pazarlama (1. b.)*. İstanbul: İkinci Adam Yayınları.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S., & Çinko, M. (2013). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Erdoğan, B. Z. (2014). *Pazarlama Yönetimi*. B. Z. Erdoğan, & E. Eroğlu içinde, *Pazarlama Yönetimi* (s. 13). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Everest Yayınları. (2016, Ekim 4). Mart 20, 2017 tarihinde Everest Yayınları: <http://www.everestyayinlari.com/kitap-detay.php?k=10953> adresinden alındı
- Gegez, A. E. (2010). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Grönroos, C. (1978). A Service-Orientated Approach to Marketing of Services. *European Journal of Marketing*, 12(8), 588-601.
- Grönroos, C. (1982). An Applied Service Marketing Theory. *European Journal of Marketing*, 16(7), 30-41.
- Grönroos, C. (1984). A Service Quality Model and its Marketing Implications. *European Journal of Marketing*, 18(4), 36-44.
- Grönroos, C. (1988). Service Quality: The Six Criteria of Good Perceived Service Quality. *Review of Business*, 9(3), 10-13.
- Grönroos, C. (1990). Service Management: A Management Focus for Service Competition. *International Journal of Service Industry Management*, 1(1), 6-14.
- Grönroos, C. (1993). Toward a Third Phase in Service Quality Research: Challenges and Future Directions. *Advances in Service Marketing and Management*, 51.
- Halbrook, M., & Hirschman, E. (1982, Eylül). The Experiential Aspects of Consumption: Consumer Fantasies, Feelings, and Fun. *Journal of Consumer Research*, 132-140.
- Hoch, S. J. (2002). Product Experience Is Seductive. *Journal of Consumer Research*, 448.
- İslamoğlu, A. H. (2013). *Pazarlama Yönetimi (Stratejik Yaklaşım) (6. Baskı b.)*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Juran, J. M. (1992). *Juran on Quality by Design*. New York: The Free Press.
- Karafakıoğlu, M. (2011). *Pazarlama İlkeleri (4 b.)*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Karahan, K. (2006). *Hizmet Pazarlaması (2. Baskı b.)*. İstanbul: Beta Basım.
- Kotler, P. (1996). *Marketing Management (8. Baskı b.)*. N.J.: Prentice Hall.

- Kotler, P. (2013). A'dan Z'ye Pazarlama: Pazarlamayla İlgilenen Herkesin Bilmesi Gereken 80 Kavram. (A. K. Bakkal, Çev.) İstanbul: MediaCat.
- Kotler, P., & Armstrong, G. (2016). Principles of Marketing. USA: Pearson Education.
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2006). Marketing Management (12. Baskı b.). New Jersey: Pearson Education.
- Kurtuluş, K. (2010). Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Lasella, D., & Britton, T. A. (2003). Priceless: turning ordinary products into extraordinary experiences. Boston, Mass: Harvard Business School Press.
- Microsoft (Dü.). (2013, Şubat 14). Youtube. Mart 20, 2017 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=ynbKWBnrL0> adresinden alındı
- Mucuk, İ. (2012). Pazarlama İlkeleri (19 b.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Nart, S., Bilgin Turna, G., Sütütemiz, N., Akyüz, A. M., Özdemir, E., Sarıkaya, N., . . . Ustaahmetoğlu, E. (2015). Hizmet Pazarlaması ve Stratejileri. (R. Altunışık, Dü.) İstanbul: Beta Basım.
- Odabaşı, Y. (2016, Kasım 14). Yavuz Odabaşı. Yavuz Odabaşı: <https://yavuzodabasi.wordpress.com/2006/06/21/musteri-iliskilerinden-musteri-deneyimine-starbucks-fal-da-bakar-mi/> adresinden alındı
- Özkan, Y. (2008). Toplam Kalite (2. Baskı b.). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Öztürk, S. A. (2007). Hizmet Pazarlaması (7. Baskı b.). İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztürk, S. A. (2015). Hizmet Pazarlaması Kuram, Uygulama ve Örnekler (14. Baskı b.). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Parasuraman, A., Zeithalm, V. A., & Berry, L. L. (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Reserach. Journal of Marketing, 49(Fall), 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. Journal of Retailing, 64(1), 5-6.
- Pearsall, J. (1998). New Oxford Dictionary of English. Oxford: Clarendon Press.
- Pine, J., & Gilmore, J. H. (2012). Deneyim Ekonomisi (Güncellenmiş Tekrar b.). (L. Cinemre, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.
- Regan, W. J. (1963). The Service Revolution. Journal of Marketing, 57.
- Richins, M. L. (1997). Measuring Emotions in the Consumption Experience. Journal of Consumer Research, 24(2), 134.
- Rust, R. T., Zahorik, A. J., & Keiningham, T. L. (1996). Service Marketing. New York: Harper Collins College Publishers.

- Saruhan, Ş. C., & Özdemirci, A. (2013). *Bilim, Felsefe ve Metodoloji* (3. Baskı b.). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Schmitt, B. (1999a). Experiential Marketing. *Journal of Marketing Management*, 53-67.
- Schmitt, B. (1999b). *Experiential Marketing How to Get Customers to Sense, Feel, Think, Act, and Relate to Your Company and Brands*. New York: The Free Press.
- Schmitt, B. (2003). *Customer Experience Management: A revolutionary approach to connecting with your customers*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Schmitt, B., & Zarantonello, L. (2013). Consumer Experience and Experiential Marketing: A Critical Review. *Review of Marketing Research*, 10, 25-61.
- Spotify Music. (2016, Ekim 4). Mart 20, 2017 tarihinde Spotify: https://play.spotify.com/user/everestyayinlari/playlist/3eaOHsiqq2JEaRRuW21Zx?play=true&utm_source=open.spotify.com&utm_medium=open adresinden alındı
- Sweeney, J. C., Soutar, G. N., & Johnson, L. W. (1997). Retail service quality and perceived value - A comparison of two models. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 4(1), 39-48.
- Taşçı, D., Eroğlu, E., Çabuk, S. N., Duman, G., Ağlargöz, O., Erdemir, E., & Özsoy, E. A. (2013). *Kalite Yönetim Sistemleri* (1. Baskı b.). (D. Taşçı, & S. N. Çabuk, Dü) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- TDK. (2016, Kasım 14). Türk Dil Kurumu: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5828d77bbb4898.29573254 adresinden alındı
- Torlak, Ö., Altunışık, R., & Özdemir, Ş. (2007). *Yeni Müşteri*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Tsaur, S.-H., Chiu, Y.-T., & Wang, C.-H. (2006). The Visitors Behavioral Consequences of Experiential Marketing: An Ampirical Study on Taipei Zoo. *Journal of travel & Tourism Marketing*, 21(1), 52.
- Türk Dil Kurumu. (2016, Kasım 12). TDK: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.582728e73f4bb5.82774589 adresinden alındı
- Vialette, F. B., & Cichocki, A. (2008). Spit Test Bonferonni Cirrection for QEEG Statistical Mals. *Biological Cybernetics*, 208-303.
- Woodal, T. (2003). Conceptualising 'Value for the Customer': An Attributional, Structural and Dispositional Analysis. *Academy of MArketing Science Review*, 1-44. Kasım 14, 2016 tarihinde https://is.muni.cz/el/1456/jaro2013/MPH_MVPS/39278324/value_Woodall.pdf adresinden alındı
- Yamak, O. (2015). *Kalite Odaklı Mükemmellik - Değer Yaratan Kurumların Sıçrama Stratejisi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Yuan, Y.-H. E., & Wu, K. C. (2008). Relationships Among Experiential Marketing, Experiential Value, and Customer Satisfaction. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 32, 387-410.

Yüksek, G., & Konuk, G. (2014). *Deneyimsel Pazarlama*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yükselen, C. (2015). *Pazarlama (14. Baskı b.)*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yükselen, C. (2017). *Pazarlama, İlkeler - Yönetim - Örnek Olaylar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Zeithalm, V. A. (1988). Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-End Model and Synthesis of Evidence. *Journal of Marketing*, 52(3), 2-22.

Zeithaml, V. A., Berry, L. L., & Parasuraman, A. (1988). Communication and Control Processes in the Delivery of Service Quality. *Journal of Marketing*, 52(April), 35-48.

Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (1985). Problems and Strategies in Services Marketing. *Journal of Marketing*, 49(Spring), 33-46.

İNSAN KAYNAKLARI YETKİNLİKLERİ İLE ÇALIŞAN PERFORMANSI İLİŞKİSİ: KAMU VE ÖZEL SEKTÖR KARŞILAŞTIRMASI

Derya CİHAN ÖKSÜZOĞLU*

Elvan KARAARSLAN**

Arş. Gör. Muhammet Fatih ŞENGÜLLENDİ***

Prof. Dr. Yonca Deniz GÜROL****

Özet

Bu araştırmada temel olarak çalışanlar tarafından algılanan insan kaynakları yetkinliklerinin çalışan performansına etkisi ilgili literatürü güçlendirmek adına test edilmiş, daha sonra ise araştırmanın temel amacı olan özel ve kamu sektörü çalışanlarının insan kaynakları yetkinlikleri algıları karşılaştırılmıştır. Araştırma nicel araştırma teknikleri kullanılarak yapılmış ve anket yöntemi ile toplam 255 katılımcı kapsamında yapılmıştır. Çıkan sonuçlara göre algılanan insan kaynakları yetkinlikleri çalışan performansını pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca insan kaynakları yetkinliklerinin özel sektör ve kamu sektörü çalışanları tarafından algılanmasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Özel sektör çalışanlarının insan kaynakları yetkinlikleri algıları kamu sektörü çalışanlarına göre daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları Yetkinlikleri, Çalışan Performansı, Kamu Sektörü, Özel Sektör

RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN RESOURCES COMPETENCIES AND EMPLOYEE PERFORMANCE: PUBLIC AND PRIVATE SECTOR COMPARISON

Abstract

In this study, the effects of human resources competencies perceived by the employees on employee performance were tested to strengthen the related literature, and then the human resource competencies perception of the private and public sector employees, which is the main objective of the research, was compared. The research was carried out using quantitative research techniques and it was carried out under the total of 255 participants. According to the results, the perceived human resources competencies positively affect employee performance. There is also a significant difference in the perception of human resources competencies by private and public sector employees. Private sector employees' perceptions of human resources competencies are higher than those of public sector employees.

Keywords: Human Resources Competencies, Employee Performance, Private Sector, Public Sector

* Yıldız Teknik Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

** Yıldız Teknik Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

*** Nişantaşı Üniversitesi, İşletme Bölümü e-mail: fatih.sengullendi@gmail.com (Sorumlu Yazar)

**** Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

GİRİŞ

İşletmelerin temel amaçlarından birisi de Çalışanlarının potansiyelini performansa dönüştürmek ve bu performansı da karlılığa etki edecek şekilde yönlendirmektir. Çalışanların performanslarının takip edilmesi ve artırılması için işletme fonksiyonlarından insan kaynakları departmanı bu noktada önemli bir misyon üstlenmektedir. İnsan kaynakları departmanı çalışanlarının da çalışanlarının performansları ile her türlü takibi yapabilmeleri ve performanslarını artırabilmeleri Vicere'nin 1985 yılında ortaya koyduğu modele göre stratejik yönetim zihniyeti, değişim yönetimi, işletme bilgisi, insan kaynakları ile ilgili teknik bilgi, yönetim ve liderlik becerisi gibi yetkinliklerin insan kaynakları departmanı çalışanlarında bulunması gerekmektedir (Dede,2007, s.126).

Araştırmanın amaçlarından birincisi insan kaynakları yetkinliklerinin kamu sektörü ve özel sektör çalışanları tarafından algılanmalarında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığının araştırılmasıdır. Araştırmada özel ve kamu çalışanları diye genel bir ayrıma gidip bu grupların insan kaynaklarını yetkinlikleri algılarının karşılaştırılmak istenmesinin sebebi çalışmanın bu alandaki ilklerden biri olması, bu alandaki çalışmaların bu şekilde başlanılıp daha sonra sektörel olarak çeşitlendirilmek istenmesindedir. Araştırmanın bir diğer amacı ise çalışanlar tarafından algılanan insan kaynakları yetkinliklerinin performanslarına etkisini incelemektir.

Araştırmada öncelikle insan kaynakları yetkinlikleri ile ilgili teorik bilgiler verilmiştir. Daha sonra ise insan kaynakları yetkinliklerinin ilişkisinin araştırılacağı performans değişkeni hakkında teorik bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise insan kaynakları yetkinlikleri ve çalışan performansı ilişkisi incelenmiştir. Son olarak ise kamu ve özel sektör çalışanlarının insan kaynakları yetkinlikleri algıları karşılaştırılmıştır.

1. İnsan Kaynakları Yetkinlikleri

Yetkinlik kavramının ilk tohumları Flanagan'ın 1941 – 1946 yılları arasında ABD Hava Kuvvetleri'nde yaptığı ve daha sonra Kritik Olay Tekniği olarak isimlendirdiği çalışması ile atılmıştır. Bu çalışma “yetkinlik” kavramını oluşturmasa da bir işteki başarı ya da

başarısızlığı tahmin edebilmek adına iş analizi yapılarak iş gereksinimlerinin tespit edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bakış açısı yetkinlik çalışmaları için zemin hazırlamıştır (Rothwell ve Lindholm, 1999, s.92).

David C. McClelland personel seçiminde akademik sınavların ve okul notları gibi araçların iş performansını ve hayat başarısını ön görmediğini ileri sürmüştü ve bunların yerine yetkinliklerin değerlendirilmesini önermiştir. McClelland'a göre yetkinlikler, üstün ve düşük iş performansına sahip çalışanları birbirinden ayırabilmekte ve zekâ ya da kişilik özelliklerinin aksine eğitim vb. ile geliştirilebilir niteliktedir. McClelland yetkinliklerin belirlenebilmesi için özellikle üstün performansa sahip çalışanlarla davranışlara dayalı mülakat yapılmasını önermiştir (McClelland, 1998, s.331-339).

1980 yılında Patricia McLagan yaptığı araştırmalar sonucunda, yetkinlik modelinin tüm İK uygulamalarının odak noktası ve karar verme aracı olması gerektiğini belirtmiştir (McLagan, 1996, s.63).

McClelland'ın yöntemini kullanan Boyatzis, 1982'de 12 şirketteki 41 farklı pozisyondan 2.000 yönetici ile çalışmış ve yüksek performansa sahip yöneticilerin yetkinliklerini belirlemiştir. Boyatzis yetkinliği şu şekilde tanımlamıştır: “örgütsel çevre parametrelerini dikkate alarak iş taleplerini, dolayısı ile arzu edilen sonuçları elde etmesini mümkün kılan davranışları sergileyebilmesi için kişinin sahip olduğu kapasite”. Boyatzis bu tanımlamayla, bireyin üstün performans göstermesi için kendi yetkinliklerinin yanı sıra işte kendisinden beklenenlerin ve örgütsel çevrenin önemli olduğunu belirtmiştir (Boyatzis, 1982'den aktaran Dede, 2007, s.106).

Spencer ve Spencer (1993), yaptıkları araştırmada üstün performansı açıklayan en yaygın yirmi yetkinliği belirlemiştir. Spencer'lar yetkinliği, “bireyin herhangi bir işteki veya herhangi bir durumda sergilediği etkili ve/veya üstün başarı ile neden sonuç ilişkisi bulunan temel özellikler” olarak ifade etmektedir. Temel özellik, kişiliğin değişik durumlara uyarlanabilen, devamlılık gösteren düşünme ve davranış biçimlerini ifade etmektedir. Neden sonuç ilişkisi ise bir yetkinliğin belli bir davranışa yol açması ya da bunu öngörmesidir. Spencer ve Spencer yetkinlikleri; güdüler, kişilik özellikleri, benlik algısı, beceriler ve bilgi olarak beş kategoride ele almış ve bunların yetkinliği oluşturmasını ifade eden ve pratikte yetkinlik konusunda en bilinen metafor olan buzdağı benzetmesini ortaya atmıştır. (Spencer ve Spencer, 1993'ten aktaran Dede, 2007, s.107).

2. İK Yetkinlik Modelleri

Yetkinlik tanımından yol çıkarak, İnsan Kaynakları Profesyonellerinin başarılı olması için gereken özellikleri İnsan Kaynakları Yetkinlikleri olarak tanımlamak mümkündür.

Ulrich vd. (1995, s.474) İK yetkinliklerinin neden önemli olduğunu aşağıdaki gibi gerekçelendirmektedir:

1. İş koşulları dramatik bir hızda değişmektedir.
2. Örgütler, çalkantılı koşullara cevap verebilmek için sürdürülebilir rekabet avantajlarına odaklanmalıdır.
3. Rekabet gücü, rakipler tarafından kolay taklit edilemeyen, eşsiz kaynaklar üretebilmekle mümkündür.
4. Organizasyonel kabiliyetler, müşterilere değer yaratan ve kolay kopyalanamayan örgütsel özelliklerdir.
5. İK uygulamaları, organizasyonel kabiliyetleri yaratma ve korumada merkezi rol oynamaktadır.
6. Eğer İK profesyonelleri, organizasyonel kabiliyet yaratan İK uygulamalarını tasarlamak ve uygulamak üzere yetkinliklerini geliştirirse, örgütün sürdürülebilir rekabet avantajına sahip olmasını sağlayacaktır.
7. İK profesyonelleri, örgütlerinin rekabet etmelerine yardımcı olduklarında, mesleki yetkinlik sergilemektedir.

Bu kapsamda en çok bilinen İK yetkinlik modelleri SHRM (Society for Human Resources Management), Vicere ve Ulrich modelleridir.

2.1. SHRM Modeli

Lawson ve Limbrick 1989 yılında Amerikan İnsan Kaynakları Yönetimi Derneği (*Society of Human Resource Management, SHRM*) işbirliği ile İK yöneticilerinin yetkinliklerine ilişkin bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma İK yetkinlikleri çalışmalarını için öncül nitelikte sayılabilir. Araştırma, iş hayatındaki yeni gelişmelerin İK yöneticilerinin rollerinde yarattığı değişimi ve İK yöneticilerinin sahip olmaları gereken yetkinlikleri belirlemeye çalışmıştır. Amerika'nın çeşitli bölgelerindeki şirketlerde çalışan üst düzey insan kaynakları yöneticileri ile mülakatlar yapılmıştır. Bu mülakatlarda yüksek

performanslı İK yöneticileri ile orta-düşük performanslı İK yöneticilerini ayırıştırın bir yetkinlik modeli oluşturulmuştur. (Lawson ve Limbrick, 1996, s.68).

Bu model ilerleyen yıllarda SHRM tarafından yapılan anket vb. çalışmalarla zenginleştirilmiştir. Modelin son hali şu şekildedir (SHRM; [01.05.2018]):

- **İK Uzmanlığı:** Etkin İK yönetimi için prensipler, uygulamalar, fonksiyonların bilinmesi
- **İlişki Yönetimi:** Organizasyonu destekleyecek hizmetler için ilişki yönetimi
- **Danışmanlık:** Paydaşlara rehberlik sunma
- **Liderlik ve Yönlendirme:** Organizasyon içindeki girişimlere ve süreçlere katkıda bulunma ve yön verme
- **İletişim:** Paydaşlarla etkin bilgi alışverişi
- **Global ve Kültürel Etkililik:** Tüm tarafların geçmişi ve bakış açısını dikkate alma ve bunlara değer verme
- **Etik Uygulamalar:** Temel değerleri, bütünlüğü ve hesap verebilirliği organizasyonun tüm uygulamalarına entegre etme
- **Eleştirel Değerlendirme:** İş kararları vermek ve öneriler sunmak için verileri yorumlama
- **İş Zekâsı:** Organizasyonun stratejik planına katkıda bulunmak için bilgiyi anlama ve kullanma.

2.2. Vicere Modeli

Vicere, 1985'te başlayıp 8 yıl boyunca yürüttüğü çalışmasında ideal insan kaynakları yöneticisinin sahip olması gereken yetkinlikleri belirlemeye çalışmıştır. Bu uzun süreli araştırma ve takip eden Pensilvanya Devlet Üniversitesi, Prescott ve Hua tarafından yapılan çalışmalar, modelin Türkçe versiyonu olan Dede (2007) çalışması sonucunda İK yöneticisinin şu yetkinliklere sahip olması gerektiği belirtilmiştir: Stratejik Yönetim Zihniyeti, Değişim Yönetimi, İşletme Bilgisi, İK ile İlgili Teknik Uzmanlık, İK Çabalarını Planlama ve Uygulama, Yönetim ve Liderlik Becerisidir (Prescott, 1999 ve Hua, 2002'den aktaran Dede, 2007, 126-137). **Stratejik yönetim zihniyeti:** İK yöneticisinin işletmenin uzun dönemli amaçlarını, işletme stratejisini, bir bütün olarak şirket stratejisini ve çevrenin bu stratejiler üzerindeki etkisini kavrayabilmesidir. **İşletme**

bilgisi: İK yöneticisinin şirketin kullandığı teknoloji, şirketin müşterileri, rakipleri ve finansal durumu hakkında bilgi sahibi olması; geliştirdiği İK uygulamalarının şirketin finansal sonuçları üzerindeki etkisini öngörebilmesidir. **Değişim Yönetimi:** Değişim yönetimi gibi İK yöneticisinin örgütsel problemlere yaratıcı çözümler sunabilmesi; diğer bölüm yöneticilerine personel veya ilgili konularda iç danışmanlık hizmeti sunarak iş planlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmasıdır. **İnsan Kaynakları ile ilgili teknik uzmanlık:** İnsan kaynaklarının çalışma alanları olan işe alım, performans yönetimi, kariyer yönetimi vb. ilgili tüm konularda yeterli bilgi ve beceriye sahip olunmasıdır. **İnsan kaynakları çabalarını planlama ve uygulama:** İK yöneticisinin insan kaynakları alanındaki en son gelişmeleri takip etmesi ve bu konuda ilgili kişileri bilgilendirmesi; şirket hedefleri ile uyumlu teşvik sistemleri, eğitim ve geliştirme programları tasarlayıp uygulaması; emir komuta yöneticilerinin insan kaynağı ihtiyacına yönelik gelecekte karşılaşılabilecek problemleri önceden görebilmesi; iş koşullarında değişiklikler olması durumunda insan kaynakları planlarında ayarlamalar yapabilmesi; uzun dönemli hedeflerle uyumlu kısa dönemli planlar ve programlar geliştirmesi, İK yöneticisinin geliştirdiği İK uygulamalarının maliyet ve fayda analizlerini yapabilmesi; önerdiği İK çözümlerini diğer yöneticilere benimsetebilmesi ve bu programları tespit edilen bütçe sınırları içerisinde gerçekleştirebilmesi. **Yönetim ve liderlik becerisi:** İK yöneticisinin en uygun astları temin edip seçebilmesi ve geliştirmesi; astları ve diğer çalışanlar ile iyi iletişim kurabilme becerisine sahip olması (Vicere, 1987, s.68).

2.3. Ulrich Modeli

Bu alanda gerçekleştirilen öncü çalışmalardan biri 1987’de başlayan Yeung, Brockbank ve Ulrich tarafından gerçekleştirilen çalışmadır. Araştırmacılar kıdemli yöneticiler ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirmiş, İK yöneticisinin kendisinden beklenen rollerde, etkin performans gösterebilmesi için sahip olması gereken yetkinlikler belirlenmeye çalışılmıştır (Ulrich ve diğ. 1995, s.480).

1987 – 2016 yılları arasında yedi defa veri toplanmasıyla yapılan çalışmalar sonucunda kısaca “Ulrich Modeli” olarak ifade edilebilecek modelin güncel versiyonunda İK yetkinlikleri şu şekilde tanımlanmıştır (Ulrich ve diğ., [11/04/2018]):

- **Stratejik Konumlayıcı (Strategic Positioner);** İK profesyonellerinin iç ve dış iş bağlamını yorumlaması, paydaş beklentilerini bilmesi ve işletme operasyonlarını anlaması yoluyla organizasyonun başarılı olması için iç görü geliştirmesidir.
- **Güvenilir Aktivist (Credible Activist);** İK profesyonellerinin başkalarıyla gerçek bir ilişki kurarak, kişiliğiyle onları etkileyerek ve sonuç üreterek hem güvenilir ve saygı duyulan hem de değerli bir iş ortağı olarak görülmesidir.
- **Paradoks Navigatör (Paradox Navigator);** İK profesyonellerinin birbiriyle çelişen fikir ve çıktılarının yarattığı gerginliği yönetmesidir. Ör: stratejik vs. operasyonel öncelikler, müşteri / yatırımcı vs. çalışan odaklılık, kalite vs. sonuç odaklılık, global vs. lokal talepler, değişim vs. istikrar ihtiyacı
- **Değişim & Kültür Şampiyonu (Culture and Change Champion);** İK profesyonelinin kültürü tasarlayarak ve değişimi yöneterek tutarlı ve kalıcı değişimi sağlamasıdır.
- **İnsan Sermayesi Sorumlusu (Human Capital Curator);** İK profesyonellerinin kurumlarındaki yetenekleri, teknik becerileri ve liderleri geliştiren, performansı tetikleyen, entegre ve yenilikçi çözümler sunmasıdır. İK'yı biraz daha sanatsal bir bakış açısıyla ele almayı ifade etmiştir.
- **Toplam Ödül Yöneticisi (Total Rewards Stewards);** İK profesyonellerinin ücret ve yan hakları yöneterek maddi ve anlamlı iş tasarımı yaparak maddi olmayan ödüller yaratmasıdır.
- **Teknoloji ve Medya Bütünleştiricisi (Technology and Media Integrator);** sosyal medya araçlarını etkin kullanarak ve teknolojiyi kurumun iş akışını kolaylaştırmak üzere kullanarak yüksek performanslı organizasyon yaratmasıdır.
- **Analitik Tasarımcı ve Yorumcu (Analytics Designer and Interpreter);** İK profesyonellerinin doğru veriyi elde ederek ve iş verilerini yorumlayarak karar verme mekanizmasına etki etmesidir.
- **Yasal Haklar Yöneticisi (Compliance Manager);** İK profesyonellerinin yasal düzenlemelerle uyumlu İK uygulamaları yapması, çalışanların haklarını savunması ve yasal hak ve sorumluluklarla ilgili çalışanları ve yöneticileri bilgilendirmesidir.

3. Çalışan Performansı

Performans kavramının Türk Dil Kurumuna göre sözlük anlamı “başarım”dır (TDK, [20.5.2018]). Örgütsel davranış açısından birey davranışının tiplerinden biri olarak ele alınan İş Performansı; kurumun hedeflerini destekleyen, kurumun amaçlarına odaklı ve çalışanın kontrolünde olan davranışlardır. Bu davranışlar sayesinde kurum istediği mal ve hizmetlere erişir (McShane ve Von Glinow, 2016; s.27).

Kurumlar için performans kavramı günlük iş akışının ve gelecek planlamalarının tam merkezinde yer alan bir konu olduğundan tüm İK süreçlerinin de odağında olan bir konudur. İnsan Kaynakları (İK), kurumun yüksek performans elde etmesi ve bu performansı sürdürebilmesi için yüksek performanslı olabilecek kişileri işe almak, performansı sürekli geliştirmek, kullanmak, yönetmek ve yüksek performanslı çalışanları elde tutmak üzere tüm uygulamalarını şekillendirir.

Performans; çalışanı görevini yerine getirirken daha fazla çaba sarf etmeye zorlaması açısından da günümüzde kurumlar tarafından çokça benimsenen ve geliştirilmeye çalışılan bir kavramdır. İş performansı çalışanın motivasyonu, yeteneği ve iş rolünü algısı sonucu şekillenir (McShane ve Von Glinow, 2016; s.24). Çalışanın işine motive olması görevini yerine getirmek için fiziksel ve zihinsel olarak daha çok çabalamasını sağlamaktadır. Yetenek, çalışanın işini yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu özelliklerdir. İş rolü algısı ise çalışanın işle ilgili kendisinden beklenenleri ne kadar net biçimde algıladığıyla ilgilidir (McShane ve Von Glinow, 2016, s.26).

Kaynak Temelli Görüş, bir örgütün insan kaynaklarının da içinde bulunduğu kaynaklarının çeşitliliğinin ve bu kaynakların kendi içinde farklı kombinasyonlarının örgüt için rekabet gücü yarattığını savunur. Özellikle Penrose, Wernerfelt ve Barney tarafından geliştirilen yaklaşım, kurumun rekabet üstünlüğü sağlamadaki en önemli kaynağının insan kaynağı olduğunu ileri sürmüştür. Sürdürülebilir rekabet gücü için kaynakların değerli, nadir bulunan, benzersiz (taklit edilemeyen) ve organizasyon tarafından desteklenen kaynaklar olmaları gerekmektedir ve örgütün tüm kaynakları içinde sadece insan kaynağı bu kriterleri karşılamaktadır (Armstrong, 2017; s.40). Bu nedenle yüksek rekabetin ve değişimin olduğu bugünkü iş dünyasında kurumların rekabet üstünlüğü elde etmesinde temel unsur çalışanlarıdır. O halde insan kaynağının yani çalışanların performansı bir kurum için sürekli iyileştirilmesi gereken bir unsurdur.

Çalışan performansına etki eden pek çok unsur bulunmakla beraber, bu araştırmanın kapsamında yer alan yetkinliklerin çalışan performansına olumlu etkisi bilinmektedir (Biçer ve Düztepe, 2003). Ayrıca daha önce belirtildiği üzere pek çok çalışma ile İK aktivitelerinin kurumun performansına etkisi de bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bu bağlamda, özetle; kurumun performansını artırmak üzere çalışanların performansını artırmak, çalışan performansını artırmak için İK aktivitelerinin etkinliğini artırmak ve bunun için de İK yetkinliklerini artırmak gerektiği öne sürülebilir. Araştırma, bu önermeyi test etmek üzere tasarlanmıştır.

4. Araştırmanın Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada temel olarak çalışanlar tarafından algılanan insan kaynakları yetkinliklerinin çalışan performansına etkisi ilgili literatürü güçlendirmek adına test edilmiş, daha sonra ise araştırmanın temel amacı olan özel ve kamu sektörü çalışanlarının insan kaynakları yetkinlikleri algıları karşılaştırılmıştır.

Corley ve Gioia'ya (2011) göre bir bilimsel araştırmanın katkısı kendisini iki düzlemde göstermektedir. Bu düzlemler araştırmanın pratik-teorik düzlemde yararlılığı; ikincisi ise geliştiricilik-ortaya çıkarıcılık düzlemindeki özgünlüğüdür. Araştırma bu kapsamda insan kaynakları yetkinliği algısının çalışan performansına etkisini ortaya koyması ve insan kaynakları yetkinliklerinin kamu/özel sektör ayrımı çerçevesinde algılanmasının farklılık yaratıp yaratmadığı hususundaki teorik katkısı; kamu ve özel sektör yöneticilerine rehber niteliği teşkil etmesi açısından pratik katkısı araştırmanın birinci düzlemdeki yararlılığıdır. Araştırma kapsamındaki değişkenler arasındaki ilişkinin bilimsel olarak incelenip literatürdeki boşluğu doldurması ise araştırmanın geliştiricilik-ortaya çıkarıcılık düzlemindeki özgünlüğüdür.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Kısıtlılıkları

Araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki özel ve kamu sektörü çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmada algılanan insan kaynakları yetkinliklerinin kamu ve özel sektör çalışanları kapsamındaki farklılığı inceleneceğinden araştırma sadece insan kaynakları çalışanları

kapsamında yapılmamıştır. Araştırmada tüm departmanlardan çalışanlar bulunmaktadır. Bu kapsamda araştırma evreninden toplamda 255 anket toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket sayısının sınırlı kalması araştırmada kullanılan insan kaynakları yetkinlikleri ölçeğinin uzun olması ve dolayısıyla katılımcıların bu durumdan kaçınmaları araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

4.3. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada, verilerin güvenilir bir şekilde toplanması ve hipotezlerin test edilmesi amacıyla yönelik olarak anket yöntemi kullanılacaktır. Araştırma kapsamında Vicere (1987) tarafından geliştirilen ve daha sonra Dede (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan ve toplamda 65 maddeden oluşan insan kaynakları yetkinlikleri ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 6 boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; Stratejik Yönetim Zihniyeti, Değişim Yönetimi, İşletme Bilgisi, İK ile İlgili Teknik Uzmanlık, İK Çabalarını Planlama ve Uygulama, Yönetim ve Liderlik Becerisidir. Çalışan performansı ölçeği olarak ise, Fuentes vd.nin (2004) ve Rahman-Bullock (2005) tarafından geliştirilen ve Göktaş (2004) tarafından Türkçeye uyarlanan, ayrıca Şehitoğlu ve Zehir (2010) tarafından ticari işletmelere uygulanan “Çalışan Performansı Ölçeği” kullanılmıştır.

Yapılan literatür incelemesinin sonucunda elde edilen bilimsel bilgilerden yola çıkılarak araştırma modeli kurulmuştur. Literatürde daha önceden yapılmış araştırmalar insan kaynakları yetkinliklerinin performansa olumlu etki edeceği yönündedir (Biçer ve Düztepe, 2003). Liu ve diğerleri (2005) insan kaynakları yetkinliklerinin belirlenmesi, insan kaynağından optimum verimin alınacağını öne sürmektedirler. Dolayısıyla bu durumun da çalışanların performansına artırıcı bir nitelik taşıyacaktır. Bu noktadan hareketle;

H1: *İnsan kaynakları yetkinlikleri algısı çalışan performansını pozitif yönde etkilemektedir.*

Yüksel'e (2000) göre özel sektör çalışanlarının örgütsel bağlılıkları kamu çalışanlarının örgütsel bağlılıklarına göre daha yüksektir. Örgütsel bağlılık, örgütün başarısının devam etmesi adına örgüte bağlı olanların gösterdikleri çabaların tümüdür. Geartner ve Nollen (1989) örgütsel bağlılığın, çalışanların örgütün amaç ve değerleriyle bütünleşmesi olarak adlandırmıştır. Çalışanların örgütün amaç ve hedefleriyle bütünleşmesi örgütün tüm

fonksiyonların ve fonksiyonlarının gereklerinin (insan kaynakları fonksiyonunun gerektirdiği yetkinlikler) çalışanlar tarafından içselleştirilmesi durumudur. Bu noktalardan hareketle;

H2: Çalışanların sektör farklılıkları insan kaynakları yetkinliklerini algılamalarında farklılık oluşturmaktadır.

Şekil 1: Araştırma Modeli

4.4. Verilerin analizi

Araştırmada özel sektör ve kamudan toplamda 255 adet anket toplanmıştır. İlk olarak toplanan anketler kapsamında katılımcıların demografik niteliklerine yönelik frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin analize uygunluklarının sınanması adına güvenilirlik ve geçerlilik testleri yapılmıştır. Sonrasında araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin test edilmesi için korelasyon analizi ve insan kaynakları yetkinlikleri algısının çalışan performansına etkisinin sınanması için regresyon analizi yapılmıştır. Son olarak ise insan kaynakları yetkinlikleri algısının kamu ve özel sektör çalışanları kapsamında farklılık oluşturup oluşturmadığının incelenmesi için T-Test uygulanmıştır.

Frekans analizi

Frekans analizi sonuçlarına göre katılımcıların %61,2'si özel sektör, %38,8'i ise kamu çalışanıdır. Katılımcıların %55,7'si erkek, %44,3'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %49,4'ü lisans, 29,8'i yüksek lisans, %8,2'si meslek yüksekokulu, %6,3'ü lise, %6,3'ü ise doktora mezundur.

Faktör Analizi

Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda KMO değerlerinin insan kaynakları yetkinlikleri ölçeği için 0,958,

çalışan performansı ölçeği için 0,883 ile 0,50'nin üzerinde ve Bartlett testinin kuyruk olasılığının da her iki ölçek için 0.001 önem derecesinde anlamlı olduğu gözlenmiştir. Ayrıca her bir değişkenin faktör analizine uygunluğunu ölçmek için anti-image correlation matrisinin köşegeninde yer alan değere bakılmış ve köşegendeki değerlerin bütün değişkenler için 0,50 den büyük olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla veri setinin faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir (Field, 2009). Ayrıca her iki ölçek için faktör yükleri en az 0,50 olacak şekilde çıkmıştır (Hair vd., 2010). Faktör bileşenlerinin toplam açıklanan varyansları insan kaynakları yetkinlikleri ölçeği için %72,039 çalışan performansı ölçeği için ise %60,144 çıkmıştır. Dolayısıyla ölçekler veri analizine uygundur.

Güvenilirlik Analizi

Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach's Alpha katsayısı değerlerinden yararlanılmıştır. Cronbach's Alpha değeri faktör altındaki soruların toplamdaki güvenilirlik seviyelerini göstermektedir.

Tablo 1: Güvenilirlik Analizi

Değişken	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
<i>Stratejik Yönetim Zihniyeti</i>	0,869	8
<i>Değişim Yönetimi</i>	0,953	14
<i>İşletme Bilgisi</i>	0,882	7
<i>İK İle İlgili Teknik Uzmanlık</i>	0,950	12
<i>İK Çabalarını Planlama ve Uygulama</i>	0,951	11
<i>Yönetim ve Liderlik Becerisi</i>	0,965	13
<i>Çalışan Performansı</i>	0,849	14

Güvenilirlik analizinde görüldüğü üzere tüm değişkenlerin Cronbach's Alpha değeri istenen değer olan 0,70'in üzerindedir. Dolayısıyla kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Korelasyon Analizi

Korelasyon katsayısı iki sürekli değişken arasındaki ilişkinin yönü ve gücü hakkında bilgi vermektedir ve bu katsayı -1 ile +1 arasında değişmektedir. Korelasyon katsayısı hesaplandığında sıfıra yakın değerler iki değişken arasında doğrusal ve zayıf bir ilişkinin bulunduğu, -1 ve +1'e yakın değerler ise iki değişken arasında doğrusal ve güçlü bir ilişkinin bulunduğu bilinmektedir. Bunun yanında negatif değerler iki değişken

arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğunu, pozitif değerler ise aynı yönlü ilişki olduğunu göstermektedir (Field, 2009). Korelasyon analizi neticesinde araştırma değişkenleri arasında yeterli düzeyde ilişkinin var bulunduğu ve bu ilişkilerin istatistiki açıdan yorumlanabilir olduğu gözlenmiştir. İlgili değişkenlere ait Pearson Korelasyon katsayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Korelasyon Analizi

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Stratejik Yönetim Zihniyeti	1							
2.Değişim Yönetimi	,764**	1						
3.İşletme Bilgisi	,635**	,573**	1					
4.İK İle İlgili Teknik Uzmanlık	,675**	,749**	,544**	1				
5.İK Çabalarını Planlama ve Uygulama	,680**	,716**	,551**	,846**	1			
6.Yönetim ve Liderlik Becerisi	,620**	,613**	,549**	,641**	,644**	1		
7.İnsan Kaynakları Yetkinlikleri	,855**	,873**	,762**	,886**	,881**	,802**	1	
8.Çalışan Performansı	,411**	,334**	,305**	,309**	,296**	,310**	,385**	1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Korelasyon analizi sonuçlarına göre çalışanların insan kaynakları yetkinlikleri algıları kendi performansları ile pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir ($\beta=0,385$, $***p<0,001$).

Regresyon Analizi

Hipotez	Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Std. β	t	p
H1	İnsan Kaynakları Yetkinlikleri	Çalışan Performansı	0,385***	6,640	,000
			$R^2 = 0,14$ $F=44,085$ $p<0,001$		
(* $p<0,05$; ** $p<0,01$; *** $p<0,001$)					

Regresyon analizi sonucuna göre çalışanların insan kaynakları yetkinlikleri algıları performanslarını pozitif yönde etkilemektedir ($\beta=0,385$, $***p<0,001$). Dolayısıyla H1 desteklenmiştir.

Farklılık testi

Çalışanların insan kaynakları yetkinlikleri algılarının sektörel açıdan (kamu/özel) farklılık gösterip göstermediğinin saptanması açısından T-test yapılmıştır. Yapılan test sonucunda Katılımcıların çalışma hayatlarına devam ettikleri sektör insan kaynakları yetkinliklerini algılamada farklılık oluşturmaktadır ($p<0,05$). Bununla birlikte kamu

sektöründe çalışanların mı yoksa özel sektörde çalışanların mı insan kaynakları algılarının daha yüksek olduğu sonucuna bakıldığında ise özel sektör çalışanlarının insan kaynakları yetkinlikleri algılarının kamu sektörü çalışanlarının insan kaynakları algılarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre H2 desteklenmiştir.

İnsan Kaynakları Yetkinlikleri						
Sıra	Değişken	Test	Gruplar	Ortalama	P	Yorum
1	Sektör	T-Test	Özel Sektör	4,1263	0,024	Fark Var p<0.05
			Kamu Sektörü	4,0010		

SONUÇ VE TARTIŞMA

Örgütlerin temel amaçları olan sürdürülebilirlik ve piyasa değerini maksimize etme amaçlarının gerçekleştirilmesi adına sürekli değişen çevresel şartlara ayak uydurabilen örgütler açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Örgütlerin değişime ayak uydurması ancak bu konuda basiretli yöneticileri ve çalışanları sayesinde gerçekleşebilir. Bu açıdan işletme fonksiyonlarından birisi olan insan kaynakları fonksiyonu devreye girmektedir. Nitelikli insan kaynağına sahip işletmeler dönüşümü daha kolay bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Flanagan'ın yapmış olduğu araştırmalar yönetim literatürüne "insan kaynakları yetkinlikleri" kavramını kazandırmıştır. Daha sonra yapılan araştırmalar ise bu kavramı genişletip geliştirerek günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. İnsan kaynakları yetkinlikleri temel olarak ideal insan kaynakları yöneticisinin sahip olması gereken yetkinliklerin neler olması gerektiği ile ilgilienmektedir. Bu yetkinliklere sahip insan kaynakları yöneticileri ve çalışanları ancak bu sayede işe alım, oryantasyon ve performans yönetimi gibi insan kaynakları fonksiyonlarını optimum seviyede icra edebilirler. Tüm bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amacı kamu ve özel sektör çalışanlarının insan kaynakları yetkinlikleri algılarının performansları ile ilişkisini inceleyip daha sonra insan kaynakları yetkinlikleri algısının kamu ve özel sektör çalışanları tarafından algılanma düzeylerini karşılaştırmaktır. Bu açıdan ilk olarak araştırma kapsamındaki katılımcıların demografik özellikleri incelenmiştir. Araştırmada katılımcıların %61,2'si özel sektör, %38,8'i ise kamu çalışanıdır. Katılımcıların %55,7'si erkek, %44,3'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %49,4'ü lisans, 29,8'i yüksek lisans, %8,2'si meslek yüksekokulu, %6,3'ü lise, %6,3'ü ise doktora mezundur. Daha sonra araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin yeterlilikleri test edilmiştir. Çıkan sonuçlara göre kullanılan ölçekler güvenilir ve geçerlidir.

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan insan kaynakları yetkinlikleri ve araştırmanın bağımlı değişkeni olan çalışan performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi adına korelasyon analizi yapılmıştır. Çıkan sonuçlar literatürde daha önce yapılan araştırmaları destekler niteliktedir (Biçer ve Düztepe, 2003; Liu ve diğerleri, 2005). Sonuç olarak insan kaynakları yetkinliklerinin performansa olumlu etki edeceği yönündedir. Aynı şekilde insan kaynakları yetkinliklerinin çalışan performansına etkisinin sınanması adına regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre çalışanların insan kaynakları yetkinlikleri algıları performanslarını olumlu yönde etkilemektedir ($\beta=0,385$, $***p<0,001$). Dolayısıyla H1 desteklenmiştir. Araştırmanın örneklemini kapsamında düşünüldüğünde çalışanların, insan kaynakları departmanı çalışanlarının stratejik yönetim zihniyetine sahip olmaları, değişim yönetimi stratejisi izleyebilmeleri, temel işletme bilgisine sahip olmaları, yaptıkları temel iş olan insan kaynakları ile ilgili teknik uzmanlık bilgisi nitelikleri, liderlik ve yöneticilik yapabilme becerileri gibi yetkinliklere sahip olmaları kendi performanslarını artırmaktadır.

Araştırmanın bir diğer amacı olan insan kaynakları yetkinliklerinin kamu ve özel sektör çalışanları tarafından algılanma biçimlerinin karşılaştırılmasının incelenmesi adına farklılık testi (T-Test) yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre özel sektör çalışanları ile kamu çalışanlarının insan kaynakları yetkinlikleri algıları farklılık göstermektedir. Dolayısıyla araştırma hipotezlerinden H2 desteklenmiştir. Bu kapsamda karar vericilere önerilecek temel nokta şudur; insan kaynakları yetkinlikleri algısının artması performansı da artıracığından özellikle kamu sektöründe insan kaynakları departmanının etkinliğinin (yetki ve sorumluluk kapsamında) artırılarak bunun performans çıktısına yansıtılmasıdır.

Araştırma kapsamındaki tüm bulgular ışığında gelecek araştırmalar için öneriler, araştırmanın daha kapsamlı bir evrende yapılarak geçerliğinin artırılması, insan kaynakları yetkinlikleri ile çalışan performansı ilişkisinde demografik özelliklerin aracı bir etkiye sahip olup olmadığının incelenmesi ve insan kaynakları yetkinliklerinin çalışanlar tarafından algılanma biçimlerinin karşılaştırılması noktasında insan kaynakları yöneticilerine çapraz sorgulama yöntemiyle sektör bazında (turizm, eğitim, teknoloji) farklılık analizlerinin yapılması olabilir.

KAYNAKÇA

Armstrong, M., (2017), Armstrong'un stratejik insan kaynakları yönetimi el kitabı, (Çeviri Editörü: Gürol, Y.), 6. baskıdan çeviri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 4.bölüm)

Bayraktar, O. (2002). İnsan kaynakları yönetiminde yetkinliklerin kullanılması ve bankacılık sektöründe bir vaka araştırması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Biçer, G., & Düztepe, Ş. (2003). Yetkinlikler ve Yetkinliklerin İşletmeler Açısından Önemi. *Journal of Aeronautics and Space Technologies*, 1(2), 13-20.

Boyatzis, R.E.(1982). The competent manager: a model for effective performance, New York: Wiley, 1982, s.13-14.

Burgoyne, J.; (1993); The competence movement: issues, stakeholders and prospects, *Personnel Review*, Vol.22, No.6, s. 6-13.

Corley, K. G., & Gioia, D. A. (2011). Building theory about theory building: what constitutes a theoretical contribution?. *Academy of management review*, 36(1), 12-32.

Dede, N., (2007), "İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Değişen Roller ve Yetkinlikleri ve Bir Araştırma", (Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE)

Geartner, K.N.; Nollen, S.D. (1989). "Career Experiences, Perceptions of Employment Practices and Psychological Commitment to the Organization", *Human Relations*, 42 (11), 975-991.

Lawson, T.E., Limbrick, V., (1996), Critical competencies and developmental experiences for top HR executives, *Human Resource Management*, Vol. 35, No.1, Spring, s.68.

LeDeist, F. D.; Winterton, J.; (2005) "What Is Competence?", *Human Resource Development International*, Vol.8, No.1, 27-46, March, s.27

Liu, X., Ruan, D., & Xu, Y. (2005). A study of enterprise human resource competence appraisal. *Journal of enterprise information management*, 18(3), 289-315.

McClelland, D.; (1998); Identifying competencies with behavioural-event interviews, *Psychological Science*, 9-5, s.331-339.

McLagan; P.; (1996); Great ideas revisited; *Training and Development*; January, s.60-65

McShane, S.L.; Von Glinow, M.A.; (2016); Örgütsel davranış; (Çeviri Editörleri: Günsel, A.; Bozkurt, S.); 2.basımdan çeviri; Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık

Prescott, R.K.; (1999); "The changing role of hrm: a comparative study of importance factors concerning HR competencies among general managers, Phd. Thesis, The Pennsylvania State University, The Graduate School, Department of Adult Education, Instructional Systems, and Workforce Education and Development.

Rothwell, W.J., Lindholm, E., (1999), Competency identification, modelling and assessment in the USA, *International Journal of Training and Development* 3:2 ISSN 1360-3736

SHRM (Society for Human Resources Management), (2012), SHRM competency model, Erişim Tarihi: 01/05/2018, www.shrm.org

Spencer, L.M.; Spencer, S.M., *Competence at Work: Models for Superior Performance*, New York: John Wiley and Sons, 1993.

TDK (Türk Dil Kurumu); [20.05.2018]; www.tdk.gov.tr

Ulrich, D., Brockbank, W., Yeung, A.K., Lake, D.G., (1995), Human resource competencies: an empirical assessment, *Human Resources Management*, 34-4, s.473-495

Ulrich,M., Kryscynski, D., Ulrich, D., Brockbank, W., Slade , J., (2016), 2016 HR competency model, Human Resource Competency Conference 2016 Konferans Metni, Erişim Tarihi: 11/04/2018, www.rbl.net

Vicere, Albert A. “Break The Mold: Strategies For Leadership”, *Personnel Journal*, May, 1987: 67-73

Yüksel, Ö. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ankara, Gazi Kitabevi.

SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİRLER İÇİN BİR ÖLÇEK ÇALIŞMASI: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Yücel ÖZTÜRKOĞLU*

Melisa ÖZBİLTEKİN**

Irmak SÜRGEÇ***

Nazlıcan GÖZACAN****

Özet

Sürdürülebilir şehirler, sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmayı gerçekleştirirken aynı zamanda doğal kaynakları az tüketen ve yenilenebilir hale getirmeye çalışan yerleşim birimleri olarak tanımlanmaktadır. Literatüre bakıldığında şehirlerin sürdürülebilirlikleri bir veya iki boyut kapsamında irdelenmiştir. Ancak, bir şehrin sürdürülebilir olabilmesi için bu üç önemli boyutun aynı anda içermesi gerekmektedir. Bu çalışmada ise bir şehrin sürdürülebilir olması için gereken sosyal, ekonomik ve çevre boyutlarının alt kırımlarını tespit edebilmek için bir ölçek çalışması yapılmıştır. Belirlenen faktörler, İzmir ilinde en az on yıldır ikamet eden 150 kişi tarafından değerlendirilerek, alt boyutlar tespit edilmiştir. Faktör analizi sonucuna göre on iki boyut; ulaşım & trafik, rekreasyon alan ve çevresel temizlik başlıkları altında üç ana gruba ayrılmıştır. Sürdürülebilir şehir algısının, elde edilen üç ana faktör ile ilişkisi analiz etmek için ise çoklu regresyon yöntemi kullanılmıştır. Oluşturulan üç hipotez kabul edilmiş ve alt ve üst geçitler alt boyutu dışında diğer tüm unsurların sürdürülebilir şehir algısına etkilerinin anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Şehir, Ölçek Çalışması

A SCALE STUDY FOR SUSTAINABLE CITIES: CASE STUDY OF IZMIR

Abstract

In this study, a scale study was conducted to analyze the sustainable dimensions of cities. The determined factors were evaluated by 150 people residing in İzmir for at least ten years and sub-dimensions were determined. According to the result of factor analysis, twelve dimensions; transportation & traffic, recreation area and environmental cleaning are divided into three main groups under the headings. Multiple regression method was used to analyze the relationship between sustainable urban perception and three main factors. Three hypotheses were formed and it was determined that the effects of all other elements on the sustainable urban perception were significant except for the lower and upper passages sub-dimension.

Keywords: Sustainability, Sustainable City, Scale Study

* Yaşar Üniversitesi, İşletme Fakültesi / Uluslararası Lojistik Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
e-mail: yucel.ozturkoglu@yasar.edu.tr

** Yaşar Üniversitesi, İşletme Fakültesi / Uluslararası Lojistik Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi

*** Yaşar Üniversitesi, İşletme Fakültesi / Uluslararası Lojistik Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi

**** Yaşar Üniversitesi, İşletme Fakültesi / Uluslararası Lojistik Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, genel olarak süresi belli olmayan bir dönem boyunca bir durum veya sürecin sürdürülebilme yetkinliğini ifade eder (Yavuz, 2010, s.63). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayınladığı rapora göre sürdürülebilirlik “bugünün gereksinim ve beklentilerini, gelecek nesillerin kendi gereksinim ve beklentilerini karşılayabilme olanaklarından ödün vermeksizin karşılayabilmek” şeklinde belirtilmiştir (WCED, 1987, s. 16). Sürdürülebilirlik kavramı üç ana başlık altında ele alınmaktadır ve bunlar sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliktir (Tuğdemir vd. 2016, s.342). Bu kavram genel olarak doğal kaynakların sürekliliğinin sağlanması, ekolojik sisteme zarar vermeme, gelecek nesillere yaşanabilir çevre bırakma bir diğer deyişle çevresel bir kavram olarak öne çıkarken aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutu da ele alınmalıdır (Mucan vd. 2016, s.58). Sürdürülebilirliğe ulaşmak çevre, toplum ve ekonominin bir bütün olarak ele alınmasıyla gerçekleşebilir (Özahmet, 2008, s. 1855).

Sürdürülebilirliğin en önemli bileşenlerinden biri olan çevresel sürdürülebilirlik, var olan ekosistemlerin sürekli olarak ortaya çıkan sıcaklık değişimlerine, doğa olaylarına adapte olabilmesinin sağlanmasıdır (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015, s.305). Çevresel sürdürülebilirliğe ulaşılabilmesi için yenilenebilir kaynaklar yok edilmemeli, çevreye verilen zarar en aza indirilmelidir. Çevresel sürdürülebilirlik, insanların, firmaların yasal zorunluluklar ve kirlilik önleyici çevresel girişimlerde bulunması ve çevreye verilen zararı en az düzeyde tutması sürecidir (Mucan vd. 2016, s.59). Sürdürülebilirliğin bir diğer bileşeni ekonomidir. Toplumsal refahın artması için ekonomik açıdan düşünüldüğünde üretilen mal ve hizmet miktarının arttırılması gerektiği görülebilir (Sabegh vd. 2016). Bu artırım yapılırken kıt kaynakların rasyonel kullanımı sürdürülebilirlik açısından çok büyük önem taşımaktadır (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015, s.308). Ekonomik sistemlerin sürdürülebilir olması, çevre ve ekonomi arasındaki ilişkinin kabul edilmesiyle sağlanabilir (Kılıç, 2012, s.204). Firmalar, çevresel konuları işleyişlerine göre düzenleyerek, aynı zamanda kendilerine kar getiren, pazar paylarını arttıran çalışmalar yapabilmektedirler. Bu şekilde çevreye katkıda bulunurken kendi bünyelerine de katkıda bulunmuş olurlar. Ancak firmalar ekonomik açıdan kar elde edemese de sürdürülebilirliğin devam edebilmesi için çevresel önlemler gibi katkılarda bulunmak durumundadırlar (Mucan vd., s.59 2016). Ekonomik açıdan gelir artışlarının sağlanması, pazar paylarının arttırılması ve çevresel sürdürülebilirliğin yanı sıra, eğitim, sağlık, cinsiyet eşitliği, politik sorumluluk gibi sosyal konular da dikkate alınmalıdır. Bir

diğer deyişle, sürdürülebilirliğin sosyal boyutu eğitimin iyileştirilmesi, kültürel çeşitliliğin önemsenmesi, adalet ve eşitlik gibi konuların ele alınmasını açıklamaktadır (Mucan vd., 2016, s. 60).

Sürdürülebilir şehir kavramı şehirlerin, doğanın korunabilmesi, gelecek nesillere aktarılabilmesi için ortaya koyulmuştur (Işıldar, 2012, s.28). Sürdürülebilir şehir insan gereksinmelerine yanıt verebilen ve şehir sistemlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayabilen şehir anlamına gelmektedir (Ertürk, 1996, s. 176). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca (2016) sürdürülebilir şehirler, sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmayı gerçekleştirirken aynı zamanda doğal kaynakları az tüketen ve yenilenebilir hale getirmeye çalışan yerleşim birimleri olarak ele alınmıştır. Bir şehrin sürdürülebilir olabilmesi için daha önce bahsedilen 3 önemli bileşeni içermesi gerekmektedir. Literatüre bakıldığında bu 3 bileşen; kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması gibi ekonomik yapılanmalar ile birlikte şehrin sosyal açıdan kendi varlığını sürdürülebilmesi ve şehre ait kaynakların, çevresel değerlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Bayram, 2001, s. 253). Sürdürülebilir şehir yaratma olgusu enerji, ulaşım, yaşam standartlarının artırılması, doğal kaynakların ve çevrenin korunması ile elde edilebilmektedir.

Şehir lojistiği, şehir içerisinde var olan lojistik faaliyetlerinin incelenmesi, planlanması, sürdürülmesi ve iyileştirilmesi konularını kapsayan lojistik alanıdır (Erdumlu, 2006, s. 52). Bu terim büyük şehirlerde ortaya çıkan lojistik operasyonlarının planlanmasında oluşan sorunları en aza indirmek adına oluşturulmuştur. Taniguchi vd. (2001) şehir lojistiğinin amacını şehir içerisindeki her türlü planlama ve yapılaşmanın kamudan ziyade özel sektöre de yararının ve zararının lojistik sistemler tarafından optimize edilmesi olarak açıklamaktadır. İnsan sağlığı, kaliteli yaşam, yaşanabilir şehirde bulunabilme, adil olma gibi durumlar sürdürülebilir şehir lojistiğinin sosyal ayağının bir parçasıdır (Çalışkan vd. 2017, s.147). Doğayı korumaya yönelik, kaynakların verimli kullanılması, çevre kirliliğinin en aza indirgenmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Sera gazının salınımının azaltılması, ekosistemi korumaya yönelik yapılması gereken uygulamalar Çevresel açıdan şehir lojistiğinin bir parçasıdır (Zengin, 2017, s.18). Ele alınması gereken bir diğer madde ise şehir lojistiğinin ekonomik açıdan sürdürülebilir olmasıdır. Maliyetlerin etkin olduğu, gerekiyorsa finansal destek ile enerji dışı bağımlılığının azaltıldığı şehirler, ekonomik açıdan sürdürülebilir olabilmektedirler (Erdir, 2013, s.12).

Kıyası, şehirlerin sürdürülebilir olabilmesi için ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının aynı anda gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, sürdürülebilirliğin temel yapı taşları olan sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlar ilk kez bir şehir için incelenecektir. İlk olarak, şehirlerin sürdürülebilir olabilmeleri için gerekli olan faktörler belirlenecektir. Daha sonra belirlenen bu faktörler ile bir ölçek çalışması yapılacaktır. Elde edilen ölçek yardımı ile şehirlerin sürdürülebilir olabilmeleri için önlerine bir yol haritası sunulmuş olacaktır.

1. Literatür Taraması

Literatürde sürdürülebilir şehirler ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların genellikle toplum, kent planlama, ulaşım ve yavaş/sakin şehir hareketi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yalınız ve Bilgiç (2007) Eskişehir’de sürdürülebilir bir ulaşım için park et ve bin sisteminin uygulanabilirliğini ve sağlayacağı faydaları tespit etmek için konu ile ilgili olarak Eskişehir kent merkezindeki otomobil kullanıcıları üzerine bir anket çalışması uygulanmış ve çıkan sonuçlara göre bu uygulamanın Eskişehir’de yaşayan kişiler tarafından olumlu karşılandığı ifade edilmiştir. Tosun (2009) sürdürülebilirlik kavramını analiz ederek, sürdürülebilir kentleşme konusunu ele almıştır. Özdemir ve Kervankıran (2011, s. 2), Afyonkarahisar bölgesinde yaşayan kişilerin sürdürülebilir turizme karşı yaklaşımlarını incelenmişler ve turizm yatırımlarının artması yerel halk tarafından desteklendiği fikrini ortaya koymuşlardır. Keskin (2010) Cittaslow diğer bir deyişle, “Yavaş Şehir” yaklaşımını incelemiştir. Söz konusu yaklaşımı ortaya çıkaran nedenler tespit edilerek, “yavaş şehir”lerin uygulaması gereken kriterler belirlenmiştir (Keskin, 2010, s.6). Adana bölgesindeki ulaşımın sürdürülebilirliği için halkın görüşlerini de alarak mekansal, çevresel ve sosyo-ekonomik gelişmelerle bağlantılı olarak bölgedeki ulaşım sorunlarını incelemiştir (Sandal ve Tıraş, 2012, s.127). Ankara’daki önemli bir banliyö alanı olan Ümitköy’ün sürdürülebilir topluluk bileşenlerini değerlendirmiş ve araştırma sonucunda, sürdürülebilirlik ölçütlerine dayalı bütünlük bir planlama yaklaşımına ve arazi kullanım kararlarına ihtiyaç olduğu görülmüştür (Özden ve Ercan, 2014). Ordu ilinin Karadeniz kıyısında bulunan ve sürdürülebilir turizme de katkı sağlayan Sakin Şehir Perşembe üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur (Karadeniz, 2014). Seferihisar bölgesinde yaşayan halkın sürdürülebilirliğin sağlanmasının bir yolu olan yavaş şehir hareketini nasıl

algıladığını incelemiş ve sonuç turizm yönünde oldukça pozitif çıkmakla birlikte söz konusu hareketin doğal çevreye etki, refah düzeyine etki, kültürel ve ekonomik etki olmak üzere dört başlıkla algılandığı ortaya çıkmıştır (Çakıcı ve Yenipınar, 2014). Çanakkale’de sürdürülebilir kent ulaşımı üzerine özellikle bisiklet kullanımı üzerine odaklanılmış ve sonuç olarak üç güzergâh belirlenmiş ve uygun görülen güzergâhlar doğrultusunda kent içi ulaşım sorunlarını en aza indirmek amacıyla kesintisiz bisiklet yolları için gerekli planlama sağlanmıştır (Cengiz ve Kahvecioğlu, 2016). Erzurum-Uzundere bölgesi halkının yavaş şehir hareketine karşı tutumu ve hareketin halkın üzerine etkileri incelenmiştir (Çetinkaya vd. 2016). Artvin ili Şavşat İlçesi yöneticilerinin sakin şehir hareketine ilişkin algıları değerlendirilmiş ve yerel kalkınmanın sürdürülebilirliğinde sakin şehir hareketinin önemine ilişkin bir değerlendirme yapılması öngörülmüştür (Türk ve Tokmak, 2017). Ozturkoglu vd. (2018) İzmir ilinin SWOT analizini yaparak şehri farklı açılardan değerlendirmişlerdir.

Literatüre bakıldığında, genellikle farklı şehirlerin alt yapı ve sosyal yönleri detaylı olarak incelenmiştir. Ancak, yapılan hiç çalışmada, sürdürülebilirliğin üç saçı olan sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlar bir arada incelenmemiştir. Ayrıca, şehirlerin tam anlamıyla sürdürülebilir şehir olabilmeleri için gerekli olan faktörler veya bir ölçek çalışmasına rastlanılmamıştır. Bu çalışmada, bir şehrin sürdürülebilir şehir olabilmesi için öncelikle gerekli faktörler belirlenecek daha sonra belirlenen bu faktörler ile bir ölçek analizi yapılacaktır.

2. Yöntem

Bu çalışmada, şehirlerin sürdürülebilir boyutlarını analiz edebilmek için bir ölçek çalışması yapılmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen, on sayfa ve 107 sorudan oluşan “İzmir Tarihi Sürdürülebilir Ulaşım Projesi” anket soruları temel alınarak yeni bir anket oluşturulmuştur. Geliştirilen ankette şehirlerin sürdürülebilirliğini ölçmek için 40 boyut belirlenmiştir. Her bir boyutun yorumlanabilmesi için beşli Likert ölçeği uygulanmıştır. Ölçekte ki 1 sayısı “hiç katılmıyorum”, 5 sayısı ise kesinlikle katılıyorum olarak değerlendirilmektedir. Anket, İzmir ilinde en az on yıldır ikamet eden 150 kişi tarafından doldurulmuştur.

2.1 Faktör Analizi

İstatistiki bir yöntem olan faktör analizi, analiz edilecek durum için temel faktörlerin sadece miktarını belirleyen yöntemidir. Bu çalışma da, şehirlerin sürdürülebilir boyutlarını analiz edebilmek için faktör analizi kullanılmıştır. Yapılan analiz Ozturkoglu vd. (2016) tarafından sunulan aşamalardan oluşmaktadır.

Anket yolu ile elde edilen verilerin bazıları Faktör analizine uygun olmayabilir. KMO ve Bartlett küresellik testi verilerin faktör analizi için uygunluğunu ölçmek için kullanılır.

KMO testi var olan örneklemin analiz için yeterli olup olmadığını açıklar. KMO değeri sıfır ve bir arasında olur ve bir sayısına yakınsa veri seti faktör analizine uygundur. Bartlett testi ise, değişkenlerin kendi aralarında ki ilişkinin yeterli olup olmadığına karar verir.

Araştırma da yer alan 40 boyutun faktör analize uygunluğunu ölçmek amacıyla KMO ve Bartlett's testi uygulanmış, elde ettiğimiz değerler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: KMO ve Bartlett's Testi

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)		,893
	Ki kare	1545,102
Bartlett's Test of Sphericity	Sd	110
	Sig.	,000

Verilerin KMO testi ile ölçülmesi sonucunda KMO katsayısının 1'e yakın olması ve küresellik testi sonucu anlamlılık düzeyinin $p < 0,05$ tespit edilmesi nedeniyle veri seti faktör analizine uygundur.

Tablo 2: Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Boyutlar		
	1	2	3
Otopark Alanları	,827		
Altüst Geçitler	,788		
Toplu Taşıma	,746		
Yaya Alanları	,684		
Trafik Gürültüsü	,675		
Dinlenme Alanları		,864	
Çocuk & Oyun Parkı		,826	
Dokunsal Alanlar		,754	
Bisiklet Yolları		,707	
Yeşil Alanlar		,654	
Çevre Kirliliği			,632
Çöplerin Toplanması			,584

Analiz sonucu kırk boyut on iki boyuta inmiş ve bu boyutlar toplamda üç faktör altında dağılmıştır. Tablo 2’de faktör analizi sonucu boyutların dağılımı yer almaktadır. Elde edilen üç ana-faktör, toplam varyansın %75,45’ünü açıklayabilmiştir.

Faktör analizi sonucunda elde edilen alt faktörler şu şekilde sıralanmaktadır; Birinci faktör;altüst geçitler, otopark alanları, toplu taşıma, yayalar için alanlar ve trafik gürültüsü alt boyutlarını kapsamaktadır. Bu faktörün ismi *Ulaşım & Trafik* olarak adlandırılmıştır. İkinci faktör, şehrin daha çok sosyal yaşam alanlarını ifade eden boyutlardan oluştuğu görülmektedir. Dinlenme alanları, çocuk parkı ve oyun parkı, dokunsal alanlar (engelli alanları), bisiklet yolları ile yeşil alanlar bu faktörü oluşturan alt boyutlar olarak sıralanmıştır. Bu faktörü *Rekreasyon Alanları* olarak isimlendirilmiştir. Son faktörün içinde ise çevre kirliliği ve çöplerin toplanması alt boyutları yer almaktadır. Bu faktör ise *Çevresel Temizlik* olarak adlandırılmıştır. Faktör analizi sonucu elde edilen faktörlerin adları ve alt unsurları Tablo 3 ‘de gösterilmiştir.

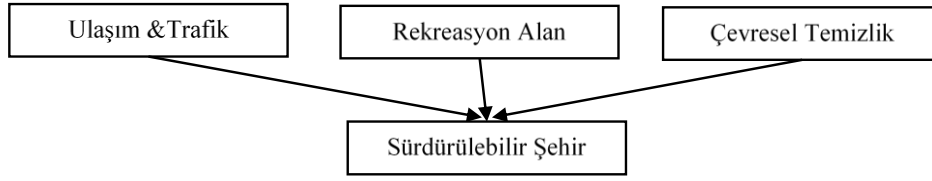
Tablo 3: Ana Faktörler ve Alt Boyutları

1.Faktör: Ulaşım &Trafik
Otopark Alanları
Altüst Geçitler
Toplu Taşıma
Yaya Alanları
Trafik Gürültüsü
2.Faktör: Rekreasyon Alan
Dinlenme Alanları
Çocuk& Oyun Parkı
Dokunsal Yüzeyler
Bisiklet Yolları
Yeşil Alanlar
3.Faktör: Çevresel temizlik
Çevre Kirliliği
Çöplerin Toplanması

2.2. Regresyon Analizi

Bu çalışma da oluşturulan model ve kurulan hipotezler Şekil 1’te yer almaktadır. Sürdürülebilir şehir algısının ulaşım &trafik ve rekreasyon alanı ve çevresel temizlik unsurları teker teker sürdürülebilir şehir algısı ile ilişkilerini test etmek için çoklu regresyon yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, tanımlanan bağımlı değişkenlerin faktör

analizi sonucu bulunan bağımsız değişkenler tarafından yüzde kaç oranında tanımlanabildiğini belirtmektedir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

H₁: Şehirde yaşayan kişilerin sürdürülebilir şehir algıları, ulaşım ve trafik unsurlarından olumlu yönde etkilenmektedir.

H₂: Şehirde yaşayan kişilerin sürdürülebilir şehir algıları, rekreasyon alan unsurundan olumlu etkilenmektedir.

H₃: Şehirde yaşayan kişilerin sürdürülebilir şehir algıları, çevresel unsurlardan olumlu etkilenmektedir.

Ulaşım & Trafik Bağımsız Değişkeni ile Sürdürülebilir Şehir Bağımlı Değişkeni Arasındaki İlişki

Regresyon analizi sonucu $p=0,00$ anlamlılık düzeyinde F değeri (18,62) göre anlamlı çıkmıştır. Ulaşım & trafik faktörü ile sürdürülebilir şehir algısı arasındaki ilişkinin belirlilik katsayı değeri 0,724 (R^2). Tablo 4 gösterildiği gibi ulaşım & trafik faktörü sürdürülebilir şehir anlayışının %72,4'ünü açıklamaktadır.

Tablo 4: Sürdürülebilir Şehir Algısına Ulaşım & Trafik Unsurlarının Etkisi

Alt Faktörler	Standartlaştırılmış Beta	t-değeri	p- değeri
Otopark Olanakları	,115	1,210	,000
Altüst Geçitler	,184	-1,264	,348
Toplu Taşıma	,482	1,456	,000
Yaya Alanları	,248	1,264	,000
Trafik Gürültüsü	,136	1,247	,000

İlk hipotez kabul edilmiş ancak ulaşım & trafik faktörlerinden alt ve üst geçitler sürdürülebilir şehir anlayışına göre etki düzeyleri anlamlı çıkmamıştır. Diğer tüm unsurlar etki düzeylerine göre anlamlı çıkmıştır.

Rekreasyon Alan Bağımsız Değişkeni ile Sürdürülebilir Şehir Bağımlı Değişkeni Arasındaki İlişki

Kurulan regresyon modelinin $p=0,000$ anlamlılık düzeyi için F değeri (2,486) göre anlamlı çıkmıştır. Rekreasyon Alan faktörü ile sürdürülebilir şehir anlayışı ilişki katsayısı R^2 (0,686) olarak bulunmuş ve rekreasyon alanı değişkeni ile sürdürülebilir şehir kavramının %68,6'sını açıklanmaktadır.

Tablo 5: Sürdürülebilir Şehir Algısına Rekreasyon Alan Unsurunun Etkisi

Alt Faktörler	Standartlaştırılmış Beta	t-değeri	p- değeri
Dinlenme Alanları	,395	2,287	,000
Çocuk& Oyun Parkı	,588	2,078	,004
Dokunsal Yüzeyler	,682	2,864	,000
Bisiklet Yolları	,546	1,784	,000
Yeşil Alanlar	,586	1,652	,000

Tablo 5 göre 2. hipotez kabul edilmiş ve tüm rekreasyon alan unsurlarının, sürdürülebilir şehir algısına etkisinin anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Çevresel Temizlik Bağımsız Değişkeni ile Sürdürülebilir Şehir Bağımlı Değişkeni Arasındaki İlişki

Model $p=0,000$ anlamlılık düzeyinde, F değeri (1,866) anlamlı çıkmıştır. Çevresel temizlik faktörü ile sürdürülebilir şehir algısı arasındaki ilişki Tablo 6'da gösterilmektedir. Analiz sonucu, R^2 (0,312) olarak bulunmuş ve çevresel temizlik değişkeni ile sürdürülebilir şehir kavramının %31,2'sini açıklanmaktadır.

Tablo 6: Sürdürülebilir Şehir Algısına Çevresel Temizlik Unsurlarının Etkisi

Alt Faktörler	Standartlaştırılmış Beta	t-değeri	p- değeri
Çevre Kirliliği	,124	1,384	,000
Çöplerin Toplanması	,148	1,486	,000

Tablo 6 göre 3. hipotez kabul edilmiş ve tüm çevresel temizlik unsurlarının, sürdürülebilir şehir algısına etkisinin anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3. Sonuç

Son yıllarda, sürdürülebilir şehir kavramı literatürde sıklıkla karşılaşılan bir terim olmaya başlamıştır. Daha önce yapılmış çalışmalar genellikle, şehirlerin sosyal ve kültürel özellikleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada ise şehirlerin sürdürülebilir boyutlarını analiz edebilmek için bir ölçek çalışması yapılmıştır. Belirlenen kırk koyut, İzmir ilinde en az on yıldır ikamet eden 150 kişi tarafından değerlendirilmiştir. Faktör analizi sonucunda kırk boyut, on iki alt boyut altında toplanmıştır. Elde edilen bu on iki alt boyut ise Ulaşım ve Trafik, Rekreasyon Alanı ve Çevresel Temizlik başlıkları altında üç ana gruba ayrılmıştır. Daha sonra, sürdürülebilir şehir algısını elde edilen üç ana faktör ile ilişkisi analiz etmek için ise çoklu regresyon yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen boyutların alt grupları incelendiğinde ise Ulaşım & Trafik grubuna ait alt ve üst geçitler alt boyutu dışında diğer tüm alt gruplar sürdürülebilir şehir algısına etkilerinin anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiş ve oluşturulan üç hipotez de kabul edilmiştir.

Bu çalışmada geliştirilen ölçek ile farklı şehirlerin sürdürülebilir boyutları analiz edilerek, literatüre katkı sağlanması beklenmektedir.

Kaynakça

- Bayram, F. (2001), Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye, *Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları*, 25, 251-265.
- Cengiz, T. ve Kahvecioğlu, C. (2016), Sürdürülebilir Kent Ulaşımında Bisiklet Kullanımının Çanakkale Kent Merkezi Örneğinde İncelenmesi, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 55-66.

- Çakıcı, A. C., Yenipınar, U. (2014), Yavaş Şehir Hareketi: Seferihisar Halkının Tutum ve Algıları İle Yaşam Doyumları, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11 (3), 26-41.
- Çalışkan, A., Kalkan, M., and Ozturkoglu, Y. (2017), City Logistics in Izmir: Problems and Recovery Proposals, *International Journal of Logistics Systems and Management*, 26 (2), 145-162.
- Çetinkaya, M. Y., Serçeoğlu, N., Uzan, H. A. (2016), Yavaş Şehir Hareketinin Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi: Erzurum-Uzundere Halkının Tutum ve Algıları Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 1065-1073.
- Erdir, A.(2013), *Kentsel Lojistik: İzmir İli İçin Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Erdumlu, R. M. (2006), *Kentsel Lojistik Ve Lojistik Köy Uygulaması*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Ertürk, H. (1996), Sürdürülebilir Kentler, *Yeni Türkiye Habitat II Özel Sayısı*, 96(2-8), 174–178.
- Işıldar, G. (2012), *Sürdürülebilir Kentler İçin Üniversite Yerleşkelerini Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Karadeniz, C. B. (2014), Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Sakin Şehir Perşembe, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 84-107.
- Keskin, E. B. (2010), *Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış Olarak Yavaş Şehirler (Cittaslow): Seferihisar Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Kılıç, S. (2012), Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 201-226.
- Mucan, B., Kayabaşı, A. ve Madran, C. (2016), Yöneticilerde Sürdürülebilirlik Algısı ve Firma Uygulamalarına Yönelik Değerlendirme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 57-72.
- Ozturkoglu, Y., Ozbiltekin, M., Gozacan, N., & Surgec, I. (2018). City Logistics: Sample Implementation of Izmir City. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 5(3), 206-213.

- Ozturkoglu, O., Saygılı, E. and Ozturkoglu, Y. (2016). A Manufacturing-Oriented Model for Evaluating the Satisfaction of Workers - Evidence from Turkey, *International Journal of Industrial Ergonomics*, 54, 73-82
- Özahmet, E. (2008), Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları, *E-Journal of Yaşar Üniversitesi*, 3(12), 1853-1876.
- Özçağ, M. ve Hotunluoğlu, H. (2015), Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 304-324.
- Özdemir, A.M. ve Kervankıran, İ. (2011), Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Özden, M. A. ve Ercan, M. A.(2014), Kent Çeperindeki Konut Mahallelerinde Sürdürülebilir Toplulukların Değerlendirilmesi, *I. Uluslararası Kentsel Planlama Mimarlık Tasarım Kongresi*, 8-11 Mayıs, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Sabegh, M. H. Z., Ozturkoglu, Y., & Kim, T. (2016). Green Supply Chain Management Practices' Effect on the Performance of Turkish Business Relationships. *International Journal of Supply and Operations Management*, 2(4), 982.
- Sandal, E. K. ve Tıraş, M., (2012), Adana’da Ulaşım Problemlerinin Şehir Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(18), 125-140.
- Taniguchi, E., Kawakatsu, S. ve Tsuji, H. (2001). *New Co-operative System Using Electric Vans for Urban Freight Transport*, Urban Transport and the Environment for the 21st century VI, WIT Press.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2016), Türkiye’de Çevre Yönetimi için Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi (ÇEKAP) , *Sürdürülebilir Şehirler Konferansı*, 16 Mayıs 2016.
- Tosun, E. (2009), Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel Yapıya Etkileri, *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, (e-dergi), 5(2).
- Tuğdemir,G., Soğukpınar,H., Özbolat,M., Cerit,G. (2016), Marina İşletmeleri ve Kullanıcıların Sürdürülebilir Çevreye Etkisi : İzmir İçin Kalitatif Bir Çalışma, *III. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu*, 26-27 Şubat 2016, (ss.329-356), İzmir.

Türk, Z. ve Tokmak, M. (2017), Sürdürülebilir Yerel Kalkınma Kapsamında Sakin Şehir (Cittaslow) Hareketine Yönelik Artvin-Şavşat Yöneticileri Üzerinde Bir Uygulama, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(36), 97.

Yalınız, P. ve Bilgiç, Ş. (2007), Eskişehir Kent Merkezinde “Park Et ve Bin” Uygulamasının Sürdürülebilir Ulaştırma Bağlamında Değerlendirilmesi, *7. Ulaştırma Kongresi*, 461-470.

Yavuz, A. (2010), Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63 - 86.

Zengin, E. (2017, *Yeşil Lojistik Göstergeleri ve Türkiye’de Yeşil Lojistik Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

WCED (1987), *World Commission on Environment and Development, Our Common Future*: Oxford University Press.

SİNİR SAVAŞININ AKTÖRLERİ: PSİKOLOJİK HARP, PSİKOLOJİK HAREKAT VE PROPAGANDA

Yunus KARAAĞAÇ*

Özet

Konvansiyonel savaşların maliyetleri ve toplumlar üzerinde yarattığı ümitsizlik ve psikolojik baskı ortamı, post-modern dönem olarak isimlendirilen günümüzde istihbarat servislerini ve devletlerin ilgili kuruluşlarını asimetrik savaş konseptine yöneltmiştir. Nizami olmayan savaş yöntemleri arasında gösterilen psikolojik operasyonlar bu çalışmanın fikri altyapısını oluşturmaktadır. Psikolojik operasyon şemsiyesi içinde değerlendirilen; psikolojik savaş, psikolojik hareket ve propaganda faaliyetleri siyasi ve askeri paradigma çerçevesinde irdelenecektir. Genellikle birbirleri yerine kullanılan ve eksik veya hatalı tanımlamaları ile karıştırılan bu faaliyetler bu makalenin kapsamı içinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Savaş, Psikolojik Harekat, Propaganda, Asimetrik Savaş

THE ACTORS OF THE NEURAL WAR: PSYCHOLOGICAL WAR, PSYCHOLOGICAL MOVEMENT AND PROPAGANDA

Absract

The cost of conventional wars and the environment of despair and psychological pressure on the societies, called the post-modern era, have directed the intelligence services and related institutions of the states to the concept of asymmetric war. Psychological operations among non-regular warfare methods constitute the intellectual infrastructure of this study. Evaluated within the umbrella of psychological operations; psychological warfare, psychological operations and propaganda activities will be examined within the framework of political and military paradigm. These activities, which are often used interchangeably and mixed with incomplete or incorrect descriptions, will be examined within the scope of this article.

Keywords: Psychological Warfare, Psychological Operation, Propaganda, Asymmetric War

GİRİŞ

Çağımız, küreselleşme konsepti doğrultusunda şekillenen bir süreci yansıtmaktadır. Küreselleşme ile dönüşüm geçiren olguların başında savaş ve çatışma olguları gelmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişine kadar tehdit algısı genellikle konvansiyonel silahların varlığı iken, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla gayri-nizami faaliyetler klasik

* İstanbul Arel Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi,
e-mail: yu_kara_gs@hotmail.com

savaş tehdidinin önüne geçmiştir. Devlet dışı aktörlerin ön planda olduğu Dördüncü Nesil Savaş¹ modelinde psikolojik faaliyetler son derece önemli bir hacme sahiptir.

Klasik silahlar, nizami faaliyetler ve konvansiyonel savaşların ekonomi üzerinde yarattığı tahribat bir yana, meydana getirdikleri dehşet dengesi ile de bireylerin distopik bir dünyada yaşamalarına sebep olmaktadır. Evrensel hukukun ve normların çerçevesinde cephesel savaşların gayri-insani boyutu, devletleri ve grupları veya devlet dışı organizasyonları psikolojik faaliyetlere yöneltmiştir. Bu çalışma psikolojik faaliyet konseptini incelemek ve söz konusu faaliyetlerin siyasi ve askeri paradigmadaki örneklemini üzerine temellenmiştir. Psikolojik Savaş ile Psikolojik Harekat arasındaki farklar, Propaganda faaliyetinin kullanım alanları gibi sorular bu çalışmanın araştırma sorularını oluştururken, maliyeti ve etki alanı ile psikolojik faaliyetlere gösterilen ilgi söz konusu çalışmanın hipotetik dayanağını yansıtmaktadır.

1. Psikolojik Savaş Konsepti

Psikolojik Savaş, Psikolojik Harekat ve Propaganda gibi genellikle birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar, amaç konusunda benzerlikler gösterse de hedef kitle ve uygulayıcıların farklılığı sebebiyle birbirlerinden ayrılmaktadır.

Clausewitz'in: “Tüm askeri eylemler, psikolojik güçler ve etkileriyle iç içe geçmiş durumdadır” (FM 3-05.301, 2003:1-1) ifadesinden anlaşılacağı üzere, savaşın psikolojik yönden icrası, askeri eylemleri kapsayacağı gibi silahsız yöntemlerle de faaliyet alanı bulabilmektedir.

Psikolojik Savaş, bir devletin diğer bir devlet üzerinde milli menfaatlerini gerçekleştirmek maksadıyla, hedef kitlenin; duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkilemek ve değiştirmek amacıyla düzenlenen; sindirme, korkutma, propaganda gibi yöntemlerin genel adıdır (Yörükoğlu, 2012:38, Kurtoğlu, 2017b:299). Düşmanın inançlarını değiştirmeksizin davranışlarını değiştirmek (Özkul, 2014:53) olarak da tanımlanan psikolojik harp, soğuk savaşın bir türü olmakla birlikte karşı tarafın mücadele azimlerinin kırılarak, teslim olmalarını hedeflemektedir (Baştürk, 2012:11). Psikolojik harbin silahlarının, genellikle beyinleri ve vicdanları ele geçirmeye yönelik sözcüklerden,

¹Asimetrik Savaş olarak da değerlendirilen Dördüncü Nesil Savaş konsepti için bkz. “Lind, W. S., ve Nightengale, K., ve Schmitt J. F. ve Sutton, J. W ve Wilso, G. I, (1989), The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazette, ss.22-26, USA, October”

sembollerden ve sloganlardan oluştuğu bilinmelidir (Özdağ, 2015: 75). Bu sloganların amaca ulaşılan kadar tekrarlanmasının psikolojik harbin ana unsurunu oluşturduğunu (Guerin, 2014:81) ifade edebiliriz.

Genellikle düşman hedeflere karşı yapıldığı ifade edilen psikolojik harp faaliyeti Turhan'a (1995: 46-47) göre: Düşmanın, mahalli halkın, tarafsızların ve dost unsurların duygu, düşünce, tavır ve davranışlarını, milli amaç ve hedeflerin elde edilmesi destekleyecek şekilde etkilemek üzere, propaganda ve diğer araçların planlı olarak kullanılmasıdır.

Günümüzde güç odakları, denetimi ellerinde tutabilmek için baskı, tehdit ve korkutma yöntemleri yerine, daha çok psikolojik savaş/harekat/propaganda gibi yöntemler kullanmaya başlamışlardır (Tarhan, 2014: 21). Maliyeti ve olası sonuçları göz önüne alındığında konvansiyonel yöntemlerin yerine psikolojik yöntemlerin kullanılması küreselleşmenin sonuçlarından biri olarak gösterilebilir.

Psikolojik Savaş faaliyeti hakkında kurumsal anlamda ilk atılımı gerçekleştiren ülkelerden biri ABD'dir. Başkan Truman önderliğinde 1950 yılında Psikolojik Strateji Kurulu, 1952'de ise Psikolojik Savaş Merkezi kurulmuştur (Yılmaz, 2014: 361).

Psikolojik savaşın devlet çapında yürütülmesi, psikolojik harekat ile en önemli farklılıklarından birisini oluşturmakla birlikte psikolojik harp psikolojik harekatı, psikolojik harekat ise propagandayı kapsamaktadır.

Bu değerlendirmeden farklı bir bakış açısı sunan İyiat'a (2013: 19) göre, psikolojik savaşın bir veya birden fazla alanda uyguladığı faaliyete psikolojik harekat adı verilmektedir.

ABD'nin, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında giriştiği Afganistan ve Irak istilalarını, dünya kamuoyuna ve ABD toplumuna haklı savaş konsepti içinde sunmaya çalışmasını psikolojik savaş örneği olarak gösterebiliriz. El Kaide'nin Afganistan tarafından finanse edildiği, Irakta kitle imha silahlarının varlığı gibi iddialar özellikle ABD toplumunu algısal olarak belirlenen noktaya getirmek için kullanılmıştır. Medya, Sivil Toplum

Kuruluşları², Küresel Örgütler, Kanaat Önderleri gibi aktörler, yapılan işgali meşruiyet zeminine oturtmak için gayret göstermişlerdir.

Munoz'a (2012:19-20) göre psikolojik operasyonun yapılabilmesi için üç kriter bulunmaktadır.

Bunlar;

- Güvenilirlik,
- Uygunluk
- Genellemedir.

ABD'nin; köklü düşünce kuruluşlarını, medyayı ve legal yapılanmaları işgale zemin hazırlamak için kullanmasını güvenilirlik, İslam'ın terör dini olduğunu vurgulamasını hedefe uygunluk, Müslümanların potansiyel terörist olduklarını savunmalarını ise genelleme kategorisinde değerlendirebiliriz.

Psikolojik Savaş faaliyetleri insanlık tarihi kadar eskidir. ABD'nin Afganistan ve Irak istilalarına meşruiyet kazandırmak için giriştiği psikolojik savaş konsepti; Haşhaşiler'den Moğollara, Romalılardan Osmanlı İmparatorluğu'na uzanan geniş bir tarih skalasında kendine yer bulmuştur.

Haşhaşilerin toplum içinde suikast eylemleri ve bu kapsamda o devrin en önemli şahısı olan Nizamülmülk'ün katledilmesi, Moğolların karşılıklarına gelen her kesimi yok edip kafataslarından kule inşa etmeleri, Romalıların sınırları genişletme stratejisi psikolojik savaşın örnekleridir.

Osmanlı Devleti'nde 15. ve 19. yüzyıllar arasında faaliyet gösteren 'Voynuk' ve 'Martolos' teşkilatları (Yüksel, 2016: 48), psikolojik savaşın en etkin örgütleri olarak görev yapmıştır. Voynukların ve Martolosların, Osmanlıların kuruluş döneminde ajan ve haberci olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır (Turan, 2010: 19-20). Ayrıca Martoloslar "Yenilmez Osmanlı" imajını Avrupalı topluluklar arasında yayarak Osmanlı Devleti'nin yenilmezliğini ve güçlülüğünü Avrupalı toplulukların bilinçaltına yerleştirmişlerdir

² Söz konusu sivil toplum kuruluşlarından biri olan Ford Vakfı ve RAND Corporation'ın CIA'in kontrolünde olduğu hakkında bkz. **Francis D. Wormuth**, "Matched-Dependent Behavioralism: The Cargo Cult in Political Science", *Western Political Quarterly*, Vol: 20, No: 4, 1967, ss. 809-811, **Ramazan, Kurtoğlu**, (2017a), *Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni*, Destek Yayınları, İstanbul, s.30, **Mehmet Tanju Akad**, (2018), *Tarihten Günümüze İstihbarat*, Kastaş Yayınları, İstanbul, **Aleksandr Dugin**, (2016), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul, s.293-297

(Karan, 2016:27). Sun Tzu'nun (2013: 47), 'savaşmak ve fethetmek üstün bir başarı değildir, üstün başarı savaştan kazanmaktır' söylemi, psikolojik savaş faaliyeti kapsamında Osmanlı Devleti'nde uygulanmıştır.

2. Psikolojik Harekat

Hedef kitlenin; duygu, düşünce, inanç, davranış ve toplumun hakim paradigmasını başka bir yöne sevk etmek için yapılan faaliyetler bütününe psikolojik harekat denilmektedir.

Bir toplumu yok edebilmenin en kısa yolu kültürel değerlere sızarak tahrip etmekten geçmektedir (Bahar, 2015:6). Dolayısıyla sosyo-kültürel tahribata yol açmak için yapılan psikolojik harekat faaliyetleri, toplumun hususi kaynaklarına ulaşılarak hedef kitlenin istenen düzeye dönüşmesini veya kontrol edilmesini kapsamaktadır.

Kültürel anlamda olduğu gibi dini konular dahil edilerek de psikolojik savaş icra edilebilir. Sarızeybek'e (2013:44) göre bir toplumun inanç değerleri ile oynanarak bu durumun siyasi ve askeri güce dönüştürme çabaları teo-strateji olgusuyla açıklanmaktadır. Macit'e (2008:15) göre ise teo-strateji, inanç ve kültür coğrafyasını etkileme ve güce dönüştürme sürecidir.

Bu doğrultuda, özellikle dini hassasiyetlerin öne çıkarılmasını veya inanç değerlerine karşı girişilen dezenformasyon girişimlerini psikolojik harekat şemsiyesi içinde değerlendirebilir, Soğuk Savaş döneminde, Sovyet yayılcılığına karşı İslam dini ön planda tutularak oluşturulan 'Yeşil Kuşak Projesi'ni, ABD'nin teo-stratejik hamlesi olarak yorumlayabiliriz.

CIA Direktörü Allen Dulles'in, 1953 yılında Princeton Üniversitesi'nde söylemiş olduğu (Vatandaş, 2002: 128): 'İkinci cephe bireyin beyninde kazanılacaktır. Hedef; beyin yıkama, ideolojiyi değiştirme ve gerektiğinde birçok Mançurya Kobayı yaratabilmektir' (Yavuz, 2016: 27) cümlesi, psikolojik operasyonların, askeri operasyonların ardından en önemli tahrip silahı olduğu gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır.

Psikolojik harekat, düşman veya dost toplulukların düşünceleri, hayat görüşleri, hisleri ve faaliyetlerine tesir etmek için propaganda ve ilgili tedbirlerin planlı bir şekilde kullanılmasıdır (Yıldırım, 2007: 129). Psikolojik harekat, örgütlü, amacı sadece gerçek kişiler olan, mal ve cana yönelik şiddetten öte, ortaya çıkardığı korku psikozuyla

propaganda ve kışkırtma yöntemlerini kullanarak zihinlerde, duygularda ve davranışlarda etki yapmaya yönelik bilimsel ve sistematik faaliyetler olarak da tanımlanmaktadır (Alkan, 2000: 5).

Psikolojik harekatı askeri ve sivil boyutta değerlendiren Ateş'e (2017: 27) göre, karşısında komuta kademesi zayıflatılmış, kişilik erozyonuna uğramış, pasif bir askeri güç görmek isteyen güçler psikolojik harekatın askeri yönünü bu yönde değerlendirirken, milli birlikten yoksun, kararsız ve amaçsız sivil kitlenin oluşturulması için de psikolojik harekatın sivil boyutu ön plana çıkarılmaktadır.

Milli güç unsurlarının tamamını kapsayacak şekilde yürütülen faaliyetler psikolojik savaş, milli güç unsurlarının bazılarını kapsayan eylemler ise psikolojik harekat olarak değerlendirilmektedir (Yörükoğlu, 2012:40). Sınır savaşı olarak niteleyeceğimiz bu konseptte; belirli bir cephe, karşımızda somut bir düşman, kapasitesi bilinen bir silah olmamasından ötürü düşman her yerde ve hiçbir yerdedir (Galula, 2008:90). Toplumların psikolojik yöntemlerle istenen düzeye evrilmesi olarak özetleyebileceğimiz bu faaliyetler bütünü hakkında Gustave Le Bon'un görüşleri son derece önemlidir. Halkı, kendisine asla güvenilemeyecek bir yığın olarak niteleyen Le Bon, ideal devletin bir elit tabaka tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır (Uyanık, 2009:71-72). Le Bon'un: 'Kullanılması bilinirse psikolojinin tersanelerinde dünyanın en kudretli toplarından daha etkili silahlar vardır' (Le Bon, 2017) sözü, psikolojik savaşın/harekatın misyonunu yansıtmaya bakımından önemlidir.

Psikolojik Harekatın bir diğer faaliyet sahası ise istihbarat çalışmaları bünyesinde vücut bulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı döneminde gerçekleşmiş bir olay, psikoloji ile istihbaratın bir araya gelerek bir savaşın sonucunu belirlemesine örnek olarak gösterilebilir:

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'dan Fransa'ya istihbarat ve psikolojik harekat istihbaratçısı olarak 15.000 kişi turist görüntüsü ile gelmiştir. İstihbaratçılar Fransa'nın kritik arazilerini yol, köprü, menfez, boğaz, geçit ve elektrik santrallerini tespit edip fotoğraflarını çekerken, Psikolojik Harekat İstihbaratçıları da Fransa'nın her alandaki hassasiyetlerini tespit etmekteydiler. Bir uzman psikolojik harekat istihbaratçısı, Paris'te Eyfel Kulesi civarında Le Monde gazetesini okurken önünde duran taksiden bir Fransız generali inmiş ve ücret konusunda anlaşamadığı taksi şoförü ile küfürleşmiştir. Bu olayı kayıt eden Alman psikolojik harekat uzmanı, mesajını Psikolojik Harekat İstihbarat

Merkezine çekmiştir. Alman Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı ve Psikolojik Harekat Başkanlığının değerlendirmesi şu şekilde olmuştur: “Bir ordu mensubu ve bir general normalde halkından saygı görür. Eğer taksi şoförü sokakta generalin arkasından küfrediyorsa halk ordusunu sevmiyordur ve ordunun morali bozuktur. Fransız ordusu toparlanmadan kendini halkına sevdirmesine zaman bırakmadan Fransa’ya taarruz edilmelidir.” Bu hassasiyeti bir olayla tespit eden Almanlar, Fransız ordusunu 1 hafta içinde imhaya sürüklemiştir (Kalelioğlu, 2002: 105-106).

Türkiye’nin yakın geçmişine büyük bir damga vuran “Ergenekon” ve “Balyoz” operasyonları psikolojik harekatın en tipik örneklerinden birisini meydana getirmiştir. Türk toplumuna korku ve tedirginlik hissinin pompalanmasının dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri ile Türk toplumu arasına nefret duyguları ekilmeye çalışılmıştır. Akademisyenlerin, kanaat önderlerinin, sivil oluşumların ve çeşitli tarikatların verdiği destek ile operasyonlara meşruiyet kazandırılmak istenmiş, bu sayede hem Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gücü ve direnci kırılmış hem de iç kamuoyu çeşitli kutuplara ayrıştırılarak, milli birlik ve bütünlük hissi parçalanmıştır.

3. Propaganda

Propaganda kelimesinin etimolojik kökeni Latince ‘propoger’ kavramına dayanmaktadır. (Armağan, 1999: 418). Bir topluluğun düşüncelerini, duygularını, davranışlarını ve hareketlerini etki altında tutmak veya onları değiştirmek amacıyla yayınlanan bilgi, belge, doktrin ve görüşlere propaganda denilmektedir.

Propaganda, ister askeri, ister siyasi, ister ekonomik olsun, özel bir amacın elde edilmesi için belli bir grubun his ve fikirlerini etkilemek amacıyla genel veya kitle haberleşme araçlarının planlı olarak kullanılması (Ney, 2019: 65), bilinci ve bilinçaltını yönlendirmek veya değiştirmek için planlanan doktrinlerin ve bilgilerin karşı tarafa benimsetilmesi faaliyetidir (Brown, 1992: 11). Yani propaganda bir şahsın veya grubun inanç, düşünce ve hareketlerine tesir etmek için hazırlanmış haberlerin, isteklerin ve fikirlerin organize bir biçimde kullanılmasıdır (Linebarger, 2015: 39). Ayrıca bir milletin iç ve dış politikasını desteklemek, prestijini sürdürmek, destek kazanmak amacıyla doktrin ve prensiplerin yayılması da (Bahşi, 1977: 263), propaganda olarak ifade edilmektedir.

Propaganda, bir bireyin veya grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyettir (Qualter, 1980: 279). Propaganda aynı zamanda bir grubun inançlarını ve bağlılığını ağır ağır yok etmek için kullanılabilir. Örneğin potansiyel taraftarların dikkatini başka yöne çekerek dikkatlerinin başka konulara çevrilmesi, böl ve yönet taktikleri ile ortak bir amaç gütmeye yerine birbirleriyle karşı karşıya gelen küçük gruplar oluşturulması veya liderleri gözden düşürerek eylemin gücünden taviz koparmak ve eylemin gücünü bastırmak (Avşar, 2002: 73) propaganda faaliyetlerinin amaçlarını yansıtmaktadır.

Karşı tarafta yeni bir tutum geliştirmek, mevcut olan tutumun şiddetini azaltmak ve artırmak veya mevcut tutumu aksi yönde değiştirmek (Armağan, 1999: 419) propagandanın asıl özellikleri olmakla birlikte Nazi Almanya'sının propaganda bakanı olan Goebbels'e göre devlet çapında yürütülen propaganda faaliyetlerinin birçok özelliği ve prensibi bulunmaktadır.

Örneğin; Propagandacı mensup olduğu toplum ve karşı toplum hakkında bilgi sahibi olmalıdır, propaganda sadece tek bir merkezden planlanmalı ve uygulanmalıdır, propaganda düşmanın politikasını etkilemelidir, hedef kitlenin dikkati çekilerek mevcut propaganda sloganı sayısız tekrar edilmelidir (Dobb, 1973: 340-341-343).

Birinci Dünya Savaşı döneminde ABD ordusu için James Montgomery Flagg tarafından tasarlanmış olan afiş (Çetin, 2014:258) ABD'nin yönetsel anlamda fikri altyapısını oluşturan Beyaz-Anglosakson-Protestan (WASP) anlayışını göstermesi bakımından bir propaganda örneği olarak gösterilebilir.

Şekil 1. James Montgomery Flagg Tarafından Tasarlanan Afiş

Kaynak: (www.allposters.com.tr, akt. Çetin, 2014: 258)

ABD'nin Vietnam savaşından galip taraf olarak ayrılamaması ve uzun süren savaş ortamının ABD toplumu üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için yayına hazırlanan ve başrolünü Sylvester Stallone'nin oynadığı Rambo serisi, propaganda ile kitle iletişim araçları arasındaki girift ilişkiyi gözler önünde sermektedir. Bu film serisi ile Amerikan toplumunun hafızasına zafer ve kahramanlık olgusu kodlanmaya çalışılmıştır.

Yarı profesyonel Amerikalı bir boksörün, kendisinin iki katı boyutundaki Rus boksörü knock-out etmesi sahnesi ile psikolojik operasyon figürleri arasında yerini alan bir diğer film ise Rocky'dir (Güner, 2018: 95).

Mussolini'nin: 'Boş inanışlar ve efsaneler bir iman, bir tutkudur. Bunların gerçekliğinin olması gerekmez' (Qualter, 1980: 307) açıklaması, propagandanın içeriği ve icrası konusunda aydınlatıcı olmaktadır.

Propagandayı; yaşanan mağlubiyeti unutturmak, karşı tarafın düşüncesini, ideolojisini küçük düşürmek, kazanılan zaferi kalıcı hale getirmek için yapılan psikolojik faaliyetler olarak da tanımlayabiliriz.

İngiliz istihbarat personeli Sidney George Reilly'nin, Rus istihbaratı tarafından yakalanarak kurşuna dizilmesiyle (Özkul, 2011: 349), dünya kamuoyu İngiliz istihbaratının başarısız olduğu yönünde görüş bildirmeye başlamış, bu olay neticesinde Ajan-Yazar olarak kabul edilen Ian Fleming, İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nden emekli

olduktan sonra 007 James Bond karakterini, yaşanan mağlubiyeti unutturmak amacıyla yaratmıştır.

İngiliz Propaganda Bakanlığı'nın, Birinci Dünya Savaşı döneminde tek taraflı Ermeni raporlarıyla Osmanlı Devleti'ni itilaf devletleri nazarında 'cani' devlet statüsüne getirmesi (Öymen, 2016: 390) yıkıcı propaganda faaliyetine örnek olarak gösterilebilir. Bu durum günümüzde katlanarak artmış, Ermeni Devleti'nin ve Diaspora'nın psikolojik faaliyetleri neticesinde küresel kamuoyunun Türkiye'yi soykırımcı devlet olarak görmelerine neden olmuştur. Türkiye karşı karşıya kaldığı suçlamaları kamuoyuna anlatmak ve olayın gerçeklik boyutunu küresel topluma aktarmak konusunda yetersiz kalarak, etkin bir propaganda faaliyeti gerçekleştirememiştir.

Propaganda faaliyetleri kaynağına göre beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Beyaz propaganda, Gri propaganda, Siyah (Kara) propaganda, Silahlı propaganda ve Karma propagandadır (Acar ve Urhal, 2007: 282-283).

Beyaz propaganda: Hedefin ve kaynağın belli olduğu propaganda türüdür. Resmi organlarca yürütülen beyaz propaganda, hedef kamuoyunu etkilemeye uğraş vermektedir.

Gri propaganda: Kaynağın belli olduğu fakat hedefin kesin olarak belirtilmediği propaganda türüdür. Dedikodu ve söylentilerin ön planda olduğu bu faaliyette, yalan ile gerçeğin girift bir ilişkide seyir ettiğini ifade edebiliriz.

Siyah (Kara) propaganda: Kaynağın açığa çıkarılmadığı, tam manasıyla bir istihbarat operasyonunun ürünü olan siyah propaganda, sahte delillerden ve iftiradan beslenen psikolojik bir silahtır. Yalanın gerçek olarak piyasaya sürüldüğü bu yöntemde; hedef ülkedeki kalıcı inancı ve düşüncüyü ortadan kaldırmak, toplumu kutuplaştırmak, sosyo-ekonomik düzeni sekteye uğratmak, devlete-orduya olan güveni sarsmak veya yıkmak amaçlanmaktadır.

Silahlı propaganda: Şiddet olgusunu benimseyen oluşumların kullandıkları bir yöntemdir. Genellikle terör örgütlerinin benimsediği silahlı propaganda, tedhiş hareketlerini kamuoyuna duyurmak ve bu doğrultuda devlet otoritesini zayıflatmak için yapılmaktadır.

Karma propaganda: Beyaz, gri, siyah ve silahlı propagandanın birlikte kullanıldığı propaganda türüdür.

Terör örgütü PKK'nın ülke içinde ve dışındaki sempatanları tarafından özellikle Türkçe hecelemeğe göre, PE-KA-KA biçiminde değil de, harflerin İngilizce okunuşu olan “Pİİ-KEE-KEE” biçiminde seslendirilmesini, terör örgütü PKK'nın uluslararası yasallığını pekiştirmeye yönelik (Barlas, 2008: 222) bir propaganda söylemi olarak gösterebiliriz. Bu durumun aksini savunanlara göreyse, söz konusu heceleme Kürtçe'nin fonetiğinin bir sonucudur.

Propaganda, günümüzde pejoratif anlamda kullanılan bir faaliyettir. Örneğin Pratkanis ve Aronson'a (2008: 103) göre propaganda, zihnin ve düşüncelerin fethi için yapılan bir işgaldir. “Seçeneklerin ve davranışların diğer koşulları değiştirmek yerine, sosyal fikirler ileri sürerek doğrudan manipülasyon yoluyla yönetilmesi” (Laswell, 1973: 9) propagandanın bir diğer olumsuz yönünü göstermektedir. Günümüzde devletler, propagandanın söz konusu olumsuz algılarına maruz kalmamak yeni psikolojik konseptlere yönelmişlerdir. Bu konseptler genel olarak stratejik iletişim ve kamu diplomasisi şeklinde bilinmektedir.

Stratejik iletişim, devlet nezdinde ve stratejik seviyede yapılan, hedef kitlelerin algılarını politik hedeflerle uyumlu hale getirmek için tüm unsurlara ait bilgi, fikir, söylem ve imajların senkronizasyonunu sağlayan bir konsepttir (Güler, 2018: 123). Stratejik iletişimde en temel prensipler güvenilirlik ve meşruluktur. Karşı tarafın sizden etkilenmesi ancak size güven duymasıyla meydana gelir.

Kamu Diplomasisi kavramı bugün üzerinde tartışılmakta olan anlamıyla ilk kez ABD'deki Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu Dekanı Edmund Gullion tarafından 1965 yılında kullanılmıştır. Gullion'a göre kamu diplomasisi “kamunun tavırlarının dış politikaların oluşturulmasında ve yürütülmesindeki etkisi” ile uğraşmaktaydı (Oktay, 2012: 127).

Kamu diplomasisi genel anlamda bir devletin başka bir devletin halkını ve aydınlarını; kültürel, kurumsal ve politik yönden etkileme sürecidir (Tuch, 1990: 3).

Hükümetlerin diğer hükümetlere karşı yürüttükleri klasik diplomasinin ötesinde ülkelerin kamuoyunu etkileme faaliyetleri, yabancı ülkelerdeki medya temsilcilerinin, iş adamlarının, STK'ların, öğrencilerin ve akademinin etkileşimini kapsamaktadır (Cull, 2006, <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>).

20. yüzyılın; halkı, kamuoyunu yok sayan, propaganda temelli anlayışı, 21. yüzyılda yerini kamuoyunu öne çıkartan, iletişimi, etkileşimi, iknayı önemseyen bir anlayışa bırakmıştır (Özkan, 2015: 5).

Soğuk Savaş boyunca hem ABD, hem de Sovyetler Birliği'nin, Batı ve Doğu Bloklarının lideri iki ülke olarak ideolojilerini yaymak amacıyla kamu diplomasisinin araçlarını kullanmaları siyasi tarihin önemli olaylarıdır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde sineması (Hollywood), müziği (*Rock'n Roll*) ve yarattığı markalar (*Blue Jeans, Coca Cola*) ile ABD'nin Sovyetler Birliği yıkılmadan çok daha önce demir perdenin gerisindeki halklara ulaşmış olduğu bilinmektedir (Oktay, 2012:128). Bu dönemde kamu diplomasisinin hedefinde yine yabancı halklar vardır ama amacı tamamen siyasaldır (Köksoy, 2014: 213).

1990 yılında Sovyet Rusya'nın başkenti Moskova'da açılan McDonald's işletmesi uzun kuyruklara sebep olmuş, kültürel hegemonya durumunun en bariz örneklerinden birini meydana getirmiştir.

Şekil 2. Moskova'da açılan McDonald's

Kaynak: <https://www.cnnturk.com>> Erişim 19.04.2019

Soğuk Savaş sonrasında ve 11 Eylül saldırılarının ertesinde kamu diplomasi faaliyetleri yumuşak güç şemsiyesi içine girerek, kültürel yönden hareket etmiştir.

Kamu diplomasisi iki ana çerçevede yürütülür: Devletten kamuya ve kamudan kamuya. Devletten kamuya aktivitelerinden resmi araçlar kullanılarak devletin politikaları ve hedefleri kamuya aktarılır. Ancak kamudan kamuya faaliyetler ise STK'lar gibi sivil

unsurlar, araştırma merkezleri, kamuoyu yoklamaları, medya, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları, dernekler ve vakıflar aracılığıyla icra edilmektedir (Kalm, 2011: 11).

Bugün kamu diplomasisi faaliyetlerinde geleneksel medya araçlarının yanı sıra, internet üzerinden yayınlanan “*blog*”lar, “*podcast*”ler ve “*facebook*”, “*twitter*” gibi sosyal iletişim siteleri veya mobil mesajlar, hatta bilgisayar oyunları oldukça etkili olabilmektedir (Çatal, 2015: 62).

SONUÇ

Klasik savaşların maliyetleri ve bireyler üzerinde yarattığı kaos ve psikolojik baskı ortamı, özellikle günümüzde istihbarat servislerini ve devletlerin ilgili kuruluşlarını gayrinizami savaş konseptine yöneltmiştir. Nizami olmayan savaş yöntemleri arasında gösterilen psikolojik operasyonlar ana hatlarıyla psikolojik harp, psikolojik harekat ve propaganda olmak üzere üç temel sınıfa ayrılmaktadır. Bu temel sınıflandırma tanım ve açıklama konusunda yeterlilik arz etmemekte, söz konusu faaliyetler genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Psikolojik savaşın devlet çapında yürütülmesi, psikolojik harekat ile en önemli farklılıklarından birisini oluşturmakla birlikte psikolojik harp psikolojik harekatı, psikolojik harekat ise propagandayı kapsamaktadır. Ayrıca askeri, siyasi, psikolojik, demografik, ekonomik, jeopolitik gibi milli güç unsurlarını oluşturan olguların tamamının birlikte kullanımı psikolojik savaşı, milli güç unsurlarının bazılarının birlikte kullanımı ise psikolojik harekatı meydana getirmektedir. Propaganda ise yalnızca siyasi ve askeri karar alıcıların tercih ettiği bir faaliyet olmayıp, spor kulüplerinden sendikalara kadar toplumun her alanında uygulanabilen sinir savaşının bir aktörü olma özelliğini taşımaktadır.

Psikolojik Harp, genellikle devlet eliyle yürütülmesinden ötürü hasım ülkenin toplumunu ve devlet kademesini etkileme amacı güder. Hasan Sabbah’ın Alamut kalesinden organize ettiği Haşhaşiler’in faaliyetleri psikolojik savaşın ilk örneklerinden birisini oluşturmaktadır. O dönemin en güçlü simalarından vezir Nizamülmülk’ün suikastla öldürülmesi ve Selçuklu Sultanı Melikşah’ın yatak başına bir hançer bırakılması,

Selçuklu Devleti'ni ve toplumunu Haşhaşi örgütüne karşı psikolojik açmaza düşürmüştür.

Modern dönem psikolojik savaş faaliyetlerinin bireyler üzerinde yarattığı tahribata bir diğer örnek, Ermeni Devleti'nin ve Diaspora'nın 1915 Olayları özelinde Türkiye'nin soykırımcı bir devlet olduğu yönünde küresel kamuoyunu etkileme faaliyetidir. Söz konusu sözde soykırım ifadeleri o denli taraftar bulmuştur ki, Türkiye kamuoyunun önemli bir kısmı da bu psikolojik ortamdan etkilenerek Türkiye'nin Ermenilere karşı insanlık suçu işlediği kanısına varmıştır. Daha çok propaganda konsepti içerisinde değerlendirilen "Ermeni Tezi", devlet çapında yürütülmesinden ve milli bir dava şekline büründürülmesinden kaynaklı olarak ve Türk Devleti'ni bir bütün olarak etkilemesi bakımından psikolojik savaş çatısı altında değerlendirilmelidir.

Psikolojik savaş faaliyetleri bu örnekte görüldüğü üzere hasım olarak görülen toplum ve devleti birbirleri ile karşı karşıya getirerek en sonunda ülkenin birliğini sekteye uğratma hedefi taşıyabilir.

Psikolojik harekat konsepti ise devletin ön planda olmadığı, daha çok sivil toplum kuruluşlarının, akademinin, kanaat önderlerinin, sanatçıların yer aldığı bir faaliyetler bütünüdür. Psikolojik harekatta temel amaç karşı tarafı korku veya tedirginlik haline sokarak, psikolojik yılgınlık sağlamaktır. Ayrıca kültürel ve dini dezenformasyon çalışmaları da psikolojik harekat şemsiyesi içinde değerlendirilmektedir. Mezhepsel ayrışma, din savaşları, kültürel erozyon, devlete duyulan sadakati ve bağlılığı zayıflatmak gibi hedefler bu konseptin ürünüdür.

Yakın geçmişteki "Ergenekon" ve "Balyoz" operasyonları psikolojik harekat faaliyetlerinin en önemli örneklerinden birisi olmuştur. Dış devlet desteği hesaba katılmaksızın ülke içindeki akademisyenlerin, sivil toplum kuruluşlarının, sanatçıların ve tarikatların söz konusu operasyonlara verdiği destek, asker sivil ilişkilerini derinden etkilemiş, Türkiye'nin en güvenilir kurumlarından biri olan Türk Silahlı Kuvvetleri ile Türk toplumunun kutuplaşması amaçlanmıştır.

Propaganda olgusu ise, gerek askeri gerek sivil bir şahsın veya grubun inanç, düşünce ve hareketlerine tesir etmek için hazırlanmış haberlerin, isteklerin ve fikirlerin organize bir biçimde kullanılarak, karşı tarafın istenen duygu yoğunluğuna ulaşmasını amaçlar. Propaganda 21. yüzyıla kadar özellikle devlet aygıtlarının en çok tercih ettiği psikolojik operasyon unsuru olmuştur. Fakat küreselleşmenin ve devletlere duyulan güvenin toplum

nezdinde azalmasıyla propaganda olgusu olumsuz anlamlara gelecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda devletler, karşı tarafın duygu ve düşüncelerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek ve bunu yaparken samimi ve meşru gözükme için propaganda konsepti içinde dönüşüme gitmişlerdir. Özellikle iç kamuoyunu etkilemek için stratejik iletişim, yabancı ülkelerin kamuoyunu etkilemek içinse kamu diplomasisi faaliyetleri günümüzün en temel olumlu propaganda türleri olarak gösterilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ü. ve Urhal, Ö. (2007), *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terörizm*, Adalet Yayınevi, Ankara,
- Akad, Mehmet Tanju, (2018), *Tarihten Günümüze İstihbarat*, Kastaş Yayınları, İstanbul
- Alkan, Necati, (2000), *Psikolojik Harekat Terörizm ve Polis*, Temüh Dairesi Başkanlığı Yayınları, No:5, Ankara
- Armağan, Ahsen, (1999), ‘Siyasal Bir İletişim Türü Olarak Propaganda’, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:9, ss. 417-426
- Ateş, Hasan, (2017), *Vekalet Savaşı Ekseninde Gizli Kuvvet İstihbarat*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Avşar, Servet, (2002), ‘Teoride ve Pratikte Propaganda’, *Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel*, Cilt:8, Sayı:2, ss. 65-79
- Bahar, İlhan, (2015), *İstihbarat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları*, Kamer Yayınları, İstanbul
- Bahşi, Faruki, A. (1977), *Haberalma-Propaganda-Yıkıcı Faaliyetler*, Sermet Matbaası, İstanbul
- Barlas, Mustafa, (2008), *Önleyici Kollukta Psikolojik Operasyonlara Karşı Önlemler*, *21.Yüzyıl Dergisi*, ss.211-226, Ekim-Kasım-Aralık
- Baştürk, Rabi, (2012), *Psikolojik Savaş*, Kum Saati Yayınları, İstanbul
- Brown, J.A.C. (1992), *Siyasal Propaganda*, (Çev. Yusuf Yazar), Ağaç Yayıncılık, İstanbul

Çetin, Beyzade Nadir, (2014), *Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:2, ss.239-265, Elazığ

Cull, N. J. (2006), “Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of A Phrase”, USC Center on Public, <<https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>>, (Erişim 19.04.2019)

Çatal, Betül, (2015), *Küresel Diplomasi: Prexenos'tan Dijital Diplomasiye*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya

Dobb, W. Leonard, (1973), ‘Goebbels’in Propaganda İlkeleri’, Çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, Cilt:23, ss.337-366, Ankara

Dugin, Aleksandr, (2016), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul

FM 3-05.301 (FM 33-1-1) MCRP 3-40.6A, (2003), *Psychological Operations Tactics, Techniques, and Procedures*, Headquarters Department of the Army, December

Galula, David, (2008), *Kontrgerilla Savaşı Teori ve Pratik*, Çev. Deniz Ateşok, Kawa Yayınları, İstanbul

Guerin, Daniel, (2014), *Faşizm ve Büyük Sermaye*, Çev. Bülent Tanör, Habitus Yayıncılık, İstanbul

Güler, Rıza, (2018), *Stratejik İletişim: Güvenlik Odaklı Algı Yönetimi Paradigmaları*, Karakum Yayınevi, Ankara

Güner, Sevda, (2018), *Küresel Siyasette Psikolojik Savaş*, İşaret Yayınları, İstanbul

İyiat, Bora, (2013), *Zihin Kontrolü: Psikolojik Savaşın Temel İlkeleri*, Kripto Basım Yayım, Ankara

Kalelioğlu, Oğuz, (2002), ‘Psikolojik Harp İstihbaratı’, *Avrasya Dosyası-İstihbarat Özel*, Cilt:8, Sayı:2, ss.100-108,

Kalın, İbrahim, (2011), “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perception*, Volume XVI, Number 3, p.5-23

Karan, Kaya, (2016), *Geçmişten Günümüze Türk İstihbarat Teşkilatı*, Kripto Basım Yayım, Ankara

Köksoy, Ergün, (2014), “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler İlişkisi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı:22, ss.211-231

- Kurtoğlu, Ramazan, (2017a), *Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni*, Destek Yayınları, İstanbul
- Kurtoğlu, Ramazan, (2017b), *Tanrı İmparatorluğu ve Türkiye*, Destek Yayınları, İstanbul
- Le Bon, Gustave, (2017), *Kitleler Psikolojisi*, Yason Yayıncılık, Ankara
- Lind, W. S., ve Nightengale, K., ve Schmitt J. F. ve Sutton, J. W ve Wilso, G. I, (1989), *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, Marine Corps Gazette, ss.22-26, USA, October
- Linebarger, Paul, M.A. (2015), *Psychological Warfare*, Pickle Partners Publishing, Kingston-USA
- Ney, Virgil, (2019), *Gerilla Harbi ve Propaganda*, Haz. Mehmet Mert Çam, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Macit, Nadim, (2008), *İmparatorluk Politikalarında Teo-Stratejiler ve Türkiye*, Fark Yayınları, Ankara
- Munoz, Arturo, (2012), ‘*U.S. Military Information Operations in Afghanistan Effectiveness of Psychological Operations 2001–2010*’, RAND Corporation, National Defense Research Institute, Santa Monica-California-USA
- Oktay, Emel, (2012), “NATO’nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi’nin Artan Rolü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34, ss. 125-149
- Öymen, Onur, (2016), *Arka Plan Teröre Yön Verenler*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Özdağ, Ümit, (2015), *Algı Yönetimi: Propaganda-Psikolojik Savaş-Örtülü Operasyon ve Enformasyon Savaşı*, Kripto Basım Yayım, Ankara
- Özkan, Abdullah, (2015), “21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi İmkânları”, *TASAM*, Stratejik Rapor No:70, ss.1-29
- Özkuş, Halid, (2011), *Devlet Terörü ve Ajan Provokatörler*, Destek Yayınevi, İstanbul
- Özkuş, Halid, (2014), *Globalist Karşı Devrim: Psikolojik-Asimetrik-Paradoksal Medya-Kontrgerilla- Kontra Gerilla*, Doğu Kitabevi, İstanbul
- Qualter, H. Terence, (1980), ‘Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi’, Çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt:35, ss.255-307, Ankara
- Sarızeybek, Erdal, (2013), *Cemaat ve Barzani*, Sarızeybek Yayınları, İstanbul

- Tarhan, Nevzat, (2014), *Psikolojik Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Tuch, Hans, N. (1990), ‘‘Defining Public Diplomacy’’, *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin’s Press, New York, p.3-11
- Turan, Hakan, (2010), *Gizli Servisler*, Kalipso Yayınları, İstanbul
- Turhan, Talat, (1995), *Özel Savaş, Terör ve Kontrgerilla*, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul
- Tzu, Sun, (2013), *Savaş Sanatı*, Çev. Tuğçe Ayteş, Sis Yayıncılık, İstanbul
- Uyanık, Ercan, (2009), ‘II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikaları (1908 - 1918)’, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:42, Sayı:2, ss.67-88, Haziran
- Vatandaş, Aydoğan, (2002), *Agharta: Elektromanyetik Savaş Başladı*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Wormuth, Francis D. (1967), ‘‘Matched-Dependent Behavioralism: The Cargo Cult in Political Science’’, *Western Political Quarterly*, Vol: 20, No: 4, p. 809-811
- Yavuz, Celalettin, (2016), *Osmanlı’dan Günümüze Alman Gizli Servisi Türkiye Faaliyetleri*, Kripto Basım Yayım, Ankara
- Yıldırım, Nurettin, (2007), *Psikolojik Savaş Teknikleri (Kore-İrak Örneği)*, IQ Yayıncılık, İstanbul
- Yılmaz, Sait, (2014), *ABD İstihbaratı 1947-2014*, Kripto Basım Yayım, Ankara
- Yüksel, Ahmet, (2013), *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, Kitap Yayınevi, İstanbul
- Yörükoğlu, Tahir, (2012), *İstihbarat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları*, Kum Saati Yayınları, İstanbul
- <<https://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/sirketler/02/02/mcdonalds.rusyayi.cok.sevdi/562021.0/index.html>> Erişim 19.04.2019

ALAIN BADIOU'DA ETİK VE SİYASET İLİŞKİSİ*

Öğr. Gör. Ayşe Çiğdem KOCAMAN**

Özet

Bu çalışma, insan için yeni, iyi ve evrensel olanı, yani “hakikat”i arayan Alain Badiou’nun, bilim, sanat, aşk ve siyaset olarak belirlediği hakikat kategorilerinden siyasetin, etik kavramıyla olan ilişkisini ele almaktadır. Badiou, postmodern kültür ortamının ve her alanda hegemonyasını sürdüren kapitalizmin değer yargılarının gerçek bir etik anlayışın gelişmesini nasıl engellediğini, günümüz siyaset anlayışıyla paralel bir şekilde irdelemektedir. Ayrıca bu irdelemeye “siyaset, bir iktidar ve güç meselesi olarak insanı araçsallaştıran, insan için kötülük üreten ve dolayısıyla etik kavramıyla bir arada düşünülmesi imkânsız bir kavram mıdır? Yoksa siyaset, etik kavramından ayrı düşünülmemesi gereken, en yüksek insansal iyiye ulaşmanın bir arayışı mıdır?” gibi soruları da dahil etmektedir. Bu bağlamda, insanın neliğini aramamız gereken yeri de sorgulayan Badiou’nun siyaset ve etik arasında kurduğu ilişki dikkate değer görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Etik, Hakikatler Etiği, Siyaset, Olay, Hakikat, Özne.

THE RELATIONSHIP BETWEEN POLITICS AND ETHICS IN ALAIN BADIOU

Abstract

This study examines the relationship between the concept of ethics and politics which is considered among science, art, love and politics that are the categories of truth identified by Alain Badiou, who seeks the new, good and universal, that is “the truth”, for human beings. Badiou elaborates on how the postmodern culture environment and the value judgments of capitalism that maintain their prevalence at every domain prevent the development of a real ethics understanding in reference to today’s understanding of politics. He also includes in his analysis such questions as: “Is politics, as a matter of power, a concept that instrumentalizes human beings, generates evil and, therefore, is impossible to be considered with the concept of ethics? or Is politics a quest to achieve the highest human good, which should not be considered separately from the concept of ethics?” In this context, the relationship between politics and ethics established by Badiou, who also questions the place where we need to look for the essence of human beings, is considered remarkable.

Keywords: Ethics, Ethics of Truth, Politics, Event, Truth, Subject.

* Bu çalışma, “Alain Badiou’da Siyaset ve Etik İlişkisi” Başlıklı Yüksek Lisans Tezinden Türetilmiştir.

** Öğretim Görevlisi, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü.
e-posta: cigdemkocaman77@hotmail.com

Giriş

Genelde etik diye bir şey olamayacağını, sadece tekil hakikatlerin etiği olabileceğini ileri süren Badiou'ya göre, siyaset, mevcut durum tarafından imkânsız ilan edileni mümkün kılan bir düşüncenin inşa sürecidir. Badiou'nun insan için eşitlik ve özgürlük içeren hakikat süreçlerini ortaya çıkartan bir düşünce olarak nitelendirdiği siyaset ile tekil hakikatlerin etiği arasında kurduğu ilişki, siyasetin, insan için trajedi yarattığı anlara karşı bir uyanış fırsatı sunması açısından günümüze ışık tutmakta ve siyasetin özünde çıkar gütmeyen, eylem denen somut sürece dâhil bir kavram olduğunu hatırlatmaktadır. Badiou, “özne”, “sadakat” ve “hakikat” kavramlarıyla siyasi bir içeriğe sahip olan bir olay felsefesi ortaya koymakta, buradan hareketle de siyaset ve etik kavramlarını birbirinden ayırt etmeksizin aynı kaynaktan türetmektedir. Bu çerçevede, Badiou'nun siyaset ve etik kavramlarına ilişkin görüşleri, hayatına ilişkin söz sahibi olmadan, yani bu dünyada varlığını duyurmadan yaşadığını düşünenlere, siyaseti kişisel çıkarların bir aracı haline getirenlere, mevcut halin kabul edilemezliğini ilan edip, eşitliği, adaleti ve hakikati arayanlara, siyaset ve etiğin gerçekte ne olduğunu “olan”dan yola çıkarak sorgulatmaktadır (Badiou, 2013c: 11-53-95-119).

Badiou'ya göre, bütün insansal etkinlikleri ve yapıp etmeleri kapsayan dört hakikat alanı mevcuttur. Bu alanlar bilim, sanat, aşk ve siyasettir (Badiou: 2013c: 41). İşte bu hakikat alanlarından biri olarak siyaset sadece insana özgü, kolektif, eşitlikçi bir etkinliktir. Etik de bu eşitlikçi etkinlik karşısında durumların tekilliğini göz önünde bulundurarak nasıl bir tutum sergilendiğiyle ilişkilidir. Çünkü Badiou için her durum tekil bir çokluktur ve her durum kendi tekilliği içerisinde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda siyaset ve etik birbirinden ayrı düşünülmemeyen iki kavramdır. Hakikat bağlamında, olay kavramıyla, siyaset ve etiği aynı kaynaktan türeterek birbirine kenetleyen Badiou'nun bu iki alan arasında kurduğu bağ, insan ilişkilerinin her geçen gün çeşitli yönlerden çıkmaza girdiği günümüzde, siyaseti anlayış biçimimizden kaynaklı içinde bulunduğumuz düzenin kusurlu ve eksik yanlarına dair bir öz eleştiri yapmamızı da kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, Badiou'nun felsefi görüşleriyle paralel bir şekilde sorunsallaştırılan siyaset ve etik ilişkisini anlamak için öncelikle günümüzde olan biteni bu iki kavram dâhilinde kısaca ortaya koymak, yani günümüz etik anlayışına yönelttiği eleştirileri ele almak ve buradan hareketle “hakikatler etiği” çerçevesinde siyaset ile etiğin aynı kaynaktan nasıl türediğini irdelemek gerekmektedir (Badiou, 2013c: 50-63-95-125).

1. Badiou'nun Günümüz Etik Anlayışına İlişkin Eleştirileri

İnsan dünyasına ait durumları tasvir eden, dilde anlam bulan ve yaşamın her alanında etkili olan, kısaca insana dokunan bazı kavramlar vardır. Bu türden kavramları sanki tam da o an içinde bulunulan durumu yansıtıyormuş gibi çoğunlukla gerçek anlamlarını düşünmeden büyük bir güvenle kullanırız. Ancak söz konusu kavramlar, sorgulanmadan durumların üzerine adeta bir balık ağı gibi atıldığında, yakalanan rastgele anlamlar her kafadan ayrı bir ses çıkartır. Böylece durumla kavram arasındaki ilişki de karmaşıklaşır. Özellikle postmodernizmin çokkültürcülüğü içindeki kargaşada, üzerinde çoğu kez mutabakat sağladığımız kavramın içeriği, yaşanan durumu yansıtamaz hale gelir. İşte o zaman bu güne kadar üzerinde mutabakat sağlanmış kavram için hiç sorgulanmadan benimsenenlerin yeniden gündeme getirilerek soru konusu yapılmasının zamanı gelmiş demektir. Çünkü içeriği bulanıklaşmış bir kavram tehlikeli bir hal almıştır (Kuçuradi, 2011: 1). İşte Badiou için de sorgulanmasının zamanı gelen, kendisinden çok şey beklenen, **günümüzde** çok sesli anlamlar yüklenen ve artık içi boşaltılarak tehlikeli bir hale gelen kavram: “etik”tir.

Çağımızda her alanda hegemonyasını sürdürmekte olan kapitalizmin yarattığı sömürü düzeninin ve değer yargılarının baskısı altında etik kavramının yükü oldukça ağırdır. Badiou'ya göre, bu ağırlık Antik Çağ'dan bu yana oldukça zengin bir düşün evreninden kaynaklanmakla birlikte insanlık durumlarının sonsuz olasılığını betimlerken etik kavramının çoğu kez özensiz kullanımından da kaynaklanmaktadır (Badiou, 2013c: 17-19). Badiou etik kavramının günümüzdeki konumunu şu cümlelerle tasvir etmektedir:

BAZI âlimane kelimeler, uzun süre sözlüklere ve akademik metinlere hapsedildikten sonra, -kaderine çoktan razı olduğu halde birdenbire, nedenini anlamadan herkesin gözdesi haline geliveren bir kızkurusu gibi- aniden parlak gün ışığına maruz kalma, halkın, avamın diline düşme, basında, televizyonda, hatta hükümet demeçlerinde zikredilme talihini ya da talihsizliğini yaşarlar. Etik kelimesi, bugün bu şekilde sahnenin ortasına yerleşmiş vaziyette (Badiou, 2013c: 17).

Son yıllarda postmodernizmin şekillendirdiği kültür ortamı içinde etik kavramının iyice öne çıktığına dikkat çeken Badiou'ya göre, “dünya bir etik çılgınlığına boğazına kadar batmış” haldedir (Badiou, 2013c: 11). Ancak buna rağmen, gözlerimiz kendi hayatlarına ilişkin söz sahibi olduklarını dile getiremeyen, bu dünyanın adeta “var olmayanı” olarak yaşayan, emperyalist müdahalelerle sindirilmiş topluluklar, halklar görmekte ve hatta korkuyla kendi topraklarını terk ederek ölüm yolculuğuna çıkan insanlara şahitlik

etmektedir. Bir yandan gözlerimiz bu şekilde “insanlık dışı” olarak tabir ettiğimiz bir takım manzaraların fotoğrafını çekerken öte yandan gerek bilim dünyası gerek siyaset gerekse kitle iletişim araçları, kamu kuruluşları veya eğitim alanı, insan ilişkilerinin yozlaşmışlığına çözüm aramak için etik kurullar kurmakta, etik ilkeler yayınlamakta, yani insanları belirgin bir şekilde etiğe yönlendirmektedir. Ancak bu yönelimin, en büyük olanın elde edeceği fayda ve çıkar için daha küçük olanın feda edildiği bir anlayışla yapılmasına karşı çıkan Badiou, etik kavramının, siyasal iktidar mücadelesinde araçsal bir imkân olarak kullanıldığını düşünmektedir. Çünkü bir taraftan günümüzde etik kavramının rastgele kullanımlarından bu sözcüğe olan ilginin arttığını yeterince gözlemlerken diğer taraftan kimi egemen devletler bazı bölgelere demokrasi adı altında eşitlik, özgürlük ve adalet gibi bir takım değerleri taşımak için siyasi ve askeri müdahaleleri kendilerine hak olarak görmekte, üstelik bu yöndeki eylemlerinin meşruiyetini savunmaktadırlar. Fakat tüm bunlar Badiou’ya göre, insani müdahaleler adı altında yapılan şekilsiz “demokrasıcılık”tır. Çünkü temelde insan hakları adına başlatılan bu türden müdahalelerin evreleri ve bu devletlerin ortaya koyduğu siyasi tavırlar gözlemlendiğinde, amaçlarının insan hakları ve etik meselelerden daha çok ekonomik çıkarla ilişkili olduğu görülmektedir. Öte yandan siyasetin fikirsiz bir ilmihalin ikiyüzlülüğü ile karıştırılması, ahlaki terörizm kılıfına bürünen Batı kapitalizmini evrensel bir model olarak dayatmaktadır. Bu bağlamda günümüzün siyaset ve etik anlayışının mevcut neoliberal iktidar yapılanmalarıyla bir suç ortaklığı içine girdiğini düşünen Badiou’ya göre, bu durum insan için yeni ve özgür düşünce şekilleri yaratmaya yönelik her türlü girişimi baltalamaktadır (Badiou, 2013c: 17-49 & Birkan, 2004: 7-10). Çünkü Badiou’ya göre, günümüz etik anlayışı Batı kapitalizmine hizmet etmektedir. Bu nedenle de Badiou “evrenselleştirilebilir bir etik” veya “global bir etik” geliştirme girişimlerine kökten karşı çıkmaktadır. Badiou’ya göre, bugün genellikle kullanıldığı şekliyle etik kavramı, insan haklarıyla ya da onun türevi olarak canlı varlıkların haklarıyla ilgilidir (Badiou, 2013c: 21-32). Dolayısıyla bugün gündeme geldiği şekliyle, etikle ilgili bu türden epistemolojik karışıklıklar veya moda olan meslek etikleri, etik kavramının ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde geliştirilmesine engel olmaktadır. Bu şekilde en belirgin görünümünü değerler adına değer harcamalarda bulan etik kavramı, Badiou’ya göre, nihilizmle aynı kapıya çıkan, içi boşaltılmış bir kavramdır (Badiou, 2013c: 42-49). Bu bağlamda Badiou, etiğin “olup bitenlerle nasıl ilişki kurduğumuzu belirleyen bir ilkeye, tarihsel durumlarla (insan hakları etiği), teknik-bilimsel durumlarla (tıbbi etik, biyo-etik), ‘toplumsal’ durumlarla (bir arada yaşama etiği), medya durumlarıyla (iletişim etiği) vb. ilgili”

düzenlemenin muğlâk bir biçimine işaret etmesine karşı çıkmaktadır (Badiou, 2013c: 18). Bu nedenle “genelde etik” diye bir şey olamayacağını, sadece tekil hakikatlerin etiği olabileceğini ileri süren Badiou, özellikle günümüz siyaset ve etik anlayışında bir takım problemler olduğunu düşünmekte ve bu yönde öncelikle etik kavramının tam mahiyetini sorgulamaktadır. Bu sorgulamanın ilk durağı, “iyi” ve “kötü” ayrıştırmasına sahne olan etik kavramının günlük kullanımına ilişkindir. Badiou'nun günümüz etik anlayışına ilk itirazı, insanların gerek birbirleriyle gerekse durumlarla olan ilişkilerinde kendi değer anlayışlarına, yarar ve çıkarlarına uygun bulmayarak sorun gördükleri kimi tutum ve davranışları etik bir problem olarak görmelerinedir. Başka bir deyişle, “bu durumun etik olduğunu düşünmüyorum” ya da “bu yaptığın hiç etik değil” şeklinde kolayca sarf edilen sözlerin, etik kavramıyla bir ilgisi yoktur. Çünkü Badiou'ya göre, bu türden yargılar etik kavramı açısından doğru ve yerinde kullanımlar değildir. Burada aslında çoğu kez kastedilen etik değil, ahlâktır. Bu türden epistemolojik karışıklıkların etik kavramının içeriğini bulandırdığını düşünen Badiou'ya göre, bu bulanıklığın nedeni, yaşamın her alanında hegemonyasını sürdüren kapitalizmin değer yargıları, yarar-çıkar ilişkisi ve postmodern kültür ortamının yarattığı çokkültürcülüktür. Böyle bir ortamda etik kavramının yükünün ağırlığına dikkat çeken Badiou, günümüzde gerek insan hakları şeklinde biçimlenen gerekse farklılıklara, ötekine hoşgörü olarak nitelendirilen etik kavramına olan yaklaşımların, gerçek bir etik anlayışın gelişmesini engellediğini düşünmektedir. Çünkü Badiou, bu anlamda, üzerinde mutabakata varılmış önsel bir kötülükler listesi oluşturulduğunu ve bu liste doğrultusunda insanı kötülüklerden koruyan bir perspektifle insan hakları adı altında bir etik anlayış yürütüldüğünü ileri sürmektedir. Ancak oluşturulan bu kötülükler listesinin arka planındaki mutabakat Badiou'ya göre, öncelikle Batılı düzenin ilkelerini ve çıkarlarını korumaya yöneliktir. Diğer yandan Badiou, önsel bir kötülük anlayışıyla insanı korumaya doğru yönelen ve sözde insan hakları adı altında yürütülen etik anlayışın, insanı, mağdur, yaralanmaya açık bir kurban statüsüne soktuğunu öne sürmektedir. Başka bir deyişle Badiou, bu türden bir etik anlayışın, insanı, salt bedenî varlığına hapsederek, kötülüklerden korunmaya muhtaç, pasif bir kurbanı dönüştürdüğünü düşünmektedir. Oysa insanın neliğini arayacağımız yer onun kötülüklerle karşı direnemeyen, pasif ve aciz bedeni değildir. Çünkü insanın kurban kimliğiyle örtüşmeyen, elindeki tüm araçları kullanarak direndiği, feraset gösterdiği, itidal halinde, bütünlük aşırılığına kapılmadığı, aktif bir şekilde, cesaretle, güttüğü davanın adeta militanı olabilen bir yanı da mevcuttur. İşte Badiou'ya göre, insanın neliğini aramız gereken asıl yer burasıdır. **Bu bağlamda Badiou, günümüzde insan**

hakları anlayışının, insanın sefaletine ve ölümüne karşı oluşturulan haklar olduğunu öne sürmektedir (Badiou, 2013c: 21-49). Badiou, böyle bir anlayışın, yaralanmaya açık, kurban insan tasavvurunu ve insanı maruz kalabileceği kötülöklere karşı korumaya dayalı insan hakları perspektifini beslediğini düşünmektedir. İşte Badiou için, insanı, işkenceye, zulme, kötölöğe maruz kalan ya da kalma potansiyeli olan bir mağdur “kurban” olarak, sadece etten kemikten oluşan iki ayaklı ölümlü bir insan-hayvan statüsüne indirgeyen insan hakları etiğinin temelinde yatan tam da budur (Erdem, 2004: 151). Badiou’ya göre, günümüz insan hakları anlayışı, yeni bir kolektif kurtuluş siyasetinin terimlerini aramak için değil, Batı’lı düzenin çıkarlarını sürdürmek için kullanılmaktadır. Başka bir deyişle günümüz insan hakları anlayışı “insancı bireycilik ve örgütlü siyasi angajmanın dayattığı kısıtlamalara karşı liberal bir haklar savunusu”dur (Badiou, 2013c: 21). Bu ilkelerin anlamı, insanı, ısrırap çeken, bir deri bir kemik kalmış, ölmekte olan ya da bu haldeyken ölüme direnen bir organizma ve beden statüsüne eşitleyen, insanı sadece **hayvani altyapısıyla** görerek, ona yapılan kötölöklere evrensel olarak tanınmasının mutabakatına varılmış apaçık bir kötölöklere listesinin oluşturulmasıdır. Bu listeye karşı güçlü bir bütünlük içinde harekete geçmek Badiou için kurban insan tasavvurunu maruz kalabileceği kötölöklere karşı korumaya dayalı insan hakları perspektifinin özetidir (Badiou, 2013c: 24-26). Bu özet bir yandan ortaya bir iyi koymadan kötünün apaçık bir şeymiş gibi sunumu olup, diğer yandan ise insanın iyiye ulaşma yönündeki pozitif yeteneğini ve durumların tekilliğini düşünmemizi engelleyen rahatsız edici bir muhafazakârlık göstergesidir (Badiou, 2013c: 9-31-32). İnsan hakları kisvesi altında Batı dışı toplumlara müdahaleciliğinin de bir kaynağı haline gelen ve Batı’nın kendinden memnun halini ifade eden günümüz etik anlayışı her türlü iyi arayışını önsel olarak reddeden bir kavrayışa sahiptir. Oysa Badiou’ya göre, etik, hiçbir şekilde önsel bir kötünün doğrultusunda insanın kurban kimliği üzerine kurulamaz (Badiou, 2013c: 32-38). Dolayısıyla genel olarak pasif ve aciz bir kurban insan öznesi varsayarak, insanın maruz kalabileceği kötölöğe evrensel bir sınır çizmeye çalışsan, insanın sefaletine ve ölümüne karşı oluşturulan günümüz insan hakları anlayışının temellendirdiği insan hak ve ödevleri listesinin Badiou’ya göre hiçbir dayanağı yoktur. Bu noktada hemen belirtmek gerekir ki Badiou, insan hakları bildirge ve sözleşmelerinde yer alan tek tek haklara karşı değildir. O, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer alan temel insan haklarının herkesi bağladığı düşüncesinden ve bu hakların apaçık bir ilke gibi gösterilerek evrensel olduğu iddiasıyla sorgulamaya tabi tutulmaksızın bir mutabakatla sınırlandırılmasından rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca buna ek olarak, bu

hakların temellendirmelerinin altında felsefi argümanların olmadığını ya da varsa bile problemlili olduğunu düşünmektedir. Ancak eğer bu hakların temelinde bir argüman mevcut değilse ya da bu argümanlar problemlili ise meşrulukları nasıl denetlenecektir? Bu konuda hiçbir verinin olmamasına karşı çıkan Badiou, tek meşru iddiası evrensellik olan insan hakları söyleminin ve onun kötü üzerine oluşturulmuş mutabakatının hangi ahlâki ve felsefi temele dayandığına ilişkin bir açıklama bulamamasından ötürü günümüz insan hakları söylemi hakkında temkinli bir tutum içindedir (Yılmaz, 2014: 5-8). Dolayısıyla Badiou, insanı kötülöklere karşı koruyan bir bakış açısı sergilediğini düşündüğü günümüz insan hakları anlayışının dışında kalan bir etik görüşün inşâ edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aksi halde, kurban hep kurban olarak kalmakta, güçlü taraf ise hep sözde koruyucu ve erkini dayatıcı olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, bu etik yaklaşım revize edilmelidir. “Kurban insan” ve “ölümlü, tüysüz iki ayaklı” insan-hayvanı yerine, yapıp eden, üretimde bulunan, siyaset yapan, aşık olan, icat eden, yaratıcı olan öznenin ön plana çıkarılması gerekmektedir (Badiou, 2013c: 24-31).

Öte yandan Badiou'ya göre, günümüzde Batı kapitalizmi ve parlamenter demokrasi evrensel bir model olarak dayatılmaktadır. Bu dayatma siyasetin kısırlaşmasına neden olan muhafazakâr bir düşüncenin ürünüdür. Bu muhafazakâr düşünce hem siyaseti sermayenin yozlaştırıcı ve yıkıcı gücüne maruz bırakmakta hem de kendi hükümlerinin değer anlayışını hâkim kılmak için siyaset ve etik kavramlarını bir araç olarak kullanmaktadır. Oysa insana özgü bu iki alanın araçsallaştırılması insan için tek bir şey yaratmaktadır, Badiou'ya göre, o da nihilizmdir. Üstelik bu durum karşısında günümüz siyaset ve etik anlayışının suskunluğu, insanı verili bir zorunluluğa mahkûm etmektedir. Bu zorunluluklar alanı ise içinde hiçbir şekilde hakikat barındırmayan yerleşik bilgi ve kanaatlerden oluşmaktadır. Böylece çıkarlarının peşine düşmüş olan insanın toplumsallaşması yerleşik bilgi ve kanaatler alanına indirgenmektedir. Başka bir deyişle yerleşik bilgi ve kanaatler her türlü toplumsallığın ve iletişimin asli unsuru haline gelmektedir (Badiou, 2013c: 22-63). Ayrıca kanaatler alanı, özgürlük ve eşitlik gibi çağdaş demokratik dünyanın değerlerini överken, gerçekte insanın maruz kaldığı özgürlük ve eşitlik ticari metalar karşısındadır. Başka bir deyişle kanaatler rejiminin vadettiği özgürlük, satın alma özgürlüğünden ibarettir ve eşitlik garantisi de satın almakta özgür herhangi birinin, hukuken diğer herkesin eşiti olmasıdır. Verilen özgürlük garantisi, özgürlüğü özgürce kullanma garantisi değildir. Çünkü özgürlüğü kullanma şekli aslında sermayenin zor gücü tarafından çoktan kodlanmış ve yönlendirilmiş durumdadır. Bu

nedenle de düşünmenin itaatsizlik, yani isyan olabileceği fikrine yoğun bir baskı mevcuttur. Kapitalizm bu soyut özgürlük ve eşitlik anlayışından kendi soyut öznesini yaratmıştır. Bu soyut özne, satın alıcı sıfatıyla ve sahip olduğu soyut insanlığıyla başka herkesle aynıdır ve sadece metalar karşısında eşittir. Artık gezegende yaşayanların çoğunluğunun bir adı bile yoktur. İster kadın olsun ister erkek, ne olduğunun hiçbir önemi yoktur. O, aynı vitrine baktığı sürece, başka herkesle aynı olan soyut bir öznedir. O soyut öznenin adı, tüketicidir. Alış veriş yapan insandır. Dolayısıyla bu soyut eşitliğin ve özgürlüğün anlamı, satılan herhangi bir şeyi hukuken satın almakta özgür herhangi birinin, diğer herkesin eşiti olduğudur (Badiou, 2013d: 38; 2016: 12-115 & Critchley, 2010: 104).

Tüm bunlardan hareketle, bir yandan kanaatler alanının, kapitalist parlamenter demokrasinin sözde değerlerini insana mümkün dünyaların en iyisi olarak sunması, diğer yandan günümüz siyaset ve etik anlayışının sermayenin zor gücüne hizmet eder hale gelmesi, Badiou'nun “evrenselleştirilebilir bir etik” anlayışına ve çağımızın insan hakları anlayışına kökten karşı çıkmasına neden olmuştur. Badiou'nun “evrensel bir etik” geliştirme girişimlerine itiraz etmesinin bir diğer nedeni de etik kavramının ötekine hoşgörü adı altında şekillenen ve temelleri Emmanuel Levinas'a dayanan niteliğindedir. Çünkü, Badiou'ya göre, Levinas, farklılıklara ve bütün kültürlerle saygı olarak tezahür eden ve öteki ile bağ kuran etik talebi, dini bir kökenden türetmektedir. Ancak ötekine saygı ve hoşgörü etiği, dini kökenlerinden soyutlanarak, kimlik temelli bir tanınma mücadelesine dönüşmüştür. Bu bağlamda Badiou, hâkim postmodern etik anlayışın yönlendirdiği ötekine, farklılığa saygı retoriğinin, hakiki bir etik anlayışının gelişmesini engellediğini düşünmektedir. Dolayısıyla kültürel görececiliğe ve çokkültürcülüğe davetiye çıkartan ve insan hakları gibi salt kötülük görmeme hakkı olarak anlaşılan bu türden etik yaklaşımları Badiou, “etik ideolojisi olarak” nitelendirmektedir (Badiou, 2013c: 1-24). Ancak özcülüğü, çokkültürcülüğü ve bu dünyanın kendisini mümkün dünyaların en iyisi olarak sunmasını bir kenara koyan Badiou, bir'in değil iki'nin bakış açısıyla, olumsuzlamanın değil olumlamanın önce geldiği, birlikte yaşamayı bencillikten, ortaklaşa olanı özel çıkardan üstün tutan bir sorumlulukla yapılandırılmış bir siyaset ve etik kavrayışı aramaktadır. Bu anlamda Badiou'ya göre, günümüz etik anlayışında yer alan sorun, etik mutabakatın kötünün tanınması üzerine kurulmasıyla birlikte farklılıkların, ötekine saygı retoriğinin aslında “aynı”nın statüsü üzerinden belirlenmesidir. Diğer bir deyişle temel mesele, bu türden etik yaklaşımların aslında hem

bir kimliği, aynılığı tanımlıyor olması hem de “aynı”yı tanıma sorunudur. Dolayısıyla Badiou, aslında ötekine hoşgörü ve saygı olarak nitelendirilen etik anlayışın günümüzde hiçbir somut duruma çözüm üretmediğini ileri sürmektedir. Çünkü Badiou’ya göre, bu farklılıklar, üzerinde mutabık kalınmış, yani aynı olandan hareketle belirlenmiş farklılıklardır ve bu mutabakatın dışında kalanlar saygıya ya da hoşgörüye layık bulunmamaktadır (Badiou, 2013c: 33-41). Badiou, kendini açıkça mutabakatın manevi ilkesi olarak sunan günümüzün ötekine saygıya yönelen etik anlayışının iç sesini bu noktada şöyle dillendirmektedir (Badiou, 2013c: 44): “farklılıklara saygı, elbette! Ama farklı olanın, parlamenter-demokratik, serbest piyasa ekonomisi yanlısı, ifade özgürlüğü, feminizm, çevre, vb. taraftarı olması koşuluyla” (Badiou, 2013c: 38). Bu seslenişin içeriği şöyle de okunabilir; “benim gibi ol ki farklılığına saygı duyayım” (Badiou, 2013c: 38). Oysa, öteki, “başkası hiçbir zaman tam olarak anlaşılamayacak olan ve intim sfesinde saklı tuttuğu özelliklerini bize hiçbir zaman tam olarak açamayacak olandır”. Başka bir deyişle, “hakkında çok az şeyden emin olabileceğimiz başkası [öteki] bilinci ontolojik olarak bizden ayrı, sankiler kategorisine ait, varlığını bize olduğu gibi iletemeyecek olandır. O, insan olmak bakımından aynı olduğumuz ama hakkında kesin bir yargıya varamadığımızdır” (Özüaydın, 2018: 16).

Bu doğrultuda, Badiou, günümüzde siyaset ve etik alanda farklılık, çeşitlilik, öteki bilinci, başkasının hakları gibi kavramların en çekici kavramlar arasında yer aldığını, ancak etik kavramıyla ilintilenen bu türden kavramların farklılığın ideolojik olarak kutsanıp yüceltilmesine neden olduğunu ve aslında pratikte, farklılıklara hoşgörü adı altında bir “iyi ötekiler” varsayımı işletildiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Badiou’ya göre, dini, kültürel veya ulusal toplulukların barış içinde yaşamaları için öne sürülen ötekine hoşgörü temelli etik yaklaşımların ve insanı bir kurban konumuna indirgeyen etik anlayışın terk edilmesi gerekmektedir. Çünkü Badiou’ya göre, insan tüm kapasitesini hakikatin yoluna koyarak ulaşmaya muktedir olduğu ölümsüzlüğe, ne ölüme doğru şekillenmiş bir etik anlayışla ne de farklılıkların içinde kalarak ulaşamaz (Badiou, 2013c: 22-32). Bu bağlamda, Badiou, günümüz etik anlayışına getirdiği tüm bu eleştirilerine ve itirazlarına temel oluşturan, günümüz insan hakları yaklaşımının, insan anlayışının ve kanılar kümesinin varsayımlarını şu şekilde sıralamaktadır:

1. Genel bir insan öznesi koyutlarız; bu öyle bir öznedir ki başına ne kötülük gelirse gelsin evrensel olarak saptanabilir (bu evrensellik çoğunlukla “kamuoyu” gibi bütünüyle paradoksal bir ad taşısa bile). Bu özne hem bir yandan pasif, dokunaklı

ya da düşünen özne – ıstırap çeken özne – hem de öte yandan yargılarda bulunan aktif, belirleyici öznedir – ıstırapı saptarken, onun eldeki bütün araçlara başvurularak sona erdirilmesi gerektiğini de bilen özne.

2. Siyaset etiğe, yani bu anlayışta gerçekten önemli olan tek perspektife tabi kılınır: koşulları seyreden kişinin sempati ve hiddet ürünü yargısına.

3. Kötü, İyi'nin kendisinden türediği şeydir. Tersine doğru olamaz.

4. “İnsan hakları”, Kötülük görmeme hakları demektir: İnsanın hayatının (cinayet ve idam dehşeti), bedeninin (işkence, zulüm ve açlık dehşeti) ya da kültürel kimliğinin (kadınların, azınlıkların vs. aşağılanması dehşeti) taciz edilmemesi ya da kötü muamele görmemesi haklarına işaret eder (Badiou, 2013c: 25).

Özetlemek gerekirse, günümüz etik anlayışını, ilk olarak, insanı salt bedensel varlığına mahkûm etmesi nedeniyle eleştiren Badiou, ölüm dürtüsü tarafından biçimlenen, kötülük görmeme hakları olarak insan haklarına, yani kurban insan tasavvuruna da karşı çıkar. Çünkü insanı düşünmeye kararlıysak onu bulacağımız yer ölümü ilgilendiren, genel kabul birliğine dayalı kanaatler ve varsayımlar değildir. İnsan, aktif, dirençli, barbarlığa karşı mücadele edebilen, olumlu düşüncesiyle bir durumun imkânlarını sorgulamaya muktedir bir varlık olarak ölümsüzlükle tarif edilmelidir (Badiou, 2013c: 26-32).

Badiou'nun ikinci eleştiri noktası, insanı kültürel (dil, ulusal, etnik köken, din) kimliğine indirgeyen ve verili olanı aşma anlamında hakikat üretme kapasitesinden yoksun bir biçimde kavrayan düşünüşle birleşen “farklılık etiği”, “çokkültürcülük” ve “kültürel göreci” etik ideolojisinedir (Türk, 2013: 229).

Badiou'nun son itirazı da nihilizm figürü olarak öne çıkan etik kavrayışınadır. Bu haliyle etik aslında saf bir nihilizmle, düşüncenin kendisini inkâr etme tehdidiyle aynı kapıya çıkmakta ve insan zorunluluk karşısında teslim olmakta, hiçbir şey istememektense hiçliği istemeyi tercih etmektedir (Badiou, 2013c: 42-49).

Tüm bunlardan hareketle, Badiou, günümüzdeki “o has etik” anlayışın baştan sona yanlış olduğunu belirtmektedir (Badiou, 2013c: 32). Çünkü Badiou'ya göre, bu türden bir etik anlayış durumların tekilliğini düşünmemizi engellemektedir. Bu nedenle Badiou, günümüzün etik anlayışına karşı üç yeni temel tez sıralamaktadır.

1. Tez: İnsan olumlu düşüncesiyle, ulaşmaya muktedir olduğu tekil hakikatlerle, onu hayvanların en dirençlisi ve en paradoksalı kılan Ölümsüz'le tarif edilmelidir.

2.Tez: Kötü'yü tanımlanırken, İyi'ye ulaşma yönündeki pozitif yeteneğimizden ve dolayısıyla imkanlar karşısındaki sınır tanımayan tavrımızdan, varlığın muhafazası da dahil olmak üzere muhafazakarlığı reddedişimizden yola çıkmalıyız. Tersine doğru değildir.

3.Tez: Bütün insanlığın kökü, tekil durumların düşünce içinde saptanmasına dayanır. Genel olarak etik diye bir şey yoktur. Sadece bir durumun imkânlarının sorgulandığı süreçlerin etiği vardır (Badiou, 2013c: 31-32).

Bu bağlamda Badiou'ya göre, insan, teslim olmayı aklının ucundan bile geçirmeyerek, imkânlar karşısında sınır tanımayan korkusuz tavrıyla ve olumlayıcı düşüncesiyle, muhafazakarlığı, biçimsel ahlak taraftarlığını, toplumsal normların tanımladığı belli bir iyi fikrini reddederek, kendini düşünceye koşulsuzca açtığı anda, ulaşmaya muktedir olduğu tekil hakikatlerin ölümsüz bir öznesi olacaktır. Bu düşünceleri doğrultusunda Badiou, ölüm dürtüsüyle şekillenmemiş ve farklılıklara karşı kayıtsız kalan tek bir şey olduğunu öne sürmektedir, o da hakikatlerdir. Çünkü Badiou'ya göre, hakikatler, bir olayın sonuçlarından oluşan çokluklardır. Bu bağlamda Badiou, insanı, sahip olduğu tüm olanakları yaratıcı bir edimle hakikate adayabilen, hakikat sürecini taşıma potansiyelini içinde barındıran ve dolayısıyla özneleşme, bir kişi olma kapasitesiyle ölümsüzleşmeye muktedir bir varlık olarak görmektedir (Badiou, 2013c: 52-63). Her insanın, koşullara bağlı olarak ve verili bir tekil hakikate katılarak, bilimde, aşkıta, sanatta ve siyasette hakikatlerin üretilmesine dâhil olabileceğini belirten Badiou şöyle demektedir: “bence bütün hakikatler bu evrensel adlardan birine (...) aittir. Ancak (...) kültürel görecelik temeli üzerinde bir ‘etik’ inşa etmeye kalkıştık ve bunun için korkunç bir tarihsel bedel ödeyeceğiz. Çünkü buna kalkışmak, salt olumsal bir durumun bir Yasa kurabileceğini zannetmek demektir” (Badiou, 2013c: 41). Ayrıca Badiou için ne kadar hakikat varsa o kadar özne ve ne kadar hakikat usulü varsa da o kadar öznellik tipi vardır. Dolayısıyla tek bir özne yoktur. İnsanın, bilimsel, sanatsal, aşkî ve siyasi öznellik tiplerinden birine dâhil olacağını belirten Badiou'ya göre, genel anlamda etik diye bir şey yoktur, sadece bir şeyin etiği (bilimin, sanatın, aşkın ve siyasetin) vardır (Badiou, 2013c: 41). Daha açık bir ifadeyle “tek sahici etik, hakikatlerin etiğidir – daha doğrusu tek etik, hakikat süreçlerinin, dünyaya bazı hakikatler getiren emeğin etiğidir” (Badiou, 2013c: 41). Egemen konumdaki ahlakçı ortodoksinin biçimlendirdiği günümüz etik anlayışına yönelik çağdaş bir meydan okuma olarak nitelendirilebilecek (Hallward, 2013: 163), Badiou'nun olay felsefesiyle şekillenen “hakikatler etiği”, aynı zamanda siyasetin hakikatle kurduğu bir

bağa karşılık gelmektedir. Dolayısıyla Badiou'nun içeriği siyasi olan etik anlayışının siyasetle ilişkisini açıklığa kavuşturmak için hakikat ve hakikatler etiği görüşünü ele almak gerekmektedir.

2. Badiou'da Hakikat, Hakikatler Etiği ve Siyaset

Badiou, her ne kadar günümüz etik anlayışına getirdiği eleştirilerle etik kavramının içini boşaltsa da Aristoteles'in ve ondan sonra bu kavramı makul bir biçimde kullananların uzun ve onurlu bir gelenek oluşturduklarını belirterek, etik kavramına bu bağlamda sahip çıkmakta ve etik kavramını, hakikatler etiği olarak, olay, durum, varlık, özne, sadakât ve hakikat kavramlarıyla yeniden şekillendirmektedir (Badiou, 2013c: 50-63). Bu nedenle Badiou'nun hakikat, olay, durum, varlık, özne, sadakât kavramlarını sistematik bir biçimde yeniden formüle edişi dikkatli ve ayrıntılı bir değerlendirmeyi gerektirmektedir (Hallward, 2013: 163).

Badiou, hakikat kavramını döngüsel bir biçimde tanımlamaktadır (Badiou, 2013c: 50-53). Başka bir deyişle, Badiou'da hakikat, "hem olay'ın açığa vurduğu veya olay'dan çıkarsanan bir varsayıma, hem öznelerin ürettiği bir sürece ve hem de sürecin bir aşamasında durumu dönüştürücü bir güce karşılık" gelmektedir (Türk, 2013: 283). Bu bağlamda Badiou, hakikati, kendisine göre hareket etmemiz beklenen, yani uğruna eyleme geçmemiz gereken, önceden verili, aşkın bir norm olarak değil, bir üretim olarak tasavvur etmektedir (Saraç, 2012: 90). Dolayısıyla öznenin sadık etkinliğiyle meydana gelen hakikat, "uğruna eyleme geçmemiz gereken önceden verili aşkın bir norm" değildir, "bir üretim"dir (Badiou ve Hallward, 2013: 114). Çünkü Badiou'ya göre, "belli bir anda, türsel bir usulün, bir hakikat-usulünün aktörleri onun [hakikatin] ne olduğundan kesinlikle habersizdirler", yani "onu bilmezler. Bu çok önemli bir noktadır. Demek ki hiç kimse, (...) onun [hakikatin] nasıl bilinmesi gerektiğini belirleyecek kişi olduğunu söyleyecek konumda değildir". Çünkü "hakikat kendi kendisinin üretimine bağlıdır" (Badiou, 2013c: 114). Badiou'ya göre, hakikat, özel bir sürecin sonucu olarak üretilmekte ve bu süreç hakikat süreci olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla tüm diğer süreçler gibi bu süreç de bir dizi açıkça tanımlanmış kavramı, eylemi, kararı, çabayı ve sadakâti içermektedir (Saraç, 2013: 90). Bu nedenle, öncelikle Badiou'ya göre, hakikatin ne olduğunu, hakikat sürecine ilişkin ilk adımın nasıl atıldığını ve hakikatin üretim koşullarını irdelemek gerekmektedir.

Badiou için hakikat ne bir denkleştirme ne de bir yapı değildir (Badiou, 2015b: 126). Hakikat, “rastgele bir biçimde bir noktadan kaynaklanan sonsuz bir süreçtir” (Badiou, 2015b: 126). Badiou, bir hakikatin sonsuzluğunu şu sözleriyle açıklamaktadır: “bir hakikatin sonsuzluğu, söz konusu hakikatin yerleşik bilgilerle basit ve saf özdeşlikten sıyrılmasını sağlayan şeydir” (Badiou, 2013a: 21). Bir hakikatin sonsuz çalışması onun türeyimsel bir usulüdür ve bir özne olmak da bu türden bir usulün yerel ve de etkin bir boyutu olmaktır (Badiou, 2006: xiii). Diğer taraftan bir hakikat, eylemini sürdürdüğü boşluk itibariyle öznenin ilkesidir. Bu bağlamda, bir hakikat mevcudiyet değil, eylemdir (Badiou, 2015b: 131). Dolayısıyla Badiou, hakikat kavramıyla metafiziğin bize devrettiği hakikati değil, dünyanın mevcut halini dikkate alarak yeniden kurulabilen bir hakikati kastetmektedir (Badiou, 2016: 21). Bu nedenle, Badiou için hakikat, her şeyden önce yeni bir şeydir (Badiou, 2001: 249). Ancak yeni bir şey olarak hakikat bilgiden de ayrılmaktadır (Badiou, 2006: 328). Çünkü bir hakikat özü itibariyle bilinemez olma özelliği ile bilgi biçimleri arasında bir delik, bir boşluk oluşturmaktadır (Badiou, 2009b: 699). Bir durum içerisinde bilginin temel işlevi, muhakeme ve sınıflandırmadır, tekrarlanan ve aktarılan şey olarak bilgiyi hakikatten ayırt eden de budur (Badiou, 2006: 328; 2016: 29). Dolayısıyla hakikatin olaya dayalı ve farklı türdeki doğası ansiklopedik bilgi sıralanışının ve içeriğinin bütünüyle dışındadır (Badiou, 2015a: 26). Başka bir deyişle ansiklopedik bilgi, “bilgide delik açan hakikatin değil bilginin bir boyutudur” (Badiou, 2015a: 26). Badiou’nun, “bilgi ansiklopedisi” olarak kullandığı tabir, verili duruma içkin olan bilgiye karşılık gelmektedir ve hakikatten ayrılmaktadır (Türk, 2013: 275). Çünkü bilgi tikeli açıklarken, hakikat, türsel boyutuyla düşünceye yargı olarak değil, gerçek bir süreç olarak sunulmaktadır (Badiou, 2016: 29 & Türk, 2013: 275). Bu noktada doğru ve hakikati de birbirinden ayıran Badiou için doğru (veridical), ansiklopedik bir bilgiye cevap verebilir nitelikte olmasıyla birlikte “bir bilgi tarafından kontrol edilebilen olarak”, durumun bir parçasıdır. Bir durumun sonsuz parçası olan hakikat, doğrudan bu noktada ayrılmaktadır (Badiou, 2006: 332-333). Bu bağlamda Badiou, *Varlık ve Olay* (2006) adlı eserinde, her durum içinde, durumun diline bağlı bir bilgiler ansiklopedisi olduğunu ileri sürmekte, hakikat de bu ansiklopedide bir delik açarak kendini ondan çıkartan bir yenilik köşegeni olarak ortaya çıkmaktadır (Badiou, 2013c: 131). Daha açık bir ifadeyle “hakikat sürecinin ilk adımı, mevcut olandan farklı olan olarak tanımlayabileceğimiz yeniyi fark etmektir” (Saraç, 2013: 90). Badiou için hakikatin yeni bir şey olması ile ilgili temel mesele, hakikatin ortaya çıkışı, yani “oluşu” meselesidir. Hakikat sürecinin başlaması için tekrardan başka bir şey olmasına, yani

mevcut bilgi durumunda “olandan” başka bir şeye ihtiyaç vardır. Olanın tekrarından başka bir şey yaratan hakikatin bu yeniliğinin teyit edilmesi için, “ortada bir eklenti olması” gerekmektedir (Badiou, 2016: 29-30). Başka bir deyişle bir hakikati düşünebilmek için, mevcut bir şeyin biçimi ile bu biçimden kopan şeyin beraberce ortaya çıktığı noktanın tespit edilmesi gerekmektedir (Badiou ve Roudinesco, 2013: 28). İşte Badiou, bir rastlantıya bağlı olan, öngörülemez ve hesaplanamaz bu noktanın eklentisini “olay” kavramıyla karşılamaktadır, yani hakikat, bir olayla başlamaktadır (Badiou, 2016: 30). Badiou, olayla başlayan hakikate ilişkin düşüncelerini şu sözleriyle dile getirmektedir:

Heidegger'e göre, hakikat örtü açmadır. Althusser'e göre kurallı bir üretimdir. Bana göre bir olay tarafından açılan ve sonsuz bir türeyimsel küme inşa eden bir süreçtir. Lacan'a göre, konuşmanın Öteki'ne emanet edilmesidir. Yani hakikat düşünce ile nesne arasındaki doğru bir ilişkiden başka bir şeydir. (...) Düşünce ile gerçek arasında bir delik, bir uçurum, bir boşluk vardır diyelim. Hakikat herşeyden önce bir ayrılığın, bir kaybın ya da bir boşluk açılışının sonucudur. Örneğin, Heidegger'e göre hakikat bir unutuş yapısı içinde ortaya çıkar. Hakikatin tarihi varlığın unutuluşunun tarihidir. Bana göre, hakikat bir olayla başlar, ama bu olay her zaman ortadan kaybolmuş ya da yok olmuştur; ona dair hiçbir bilgi olmayacaktır. Dolayısıyla olay hakikatin gerçek ve namevcut nedenini oluşturur (Badiou, 2016: 50).

Hakikatin, bir düzenden kopmayla, kırılmayla başladığını ileri süren Badiou, hakikati başlatan bu tür kırılmalara olay adını vermektedir (Badiou, 2006: xii). Badiou'ya göre, olaysal bir eklenti, olanın ötesinde olma özelliği ile “tekrarı kesintiye uğrattığı için bütün yeniliği içinde bir hakikat ortaya çıkar”tır (Badiou, 2016: 30). Çünkü olay hayatın olağan akışı içinde bir kesinti yaratarak, durumun bütün normal yasaları tarafından dışlanmaktadır (Badiou, 2013c: 51). Olay, mevcut durum içinde vuku bulmasına rağmen duruma ait değildir ve durumun kurumsal bilgisiyle kavranamaz. Çünkü mevcut bilgimiz tekrarlanan yaygın şeylere aittir ve olay hali hazırda bildiklerimize meydan okur (Saraç, 2013: 90). Bu özelliği ile olay, dünyanın yasalarından çıkarsanamayan ve dünyanın sıradan seyrinde gerçekleşen yerel bir kopuş, bir kırılma anıdır (Badiou, 2015c: 57). Örneğin, “Aiskylos'la birlikte teatral Tragedya'nın ortaya çıkışı; Galileo'yla birlikte matematiksel fiziğin zuhur edişi; bütün bir hayatı değiştiren bir aşk karşılaşması; 1792 Fransız Devrimi” (Badiou, 2016: 30) ve ayrıca “Çin'deki Kültür Devrimi” (Badiou, 2013c: 51), “Fransa'daki Mayıs 68” (Badiou, 2015c: 59), Badiou'ya göre birer olaydır. Bu bağlamda Badiou, olayın tanımlanabilmesi için karar verilemezlik kriterini önermektedir. Başka bir deyişle “halihazırda sahip olduğumuz bilgilerle herhangi bir yeniliğin mevcut duruma ait olup olmadığına karar veremiyorsak veya yeniliğin ortaya

çıkışını öngöremiyorsak yeni bir şeyin olduğunu söyleyebiliriz” (Saraç, 2013: 90). Dolayısıyla her olay “karar verilemez” kavramına bağlıdır. Badiou, karar verilemezlik ile olay kavramını şu sözleriyle açıklamaktadır:

“Bu olay duruma aittir” cümlesini ele alalım. Yerleşik bilgi kurallarını kullanarak bu cümlelerin doğru mu yanlış mı olduğuna karar vermek mümkünse, o zaman mahut olay olay değildir. Ortaya çıkışı durum içinde hesaplanabilir. Burada bir hakikat başlıyor dememize izin veren bir şey yoktur (Badiou, 2016: 30).

Bu bağlamda yerleşik bilgi ve kanaatler kullanılarak bir yargıda bulunulabiliyorsa, yani karar vermek mümkünse o zaman Badiou'ya göre söz konusu olay, olay değildir. Diğer bir deyişle olayın ortaya çıkışı durum içinde hesaplanabilir ise olay denemez ve burada Badiou için bir hakikatin vuku bulması veya hakikat başlangıcı söz konusu değildir. Oysa bir olayın bir duruma ait olup olmadığına karar verilemiyorsa, bir olayın gerçekleşmiş olduğu söylenebilir ve bu söylem kararıyla olay başlamaktadır (Badiou, 2006: 181-182).

Daha açık bir deyişle bir olayın olduğunun beyanı, yeni bir doğrulama, büyük bir “evet”, daha önce olanaksız olan bir şeyin mümkün olduğu yönünde bir olanaklılık vaat ederek bir hakikat süreci başlatmaktadır (Badiou, 2015c: 61). Badiou, bir hakikat sürecinin “bundan böyle durumla, durumun olaysal (événementiel) eklentisi perspektifinden ilişki kurma kararından” kaynaklandığını belirtmekte ve buna sadakât demektedir (Badiou, 2013c: 51). Dolayısıyla Badiou, sadakât kavramını kendi felsefi jargonunda alışıldık bağlamından farklı bir şekilde kullanmaktadır. Badiou için sadakât, rastlantısal bir karşılaşmadan zorunlu görülecek kadar sağlam bir oluşuma geçişi ifade etmektedir (Badiou ve Truong, 2011: 42). Bu bağlamda sadakât kavramında göz ardı edilmemesi gereken bir nokta, olayın içerisindekiler için sadakâtın, devlet ve benzeri bir kurumsallaşmaya dönüşme riskini içinde taşımasıdır. Fakat o zaman sadakât olayın yeniliğini görelî hale getiren bir rol oynamış olacaktır. İşte tam da bu noktada hatırdaki tutulması gereken önemli bir ayrıntı devreye girmektedir ki o da olayın verili bir durum içinde ortaya çıkmadan önce, durumun içinden bakılıp değerlendirildiğinde düşünülemez ve gerçekleşemez olduğudur. Çünkü durumun verili bilgisi içinde “imkânsız” olan olay, duruma göre yeniliğini korumasıyla ayırt edilmektedir (Türk, 2013: 257). Bu nedenle Badiou'ya göre, “sadakât, yani bir hakikate bağlılık; çıkar gözetmeyen bir coşku, zorlayıcı bir iş ya da davaya kendini bütünüyle verme, bir yücelme, bütün önemsiz, özel ya da maddi kaygıları aşan bir şeyin ardına düşme hissi” olarak tanımlanabilir (Hallward, 2013: 139). Bu noktada Badiou için her hakikat, bir olay tarafından askıya alınmış, yerleşik bilgilere indirgenemeyen ve sadece bu olaya sadık olanların faaliyetleri

tarafından belirlenen sonsuz bir üretilir (Badiou, 2015a: 77). Badiou'ya göre, bir olaya sadık olmak demek, bu olayın eklendiği durumun içinde, durumu, olaya göre düşünerek hareket etmek ve bir olayın neticelerini kabul ederek değişimin öznesi hâline gelmektir (Badiou, 2013c: 51; 2015c: 61). Badiou'nun, olayın neticelerinden kastettiği “olanaksız olanın farklı olanaklılık biçimlerini geliştiren, dünyadaki somut bir süreçtir. Yine bu yüzden adeta mutluluğun icra gücüdür” (Badiou, 2015c: 61). Badiou'ya göre, bu süreç, olaya sadakât olarak adlandırılmakta ve aynı zamanda insanı kendisi için yeni bir varlık tarzına karar vermeye yönelterek durum içinde yeni bir davranma biçimi icat etmeye zorlamaktadır (Badiou, 2013c: 51; 2015c: 61). Burada “zorlama, bir hakikatin, ne denli tamlıktan uzak olursa olsun, neyin var olduğunun değil, eğer hakikat tamamlanacak olursa ne olmuş olacağının bilgisini öngörmeye izin verdiği nokta” olarak düşünülmelidir (Badiou, 2009b: 702).

Badiou'ya göre, olay, durumun içinden bakıldığında karar verilemez olandır ve olayın karar verilemez oluşu, olayın öznesinin ortaya çıkışını teşvik etmektedir. (Badiou, 2016: 30). Bu bağlamda öznenin ortaya çıkabilmesi için şu kararı vermesi gerekmektedir: “bu olay olmuştur, benim ne değerlendirebileceğim ne kanıtlayabileceğim ama sadık kalacağım bir şey bu” (Badiou, 2016: 30). Dolayısıyla özne kendi iradesinden başka bir dayanağı olmayan bir karar vermekte ve bu olumlama sadık kalarak hakikat sürecini başlatmaktadır. Diğer bir deyişle özne, kararına bağlanarak dünyayı karar öncesinden farklı bir yer haline getirmektedir (Saraç, 2013: 90). Bu noktada, olay öncesinde bir öznenin söz etmek mümkün değildir (Badiou, 2016: 31). Herhangi bir bireyin özneye dönüşebilmesi için bir hakikat sürecine dâhil olması gerekmektedir, yani birey ancak bir hakikat sürecine dâhil olarak özneye dönüşebilmektedir (Saraç, 2013: 90). Badiou'ya göre, özne, en başta karar verilemez bir olayın olduğuna karar verme riskini üstlenerek olayı sabitleyen şeydir (Badiou, 2016: 31). Dolayısıyla özne tam da tekilliğin, olayın ve hakikatin ussal olarak düğümlendiği nihai nokta olarak tasavvur edilmektedir. Bu bağlamda özne, bir hakikatin yönlendirme protokolü olup, hakikat ile özne mutlak surette birbirine bağlıdır (Badiou, 2015c: 80). Öte yandan özne, “bütünüyle dünyanın yasalarının öznesi değildir zira neticelerinin kendisi bir olaydan türer ve olay dünyanın olağan düzeninden bir kopuştur” (Badiou, 2015c: 62). Bu nedenle Badiou için ancak bir hakikat usulünün öznesinden bahsedilebilir (Badiou, 2015b: 13). Bu özne, “tekildir” ve “benzersizdir”. Çünkü bir hakikat içinde her zaman onu kuran bir olay vardır (Badiou, 2015c: 41). Bu bağlamda özne soyut da değildir. Başka bir ifadeyle “bir özne hem

mümkün ussallığın bir yeri hem de olayın hakikat noktası diye adlandırılabilir” (Badiou, 2015c: 41). Badiou için özne, hiçbir şekilde deneyimin anlamının örgütleyicisi değildir ve özne nadirdir. Bu haliyle özne, insan hakları kavramının ve günümüz etik anlayışının var kabul ettiği evrensel soyut özneye karşıt bir sunumdur (Badiou, 2006: 391-392). İşte “genelde etik diye bir şey yoksa, bunun nedeni onu kendisine kalkan edecek soyut bir Özne'nin yokluğudur” (Badiou, 2013c: 50) diyen Badiou için özne, “tüm olumsuzluğu ve tahmin edilemezliği ile bir hakikat-Olayı'nın gerçekleştiği yer ve ânda, Hakikat'ini bu Olay'ın oluşturduğu bir Durum bünyesinde izlerini arayarak bu Olay'a sadakatini göstermesi için (...) vardır” (Badiou'dan Aktaran Žižek, 2007: 193). Dolayısıyla Badiou'da özne, insanın olduğu bir şey değil, haline geldiği, kendini bir durumda algıladığı ve olaya sadakâtle şekillendirdiği, oluş halindeki şeydir (Critchley, 2010: 55). Badiou, özneyi şu sözleriyle tanımlamaktadır: “bir sadakatin taşıyıcısına, yani bir hakikat sürecini taşıyan kişiye ‘özne’ diyorum. O halde, özne hiçbir surette süreçten önce varolmaz. Olaydan ‘önce’ durum içinde kesinlikle yoktur. Diyebiliriz ki hakikat süreci bir özneye sebep olur” (Badiou, 2013c: 52).

Oysa günümüzün etik anlayışı, barbarca olanın ne olduğunu ortaya koyarak, kötüyü ortadan kaldırmaya çalışan ve bunu da siyasi yargı vasıtasıyla yükümlülük haline getiren bir araç konumunda olup, önsel bir kötülük anlayışı ve mutabakatıyla soyut, pasif, dokunaklı bir yapıya sahip olduğu varsayılan, önceden verili genel bir insan öznesi koyutlamaktadır. İşte Badiou, bu anlayışın varsaydığı genel anlamda özne varsayımının karşısına tekil hakikatlerin öznesini çıkartmakta ve bu öznenin iyiden önce adlandırılmış bir kötüden korunmaya değil, bir olaya ardışık hakikat ve sadakât düşüncesine ihtiyacı olduğunu belirtmektedir (Badiou, 2013c: 23-51). Badiou, bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

(...) bir özne'nin bir şeyin olmuş olmasına, ‘olan’ içindeki bildik kaydına indirgenemeyen bir şeyin olmuş olmasına ihtiyacı vardır. Gelin bu eklentiye olay diyelim ve hakikat değil sadece kanaatler meselesi olan çoklu-varlık ile bizi yeni bir varlık tarzına karar vermeye zorlayan olay arasında bir ayırım yapalım (Badiou, 2013c: 51).

Özne için bir hakikat sürecine dâhil olmak demek, insanın hayvansal tarafının çıkarları etrafında şekillenen gündelik hayatın sınırlarını aşması ve hakikatin yaratıcısı olarak ölümsüzlüğe ulaşması demektir (Saraç, 2013: 90). Badiou, “birini bir öznenin oluşumuna çağırın her neyse, onun, fazladan bir şey, durumlar ve durumların içindeki alışılmış davranış biçimleriyle izah edilemeyecek şekilde ortaya çıkan bir şey olduğunu

varsaymamız gerekir” diyerek, hem olay kavramını hem de özne oluşumunu, hakikatin koşulları için vazgeçilmez görmektedir (Badiou, 2013c: 50-51).

Badiou'ya göre, hakikat, hem tekil hem de evrenselidir. Tekildir, çünkü bir olayın saptanmasını ve ona sadık kalınmasını içeren tekil bir sürecin sonucudur. Hakikat evrenselidir, çünkü herkesin hizmetindedir (Saraç, 2013: 90-91). Bu noktada Badiou'nun evrensel olana ilişkin düşüncesi hakikatin ta kendisidir de denilebilir. Başka bir deyişle Badiou için hakikat ve evrensel aynı şeydir (Badiou, 2009a: 38). Tekil olanın evrensel olandan ayrılmaz bütünlüğü, evrensel olarak hakikatin de her türlü verili tikel nitelikten arınmış olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü Badiou'ya göre, insanların sahip olduğu dinsel, kültürel, dilsel veya etnik özellikleri evrensel bir hakikatin temeli olamaz. Bu noktada Badiou için dünyada farklılıkların doğal olarak var olduğunu hatırlamamız gerekmektedir (Badiou, 2009a: 37-41). Öte yandan bu bağlamda hakikat zaten olan değil yeni olandır. Bu yeni olanı kuracak olan da olay kavramıdır, yani “evrensel olana dair ne varsa, olayda ortaya çıkar” (Badiou, 2009a: 41). Olay durumların tikelliğini değil, evrensellik ile tekillik arasındaki bağlamı hedef alır. Olayın bu bağlamdaki hedefi, durumun içinden bakıldığında mevcut bilgililik açısından karar verilemez olana karar veren özneyi de kurmaktadır (Badiou, 2009a: 41-51). Bu bağlamda Badiou, özneyi “elde bulunan bilginin bütünlüğünü bozan bir sürecin içinde ortaya çıktığı ölçüde, ‘düşünme’ olarak” nitelendirmektedir (Badiou, 2009a: 37). Bu noktada evrensel olanın temel unsurlarından birinin de “düşünme” olduğu söylenebilir. Böylesi bir “düşünme”, olaysal eklentinin durum içinde izlediği maddi güzergâhta hakikat tarafından taşınarak, durumun egemen dilinden, yerleşik bilgi ve kanaatlerden içkin bir kopuş yaratmaktadır (Badiou, 2013c: 52). Çünkü Badiou, kanaatleri, hakikati olmayan temsiller ve “dolaşımdaki bilginin anarşik artıkları” olarak nitelendirmektedir (Badiou, 2013c: 58). Badiou, günümüzde kanaatin her türlü toplumsallığın ve iletişimin asli unsuru haline geldiğini belirtmekte, zerre kadar hakikat barındırmayan, hatta yanlışlık içeren kanaatleri ve iletişimsel etik anlayışını şu şekilde eleştirmektedir:

Artık kanaatler toplumsallığın çimentosudur. İstisnasız bütün insan-hayvanları ayakta tutan şeylerdir, başka türlü iş göremeyiz: Hava durumu; son filmler; çocuk hastalıkları; düşük ücretler; hükümetin kötülüğü; tuttuğumuz futbol takımının performansı; tatiller; eve çok uzak ya da yakın yerlerde yapılan gaddarlıklar; Cumhuriyetçi okul sisteminin başına gelen aksilikler; bir hardrock grubunun son albümü, kişinin ne denli hassas bir ruhu olduğu; çok fazla göçmen olup olmadığı; kurumsal başarılar; küçük faydalı reçeteler; en son nelerin okunduğu; ihtiyacımız olan şeyleri iyi bir fiyata bulduğumuz dükkânlar; arabalar; (...)... Bütün bunlar Şehrin hayvanları arasında dolaşmazsa biz sefil yaratıkların hali nice olur?

Kendimizi hangi kasvetli sessizliğe mahkûm etmiş oluruz? Kanaat her türlü iletişimin asli malzemesidir. Bugün iletişim teriminin sahip olduğu ayrıcalığın hepimiz farkındayız ve kimilerinin onda demokrasi ve etiğin temelini gördüklerini biliyoruz. Evet, sık sık önemli olanın “iletişim kurmak” olduğu, her etiğin “iletişimsel etik” olduğu ileri sürülüyor. “İletişim kuralım, iyi güzel de neyi ileteceğiz?” diye soracak olursak cevap kolaydır: Kanaatleri, bu özel çokluğun, insan-hayvanın, çıkarlarının inatçı belirlenimi içinde araştırdığı bütün çokluklar alanıyla ilgili kanaatleri (Badiou, 2013c: 59).

Badiou için hakikat, sıradan gözlem ve deneyimleri takip ederek, başat fikirleri benimseyerek değil, dünyanın seyrinden olaysal bir eklentiyle kopmanın varoluşsal olarak duyumsanan etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle de Badiou’ya göre, hakikatin, dünyanın yasalarına bir istisna teşkil ettiği söylenebilir (Badiou, 2015c: 15-80). “Kanıların dolaşımının ve iletişiminin, entelektüel fetişlerimizin en aslisi olan “kanaat/görüş özgürlüğü”nü nasıl hiçliğin en yüksek yeri haline getirdiğini görünce hakikatlere, hakikatlerin varoluşuna ve sonuçlarına dayanmak gerektiğini savunuyorum” (Badiou, 2011b: 32) diyen Badiou’ya göre, hakikat ve sürecini teşvik eden şey olarak olay, yerleşik kanaatlere, bilgilere ve durumun egemen diline göre hiçbir anlam ifade etmez (Badiou, 2013c: 59). Bu özelliğiyle de hakikat durumdan bir “kopuş”tur. (Badiou, 2013c: 52). Dolayısıyla, Badiou’nun hakikatler etiği, iletişim etiğinin tam tersidir (Badiou, 2013c: 60).

Yaşamın yeni bağlarını oluşturmayı hem etik hem de siyasi bir mesele addeden Badiou’ya göre, hakikatler, kanaatlere karşıdır. Hakikati, kanaatlerin, yaygın kabullerin ve inanışların ötesinde aramanın peşine düşen Badiou için dünyayı yorumlamak değil onu değiştirmek önemlidir. Bu değişimi başlatan ise olay kavramıdır. Bu bağlamda Badiou’da hakikat, dört alanda tezahür eden, öngörülemez niteliği ile durumun boşluğunu açığa çıkartan, olaysal bir eklentiyle başlayan, sonsuz, tamamlanamaz ve çok katmanlı döngüsel bir sürece tekabül etmektedir. Badiou, günümüzde hakikatleri üretmeye elverişli bu dört alanı bilim, sanat, aşk ve siyaset olarak belirlemekte ve bu alanları felsefenin koşulları olarak görmektedir. Bu koşullar aynı zamanda hakikatin usulleridir (Badiou, 2015a: 23). Bu noktada hakikatin usulleri olan “felsefenin koşulunun şu olduğu söylenebilir: kanıtlanabilir oldukları her düzende hakikatler vardır” (Badiou, 2015a: 23). Felsefenin koşulları hem hakikat usullerini belirlemekte hem de öznenin içinde yer aldığı bir düşünce dinamiği oluşturmaktadır. Felsefenin hakikat bakımından bu dört koşula bağlı olmasının bir yansıması da büyük harfle tek bir “Hakikat”ten değil artık hakikatlerden yani bilimin, sanatın, aşkın, siyasetin hakikatlerinden ve dolayısıyla bu dört alana ilişkin hakikatler etiğinden söz edilebileceğidir (Badiou, 2015a: 26-27). Badiou bu

düşüncesini şöyle dile getirmektedir: “felsefe hakikati değil, hakikatlerin uygun bir biçimde rastlaşmasını (conjoncture), yani düşünülebilir bir biçimde aynı zamanda yer almasını (conjonction) dile getirir” (Badiou, 2015a: 26). Böyle bir felsefi kurgu, olaysal bir eklentinin sonuçlarına sadakâtini dirençle koruyan öznelere sayesinde mümkün görünmekte ve radikal yenilenme (buluş, değişim, dönüşüm...) potansiyelini de içinde taşımaktadır (Hallward, 2013: 138).

Öte yandan Badiou'nun felsefesinin ana bileşenlerinden biri olan hakikatin ve hakikat sürecinin öznesi olmak demek, “biri” olma sıfatıyla “düşünmeyi nasıl sürdüreceğim? Yani, bir hakikatin bir öznenin oluşumu içinde benim üzerimden meydana getirdiği Ölümsüz’ü, kendi çoklu-varlığımın tekil zamanı içinde ve sadece bu varlığın maddi kaynaklarıyla korumayı nasıl sürdüreceğim?” sorularını düşünmek demektir (Badiou, 2013c: 58). Çünkü Badiou'nun da belirttiği gibi “bir hakikatler etiği’nden bahsetmek – belki de – ancak bu tür öznelerle bağlantılı olarak meşru” olacaktır (Badiou, 2013c: 53). İşte artık bu noktada söz konusu sorularla bağlantılı olarak “hakikatler etiği”nin biçimsel bir tanımlamasına girişmek gerekmektedir. Badiou'nun hakikatler etiği, “bir hakikat-sürecinin devamını teşvik eden ilkedir – yahut, daha kesin ve karmaşık bir ifadeyle, birinin, bu hakikat sürecinin sebep olduğu özne oluşumunda mevcut oluşuna tutarlılık kazandıran şeydir” (Badiou, 2013c: 53). Hakikat sürecinin sebep olduğu özne oluşumuna tutarlılık kazandıran ve aynı zamanda bir hakikat sürecinin devamını da sağlayan “hakikatler etiği”ni Badiou şu buyruklarla şekillendirmektedir; bir hakikat sürecinin içkin kopuşu içinde, “biri” olma sıfatıyla, “arzundan vazgeçme!” (Badiou, 2013c: 55) ve “devam et!” (Badiou, 2013c: 60). Bu buyruklar; “kendinin bilmediğin parçasından vazgeçme!” (Badiou, 2013c: 55), “biri” olma sıfatıyla “sebatını aşan şeyde sebat edebilmek için elinden geleni yap. Kesintiye uğratmakta sebat et. Seni yakalayıp parçalamış olanı senin kendi varlığında yakala” ve “bir hakikat – sürecine yakalanmaktan vazgeçme!” anlamına gelmekte ve en önemlisi de hakikatler etiğinin biçimsel tanımlamasını yapmaktadır (Badiou, 2013c: 56).

Bu bağlamda Badiou için hakikat süreci, sadakâte karşılık gelmektedir. “Vazgeçme!” buyruğu ise bir tutarlılık düsturu, dolayısıyla hakikat etiğinin ilkesi olmaktadır. Böylece “biri için meselenin bir sadakâte sadık kalma meselesi” olduğu da söylenebilir. Badiou için bu, “biri”nin neyse o olmaktadır, yani kendi sürekliliğini oluşturan ilkesine sıkı sıkıya bağlanmasıyla mümkündür. Ayrıca bu “biri”nin hakikat sürecine dâhil olmayı başararak özne oluşunun tutarlılığına insan çokluğunun sahip olduğu bütün malzemeler

dâhildir. Tüm bu malzemeleri incelikle işleyen tutarlılık tekniği aynı zamanda “söz konusu ‘biri’nin ‘hayvani’ özelliklerine bağlı olarak her zaman münferittir”. Çünkü “biri”nin, “bir hakikat-süreci tarafından çağrılıp yakalandıktan sonra kısmen başardığı özne-oluşun tutarlılığına, bu tikel ‘biri’ kederini ve heyecanını, bu öteki uzun boyunu ve sakin mizacını, bir başkası doymak bilmez hâkimiyet isteğini, daha başkası da melankolisini ya da ürkekliğini, vb. katacaktır”. Dolayısıyla insana dair çeşitli özelliklerin bir aradalığını sağlayan tutarlılık diğer taraftan tüm bunların karşısına ataleti de koyacaktır. Bu yönüyle de “biri”ni, “sürekli bir vazgeçme, sırf ‘normal’ duruma ait olmaya dönme, bilinmeyen etkilerini silme ayarına” maruz bırakacaktır. Bu noktada şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür; “biri”nin tüm varlığını oluşturan çoklu malzemenin iki işlevi arasındaki kronik çatışma, Badiou için etiğin yerini göstermektedir. Şöyle ki “bir yanda söz konusu malzemenin basit kullanımı, ‘biri’nin duruma ait oluşu, ya da çıkar ilkesi diyebileceğimiz şey; öte yanda, tutarlılık, bilinenin bilinmeyene bağlanması, öznel ilke diyebileceğimiz şey” (Badiou, 2013c: 56).

Bu bağlamda insanın eylemde bulunduğu alanı birbiriyle çakışabilen, ama birbirinden de kesin olarak ayırılacak şekilde iki alt alanda inceleyen Badiou için bunlardan ilki yerleşik çıkar ve farkların mevcut olduğu, pekiştirilmiş kimliklerin adlandırıldığı, bu adlandırma ile onları tanımaya ve bir yere oturtmaya yarayan, onaylanmış bilgilerin bulunduğu, “sıradan alan”dır. Diğer ise “istisnai alan” olup, kendilerini bir hakikatin özneli olarak veya güttükleri davanın “militanları” olarak kuran sayılı insanların eylemleriyle varlığını sürdürerek ayakta kalan hakikatlerin bulunduğu alandır (Hallward, 2013: 138). Hakikatler etiğinin tutarlılık deneyimi, çıkar ilkesinden ve sıradan alandan son derece uzak olup bir istisnai alan oluşturmaktadır. Çünkü Badiou’ya göre, etik tutarlılık, çıkar gözetmeyen bir durumu imlemektedir. Hakikatler etiğinin yerleşik bilgileri azlederek kanaatlere karşı çıkan bir tutarlılık tezahürü göstermesinin ve fenomenolojik taslağının yansımaları “varlıkta sebat” etme üzerinden de açıklamak mümkündür. Çünkü etik tutarlılık “biri”nin kendi içindeki hayvani çıkarlarıyla hiçbir alakası olmayan ve hatta bu türden çıkarların sürmesine kayıtsız kalan bir sadakâte karşılık gelmektedir (Badiou, 2013c: 57).

Tüm bunlar doğrultusunda, Badiou’ya göre, aslında “hakikatler etiğinde her zaman tek bir soru vardır: ‘Biri’ olma sıfatıyla, kendi varlığımı aşmayı nasıl sürdüreceğim? Bildiğim şeyleri, bilinmeyene yakalanmanın etkileri üzerinden tutarlı bir biçimde birbirine nasıl bağlayacağım?” (Badiou, 2013c: 58). Bu soru hem “biri” için hakikatler

etiğinin biçimsel tanımlamasına zemin oluşturmakta hem de bu “biri”nin bedeni ve muktedir olduğu her şeyiyle, olaysal eklentinin ortaya çıkarttığı içkin bir kopuş olan hakikate tutarlılıkla sadakât göstererek, nasıl bir hakikat öznesi oluşumuna gireceğine de ışık tutmaktadır (Badiou, 2013c: 53-54). Öte yandan bu sorunun bir diğer açılımı şudur; “biri” olma sıfatımızla, bize bağışlanmış tek yaşamımızda, konformizmin bize tayin ettiği sınırları kesinlikle umursamadan, bir hakikatin ölümsüz öznesi olabilmek için bedeli ne olursa olsun kendi içimizdeki insan-hayvanını, kendisini aşan şeye olabildiğince maruz bırakmalıyız (Badiou, 2015d: 122).

Bu noktada özneleşme yolundaki “biri” açısından hakikatler etiğinin bir feragat veya çilecilik olup olmadığı sorusu akla gelebilir. Çünkü “hakikatler etiğinin insanı kanaatler ile kendisi arasına, ona düpedüz asosyal denmesini gerektirecek kadar dikkate değer bir mesafe koymaya zorladığı kesindir” (Badiou, 2013c: 61). Badiou bu noktayı şu sözleriyle açıklamaktadır:

Hakikatler etiği çileci midir? Bizden her zaman feragat mi talep eder? Bu soru, felsefenin doğumundan beri süren çok önemli bir tartışmanın konusudur. Felsefecinin, hakikat peşindeki insanın hazcı tirandan “daha mutlu” olduğunu ve bu nedenle duyumsal hayvanın hayatını İde'lere adamakla asli hiçbir şeyden feragat etmiş olmadığını kanıtlamaya kararlı olan Platon'un bile dertlerinden biri buydu (Badiou, 2013c: 60).

Bu bağlamda hakikatler etiğinin, çileci olmadığına açıklık getirebilmek için Badiou'nun “feragat” ile ilgili düşüncelerine göz atmak yeterli olacaktır.

Çıkarlarımızın peşine düşmekten – hakikatin dışında, çoklu varlığımızın tamamını oluşturan bu uğraştan – vazgeçmemiz gerektiği inancına “feragat” diyelim. Bir hakikat beni yakaladığında feragat mi söz konusudur? Kesinlikle hayır, çünkü bu yakalanma eşi görülmedik varoluş yoğunluklarıyla tezahür eder. Bunları adlandırabiliriz: Aşkta mutluluk vardır; bilimde sevinç (...); siyasette şevk; sanatta da haz vardır. Bu “hakikat duygulanımları”, birinin bir özne oluşumuna girdiğinde işaret ettikleri anda, her türlü feragat kaygısını boşa çıkarırlar. Deneyimler bunu yeterince, hatta bol bol gösterir (Badiou, 2013c: 61).

Buraya kadar anlatılanları toparlamak gerekirse, insanı, bir kişi, bir özne olmaya çağırın belli bir takım koşullar vardır. Dolayısıyla şeylerin dışında durarak olaylar düzenine etki eden genel bir özne yoktur. Özne olmaya çağırın koşullar ampirik farklılıklar ya da nesnel durumlar değil, bir simgesel düzen içinde adlandırılmaz olan ve hâlihazırda ki hakikat rejimini bozan “olay” ya da “eklenti” denilen, sıra dışı, belirlenemez ve rastlantısal olan şeydir (örneğin, devrimler, keşifler vb.). Olay hakikatin üretilmesine olanak sağlayan bir boşluk ya da açıklık özelliği taşımaktadır. Bir hakikat sürecini başlatan şey olay ile ilişki kurma kararı, yani sadakâttir. Sadakât, özneyi yeni bir

var olma ve durum içinde davranma tarzı icat etmeye zorlar ki bunun koşulu da olayı duruma göre değil, durumu olaya göre düşündürmektir. Sadakâtin durum içinde ürettiği şey hakikattir ve hakikat, olaysal bir eklentinin durum içinde izlediği maddi güzergâh, içkin bir kopuştur. Özne, olaya sadık kalarak hakikatin taşıyıcısı olmakta, böylelikle hakikat süreci bir özneye sebep olmaktadır. “Arzundan vazgeçme!” ilkesi, Badiou'nun hem hakikatler etiğinin hem de özne kuramının esin kaynağıdır. Arzu bilinçdışıdır ve arzu bu özelliği ile bilinçdışının öznesini kurar. Bilinçdışı bilinmeyendir ve dolayısıyla bu ilke “kendinin bilinmeyen parçasından vazgeçme” şekline bürünür. Çünkü bu bilinmeyen, olaysal eklentinin uzak bir sonucudur. Bu nedenle de Badiou için özne bilinçdışının öznesidir. Bir hakikat sürecinin devam etmesini teşvik eden ilke olan hakikatler etiği, iletişim etiğinin tam tersidir. Çünkü iletişim etiği gerçek bir karşılaşmaya değil, kanaatlere dayanır. Oysa Badiou'ya göre, hakikatle ilgili her şeyde bir karşılaşma gerekmektedir. Bir hakikatin öznesi olmak, ancak başa gelen bir durum olabilir ve bunun yolları da bilim, sanat, aşk ve siyasettir (Kalaycı, 2011: 12-13). Aynı zamanda bu dört alan hakikatin üretildiği alanlardır. Hakikatin dört eklektik şekli (sanatsal, bilimsel, aşkı ve siyasi) hakikatin usullerini ve evrensel kategorilerini oluştururken aynı zamanda bu dört alan hakikatler etiğinin üretim koşullarına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla Badiou için etik söz konusu olduğunda ancak bu alanlara ilişkin bir “tekil”in etiğinden bahsetmek mümkündür (Badiou, 2013c: 50-60). Dolayısıyla Badiou'da etik, hakikat kategorisinden ayrı düşünülemeyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca tekil hakikatlerin bir düsturu olan hakikatler etiğiyle ilişkili siyaset anlayışı da günümüz siyaset anlayışından oldukça uzak bir düşünce bölgesine karşılık gelmektedir. Badiou'nun özgürleştirici siyaset olarak nitelendirdiği bu düşünsel bölge, imkânsızın imkânını ilan etmeye, yani hakikatin tezahürüne muktedir bir olumlama ve itici gücünü de hakikatler etiğinin ilkelerinden almaktadır. Badiou'nun bir olay felsefesiyle şekillendirdiği hakikatler, henüz olmayanın oluşmasını sağlayan, bir imkânsızın imkânını yaratan olay kavramı üzerinden vuku bulmaktadır. Badiou'nun kuramında olay öncelikle “yeni” olanı şart koşar. Eğer bu yeni şey ortaya çıkabilmişse ve verili olan “bilgi ansiklopedisi”nde bir delik açabilmişse, hakikattir. Badiou'da yeniden anlamlandırılan hakikat, mevcut durumdan, düzenden ve rutinden radikal bir kopuş sonucunda ortaya çıkar ve etiğin temel dayanak noktasını oluşturur. Bu bağlamda hakikatler etiği, insanı, bir kişi, bir özne olma sıfatıyla kaba çıkarlarının ötesine geçmeye, verili olandan bir kopuş yaratan olaya sadakât göstermeye, kendi varlığını aşmaya davet etmektedir. Nitekim Badiou'ya göre, iki ayaklı tüysüz insan-hayvanı diğer canlılardan ayıran, bir hakikat sürecine katılabilme yetisine

ve özne olabilme potansiyeline sahip olmasıdır. Bu bağlamda hakikatler etiği düşüncesiyle, insanın bir “özne”, bir “kişi” olma sıfatından vazgeçmeden dünyayı nasıl değiştirebileceğini deneyimlemek üzere herkese açık bir davetiye çıkartan ve olay kavramıyla doğrudan ilişkili bu davette öznenin sadakâtine, bu yöndeki kararına kurucu bir rol atfeden Badiou'nun olay kavramı, verili bir durumun başka türlü de olabileceğine ilişkin ihtimaller taşımaktadır. Ancak bir olaya sadakâtin, zorunlu olarak bireylerin özne konumuna gelmesine yol açan dönüştürücü bir süreç olup olmadığı ve bu bağlamda olaya sadakât göstermeyen bireyleri, Badiou'nun kuramsal bir tartışmanın içeriğine dâhil edip etmediği de ayrıca irdelenmesi gereken önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özneyi, yerleşik düşünsel bir düzeni tersine çeviren, makbul değerlerin ötesinde yeni değerler yaratan bir muharebe meydanına çıkartan Badiou için olay, “dünyayı nasıl değiştirmeli?” sorusunun başlangıcıdır. Olayı verili olanın ve normal sayılanın dışına çıkan istisnai bir kopuş, bir kırılma anı olarak kurgulayan Badiou, olay öncesinde varlıklarından söz edilemeyen özneyi, siyaset ve etiği, olay sonrası düzlemin yeni zemininde tümüyle farklı bir biçimde kurgulayarak birbirine kenetlemektedir. Çünkü günümüzde kapitalizmin kendi menfaatlerini dayatarak bir ahlaki terörizm yarattığını öne süren Badiou için siyaset, evrensel bir özgürleşme tahayyülüdür. Olay kavramıyla şekillenen, düşünsel zeminde hakikatler etiğinin düsturlarıyla yön bulan Badiou'nun özgürleştirici siyaset anlayışı, mevcut düzenin kabul edilemezliğine ve bir dizi toplumsal karşıtlığa somut bir şekilde atıfta bulunmaktadır. Olay kavramı, Badiou'ya siyaset ve etiği aynı anda düşünme olanağı vermektedir, yani olay kavramı hem etiğin hem de siyasetin zeminini oluşturmaktadır. Çünkü Badiou'da hem siyasetin hem de etiğin, olayın açtığı yeni bir zeminde anlam kazanan bir pratik olduğu açıktır. Dolayısıyla her iki kavram da devletin alanının dışında konumlanmıştır. Badiou'ya göre, siyaset, eşitlikçi edimdir. Etik kavramı ise bu eşitlikçi edim karşısında nasıl bir tutum alındığıyla ilişkilidir. Bu kavramsallaştırmanın doğrudan bir sonucu olarak siyaset ve etik, devletin hiyerarşik yapısından tanımları gereği farklılaşmaktadır. Bu bağlamda Badiou'nun siyasete sunduğu zeminin hakikate yüklediği özelliklerle uyum içinde olduğu tespitini yapmak mümkündür. Çünkü siyaset, verili olanın dışında yeni, kolektif, evrensel tekilliği içinde barındıran, hakikatin üretildiği dört alandan biridir. Bu noktada Badiou'nun siyaset ve etik ilişkisinde ortaya koyduğu felsefe de durum içinde yeni olanı düşünme çabasına karşılık gelmektedir (Türk, 2013: 222-224-284). Öte yandan eşitlikçi bir düstur içeren, kolektif bütünlüğü koruyan her türlü siyaset adildir, bir özgürleşme siyasetidir ve eylem

halindeki bir düşünceye karşılık gelir (Badiou, 2013d: 73-93 & 2016: 40-41). Bu bağlamda “özgürleşme, ancak şeylerin düzeninde belli yerdeki bir figürde, bir olağanüstü halde, neredeyse görünmez olan bir nevi çatlakta ortaya çıkabilir her zaman” (Badiou ve Roudinesco, 2013: 31).

Dolayısıyla Badiou'nun özgürleşme siyaseti, bugün olduğu gibi ekonomik krizler, hükümetin ekonomik büyüme hedefi, yaşam standartlarını artırma önlemleri, yükselen hisse senetlerinin takibi, kapital akışının kontrol edilişi veya zenginliklerin daimi artışı olarak anlaşılmamalıdır. Ancak günümüzde siyasetin doğal amacının ve eyleminin ister kolektif ister özel olsun zenginleşmek olduğuna dair genel bir kavrayış ya da kanaat hüküm sürmektedir. Bugün tecrübe ettiğimiz siyaset Badiou'ya göre kapitalizmin ürkütücü ve küreselleşmiş bir restorasyonudur (Badiou, 2014: 22-23). Oysa Badiou'ya göre, küreselleşmiş kapitalizmin himayesi altında olmayan adil bir yaşama biçimi icat etmek ancak hakikatin yaratıldığı dört alandan biri olan siyasetin, bugün olandan farklı bir şekilde kavranmasıyla mümkündür (Badiou, 2014: 21-40). Siyasetin özünü kanaatlerin çokluğunda değil, mevcut durumdan kopuşun sağlanabileceği bir imkânda arayan Badiou'ya göre, siyaset, mevcut durumun penceresinden bakıldığında imkânsız olanın yaratılmasıdır (Ergül, 2014: 824-825). Badiou'nun deyişiyle “özgürleştirici siyaset her zaman, tam da durum içerisinden bakıldığında imkânsız olduğu ilan edilen şeyi mümkün göstermekten ibarettir” (Badiou ve Hallward, 2013: 119). Badiou'ya göre, siyaset alanı, “belirli bir durumun engellediği, imkânsız kıldığı hayat imkânlarının kurtarılmasına tekabül eder” (Badiou ve Roudinesco, 2013: 31). Hakikatin bir parçası olan siyaset, ihtiyaçtan, çıkardan ya da bunlarla bağlantılı olan ayrıcalıklı konumlardan değil, kolektifleştirilebilir bir düşüncenin ortaya çıkmasından türer (Badiou, 2010: 74-75). Siyasetin özü, evrensel adalet ilkelerini aramak ve başka bir şeyin gerçekleşmesine izin vermektir. İşte Badiou'da hem siyaseti hem de etik kavramını ortak bir zemine oturtan da bu “imkânsızın” deneyimidir (Badiou ve Hallward, 2013: 119-120). Bu deneyimin ortak paydasını oluşturan da olay, hakikat ve özne kavramlarıdır. Badiou'ya göre siyaset, yeni bir şeyin yaratımıdır ve bu yeni şeyin yaratımı da insanın bir eylemidir. Aynı şekilde olay da yeni bir şeyin yaratımıdır ve bu noktada bir bütün olarak ele alınan insan yaratımlarının kapsadığı eylemin siyasi maksimi aynı zamanda Badiou için etik bir maksimdir (Badiou, 2013b: 10-12). Çünkü “siyaset bir olay gibidir; tıpkı tiyatrodaki oyunun her seferinde biricik olmasını sağlayan o temsil edilemez çalışma gibi” (Badiou, 2011c: 27). Bu bağlamda Badiou için özgürleştiren bir “siyaset devletin zihinsel

hükümranlığından sıyrılarak insanları bir siyasal görüşün çevresinde birleştirmektedir” (Badiou, 2011c: 28). Badiou’ya göre, özgürleştirici bir siyaset, tekil, olaysal, kitlelerle ilgili ve devlete mesafeli bir şekilde işleyen, kolektif bir uygulamadır (Badiou, 2005: 85). Öte yandan, siyasetin bu türden bir uygulama olabilmesi için siyasi olaya ihtiyacı vardır. Çünkü siyasi olaylar düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlar. Dünyayı değiştirmek için siyasi bir olay yaratamayız ancak olaylar karşısındaki tutumumuz, olayları özgürleştirici terimlerle yorumlayışımız ve sadakâtimiz Badiou’ya göre dünyayı değiştirebilir. Olay, günlük hayatın akışını değiştirmek için bir fırsat vermekte, siyaset de işte bu noktadaki gerçek durumlardan, bu durumlarda ne dediğimizden ve ne yaptığımızdan ortaya çıkmaktadır (Saraç, 2013: 93-94). Siyaseti bir topluluğun, durumu dönüştürmek amacı taşıyan prensibi, düsturu veya buyruğu olarak tasavvur eden Badiou’ya göre, bu dönüşümün açık hedefi, duruma göre eşitlikçi olmayan ifadelerin imkânsızlığını sağlamaktır (Badiou, 2005: 13-94). Özgürleşme siyaseti, olayın açtığı zeminde mümkündür. Bu bağlamda Badiou, siyasetin, zorunluluğun yönetimi olduğu düşüncesine karşı çıkar. Çünkü Badiou’ya göre, zorunluluk tam aksine siyasal olmayan bir noktadır (Ergül, 2014: 833). Badiou’nun özgürleştirici siyaset anlayışı, zorunluluklara mesafe alan evrensel bir özgürleşme tahayyülü tanımlayarak bütün insanlığın özgürleşmesine dönük bir siyaseti niteler (Demirtaş, 2013: 75). Dolayısıyla özgürleşme siyaseti, “topluma dair bir planı tasarlayan programdan ziyade kolektif bir insani kapasitenin olumlanmasını sağlayan, yeni bir kolektif biçimlendirmenin inşasını gerçekleştiren bir harekettir” (Demirtaş, 2013: 76). Badiou, kolektiflik ile yalnızca sayısal bir kavramı kastetmez. Aynı zamanda “kolektif evrenselleştirici anlamına gelmektedir. (...) kolektif teriminin kullanımı, bir düşünce siyasiyse, her şeye aittir bakış açısına yönelik bir tasdiktir” (Badiou, 2005: 141). Kolektif olana ilişkin böyle bir bakış açısının siyasal olarak dışlanan, sayılmayan ve tanınmayanların haklarını korumayı gerekli kıldığı açıktır (Demirtaş, 2013: 76). Badiou bu bağlamda, içinde bulunduğumuz yüzyılı siyasetin trajedi halini aldığı bir yüzyıl olarak görmektedir (Badiou, 2010: 15). Ancak bu yüzyıl aynı zamanda dışlananların, ezilenlerin hakları için verilen mücadelelere ve yaşanan trajedilere karşı tarihsel uyanışlara da tanıklık eden bir yüzyıldır. Önemli olanın bu uyanış anlarını çoğaltabilmek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eşitlikçi ve özgürlükçü hakikat süreçlerini ortaya çıkarabilmesi açısından Badiou’nun özgürleştirici siyaset anlayışı bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Bu fırsatın gerçekleşebilmesi için kolektif edimlerin sürekliliğini ve birlikteliğini sağlayacak, geliştirecek bir mücadele tarzının oluşturulması gerekmektedir. En önemlisi de farklı talepleri olan ayrı ayrı mücadeleleri,

hareketleri veya grupları bir araya getirecek bir birlik inşa etmektir (Demirtaş, 2013: 76). Bu noktada siyasi tecrübenin öncelikle entelektüeller ile büyük halk yığınları arasında bir bağ kurma fikrine, yani birliğe dair düşünmesi gerektiğini vurgulayan Badiou'nun şu sözlerinin dikkate alınması gerekmektedir:

Tek sorun ve en önemli sorun tüm bu mücadelelerin ayrışık kalması. Bu mücadeleler ayrışık kaldıklarında toplumsal olmaktan öteye gidemiyor. Politika mücadeleler birleştiğinde başlar. Bu çok basit ve ayakları yere basan bir tanım. Eğer bir yerde, banliyödeki gençlikle üniversitelilerin ortak eylemi olursa o zaman içinde bulunduğumuz durum kesinlikle politik olacaktır. Zira bu insanların çıkarları ayrıdır; ortaklıkları politik bir fikirdir. Ne olursa olsun politik program denilecek şey farklı mücadelelerin birliğini sağlamaya, farklı mücadelelere ortak bir disiplin, ortak bir bağ yaratmaya muktedir olmalıdır. Benim deneyimim de bundan ibaret. Ben şahsen öncelikle entelektüellerle yabancı işçiler arasında bir bağ kurmaya adanmış kendimi. Yapmak istediğim ve yapacağım şey de bu (Badiou, 2011a: 272).

Badiou'nun da vurguladığı gibi bu bağlamda en önemli şey hareketler arasındaki yatay bağların güçlendirilmesi ve kolektif deneyime dayalı yaşam pratiklerinin süreklilik kazanmasına bir düzlem oluşturacak etik tutarlılığın gösterilmesidir (Demirtaş, 2013: 77). Badiou'ya göre bu tutarlılık ve çaba hakiki siyaseti tüm duruma istisna olan bir olayla başlatacak ve olaya sadakât gösteren öznelere sayesinde siyasal hakikatler yaratılacaktır. Siyasal hakikatler, eşitlikçi olmayan ve temsilci sistemlerin zorlayıcı kapanmalarına karşı, sayılmayanların "bir olarak sayılmasını" sağlayacaktır. Böylece Badiou'ya göre, hakikat felsefesinin bir koşulu olarak siyaset, onu başlatan olayla temsil mantığını sürdüren durumu kesintiye uğratarak, durum içinde yeninin ortaya çıkmasına imkân yaratacaktır (Ergül, 2014: 833-834). Bu imkânın sürekliliğini ve tutarlılığını teşvik ederek olaya uyumu sağlayan ilke de kuşkusuz hakikatler etiği olacaktır.

Sonuç

Badiou için hakikate temas eden eşitlikçi ve özgürleştirici bir siyaset ancak hakikatler etiği ile mümkündür. Nitekim Badiou'ya göre, sadece tekil hakikatlerin, yani insan için yeni, iyi ve evrensel olan, hakikati yaratan bir şeyin etiğinden bahsedilebilir. Dolayısıyla hakikat kategorilerinden biri olan siyasetin etikle olan bağı da bu anlamda karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, Badiou, bir takım iyi-kötü listeleriyle, kanaatlerle, değer biçmelerle yön bulan günümüz etik anlayışının ve mevcut haliyle siyaset düşüncesinin, insan için mutluluğu, hakikati ve evrenseli yaratamayacağına ilişkin eleştirilerle birlikte siyaset ve

etik kavramları açısından bir takım sorunlara işaret etmekte, işaret ettiği bu sorunlar doğrultusunda da şu soruları düşündürmektedir: Tüm durumlar için genel geçer yargılar içermeyen, görelî ahlak ve kanaatlerin pençesinden kurtulmayı vaat eden, her durumun kendi tekliği içerisinde değerlendirildiği ve mevcut bir durumda “yeni” bir şeyi ortaya koyabilen bir siyaset ve etik kavrayışı mümkün müdür? Durumlar karşısında, kanaatler anlayışının ve değer atfetmelerin dışında, etik bir sorumluluk taşıyan bir eylemle insan için bir hakikat yaratan siyaset mümkün müdür? Bugün insana dayatılan mümkünler dünyasının dışında, insan için başka olasılıklar, başka bir yaşam da mümkün müdür? Siyaseti, kapitalizm biçimlerinin analizi ya da değişik biçimleri olmaktan kurtaracak, yeni bir şeyin yaratımı olarak tasavvur edebilir miyiz? Kanaatlerin, ait olduğumuz kimliklerin ve dayatmaların ötesinde, insan için gerçek özgürlüğü, eşitliği ve adaleti vaat eden, yaratıcı bir düşünce içeren, kolektif ve etik kavramıyla ayrılmaz bir bileşen oluşturan bir siyaset mümkün müdür? Badiou bu sorulara tek bir cümleyle şöyle cevap vermektedir: “mümkün, mümkün, mümkün, mümkün olmalı” (Badiou, 2013d, s. 93).

Bu bağlamda, Badiou’ya göre, mümkünler alanının bize tahsis edilenden daha geniş olduğunu, başka şeylerin de mümkün olduğunu görmeli, yeni bir kurgu keşfetme olanağına kavuşacağımızı ummalı ve sebat etmeliyiz. Bu yöndeki arzumuzdan vazgeçmeyerek sadakât göstermeyi etik bir mesele olarak addeden Badiou’nun “mümkün olmalı” cevabı, siyaset ve etik ilişkisini ayrılmaz bir bütünlük içinde okuma ve düşünme önerisi getirmektedir.

Öte yandan Badiou’nun siyaset ve etik görüşünün özne kavramıyla yakından ilişkili olduğu açıktır. Hatta özgürleşme siyaseti ancak siyasi olay, siyasi hakikat, siyasi etik özne kavramlarıyla bağlantılı bir şekilde imkân bulmaktadır. Bu imkânın ortaya çıkabilmesi için Badiou’nun özne kavramını ve öznenin kararını kahramanlaştırdığı doğrudur. Fakat burada siyasetin ve etiğin öznesinin kahramanlığı, öncelikle onun elde bulunan bilginin bütünlüğünü bozan bir sürecin içinde ortaya çıkmasından ve var olup olmadığı karar verilemez olan olay karşısında, bahse girmeye benzer bir düşünceyle karar almak durumunda olmasından kaynak bulmaktadır. Başka bir deyişle özne, karar verilemez olana karar vererek bir risk alan, hakikat prosedürünün kahraman bir militanıdır. Çünkü yasadışı bir yasamaya denk gelen öznenin bu kararı yerleşik düzen ve kanaatlere kahramanca bir karşı çıkışa da içkindir. Bu aşamada öznenin karar verilemez olana karar vermesinin, Badiou’nun etik kuramının da buyurduğu bir gereklilik olduğunun belirtilmesi önemlidir. Dolayısıyla karar verilemez olanı tanıyıp adlandırmasıyla ve

kendini yaratan süreci “biri olma sıfatıyla” bizzat yine kendisinin başlatmasıyla özne, tutarlılık içeren bir cesarete, ferasete ve itidale sahip olandır. Ayrıca Badiou'nun terminolojisinde kahramanlığın, insan denen hayvanın salt varlıkta sebatına karşılık gelen sınırlarını aşarak, insanlığına kavuşması anlamına geldiği göz önünde bulundurulduğunda, öznenin ve kararının “kahraman” niteliğini hak ettiği eleştirilebilir olmaktan çok kendi içinde anlaşılır bir noktadır (Badiou, 2006; 2013c; 2013d).

Badiou'nun siyaset görüşünün temel meselelerinden biri, siyaseti, parlamenter kapitalizm olarak nitelendirdiği günümüz siyasi düzeninin dışında konumlandırarak çıkar gözetmeyen bir siyaset düşüncesinin etik kavramıyla birlikte inşa edilmesinin yolunu açmaktır. Bu bağlamda da siyasetin bir hakikat kategorisi olarak sunulması, Badiou'nun kendi kuramı içinde tutarlılık arz etmektedir. Çünkü Badiou'ya göre siyaset, sermayenin hâkimiyetinden ve temsili demokrasinin kanaatlerinden kurtularak özgürleşmiş bir düşüncenin ürettiği hakikattir. Bu hakikat ortaya çıkış kaynağını siyasi olay kavramından almaktadır. Dolayısıyla kolektif bir bilinç de gerektirmektedir. İşte hem bu kolektif bilincin gerektirdiği özne anlayışı hem de insanın, hakikatin kurulumuna dâhil olma kapasitesinin yaratıcı bir eylemle ortaya çıkışı, Badiou için siyasi ve etik bir anlam taşımaktadır. Bu yönüyle Badiou'nun özgürleştirici siyaset görüşü, hakikatin bir parçası olarak olay kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Denebilir ki mevcut düzenin verili olgularına bir istisnai alan oluşturan olay yoksa Badiou için siyaset de yoktur. Çünkü olay, adaletsizliklere karşı verilen bir tepkinin siyasi halidir. Bu halin teşekkül etmesini sağlayan bir diğer önemli unsur da kuşkusuz siyasi etik öznedir. Badiou'nun kuramında siyasi etik özne, özgürlük, eşitlik ve adalet düşüncesinden vazgeçmeyerek, sahip olduğu tüm imkânları bir hakikatin kuruluşuna dâhil edendir. Badiou siyaset ve etik görüşüyle, siyaset alanındaki hakikatin adı olan adaletin olumlayıcı bir pratikte inşa edilmesi için hakikatlerin tarihsel bedeni olarak nitelendirdiği insanlığı, düşünmeye davet etmektedir. Bu daveti olaya, özneye ve hakikate olan inancıyla yapan Badiou, bu inancını şiirsel bir anlatımla şöyle betimlemektedir: “insan insanın adaletidir çünkü herhangi bir olay onu çağırdığı takdirde, cesedini terk ederek çuvalıyla birlikte hakikatin karanlığında emeklemeye yetecek kadar sırrı vardır içinde” (Badiou, 2015b, s. 34).

KAYNAKÇA

Badiou, A. (2001). “The Ethics of Truths: Construction and Potency” *Published Pli* içinde

(s. 247-255). Vol. 12. Erişim Tarihi: 20.06.2016

<http://plijournal.com/papers/alain-badiou-the-ethic-of-truths-construction-and-potency/>

Badiou, A. (2005). *Metapolitics*. J. Barker (İng. Çev.). London, New York: Verso.

Badiou, A. (2006). *Being and Event*. O. Feltham (İng. Çev.). London, New York: Continuum.

Badiou, A. (2009a). *Felsefe ve Güncellik*. Ö. Aktok (Çev.). İstanbul: Encore Yayıncılık.

Badiou, A. (2009b). "Hakikat: Zorlama ve Adlandırılmayan". İ. Yılmaz (Çev.). *Monokl Mono Kurgusuz Labirent Dergisi Lacan Özel Sayısı* içinde (695-706). Sayı: VI-VII. İstanbul: Monokl Yayınları.

Badiou, A. (2010). *Yüzyıl*. I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Badiou, A. (2011a). "Devrim Demokrasi Felsefe Kongresi Açık Oturum". V. Çelebi & A. Sosyal (Ed.). *Direnışı Düşünmek 2013 Taksim Gezi Olayları* içinde (s. 263-273). H. İ. Mavituna (Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.

Badiou, A. (2011b). *Heidegger. Nazizm, Kadınlar, Felsefe*. H. G. Özkoray (Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.

Badiou, A. (2011c). *Komünist Hipotez*. O. Bülbül (Çev.). İstanbul: Encore Yayınları.

Badiou, A. (2013a). *Başka Bir Estetik*. A. U. Kılıç (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Badiou, A. (2013b). *Deleuzecü siyaset diye bir şey var mıdır?*. B. Yalım & E. Koyuncu (Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Badiou, A. (2013c). *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*. T. Birkan (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Badiou, A. (2013d). *Yeni Bir Siyaset İçin Felsefe*. B. Özkul & E. Ünal (Çev.). İstanbul: Encore Yayınları.

Badiou, A. (2014). *Bir Eşitlik Felsefesi: Alain Badiou Derlemesi*. I. B. Fidaner (Çev.). Erişim Tarihi: 01.05.2016

<https://yersizseyler.net/2014/11/06/bir-esitlik-felsefesi-alain-badiou-derlemesi/>

Badiou, A. (2015a). *Felsefe İçin Manifesto*. M. Erşen (Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.

Badiou, A. (2015b). *Fransız Felsefesinin Macerası*. P. B. Yalım (Çev.). İstanbul: Metis

Yayımları.

Badiou, A. (2015c). *Gerçek Mutluluğun Metafiziği*. M. Erşen (Çev.). İstanbul: Monokl Yayınları.

Badiou, A. (2015d). *Küçük Panteon*. I. B. Fidaner & M. İ. Keskinoglu (Çev.). İstanbul: Encore Yayınları.

Badiou, A. (2016). *Sonsuz Düşünce*. I. Ergüden & T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Badiou, A., & Truong, N. (2011). *Aşka Övgü*. O. Türkay (Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Badiou, A., & Hallward, P. (2013). “Siyaset ve Felsefe: Alain Badiou’yle Söyleşi”. A. Badiou *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme* içinde (s. 95-136). T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Badiou, A., & Roudinesco, E. (2013). *Dün Bugün Jacques Lacan*. A. Terzi (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Birkan, T. (2004). “Çevirenin Önsözü”. A. Badiou. *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme* içinde (s. 7-10). T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Critchley, S. (2010). *Sonsuz Talep: Bağlanma Etiği, Direniş Siyaseti*. T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Demirtaş, M. (2013). “Badiou ve Özgürleşme Siyaseti”. *Posseible Düşünme Dergisi / Journal of Thinking* içinde (s. 70-77). ISSN: 2147 - 1622 Yıl: Aralık 2013. Cilt: 2 – No:4. Sayı:5. Erişim Tarihi: 25.08.2016

<http://www.possible.com/uploads/dergi/44.pdf>,

Erdem, D. (2004). “Kitap Eleştirileri: Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme, Alain Badiou”. *Kültür ve İletişim Dergisi* içinde (s. 150-157). Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. Yıl: 2004. Sayı: 7(2) Yaz. Erişim Tarihi: 07.05.2016.

https://www.academia.edu/13898217/K%C3%BCl%C3%BCr_ve_%C4%B0leti%C5%9Fim_2004_7_2_

Ergül, S. (2015). “Alain Badiou’nun Çokluk Ontolojisi”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Hakemli Elektronik Dergi* içinde (s. 64-90). Sayı: 8(1). Yıl: Ocak 2015. Erişim Tarihi: 30.06.2016

<http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/svs-badiou%20ethos%2016.pdf>.

- Hallward, P. (2013). “İngilizceye Çevirenin Sonsözü”. A. Badiou. *Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme* içinde (s. 137-169). T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kalaycı, N. (2011). “Felsefenin Bugünü, Yarını”. *Felsefede Bugün ve Yarın Konferansları I* içinde (s. 1-14). 28 Kasım 2011. İzmir. Erişim Tarihi: 03.06.2016
http://web.deu.edu.tr/felsefe/Nazile.Kalayci_Felsefenin.Bugunu.ve.Yarini.pdf,
- Kuçuradi, İ. (2011). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Özüaydın, C. B. (2018). “Bilinemez Olarak Başkası: Levinas, Sartre ve Husserl”. *Posseible Düşünme Dergisi / Journal Of Thinking* içinde (s. 7-17). ISSN: 2147 - 1622 Yıl: Eylül 2018. Sayı: 13. Erişim tarihi: 15.04.2019.
<http://www.possible.com/uploads/dergi/100.pdf>
- Saraç, N. (2013). “Badiou'da Siyasi Hakikat”. *Cogito Düşünce Dergisi Siyaset Felsefesi* içinde (s. 89-96). Sayı. 74. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türk, D. (2013). *Öteki, Düşman, Olay. Levinas, Schmitt ve Badiou'da Etik ve Siyaset*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yılmaz, K. N. (2014). “Alain Badiou'nun İnsan Hakları Eleştirisi”. *Tarih Okulu Dergisi* içinde (s. 1-9). Haziran 2014. Yıl 7. Sayı: XVIII. S. 7. Erişim Tarihi: 09.05.2016.
- Žižek, S. (2007). *Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi*. Ş. Can (Çev.). Ankara: Epos Yayınları.

"KOLEKTİVİST BAKUNİN VERSUS KOMÜNİST MARX" YAZISININ ELEŞTİREL KENAR NOTLARI

Dr. Öğretim Üyesi Olkan SENEMOĞLU*

Özet

Bu çalışmada, Armağan Öztürk'ün "Kolektivist Bakunin versus Komünist Marx" isimli yazısı temele alınarak, hem yazarın yazıda doğrudan ileri sürdüğü iddialar hem de Bakunin üzerinden yürütülen Marx eleştirilerine yanıt verilmektedir. Bu noktada Marx'ın devletin sönmelenmesinden ziyade proletarya diktatörlüğü adı altında yeniden konumlanmasından yana olduğu, bireyselliğin önemsenmediği, özgürlüklerin umursanmadığı, tekçi ve totaliter olduğu yönündeki iddialar ele alınmaktadır. Bu ve benzeri soruları Marx'ın metinlerinden hareketle yanıtlayarak; Marx'ın komünist devrim yoluyla, insanların birbirleriyle etkileşimlerinden doğan, bugüne kadar kendilerine tamamen yabancı görüp korktukları ve boyun eğdikleri güçler üzerindeki denetime ve bilinçli egemenliğe dönüşeceği yönünde fikirlerinin olduğu; Diğer taraftan Marx'ın komünist toplum anlayışının özü itibarıyla tekçilikten ziyade herkesin özgürce gelişimini sağlayacağı bir toplum olduğu; bir kişinin özgürce gelişmesinin herkesin özgürce gelişmesinin koşulu olduğu toplumsal bir birliğin alacağını düşündüğüne vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Marx, Bakunin, Komünizm, Kolektivizm, Özgürlük

A CRITICAL ANALYSIS OF "COLLECTIVIST BAKUNIN VERSUS COMMUNIST MARX"

Abstract

This study, the work of Armağan Öztürk on the basis of his article titled "Collectivist Bakunin versus Communist Marx", both the author's direct arguments submitted at the work and the criticism of Marx about Bakunin are answered. At this point, analyzed the claims that Marx supports the repositioning of the state with the name of the dictatorship of the proletariat rather than the fading of the state, he did not care about individuality, not cared about freedoms, was a monist and totalitarian. by answering these and similar questions from Marx's texts; emphasised there were Marx's ideas that through the communist revolution, from people's interactions with each other, they would turn into audit and conscious sovereignty over the forces they see and fear until today, and Marx's idea of communist society in regard to essence is a society in which everyone can freely develop rather than monopoly, and that a person's free development of his thought will be the condition of a union in which everyone is free development.

Keywords: Marx, Bakunin, Communism, Collectivism, Freedom

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
e-mail: olkansenemoglu@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışma, Armağan Öztürk'ün "Kolektivist Bakunin versus Komünist Marx" (2016) isimli çalışmasını birkaç noktadan eleştiriye açmaktadır. İlk dikkat çekilecek nokta yazının özellikle sonuç bölümünde daha da belirginleşen fakat metnin genelinde karşımıza çıkan cümlelerin muğlaklığıdır. İkinci sorun doğrudan çalışmanın bilimselliğine dair bir tartışmayı içermektedir. Bu sorun, Marx'a dair iddia ve tartışmaların doğrudan tek taraflı bir aktarıma yönelmesi ve yeterince temellendirilmemesiyle kendisini göstermektedir. Buna bağlı olarak üçüncü tartışma konusu ise çalışmanın genel olarak bilimsel bir çalışma olma yönündeki eksikliği noktasında dikkat çekilecek hususlardan oluşmaktadır. Dördüncüsü çalışmanın ele aldığı konuyu gerekli literatürle tartışmaması ve bilhassa Bakunin'in iddiaları ve fikirleri karşısında Marx'ın vermiş olduğu yanıtların göz ardı edilmesiyle ortaya çıkan tek yanlı bir metin olma özelliği göstermesidir. Bu çalışma ilgili literatürle ilişki kurmuyor. Bundan dolayı var olan bilgimize ne kattığı noktasında bir belirsizlik ortaya çıkmış bulunuyor. Halbuki bu çalışma ele aldığı konu itibariyle çeşitli bileşenleri çözülmeye başlamış bir *caput mortuum*'dur.

Genel birkaç açıklamayla başlanacak olursa, çalışmanın ismi yukarıda da anıldığı gibi Marx'ı içeriyor, fakat kaynakçada veya metnin içindeki tartışmalarda doğrudan Marx'a dair herhangi bir esere yer verilmemiş durumda. Buna rağmen sonuç bölümünde doğrudan yazarın Marx'a dair çıkarımları bulunmaktadır. Marx ya doğrudan herhangi bir kaynağa dayanmadan genel ifadelerle nitelendirilmiş ya da ikincil bir kaynak üzerinden değerlendirilmiştir. Bu da çalışmanın tek taraflı bir yazı haline dönmesine yol açmıştır. Bu da dahil yukarıdaki tüm iddiaları daha kapsamlı şekilde ele alalım.

Yazar'a göre, Marksist düşünür ve yorumcular yirminci yüzyıla damgasını vuran Marksist reel politiği değerlendirirken, özellikle devlet terörü ve totaliter pratikler açısından Marx'ı tartışmanın dışında bırakmışlardır (Öztürk, 2016:15). Böyle bir eleştiri getirmesine karşın yazar, Marx'ın bütün eserlerini göz ardı ederek Marx'ın totaliter olduğunu dile getirmiştir. Yani bir kez de kendisi Marx'ı dışarıda bırakarak Marx'a dair bir çıkarımda bulunmuştur. Yazar, Marx'ın totaliter eğilimlere sahip olduğu iddialarını tartışmaya açarken, Marx'ın herhangi bir metnine referans vermediği gibi bu iddiasını çeşitli alıntılarla kanıtlama gereği de duymamıştır. Bu noktada yazarın Marx'ı dahil ettiği kısımlara baktığımızda çok genel geçer bilimsel bir dilden ve ispattan uzak ifadeler kullandığı göze çarpmaktadır. Örneğin yazar şöyle bir iddiada bulunmaktadır: "...Bakuninci görüş ayrıntılı bir şekilde

ele alındığında Marx'tan takipçilerine kalan teorik mirasın Marksist zihniyetin yarattığı acıların asıl sebebi olduğu görülür. Çünkü sonuçta Marx hakikatin mutlak bilgisine sahip olduğu hissinden bir an için bile vazgeçmemiştir" (Öztürk, 2016:16). Yazar bu temelsiz iddialarına yenilerini ekler: "Marx, Ortodoks Marksizmdeki otoriterlik için bir kurucu kaynak niteliğindedir" (Öztürk, 2016:16). Hemen ardındansa, "benzer eğilimler ve düşünce özgürlüğü karşısındaki araçsal bakış hemen tüm Marx takipçilerinde de kendini gösterir" (Öztürk, 2016:16) diye bir iddia da bulunur. Fakat Marx'ın düşünce özgürlüğüne dair ne dediği veya yazarın kendisinin düşünce özgürlüğünden ne anladığına dair bir açıklama yapılmadığı gibi, Marx'ın hangi takipçilerinden bahsedildiği de belli değildir. Böyle olduğu içinde bir kanılar yığını halinde iddialarla karşı karşıya kalmış bulunuyoruz. Bu yönüyle metin bilimsellikten uzak bir sürü heyula halinde temelsiz iddialarla doldurulmuş durumdadır. Temelsiz iddialar örtbas edilmek için de herkesin bildiği konular ele alınıyormuş hissi yaratılmıştır. Örneğin yazar, bir cümleye "Genel kanı" (Öztürk, 2016:16) diye başlamasına rağmen bu kanının nasıl genel kanı olduğuna dair bir ipucu vermemektedir. Yeri gelmişken değinmek uygun olacaktır. Yine genel kanı ile başlayan bir cümlede Yazar'a göre "Bakunin ile Marx arasındaki tartışmanın daha çok devrimden sonra devlet otoritesinin devamı noktasındaki görüş ayrılığından kaynaklandığı yönündedir. Bakunin devletin devrimle birlikte çözülmesini arzularken, Marx sınıf diktatörlüğü biçiminde de olsa devletin bir süre daha varlığını sürdürmesi gerektiğini düşünmüştür" (Öztürk, 2016:16). Bu noktada yazar, Bakunin'in işçi sınıfı diktatörlüğünün aslında işçi sınıfı üzerinde bir diktatörlük olduğuna dair vurgusuna dikkat çekmektedir. Bu doğrudur. Gerçekten de Bakunin böyle bir ifadeye yer verir. Fakat eksik olan şey Marx bu konuda ne dediğidir. Asıl sorun burada ortaya çıkmaktadır. Zira Marx, Bakunin'in bu iddiasına karşılık şunları söyleyecektir:

"Bu, diğer sınıflar (özellikle de kapitalist sınıf) var olduğu müddetçe, proletarya onunla mücadele etmeyi sürdürdüğü müddetçe (çünkü hükümet iktidarını ele geçirdiğinde düşmanları ve toplumun eski örgütlenmesi henüz yok olmamıştır), proletaryanın zora dayanan araçları dolayısıyla da hükümete araçları kullanmasının gerekeceği anlamına gelir. Proletarya hâlâ bir sınıftır; sınıf savaşımını ve sınıfların varlığını doğuran ekonomik koşullar henüz kaybolmamıştır ve bu koşullar ya zorla ortadan kaldırılmalı veyahut da dönüştürülmelidir; bu dönüşüm süreci zorla hızlandırılacaktır" (Marx: 1874).

Bu tartışmalarla bağlantılı olarak yazar, Bakunin'in eski düzenin şiddet kullanılarak tümüyle yıkılması hususunda ısrarcı olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca Bakunin'in

Marx'ın yaptığı şeyi, yani proletarya diktatörlüğü adı altında devlete devam noktasında tanınan ayrıcalığı doğru bulmadığını (Öztürk, 2016:16) ifade eder, sıradan bir okuyucunun bile görebileceği bir ayrıntıyı gözden kaçırarak. Zira Marx'ın bir önceki atfından da görüleceği üzere amaç devletin proletarya diktatörlüğü adı altında devam ettirilmesi değil, aksine kapitalist kültüre, kapitalist devlete ve onun sınıf karakterinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir adımdır. Zira devlet kapitalist devlettir veya burjuvazinin özel çıkarlarının aygıtıdır. Devletin araçsal bir aygıt olmasının nedeni de toplumdaki sınıf karakteridir. Bu noktaya şöyle dikkat çekecektir Marx (Marx ve Engels, 2013: 65):

"...İşte bu modern mülkiyet, modern devlete karşılık gelir. Mülk sahiplerinin vergiler yoluyla yavaş yavaş ele geçirdikleri modern devlet, devlet borçlanmaları yüzünden tamamen bu mülk sahiplerinin eline düşmüş ve varlığı, borsadaki devlet tahvillerinin yükselip düşmesinde gördüğümüz gibi, bütünüyle mülk sahiplerinin, yani burjuvazinin verdiği krediye bağımlı hale gelmiştir. Artık bir zümre değil bir sınıf olması yalın gerçeği, burjuvaziye artık yerel değil ulusal ölçekte örgütlenmeye ve kendi olağan çıkarlarına genel bir biçim vermeye itti. Özel mülkiyetin topluluktan ayrılıp kopmasıyla birlikte devlet, burjuva toplumun yanı sıra ve burjuva toplumun dışında, tamamen ayrı bir varlık haline geldi. Ancak, bu devlet burjuvazinin hem içsel hem de dışsal amaçları nedeniyle, kendi mülklerini ve çıkarlarını karşılıklı olarak güvence altına almak için benimsemek zorunda kaldığı örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir."

Marx'ın zaten devlet konusundaki vurgusu emek üzerindeki iktidar konumudur. Sınıflı bir toplumda ezilen sınıfı bastırma aracı olarak devlet vardır bu noktaya Marx şöyle dikkat çeker (Marx, 2012:59):

"Toplumun iktisadi değişiklikleriyle birlikte siyasal niteliği de değişti. Modern sanayinin ilerlemesi geliştikçe, sermaye ile emek arasındaki sınıf karşıtlığı da genişliyor, yoğunlaşıyor, devlet iktidarı gitgide sermayenin emek üzerindeki ulusal bir iktidar, toplumsal kölelik ereklerine göre örgütlenmiş toplumsal bir güç, bir sınıf egemenliği aygıtı niteliği kazanıyordu.* Sınıflar savaşımında bir ilerleme gösteren her devrimden sonra, devlet iktidarının salt bastırıcı niteliği gitgide daha açık bir biçimde ortaya çıkıyordu."

* 1871'deki Almanca baskıya şöyle bir ekleme yapılmıştır: "Devlet iktidarı gitgide emeği ezmeye yönelik bir kamu iktidarı, bir sınıf egemenliği aygıtı niteliği kazanıyordu."

Çalışmanın en büyük eksikliği şimdiye kadar değinildiği gibi konu başlığında Marx'a yer verilmesine rağmen içerikte Marx'a doğrudan bir atfın olmaması hususunda ortaya çıkmaktadır. Hatta aşağıdaki örneklerde gösterildiği üzere, yazarın tartışmada dayandığı varsayımlarla Marx'ın metinleri arasında mutlak bir uyumsuzluk vardır. Ele alınan iddialara bakılacak olursa, yazar, Bakunin'in, Marx'ın demokratik cumhuriyet idealine fazlasıyla bağlı biri olduğuna ve devlette reform yapmaya çalışan bir burjuva sosyalisti gibi davrandığına dikkat çektiğine değinir (Öztürk, 2016:19). Oysa "Alman İdeolojisi" adlı çalışmasında Marx'ın oy uğruna verilen mücadeleyi pek de tasvip etmediği rahatlıkla görülebilir. Hatta Marx böyle bir mücadelenin yanılıcı niteliğine şöyle dikkat çeker:

"Özel ve ortak çıkar arasındaki bu çelişkiden hareketle ortaklaşa çıkar, devlet adı altında, gerçek bireysel ve ortaklaşa çıkarlardan ayrı, bağımsız bir biçim alır ve aynı zamanda yanılıcı bir ortaklık görünümü altında, fakat daima kan bağı, dil, daha büyük ölçekli iş bölümü ve diğer çıkarlar gibi her aile ve kabile topluluğunda mevcut olan bağların somut zeminine dayanan, zaten iş bölümü tarafından koşullanmış bulunan ve bu türden her insan yığını içinde ayrışan ve aralarından birisinin bütün diğerleri üzerinde egemenlik kurduğu sınıflara dayanan bir biçim alır. Bundan çıkan sonuç, devlet içindeki tüm mücadelelerin, demokrasi, aristokrasi ve monarşi arasındaki mücadelenin, oy hakkı uğruna verilen mücadelenin vb. vb., farklı sınıfların birbirlerine karşı yürüttüğü gerçek mücadelelerin büründüğü yanılıcı biçimlerinden başka bir şey olmadığıdır" (Marx ve Engels, 2013: 41)

Yazar'a göre Bakunin, devrimin önceden hazırlanan bir programa göre gerçekleşmeyeceği kanaatindedir (Öztürk, 2016:20). Metnin geneline sirayet eden, Bakunin'e değinip Marx'ı dışarıda bırakma durumuyla bir kez daha burada karşılaşyoruz. Halbuki bu anlayışın Marx'ın düşüncesindeki yeri dikkatli bir okuyucu tarafından rahatlıkla görülebilir. Bunu Marx'ın metinlerinde gösterecek olursak, Marx komünizme giden yolu şöyle açıklar, "komünizm bizce, oluşturulması gereken bir durum, gerçekliğin kendisini uydurmak zorunda olduğu bir ideal değildir. Günümüzdeki durumu ortadan kaldıran gerçek hareketi komünizm olarak adlandırıyoruz. Bu hareketin koşulları, bugün mevcut olan öncüllerden doğmaktadır" (Marx ve Engels, 2013: 43). Bir başka yerde Feuerbach Üzerine Tezler'in ikincisinde ise Marx, bu durumu daha derinlikli olarak şöyle ortaya koyar: "İnsan düşüncesinde nesnel hakikatin payı olup olmadığı, teorik değil pratik bir sorundur. İnsan, hakikati, yani düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, bu dünyaya ait oluşunu pratikte kanıtlamak zorundadır. Pratikten yalıtılmış düşüncenin gerçekliği ya da gerçek dışılığı üzerine yürütülen tartışma, tamamıyla skolastik bir sorundur" (Marx ve

Engels, 2013b: 15). Buradan hareketle Marx koşulların değiştirilmesinin teorik değil pratik olduğunu dolayısıyla pratikte sınanması gerektiğini de şöyle dile getirir (Marx ve Engels, 2013: 15-16):

"Koşulların değiştirilmesine ve eğitime dair materyalist öğretisi, koşulların insanlar tarafından değiştirildiğini ve eğitmenin kendisinin de eğitilmesi gerektiğini unuttur. Bu nedenle, toplumu iki bölüme -birine toplum üstü bir konum verecek şekilde- ayırmak zorunda kalır. Koşulların değişme [si] ile insan etkinliğinin veya öz-değişiminin örtüşmesi, ancak devrimci pratik olarak kavranıp doğru anlaşılabilir."

Yukarıdaki alıntılardan da görülebileceği üzere Marx'ın metinlerinde pratikten ve tarihsel koşulların gidişatından bağımsız bir model veya öngöründen bahsetmek mümkün değildir. Marx'ın çeşitli metinlerindeki açıklamalarıyla yazarın asılsız varsayım ve iddiaları arasında bir tutarsızlık vardır. Bu bağlamda yazar, çeşitli iddiaları tutarlılık ve hakikati bakımından karşılaştıran bir bilim insanından ziyade, var olan bir durumu kendi kutsal kitabından hareketle açıklayan bir din insanı gibi davranmaktadır. Zira Marx'a dair ileri sürdüğü bir çok iddianın kaynağı sadece Bakunin'dir.

Yazar, yer yer ve ısrarla Marx'ın ve izleyicilerinin devletçi olduklarını ve otoriteye karşı derin bir ilgi beslediklerini iddia etmektedir (Öztürk, 2016:23). Ancak metinde bu iddiayı da destekleyecek herhangi bir somut kanıt rastlayamıyoruz. Oysa Marx'a göz atan birisi rahatlıkla görecektir ki bu bir safsatadır. Zira Marx, hem otoriterliği hem de sınıf tahakkümünün bir yansıması olan devleti reddeder:

"Topluluğun yerini tutan şimdiye kadarki kurumlarda, devlette vb., kişisel özgürlük ancak egemen sınıfın koşulları altında gelişen ve bu sınıfın üyesi olan bireyler için söz konusuydu. Bireylerin şimdiye kadar oluşturdukları zahiri topluluklar, bu bireyler karşısında daima bağımsız bir varlık kazandı ve bir sınıfın diğer sınıflar karşısındaki birliği olduğundan, ezilen sınıf için yalnızca tamamen sanal bir topluluk değil, aynı zamanda yeni bir prangaydı. Gerçek toplulukta bireyler kendi özgürlüklerini bu beraberlik içinde ve sayesinde elde ederler" (Marx ve Engels, 2013: 75).

Veya bir başka yerde Marx'ın üzerinde durduğu gibi devlet egemen sınıfın ortak çıkarlarının bir ürünüdür.

"Devlet, egemen sınıfın bireylerinin kendi ortak çıkarlarını geçerli kıldıkları ve bir çağın burjuva toplumunun tamamını özetleyen biçim olduğundan, bunun sonucu olarak, tüm ortak kurumlar devlet aracılığıyla oluşur ve politik bir biçim kazanır. Hukukun iradeye,

hatta maddi temellerinden kopmuş olan *özgür* iradeye dayandığı yanılması buradan kaynaklanmaktadır. Adalet de aynı şekilde yazılı hukuka indirgenmiştir" (Marx ve Engels, 2013b: 65-66).

Bu durumda böyle bir devletin ortadan kaldırılması demek, bütün bir toplumun üyelerinin çıkarının egemen kılınması anlamına gelecektir.

Bu noktada görüldüğü üzere Marx otoriterliğin ve tekçiliğin karşısındadır. Buna rağmen bilimsellikten uzak, herhangi bir şekilde Marx'a atıf yapılmadan sonuç bölümünde şöyle bir kanıya varılmaktadır: Marx otoriter ve tekçidir (Öztürk, 2016:27). Oysa Marx'a dair yüzeysel bir okuma yapan birisinin bile rahatlıkla görebileceği üzere, Marx, bireyin gerçek entelektüel zenginliği, tamamen, onun gerçek ilişkilerinin zenginliğine bağlı olduğunu düşünür (Marx ve Engels, 2013: 44). Marx buradan hareketle şöyle bir çıkarıma gider "bireylerin *evrensel-tarihsel* el birliğinin ilk doğal biçimi olan *her bakımdan* bağımlılığı, bu komünist devrim yoluyla, insanların birbirleriyle etkileşimlerinden doğan, bugüne kadar kendilerine tamamen yabancı görüp korktukları ve boyun eğdikleri güçler üzerindeki denetime ve bilinçli egemenliğe dönüşecektir" (Marx ve Engels, 2013: 44). Diğer taraftan komünist toplum özü itibariyle tekçilikten ziyade herkesin özgürce gelişimini sağlayacağı bir toplum olarak düşünülür. Zira Marx, şöyle yazacaktır: "Sınıfları ve sınıf karşıtılarıyla eski burjuva toplumunun yerini birimizin özgürce gelişmesinin hepimizin özgürce gelişmesinin koşulu olduğu bir birlik alacaktır"(Marx ve Engels, 2010: 41) Bu alıntıların gösterdiği gibi yazarın, hiçbir şekilde temellendirme ihtiyacı duymadan Marx'ı otoriterlik ve tekçi olmakla itham etmesi maddi bir hatadır.

Diğer taraftan Marx, devlete değil doğrudan topluma bir rol biçer. Bu anlamda Marx aynı zamanda en az Bakunin kadar kolektivisttir. Marx'ın derdi bireyin veya genel anlamda insanın herhangi bir dışsal soyutlamaya maruz bırakılmamasıdır. Bu bağlamda Marx, başından beri çoğulcudur, başından beri bireylerin özgür gelişiminin hayalini kurar. Onun yıkılmasını istediği toplum tam da insana bu olanağı sağlamadığı için yıkılmalıdır. Zira Marx'a göre, "gerçek, bireysel insan, ne zaman soyut yurttaş kendinde yeniden-soğurup, bireysel insan olarak, günlük yaşamında, özel işinde ve özel durumunda türsel-varlık olursa, ne zaman insan 'forces propres'unu¹ toplumsal güçler olarak tanır ve örgütler ve böylece toplumsal gücü kendisinden politik güç biçiminde ayırmazsa, işte ancak o zaman insani özgürleşme tamamlanmış demektir" (Marx, 2014: 36).

¹ forces propres'unu: Kendi güçlerini

Marx'ı tekçilikle ve otoriterlikle suçlamak onu okuma yükünden kaçınmanın bir sonucudur. Zira, Marx'ın metinlerinde, insanların özgür gelişimlerinin imkanını aradığı ve asıl derdinin bu olduğunu görmek mümkündür. O özgürlüklere karşı değildir bilakis özgürlüklerin, özgürlük adı altında yok edildiği iddiasındadır. Bu bağlamda, *İnsan Hakları ve Yurttaşlar Bildirgesi Madde 4'de geçen "Özgürlük başkalarına zarar vermeden istediğini yapabilmektir: Her bir insanın doğal haklarını kullanması da toplumun diğer üyelerinin de aynı hakları kullanmasını garanti altına alacak sınırlar içindedir, bu sınırlar da sadece yasalarla belirlenebilir"*, yolundaki ifadeyi Marx, şöyle eleştirir:

"O halde özgürlük, herhangi birine zarar vermeyen her şeyi yapma ve uygulama hakkıdır. Her bir kimsenin diğerine zarar vermeksizin hareket etmesiyle oluşan sınır, iki tarla arasındaki sınırın bir çit yardımıyla belirlenişi gibi yasayla belirlidir. Söz konusu olan dünyadan elini eteğini çekmiş yalıtık monad olarak insan özgürlüğüdür" (Marx ve Engels, 2014: 29).

Marx'ın kolektivistliği devletin ortadan kaldırıldığı ve bireylerin kendilerini gerçekleştirdiği bir zemini de içerir.

Çalışmada göze çarpan bir diğer eksiklik ise kendi içinde çelişen iddiaları barındırmasıdır. Mesela bir yerde Marx tarafından proletaryanın devrimci bir özne olarak sunulduğu ve proletaryanın kutsallaştırıldığı dile getirilirken (Öztürk, 2016:27) -ki bu yönüyle proletarya, devrimi gerçekleştirecek olan güçtür-. Diğer bir yerdeyse Marx, reformcu hissiyat ve genel oy hakkı gibi siyasal talepleri gündem edinen biri (Öztürk, 2016:24) olarak sunulur. Yani Marx, devrimci değil bir revizyonist olarak görülür. Yazar'ın bir diğer çelişkisi yine benzer şekilde şurada ortaya çıkar: Bir tarafta proletaryanın Marx tarafından devrimci bir özne olarak sunulduğu iddia edilmekte, diğer taraftan aynı Marx'ın yapıyı daha fazla vurgulama eğiliminde olduğu da (Öztürk, 2016:28) sezinlenmektedir(!). Yazar'ın en temel eksikliği, bilimsel bir tarafsızlıktan uzak olmasında görülmektedir. Yazar bilimsel olmaya çalıştığı yerlerde tarafsız değildir, tarafsız olduğu yerlerde ise bilimsellik gündeminden çıkmıştır. Bu da yazar'ın kendi içinde bir çelişkiye düştüğünü fark etmesini engellemiştir.

Genel olarak bakılacak olursa Marx'ın sürekli eleştirilmesine ve Marx'a dair önemli çıkarımların yapılmasına rağmen herhangi bir şekilde Marx'a atıf yapılmaması en genel anlamıyla bu çalışmayı bilimsellikten uzaklaştırmıştır. Metnin genel bir iddiasının olmaması veya ileri sürmüş olduğu iddiaların kanıtlanmaması, bunların yanı sıra özellikle

sonuç bölümünün ilk dört cümlesinin belirsizliği ve bu cümlelerle ne anlatılmak istendiğinin anlaşılmasında, bu çalışmanın objektif bir değerlendirme sürecinden geçmediği şüphesi doğurmaktadır. Bu yönüyle çalışma bir bilimsel metin olma vasfından çok bir köşe yazısı veya deneme izlenimi yaratmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak bakılacak olursa, çalışmanın bilimsel amacının ne olduğu tam anlaşılmasında birlikte, eğer çalışma doğrudan Bakunin'in Marx eleştirisi üzerine kuruluysa o zaman Marx'a dair genel çıkarımların temelsiz bırakılmaması gerekirdi. En azından Marx'ın Bakunin'in iddialarına yanıt olarak 1874'de kaleme aldığı "Bakunin'in Devlet ve Anarşizm'ine Genel Bir Bakış" veya bir diğer ismiyle "Devlet ve Anarşizm'in Eleştirel Kenar Notları" çalışmasına göz atılabilir. Fakat yazı tek taraflı kaleme alındığı için Marx'ın bu yazısı da dahil olmak üzere bir çok metni göz ardı edilmiştir. Bilimsel bir metin, tek taraflı düşmanlığın kemiriciliğinden kurtulabilmek için omurgasını bilginin oluşturduğu bir hakikate ihtiyaç duyar. Fakat "Kolektivist Bakunin versus Komünist Marx" isimli metnin omurgası eksik bilgiye dayanmaktadır. Bundan dolayı yazının içinde hem kalıcı olarak belirlenebilecek hiçbir şey yoktur, hem de ele alınan her şey bir ve aynı kalmıştır. Dolayısıyla da bu çalışmada ne geçmişe ilişkin sabit bir bilgi ne de geleceğe yönelik berrak bir öngörü söz konusudur.

Bilimselliği tartışmalı bu yapıt, ortaya koyduğu sorunların çözümü için gerekli en temel bilgilerden yoksundur. Bu yoksunluktan dolayı ortada duran sorunlara nasıl teklifsizce saldırdığı yer yer Donkişotvariliğe ulaşmaktadır. Ele aldığı konunun üzerine bunca yazılı olan metne rağmen, hatta en azından Marx'ın vermiş olduğu yanıtları bile göz ardı etmiş olması, yalnızca eski şeyleri yinelemekle kaldığı yerlerde bile yazarın bağımsız keşiflerde bulunduğu; söylediği şeyin kendisi için yeni olduğu ve öyle sayılması gerektiği görülmektedir. Bu yazının yetersizliğini ortaya koyan bizzat kendi adıdır. Sorun o denli yanlış formüle edilmiştir ki, doğru bir biçimde yanıtlanması zaten mümkün değildir.

Marx'ın söylediği her şeyi tek taraflı ele alarak, ileri sürmeğe çalıştığı fikirler içinde karmakarışık ettiğinden, bir çok kez başkaları tarafından bir hata olarak ortaya çıkan aynı sözcüklerle vermiş bulunan yanıtın ötesine geçemiyor: "Marx tekçi ve otoriterdir."

Yazar'ın bir yazar olarak herhangi bir okuyucudan farkı, bu konudan kendisinin de bir şey anlamamış olmasıdır. Bundan başka, eleştirmeye kalkıştığı "komünist Marx"

üzerindeki bilgisinin nasıl çok yetersiz olduğunu ve kendisinin ve "kolektivistlerin" Marx'a dair eleştirilerini Marx'ın ileri sürmüş olduğu fikirlerin eleştirici bilgisinden türetecekleri yerde, komünist Marx için a priori bir formül icat ederek nasıl sözüm ona bir "bilim" peşinde koşturduklarını görmek gerekir. Fakat daha başından beri, kendisi tarafından olduğu kadar, başka "kolektivistler" tarafından da yanlış anlaşılmış bir kişi olarak Marx'a dair ileri sürülen iddialardaki haksız umutları gerçekleştirememiş olması, yazarın hatası değildir. Yazarın kullandığı üslup, çoğu kez, Fransızların da dediği gibi, ampoule'dir.

Son olarak Marx'ın sözleriyle bitirecek olursak bu yazı "sentez olmak ister, oysa bileşik bir hatadan ibarettir" (Marx, 1966: 140).

KAYNAKÇA

Marx, Karl. "Feuerbach Üzerine Tezler." Marx, Karl. Engels, Friedrich. 2013. *Alman İdeolojisi*. çev. Tonguç Ok-Olcay Geridönmez. 2.bs. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Haziran.

Marx, Karl. 1874. Bakunin'in Devlet ve Anarşizm'ine Genel Bir Bakış, çev. Anarşist Bakış.

Marx, Karl. 1966. Felsefenin Sefaleti, çev. Erdoğan Başar, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl. 2012. *Fransa'da İç Savaş*, çev. Kenan Somer, 4. bs. Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl. 2014. *Yahudi Sorunu*. çev. Muzaffer İlhan Erdost. 5. bs. Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl. Engels, Friedrich. 2010. *Komünist Manifesto*. çev. Nail Satlıgan, Tektaş Ağaoğlu, Olcay Göçmen, Şükrü Alpagut. 4. bs. İstanbul: Yordam Kitap.

Marx, Karl. Engels, Friedrich. 2013b. *Alman İdeolojisi*. çev. Tonguç Ok-Olcay Geridönmez. 2.bs. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Haziran.

Öztürk, Armağan. 2016. "Kolektivist Bakunin versus Komünist Marx." Doğu Batı Dergisi. Sayı:79:15-29.

<https://www.geocities.ws/anarsistbakis/makaleler/marx-bakuninindevletanarsisi.html>
[21.03.2019].

PARİS KOMÜNÜ'NDEKİ DEMOKRASİNİN ANALİZİ

Birkan BUDAK*

Özet

Bu çalışmada Paris Komünü'ndeki demokrasinin işleyişine, geçirdiği süreçlere ve nasıl anlaşıldığına odaklanılarak; Komün'ün -demokrasi ekseriyetinde- bir analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak demokrasinin önemli bir örneğini teşkil eden Paris Komünü'ne neden olan gelişmelere ve Komün direnişinin bastırılması hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Daha sonra ise Paris Komünü'ndeki demokrasinin işleyişinin ve iyileştirilen toplumsal koşulların günümüzde dahi erişilememiş oluşu, çıkarımlarda bulunularak analiz edilmiştir. Komün'deki demokrasinin, günümüz temsili demokrasilerinden farklı oluşuna; komünde eğitimin parasız olarak halka arz edilmesi, işçilerle memurların maaşlarının eşitlenmesi, komün meclisine meslek, yöre, mahalle gibi farklı yapıdaki grupların etkin katılımının ve kamuoyu oluşturabilmesinin sağlanması gibi uygulamalar örnek olarak verilebilir.

Paris Komünü deneyiminin siyasal tarih ve sosyalist hareket için değeri, tarihteki ilk işçi hükümeti olmasından ve Marx'ın komüncüler için "cenneti fethetmek" gayesinde olduklarını yazmasından da anlaşılabilir. Ayrıca günümüzde Federeler (Komün) Duvarı olarak bilinen yerin önünde, komüncülerden birisinin kurşuna dizilmeden önce "71 gün özgür yaşadım, artık ölüm umurumda değil" demesi ise özgürlüğün ulaştığı mertebenin idrakı için emsal teşkil etmektedir. Bu bağlamda Paris Komünü'nü ve demokrasisini analiz etmek önemli gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Paris Komünü, İlk İşçi Hükümeti, Demokrasi

ANALYSIS OF DEMOCRACY IN PARIS COMMUNE

Abstract

This study aims to analyze Paris Commune within the context of democratic holdings and values through focusing on how the democracy worked out within the Commune, the phases that the democracy had been through and the way that the democracy was perceived. Within this context, the proceedings that had given birth to the Commune and how it was suppressed/eradicated is explained. Moreover, within the following chapters, the functioning of democracy within the Commune and improvements in social conditions that have not been met even by contemporary standards are examined through factual findings. These findings that differentiates the practices of the time from modern democracies can be exemplified in actions such as offering free public education, equalizing the salaries of workers' and civil servants and encouraging effective participation of differing backgrounds, provinces, professions and districts.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. e-mail: birkanbudak1@gmail.com

The worth of the Paris Commune for political history and socialist movement can clearly be understood of its emergence as the first labor government and of Marx' own remarks regarding the Communers that depicts their purpose as "conquering the heavens". Moreover, in front of the Wall that is known as "The Communards Wall", a communards final statement before he was swiftly executed which is "I have lived in liberty for 71 days so I don't care about death anymore" makes an example to understand the extent to that the liberty has attained. In this sense, analyzing the Paris Commune and its democracy carries significant importance.

Keywords: The Paris Commune, The First Labor Government, Democracy

Giriş

Paris Komünü, tarihteki ilk işçi hükümeti olarak bilinmektedir. 18 Mart 1871'de ortaya çıkmasından 2 ayı aşkın süre sonrasında bertaraf edilen Komün'de iyileştirilen toplumsal koşullar ve uygulanan doğrudan demokrasi sayesinde; Paris Komünü sosyalist metinlerin yanı sıra siyasal tarih için de oldukça ehemmiyetli bir yere sahip olmuştur. Paris Komünü'ne neden olan gelişmelere bakıldığında, tarihsel koşullardan doğduğu belirtilebilir: Louis Bonaparte'ın 1870 yılındaki Fransa-Prusya Savaşı'nda yenilip teslim olmasıyla devam eden olaylar sonrasında kurulmuş olan Ulusal Savunma Hareketi'nin de başarısızlığının ardından Paris kuşatılır. Hükümetin, düşman tarafından kuşatılmış Paris şehrindeki belediye ve Kurucu Meclis seçimlerini ertelemesi ise bardağı taşıran son damladır. Hükümetin bu tavrı, kendi kuyusunu kazmasına ve Versay'a kaçmasına neden olmuştur. Komün'ün Almanların ve Versay'a kaçmış hükümetin kuşatması altında geçirdiği 2 ayı aşkın zaman çatışmalarla geçmiştir. Fakat Komün ömrünün son haftasına(kanlı hafta olarak kayıtlara geçmiştir) girdiğinde yoğun saldırılara maruz kalarak önemli liderlerini yitirmiş ve toplu infazlara uğramıştır. 27 Mayıs 1871'de ise Komün'den resmi rakamlara göre 20 bin kişinin ölümüyle, Marksist düşünceye göre tarihteki ilk işçi hükümeti olan Paris Komünü büyük bir cebirle bastırılmıştır.

Demokrasinin etimolojik kökeni incelendiğinde, Yunanca "demos" halk, halk kitlesi ve "kratos" yönetim, iktidar sözcüklerinden türediği görülmektedir. Demokrasinin kabaca tanımı; vatandaşların veya üyelerin tabi olduğu devletin ya da örgütün politikalarını ve işleyişini belirlemede eşit haklara sahip olmasıdır. Bu çalışmada ise Paris Komünü'ndeki demokrasinin nasıl uygulandığına ve nasıl anlaşıldığına odaklanmanın yanı sıra Komün'de demokrasinin işlevsel hale gelmesinin ve sosyalist bir anlayışla cereyan etmesinin de vasıtasıyla iyileştirilen toplumsal koşullar ele alınmaktadır. Böylelikle demokrasinin Paris Komünü'ndeki ve günümüzdeki kavranışının ve işleyişinin arasında

bir karşılaştırma yapılmaktadır. Zira farklı tarihsel dönemlerde demokrasi farklı biçimlerde uygulanmış ve dolayısıyla demokrasiden beklentiler ve anlaşılan farklılaşmıştır. Örneğin demokrasinin ilk kıvılcımlarının ortaya çıktığı Antik Yunan'da sahibine biat etmek zorunda olan ve karın tokluğuna çalışan köleler, günümüzün makinelerinin yaptığı işlevi yerine getirerek Yunan vatandaşına boş zaman sağlıyor ve maddi ihtiyaçlarını karşılıyordu. Köleler sayesinde boş zamana sahip olabilen Yunanlılar, vakitlerini site yönetimine ayırmış ve bu sitelerde -yine köleler sayesinde- az sayıdaki vatandaş arasında doğrudan demokrasi uygulanmıştır. Ayrıca bu dönemde özgür olan yalnızca kamu hizmetlerine ve yönetimine katılan vatandaşdır. Köleler ve "metoikos" adı verilen yabancılar bu özgürlükten nasiplenememişlerdir. Halk meclislerine ise sadece 20 yaşına gelebilmiş erkek vatandaşlar katılabiliyordu. Antik Yunan'daki demokrasinin, Paris Komünü deneyimindeki demokrasiden -Komün'de Antik Yunan'dakinin aksine kadınların siyasal sürecin her alanında etkin bir aktör olması, özgürlük ve eşitliğin yalnızca siyasi gücün paylaşımı çerçevesinde gerçekleşmemesi gibi nedenlerle- farklı olduğu görülmektedir.

Paris Komünü'ndeki demokrasinin günümüz demokrasilerinden de hayli farklı olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmanın, Paris Komünü'nün demokrasi bağlamında ele alındığı literatürdeki diğer çalışmalardan farkı burada ortaya çıkmaktadır: Çalışmada Paris Komünü'ndeki demokrasinin günümüzle karşılaştırılması yapılarak çıkarımlarda bulunmaktadır.

1. Paris Komünü'nün Ortaya Çıkışı ve Bertaraf Edilmesi

Olayları, olguları, politikaları, durumları, kitapları analiz edebilmek ve anlamlandırabilmek için dönemlerinin tarihsel, toplumsal ve düşünsel koşullarıyla değerlendirmek gerekmektedir. Bununla birlikte insanların da eylemlerini, buldukları toplumsal koşullardan bağımsız düşünmenin pozitivist yanılığa davetiye çıkarması muhtemeldir. Bu bağlamda Paris Komünü'ndeki demokrasinin ve iyileştirilen toplumsal koşulların analizini yapabilmek ve Komüncülerin eylemlerini anlamlandırabilmek için, öncelikle Paris Komünü'nün ortaya çıkışındaki ve bertaraf edilmesindeki etkenlere ve yaşanan olaylara yer verilmektedir.

1.1. Paris Komünü'nün Öncesinde Yaşanan Olaylar

Dönemin demografik verilerine göz atıldığında; Fransa'nın nüfusu 1866'da 37 milyonu ve bu nüfusun 4,7 milyonunu ise işçiler oluşturmaktaydı. Paris nüfusununsa, 442 binini işçiler meydana getiriyordu ve toplam nüfus 1 milyon 850 bin kişiydi (Piorro, 1977: 13). İşçilerin bu denli fazla oluşu, Fransa'da sanayinin gelişmesinin bir sonucu ve işçi örgütlenmesinin ise bir nedeniydi. Ayrıca 28 Eylül 1864'te dünya işçilerinin dayanışması ve mücadelesi amacıyla kurulan Uluslararası Emekçiler Birliği'nin -diğer adıyla Birinci Enternasyonal- Fransa seksiyonu 1865'te örgütlenmişti. Marx, Bolte'a mektubunda Enternasyonal için "sosyalist ya da yarı sosyalist mezheplerin yerine işçi sınıfının gerçek bir mücadele örgütünü geçirmek için kuruldu" (Nimtz, 2012: 245) diye yazarak Enternasyonal'in doğuş nedenini ifade etmişti. Bununla birlikte hem Fransız proletaryasının hem de Enternasyonal'in farklı fraksiyonlardan meydana geldiğini belirtmek gerekir.

Fransa'da bu dönemde iktidarda bulunan Bonaparte Hükümeti Prusya'ya savaş açmadan birkaç ay öncesinde Fransa'daki Enternasyonal üyelerine karşı kitlesel tutuklamalar düzenlemesine karşın hem Prusya'daki hem de Fransa'daki Enternasyonal üyeleri savaşın öncesinde ve sonrasında hükümetlerinin savaş yönelimlerine karşı yayınlar yapıp gösteriler düzenlediler (Nimtz, 2012: 301). Savaşı iki ülkenin emekçilerinin savaş karşıtı tutumları, savaşın ulusal olmadığını ortaya koymuştu. Buna rağmen Louis Bonaparte, milliyetçilikten beslenen bir demagog olarak yurtdışına askeri müdahalelerle rejimini sürdürmeye çabalıyordu. Fakat Bonaparte'ın 19 Temmuz 1870'te Prusya'ya savaş ilan etmesiyle başlayan Fransa-Prusya Savaşı'nda Sedan kenti yakınlarında meydana gelen muharebe, Prusya'nın savaşı kazanmasıyla sonuçlandı. Sedan Muharebesi sonrasında Bonaparte'ın Almanlara esir düşmesiyle, Fransa'da monarşi kaldırıldı ve cumhuriyet ilan edildi. Böylece başlayan Üçüncü Cumhuriyet Dönemi ile kurulan Ulusal Savunma Hükümeti, Prusya'nın savaş tazminatı olarak öne sürdüğü istekleri reddedince Almanlar Paris'i kuşattı. Kuşatma sebebiyle dış dünya ile bağı yiten Paris halkı, erzak sıkıntısı yaşadı. Kentin emekçi kesimi açlık ve sefaletle mücadele etmek zorunda kalırken, burjuvazi ise karaborsacılığın artmasıyla yüksek fiyatlar karşılığında da olsa ihtiyaçlarını karşıladı. Öte yandan kuşatma altındaki Paris'in savunulması için Ulusal Savunma Hükümeti tarafından oluşturulan Ulusal Muhafızlar silahlandırılmış Paris halkıydı ve ekseriyeti işçi ve zanaatkarlardı.

Paris halkı tarafından başkent ve ilçelerinde kurulan komiteler, Ulusal Muhafızlar Merkez Komitesi olarak birleştiler. Ulusal Savunma Hükümeti'nin Prusya ile ateşkes imzalaması,

dernek ve kulüpleri kapatmak gibi baskıcı tutumları Merkez Komite ile hükümet arasında anlaşmazlıklara yol açtı. Ateşkese karşı Paris halkının emekçi kesiminin tepkisi, ödedikleri ağır bedellerin nafileliğinden kaynaklanıyordu. Daha sonra seçilen Ulusal Meclis'in aldığı kararlar, Paris halkının Versay Meclisine ve hükümete karşı tepkisini daha da arttırdı. Ulusal Muhafızlar'ın önce cüzi miktardaki yevmiyelerini iptal eden hükümet, daha sonra toplarına zorla el koymak üzere harekete geçti. Fakat Paris'in savunması için yapılmış bu toplar, Ulusal Muhafızlar'ın paralarıyla edinilmişti. Daha sonra hükümetin gönderdiği birliklerin halka ateş açmayı reddetmesi ve ordunun bir kısmının da Ulusal Muhafızlar ile birlikte ayaklanmaya katılmasıyla hükümet Versay'a kaçtı. Böylece Ulusal Muhafızlar Merkez Komitesi Paris'teki yönetim erki oldu ve 18 Mart 1871'de Paris Komünü kuruldu (Cangızbay, 2003'ten aktaran; Şakacı, 2009: 246).

Marx (1977: 70) Uluslararası Emekçiler Birliği Genel Konseyinin Fransız-Alman Savaşı Üzerine İkinci Çağrısı'nda Fransız proletaryasına devrimci sakınım için uyarıda bulunmuştu:

"Yeni hükümeti her yıkma girişimi, düşman hemen hemen Paris kapılarına dayandığı bir sırada, umutsuz bir çılgınlık olacaktır. Fransız işçileri yurttaşlık görevlerini yerine getirmelidirler ... Kendi öz sınıf örgütlerini kurmaya yöntemli bir biçimde girişmek için, cumhuriyetçi özgürlükten serinkanlılıkla ve korkusuzca yararlanmalıdırlar. Fransa'nın canlanması ve ortaklaşa görevimiz olan emeğin kurtuluşu için, bu onları yeni bir güç ile, büyük bir güç ile donatacaktır. Cumhuriyetin geleceği onların yılmazlık ve bilgeliğine bağlıdır."

Marx gibi Engels de Fransız proletaryasının ihtiyatlı olmasından yanaydı. Paris Komünü'nden 3 yıl sonra Adolf Sorge'ye yazdığı mektubunda Engels (1977: 377) Komün için; "her ne kadar Enternasyonal onu oluşturmak için parmağını bile kıvılcıktıysa da ... (Paris Komünü) Enternasyonal'in çocuğuydu." diye yazarak Enternasyonal ile Paris Komünü arasındaki fikirsel ilişkiyi vurgulamanın yanı sıra Enternasyonal'in proletaryanın uluslararası örgütlenmesinde olduğu gibi Paris Komünü'nün doğuşunda da önemli bir faktör olduğunu belirtmişti. 1 milyonu aşkın üyeye sahip olan Enternasyonal'in farklı ülkelerdeki seksiyonları, Komün kurulduktan sonra da Komüncülere yardımda bulunmak üzere harekete geçti. Marx ve Engels de her ne kadar erken bir devrim teşebbüsüne karşı uyarılarda bulunmuş olsalar da vakit kaybetmeden Paris Komünü'nü savunmaya başladılar. Savaşın ve ayaklanmanın Enternasyonal'in Fransız ve Alman seksiyonları arasında ayrışmalar yarattığı şeklinde karalamalar yapan

Times gibi burjuva gazetelerine cevap verme görevini derhal üstlendiler (Nimtz, 2012: 304). Enternasyonal üyelerine böylesi ithamlarda bulunulmasına rağmen Fransız ve Alman emekçileri, -daha önce de belirtildiği üzere- savaşın öncesinde ve sonrasında savaş karşıtı tutumlarını gösteriler ve yayınlar yaparak ortaya koymuşlardı.

Paris Komünü'nün görüldüğü üzere önceden tasarlanmaksızın tarihsel koşulların etkisiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Paris'in emekçilerinin maruz kaldığı yaşam koşullarının güçlüğü, Fransa-Prusya Savaşı'nda ödedikleri ağır bedeller, hem Bonaparte hem de Thiers Hükümeti'nin baskıcı politikalarının yanı sıra Enternasyonal'in aktifliği ve dönemin düşünsel durumu Paris Komünü'ne giden süreçte etkiliydi. Marx'ın Paris Komünü'nden yıllar öncesinde yazdığı Feuerbach üzerine tezlerin üçüncüsü (Marx, 1976: 12), artık komüncülerin eylemlerini açıklayan bir öngörüydü: "Ortamın (koşulların) dönüşmesiyle insan etkinliğinin veya insanın kendini dönüştürmesinin çakışması, ancak devrimci praksis olarak kavranabilir ve akla uygun bir biçimde anlaşılabilir."

1.2. Paris Komünü Direnişinin Bastırılması

Paris Komünü'nde derin demokratik temeller ve önemli toplumsal koşullar sağlanmış olsa da 18 Mart'ta kurulan Komün, 2 Nisan'dan itibaren saldırılara maruz kaldı. Oysa kuşatmadan dolayı yaşam koşulları zaten kötü olan; açlık ve sefaletle mücadele eden Komüncüler savaştan yana değildi. Savaş karşıtı tutumlarını, Thiers Hükümeti ve birlikleri Versay'a kaçtığında, hükümetin ordu birliklerinden sayıca çok daha fazla olmalarına rağmen saldırıya geçmeyerek ve Ulusal Muhafız kılığında casus olarak Paris'e girmiş askerleri öldürmeyerek de göstermişlerdi. Fakat daha sonra Thiers Hükümeti, kendi halkıyla uzlaşmaya yanaşmadı ve saldırıya geçti. Thiers Hükümeti'nin ordu birliklerinin asker sivil ayrımı yapmaksızın saldırıya geçtiği Paris Komüncüleri ise saldırılara direnerek karşılık veriyordu.

Paris'i tekrar ele geçirmek için Prusya ordularının esir tuttuğu 120.000 Fransız askerinin serbest bırakılmasının yollarını arayan Thiers Hükümeti'nin temsilcileri Bismarck'la görüştü. Buna karşılık Bismarck ise Paris'in dışındaki yöre ve kentlerin Paris Komünü'yle dayanışmasının bastırılmasının Prusya ordu birliklerine bırakılması koşulunu öne sürerek mevzubahis bölgeleri kendi kontrolünde tutmayı amaçlıyordu. Fakat kaçtığı Paris'e saldırmanın şevki içindeki Thiers Hükümeti için bu kabul edilebilir

bir koşuldu (Kızıltepe, 1996: 9). Böylece 72 gün yaşayan Paris Komünü ağacının yaprakları Komüncüler için sonbahar, Thiers Hükümeti'nin yanı sıra bu hükümetin düşmanı olduğu halde işbirliği yaptığı Prusya'ydı: Bismarck, Paris Komünü'nü bastırması için Fransız savaş esirlerini serbest bıraktı ve ayrıca kuşatmaya askeri destekte bulundu. Daha önce de belirtildiği gibi, Fransa-Prusya Savaşı ulusal bir savaş değildi: Thiers ve Bismarck arasında hazırlanan barış anlaşması, 10 Mayıs'ta Frankfurt'ta imzalandı ve böylece kendi halkına saldırabilmek için düşmanı ile işbirliği yapan Thiers Hükümeti Paris Komünü'nü bastırmaya tamamen odaklanmış oldu. Bismarck'ın (aktaran; Barlas, 2004) söylediği bilinen şu söz, tam da bu noktada anlamlı ve düşündürücüdür: "Siyasi pazarlıklar ve sosis imalatı kitlelerin önünde yapılmazlar çünkü ikisi de mide bulandırır."

Aleyhlerine olan gelişmelere günbegün bir yenisi eklenirken Paris Komünü'nde mali sorunlar da yaşayan Komüncüler, Fransız Bankası'nı ele geçirselerdi Thiers Hükümeti'ni büyük bir mali zorluk bekliyor olacaktı. Çünkü direniş sırasında Fransız Bankası'ndan Thiers Hükümeti'ne mali kaynak aktarılıyordu. Komüncülerin bu tutumu hakkında Marx (1977: 48) şu çıkarımı yapar: "Kavranması en güç olan şey, kuşkusuz Fransız Bankası'nın kapıları önünde durduran o kutsal saygıdır. Bu, ayrıca ağır bir siyasal yanlışlık da oldu. Komünün elindeki banka, on bin rehineden daha değerliydi. Bu, Komün ile barış yapması için, Versay hükümeti üzerinde baskı yapan tüm Fransız burjuvazisi demektir."

Gerçekten de Paris Komünü'nde Fransız Bankası'na el konulmasının, işçi sınıfının lehine bir değişimi yalnızca Paris'te değil uluslararası olarak da gerçekleştirebilmesi kuvvetle muhtemeldi. Fakat olayların böyle gelişmemesi, Komüncülerin amaçları ile eylemleri arasında bir tutarsızlık olduğunu göstermektedir. Bertolt Brecht'in Üç Kuruşluk Opera'sında geçen bir soru (etiyatro.net, 2012), komüncülerin mevzubahis durumuyla ilişkilendirilebilir: "Bir banka kurmanın yanında, bir banka soymak nedir ki?"

Böylesi zor koşullar altında direnişe devam eden Paris Komünü, "Kanlı Hafta" olarak anılan son haftasında (21-28 Mayıs 1871) yoğun saldırılara karşı barikatlarını kaybetmeye başladı. Komün'ün Dombrowski, Delescluze, Vermorel ve Varlin gibi önemli önderlerinin öldürülmesi ve esir alınan Komüncülerin de kitlesel olarak kurşuna dizilmesi ile dünyanın ilk işçi hükümeti büyük bir cebirle bastırılmış oldu.

Resmi rakamlara göre 20.000 komüncü direniş sırasında öldürüldü. Fakat bu sayının en az iki katı olduğu da öne sürülmektedir. Bununla birlikte Paris Komünü'nü destekleyenler

idama, sürgüne ya da ağır çalışma koşullarına mahkum edildi. Paris Komünü'nün yenilgisini Engels, (1977: 354) "Bir yandan eski Fransız imparatorluğunun paralı askerleri ve öte yandan Prusyalılar arasında kalan Komün, eşi görülmemiş ve hiç unutulmayacak bir insan kırımını içinde çabuk bastırıldı." diye yazarak insanlık dışı muameleyi vurgulamıştı.

Ekim Devrimi'nin Paris Komünü'nün açtığı yoldan ilerlediğini de vurgulamış olan Lenin(1977: 407) ise, Komün'ün bastırılmasını şöyle değerlendirmişti:

"Dünkü müttefikleri tarafından yüzüstü bırakılmış ve her türlü destekten yoksun kalmış bulunan Komün, kaçınılmaz bir yenilgiye uğrayacaktı. Fransa'nın tüm burjuvazisi, bütün büyük toprak sahipleri, tüm borsa, bütün fabrikacılar, büyük-küçük bütün hırsızlar, tüm sömürücüler ona karşı birleştiler. Paris'e boyun eğdirmek için 100.000 Fransız tutsağını özgür bırakan Bismarck tarafından desteklenen bu koalisyon, bilgisiz köylüler ile taşra küçük-burjuvazisini Paris proletaryasının karşısına çıkarmayı ve (öbür yarısı Alman ordusu tarafından kuşatılmış bulunan) Paris'in yarısını demir bir çember içine kapamayı başardı. Fransa'nın bazı büyük kentlerinde (Marsilya, Lyon, Saint-Etienne, Dijon vb.) , işçiler aynı biçimde iktidarı ele geçirmeye, Komün ilan etmeye ve Paris'in yardımına koşmaya giriştiler, ama bu girişimler hızla başarısızlığa uğradı. Ve proleter bayrağını ilk kaldıran Paris, sadece kendi güçlerine indirgenmiş ve kesin bir yenilgiye adanmış olarak kaldı."

Komün'ün bastırılmasından bir sene sonra Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'nun 1872 Almanca Baskısına Önsöz'de (2012: 8) tekrarladıkları çıkarımları bir nevi ders niteliğindedir: " ... Paris Komünü, 'İşçi Sınıfının hazır devlet aygıtını öylece ele geçirip onu kendi amaçları için işletemeyeceğini' bizlere göstermiş bulunuyor."

2. Paris Komünü'ndeki Toplumsal Değişim ve Demokrasi

Paris Belediye binasına yerleşip vakit kaybetmeden reformlara başlayan Ulusal Muhafızlar Merkez Komitesi ilk haftadan siyasal af çıkarmış, basına özgürlük tanımıştır. Neyle suçlandıklarını bilmeden ve adil bir yargılama yapılmadan uzun süreler tutuklu kalmış olan insanlar böylece serbest bırakılmış oldu. Buna karşılık Thiers Hükümeti ise devlet hapisanelerinden hırsızlık suçuyla hüküm giymiş insanları, ordu birliklerine katılması şartıyla serbest bıraktı. Merkez Komite aynı hafta içerisinde sıkıyönetimi ve savaş konseylerini kaldırarak mustarip oldukları savaş ve tahakküme karşı tutumlarını bir

kez daha göstermişlerdir. Böylece Paris Komünü'nde ordu kaldırılarak yerine hizmet süresi kısa ve gönüllü olan halk milisleri geçmiş oldu. Marx (1977: 99) Merkez Komite'nin yaptığı bu önemli değişimleri gerekçesiyle birlikte "Fransa'da İç Savaş" adlı eserinde şöyle açıklamıştır:

"Paris, sadece, kuşatma sonucu ordudan kurtulmuş ve onun yerine çoğunluğu işçiler tarafından oluşturulan bir Ulusal Muhafızı geçirmiş bulunduğu için direnebiliyordu. Şimdi sürekli bir kurum durumuna dönüştürülmesi söz konusu olan şey, işte bu durumdu. Bu yüzden, Komünün ilk buyrultusu (kararnamesi) sürekli ordunun kaldırılması ve silahlanmış halk ile değiştirilmesi oldu."

Yönetimi ele geçiren fakat hükümetin yerine hükümet olma gayesinden azade Merkez Komite ilk haftadan yaptığı bu reformların yanı sıra derhal seçime gitme niyetindeydi. Paris Komünü'nün kurulmasından bir gün sonra Merkez Komite'nin 19 Mart'taki bildirgesinde "Sıkıyönetim kalkmıştır. Paris halkı Komün seçimlerini yapmaya çağılmıştır." şeklindeki ibarede de bu niyet açıkça ortaya konmuştur. Düzen Partisi'nin gösterisi sebebiyle 22 Mart'ta yapılması öngörülen seçimler, 26 Mart'a ertelenerek yapıldı ve yönetim böylece Merkez Komite'den Komün Meclisi'ne devredilmiş oldu. Merkez Komite'nin seçimlerden önce amaçlarını açıkladığı bildirisi hem Paris Komünü'nün tarihteki ilk işçi hükümeti olduğunun hem de doğrudan demokrasi prensiplerinde temellendiğinin yazınsal bir kanıtını oluşturabilmesi dolayısıyla önemlidir(Alkan, 1996'dan aktaran; Şakacı, 2009: 246):

"Fransa'yı şimdiye kadar yönetenler ülkemizi ve bizleri yıkıma ve onursuzluğa sürüklediler. Otorite, can ve iş güvenliğini sağlamaktan yoksundur. Ülke genel bir çöküntü içinde. Emegi yeni baştan örgütleyerek, özgürlük, eşitlik ve dayanışmaya dayanan yeni temeller üstünde yeni bir düzen kurmalıyız. Komün Devrimi, bu ilkeleri koyarak gelecekte çıkar çatışmaları doğurabilecek nedenleri önceden ortadan kaldırıyor. Biz, emekçilerin boyunduruktan kurtulmasını istedik. Bunun tek garantisi de buca temsil kurullarıdır. Her yurttaş, hakkını en iyi ancak bu sistemde savunur. Her yurttaş, temsilcilerin eylemlerini en etkili bir biçimde ancak bu sistemde denetler. Toplumsal reformlar, sırasıyla ancak bu şekilde gerçekleşebilir. Her bucağın özerk oluşu, toplumsal isteklerin saldırgan bir karaktere bürünmesini önler ve cumhuriyet ilkelerini en yüce anlamıyla dile getirir. Emekçiler! İstediklerimiz nedir? Kredinin, ticaretin, derneklerin emekçiye emeğinin tam karşılığını verecek biçimde örgütlenmesini istemektedir. Herkes için, parasız, laik ve tam eğitim istedik. Toplantı ve dernek kurma hakkını, yurttaşın ve

basının özgürlüğünün istedik. Polisin, güvenlik güçlerinin, silahlı kuvvetlerin, sağlık hizmetlerinin belediyeçilik açısından düzenlenmesini istedik. Paris halkı uyandı, dadısının yönettiği bir çocuk olmak istemiyor artık. Kendi kendimizin efendisi olmak hakkımızdır. 26 Mart Pazar günü yapılacak seçimde Paris halkının, oylarını Komün için kullanması onur borcudur."

Komün Meclisi, Proudhoncu, Jakoben, Marksist ve Enternasyonal üyeleri gibi farklı düşünceden ve küçük-burjuva, işçi, memur, tüccar, aydın, hekim gibi farklı meslekteki ve toplumsal gruptaki insanlardan oluşmuştu. Bu bağlamda Paris Komünü'nde geniş bir temsilin sağlandığı ve -20 Mart'taki bildirmede proletaryanın zaferi sağladığını açıklamasına rağmen- proletaryanın tek başına iktidarın sahibi olmadığı söylenebilir. Yine de eğretileklere rağmen siyasal ve toplumsal yapısının sosyalist ve demokratik karakteristiği göz önünde bulundurulduğunda Komün; özsel olarak bir işçi sınıfı hükümeti olmasının yanı sıra emeğin ekonomik kurtuluşunun gerçekleşebileceği siyasal biçimdir (Marx,1977:103-104). Bununla birlikte burjuvazinin çıkarları doğrultusunda emekçi üzerinde tahakküm kuran bir devlet aygıtı olmaması dolayısıyla da Paris Komünü, tarihteki ilk proleter devrim ve ilk sosyalist hükümet olarak anılmaktadır.

Paris Komünü'nün sosyalist yazında olduğu gibi siyasal tarihte de anılması ve feyz alınması bir yere sahip olmasında, ilk işçi hükümeti olma özelliğinin yanı sıra Komün'deki iyileştirilen toplumsal koşullar ve uygulanan doğrudan demokrasi de önemli pay sahibidir. Demokrasi adına günümüzde dahi erişilememiş bir dönüşüm olarak Komün'deki genel oy hakkına sahip olan halka, yasama ve yürütme erklerine sahip olan Komün Meclisi'ne seçtiği bir kişiyi ve seçime tabi olan adalet görevlilerini geri çağırabilmesi yetkisi verilmiştir. Öte yandan seçilen hükümet üyelerinin maaşları, işçilerin aldıkları maaşlarla eşitlenmiştir. Komün Meclisi -yukarıda da belirtildiği üzere- her ne kadar farklı düşünce ve toplumsal gruplardan oluşmuş olsa da bununla yetinilmeyerek; farklı yapı ve düşüncedeki kulüplerin, örgütlerin, sendikaların, gazetelerin de kamuoyu oluşturabilmesi, önerilerde bulunabilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Komün Meclisi tarafından yayınlanan bültenlerle; meclis içinde ve dışında alınan kararlardan, yapılan tartışmalardan ve cereyan eden olaylar/gelişmelerden halk haberdar edilmiştir. Böylece halk, Komün Meclisi'ndeki etkin pozisyonu dolayısıyla yasama erkinin adeta bir ortağı haline gelmiştir. Bu önemli gelişmelerle "kendi kendisinin efendisi" olan halkın kadınları da önemli rollere sahip olmaktan geri kalmamıştı: Siyasal tartışmalar yapıp Komün Meclisi'ne öneri ve delegasyon gönderen kadınlar, nüfusun en

etkin ögelerindendiler. Bununla birlikte kadınların çalışma hakkının tanınması için her ilçede atölyeler açılması tasarısının uygulamaları yapılmıştı (Piorro, 1977: 21).

Paris Komünü düzenli ordunun kaldırılması, istisnası olmaksızın bütün memurların seçilebilir ve geri alınabilir olmasıyla, yalnızca daha tam bir demokrasi kurarak parçalanmış devlet makinesini değiştirmişe benziyordu ve aslında kurumların başka kurumlar ile değiştirilmesi olarak bir "niceliğin niteliğe dönüşmesi" durumuydu. Böylece, yöntemli biçimde gerçekleşen demokrasi, burjuva demokrasisi olmaktan çıkarak proleter demokrasi durumuna gelmişti (Lenin, 1977: 434).

Paris Komünü'nün 72 günlük ömründeki demokratik ve toplumcu dönüşümler bunlardan ibaret değildi. Komün'de, günümüz de dahil olmak üzere her zaman sembolik yanının ötesinde bir ehemmiyeti ya da kerameti olmayan siyasi ve mesleki yeminler kaldırılmıştı. Ayrıca Komün yabancıları korumaya yönelik önlemler almış, Ulusal Muhafızların eşlerinin ve çocuklarının meşru ya da gayrimeşru olması ayrımı yapılmaması için belediyelere talimat vermişti. Toplumun bir başka mağdur kesimi olan köle durumuna getirilmiş fahişeler için de harekete geçen "Komün, üzerinde fuhşun çiçek açtığı alan ile onu çiçeklendiren adamları da silip süpürdü" (Marx, 1977:184). Laiklik ilkesi için de önemli bir adım atılan Komün'de kilisenin mal varlığı halkın ortak malı haline getirildi ve dine dair devlet nezdinde yapılan harcamalar kaldırıldı. Komün'deki eğitim öğretimin de dini ögelerden izole bir biçimde verilmesi için harekete geçildi. Eğitimdeki önemli dönüşümlerden bir diğeryse; kullanılan tüm çalışma araç gereçlerini de içerecek şekilde ücretsiz olmasıydı.

Çalışma hayatının ve ekonomik durumun iyileştirilmesine dair dönüşümler olarak fırın işçilerinin gece çalıştırılmasının yasaklanması, kira ve ticari ödemelerde erteleme yapılması ya da kovuşturma yapılmaması gibi kolaylıklar sağlanması, görevlerinden fazlaca gelir elde edebilen memurların maaşlarının işçilerinki ile eşitlenmesi emekçinin yaşam koşullarındaki olumlu değişimlerdi. Bunlara ek olarak yargıyla da ilişkili olan bir yasaklama ile burjuvazinin proletarya üzerindeki tahakkümünün adli cebri kaldırılmış oldu: İşverenlerin çalıştırdıkları işçilerin maaşlarını kesme gibi cezalar verebilme yetkisine sahip oldukları yasa kaldırıldı. Bununla da yetinilmeyerek Paris Komünü'nün kurulmasından sonraki ceza ya da kesintiler işçilere geri verilecek ve eğer burjuvazi bu dönüşüme karşı gelirse cezalandırılacaktı.

Paris Komünü'ne yapılan saldırılar dolayısıyla kaçan burjuvaziye ait fabrika ve atölyeler, kooperatif şeklinde işçilerin tekeline bırakıldı. Komün'deki böylesi özel mülkiyete dair kararlar bir program çerçevesinde alınmamıştı ve tam anlamıyla sosyalist temellere dayanmamıştı. Komün'ün mülkiyete dair uygulama ve kararlarının sosyalist ilkelerle uyummadığına dair en önemli gerekçe, Fransız Ulusal Bankası'nın varlığına hatta bankadaki burjuvazinin kadrolarına dahi dokunulmamasıydı. Bu tutarsızlığın Komüncüleri, ne denli ehemmiyetli ve kritik bir kozdan mahrum bıraktığı daha önce de vurgulanmıştı.

Kuşatma altında geçirdiği kısa ömrüne rağmen Paris Komünü'ndeki derin demokratik atılımların ve iyileştirilen toplumsal koşulların Komün'den yaklaşık 150 yıl sonraya tekabül eden günümüzün modern devletlerinde dahi gerçekleşmediği görülmektedir. Günümüzde halklar, demagog siyasetçilerin söylemlerine sıkça maruz kalabilmekte ve bunun en afili dönemleri ortalama 5 yılda bir olan seçim dönemlerinde yaşanmaktadır: Halk seçim dönemlerinde içli dışlı olabildikleri siyasetçileri, seçim döneminden sonra ekseriyetle medya vasıtasıyla görebilmektedir. Bu şekilde yöneten ve yönetilen arasındaki uçurumda halkın görüş, öneri ya da şikayetleri siyasetçilerin seçim mezesi olmaktadır. Paris Komünü'nde ise halk, seçilen bir kişiyi ve seçime tabi olan adalet görevlilerini geri çağırabilme hakkına sahipti. Bu bağlamda demokrasinin eşliğinde yönetilen ya da yönetildiği sanılan ülkelerdeki demokrasinin, halkın sorunlarına derman olduğunu ya da en azından layıkıyla kulak kabarttığını gönül rahatlığıyla söylemek derin bir kuşkunun eşğine getirecektir. Bu ifadeleri gerekçelendirmek için yakın tarihimizden bir örnek verilebilir: "Gelişmiş" bir devlet olduğunu dünyaya intibak ettirme gayretindeki ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesi -hem de kendi ülkelerindeki demokrasi ve özgürlüğü götürme bahanesiyle- ABD'deki vatandaşların çoğunluğundan böylesi bir karar alınmamasına rağmen gerçekleşmişti.

Dünyada milletvekili maaşlarının işçi ve memur maaşlarından misliyle fazla olduğu aşikar vaziyettedir. Paris Komünü'nde ise seçilen Komün Meclisi üyelerinin maaşları, işçilerin aldıkları maaşlarla eşitlenmişti. Komün'deki yöneten yönetilen arasındaki mali eşitliğe de günümüzde erişilemediği görülmektedir. Ayrıca Paris Komünü'nde kilisenin ulusal mülk ilan edilmesi ve dini bütçenin kaldırılması da hem laiklik ilkesi hem de demokrasi adına önemli bir atılımdı. Öte yandan modern devletlerde eğitim ücretsiz olarak halka arz edilebilmekteyse de içerik olarak eğitimde kullanılan materyallerin temini, katkı payları, öğrenim harçları gibi hususlarda eğitim aksine ücretli bir hal

almaktadır. Paris Komünü'nde seküler olarak işlev gören eğitimde öğrencilerden herhangi bir maddi talepte bulunulması yasaklanmıştır.

Günümüzde dünya genelinde parlamentolarda kadınların temsil edilme oranının %22 olduğu (Euronews, 2015) ve kadınların eşit istihdam ve çalışma koşullarına sahip olmadığı (İlo, 2016) göz önünde bulundurulduğunda; Paris Komünü'nde kadınların Komün Meclisi'ne öneri ve delegasyon gönderebilmesi, çalışabilmesi için her ilçede atölyelerin açılması gibi siyasal katılımındaki ve toplum hayatındaki aktif rolüne, günümüzdeki kadınların hala daha erişemediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte önemli demokratik uygulamaların olduğu; halkın referandum ve halk girişimi taleplerinde bulunabildiği İsviçre'de bile kadınların oy hakkına, Paris Komünü'nden 100 yıl sonra; 1971'de sahip olduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan İsviçre'nin Appenzell kantonunda ise kadınlar oy hakkını 1990'da elde edebilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Paris Komünü'ndeki demokrasinin nicelikte olduğu kadar nitelik olarak da önemli temelleri olması dolayısıyla da yönetimde önemli bir aktör haline gelen Parisliler ile günümüzün modern devletlerinin demokрасisiyle yönetilen halkları arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Komün'de demokrasi yalnızca seçim sonuçlarıyla ilişkilendirilmeksizin yönetimin tüm süreçlerinde etkili olabilmekteyken, günümüzde halklar için demokrasi ekseriyetle oy verme ve sonucundan medet umma/ummak durumunda kalma ritüelinden ibaret gözükmektedir.

İnsan yapmakta olduğu şeyle kendini ortaya koyan, kendi doğasını kuran, onu dönüştüren ve değiştiren bir yapıdaysa; kapitalist sistemin hüküm sürdüğü bir toplumda bu anlayışın aksine fazlasıyla durumlar bulunmaktadır(Senemoğlu,2017:292). Bu bağlamda burjuvazi ve devletin tahakkümüne başkaldıran ve direnen Paris Komünü, insan onuruna yaraşan ve yaşanması bir toplum için kısacık ömrünü bu dönüşümlere adanmıştır. Bunda Komüncülerin sınıf bilincine sahip olmasının da büyük etkisi söz konusudur.

Günümüzde haklarını talep ederken kapitalist sistemin antagonizmalarının farkındalığına sahip olarak sosyalist bir devrimden yana saf tutmuş bir emekçi ile makus talihini sosyal devlet aracılığı ile iyileştirebileceğini düşünen bir emekçi arasındaki fark şu metafordan yola çıkılarak da kavranabilir: Bir insan, bir anda yaşaması için elverişli coğrafyasından koparılıp da kutuplara götürülse ve o soğukta ne olduran ne öldüren gıysileri üzerindeyken, onu oraya götürüp bırakanlara isyan mı ederdi yoksa daha az üşüyebileceği

bir mont mu talep ederdi? Aniden başına gelen bu zorbalığa gıkının çıkmayacağı öne sürülemez kuşkusuz. Çünkü o insan, yaşamının güzel bir iklimde geçebileceğinin bilincine varmışken, üşümesine engel olmayacağını bildiği halde kalın giysiler talep etmez. İşte; sınıf bilincine varmış bir sosyalistin tutumları bu çerçevede olgunlaşır. Ama eğer ne olduran ne öldüren giysileriyle o insan, biraz daha az üşümesini sağlayacak bir mont için bu zorbalığa mahal verenlerden haklarını talep etmeye kalkarsa, sosyal devletten medet uman bir emekçinin durumunu andırır. Paris Komünü'nde de halk, ne düşmanla işbirliği yaparak kendi halkına saldıran Thiers Hükümeti'nden ne de yaşanılması olmayan koşulları onlara reva gören burjuvaziden asla layıkıyla elde edemeyeceği haklarını talep etmek yerine, kendi kendilerini yönetmek ve insan onuruna yaraşır şekilde yaşamak için tarihteki ilk sosyalist hükümeti doğrudan demokrasi temellerinde kurmuştu.

Sonuç

Demokrasinin günümüzde ehemmiyetli bir yere sahip oluşu, iktidarların kendilerini meşrulaştırmak için çoğunluğun iradesine sarılışları, politikacıların demokrat görünüp bu izlenimden taviz vermeyişleri, halkların (özellikle görece daha az refaha sahip) ekonomik, sosyal, siyasal ve özgürlüğe dair sorunlarını çözmekte seçim sandıklarından medet ummaları, bu şartlarda işleyen demokrasiyi vazgeçilmez ve mükemmel kılmaz. Çünkü kapitalist sistemin ortaya çıkardığı koşullarda böylesi bir temsili demokrasinin, sermaye sınıfının bir aracı olarak işlevsiz halde olmasından dolayı sorun çözücü marifeti varsa da işlevsiz haldedir. Ayrıca 20. Yüzyılla dünyaya tesiri artan demokrasinin ne bu yüzyılda ne de öncesinde, emekçi sınıfa derman olma iddiası olsa da niteliği buna el vermemektedir. Demokrasinin bu eğreti yanını ve bu eğretiliğe halkın layıkıyla ses etmeyişi/edemeyişini, liberal temsili demokrasiler ve demagoglar örtbas ediyor ve bastırıyor. Aristoteles de bu durumu yüzlerce yıl öncesinde yaşayıp bambaşka bir demokrasi deneyiminde tadarak, demagogları demokrasiyi içten yiyen bir böceğe benzetmiştir. Ayrıca Aristoteles'in komedilerinde yozlaşan demokrasi alay konusu olmuştur. Bunun yanında günümüzde dahi adı Atina şehriyle birlikte anılan bir filozofun ölümü, Atina'daki demokrasinin elinden olmuştu. Bu filozof bilindiği üzere; Sokrates'ti. Atina'daki gençleri yozlaştırmak suçlamasıyla yargılanan Sokrates, -30 oy yer değiştirse kurtulabilecekken- nihayetinde suçlu bulunmuştu. Ölümünden bile ders çıkarılabilecek Sokrates, -hem de 70 yaşındayken- baldıran otu zehriyle infaz edilmişti. Sokrates'in öğrencisi olan Platon ise hocasının ölümünden sonra çoğunluğun kararlarının her zaman doğru sonuçlar vermediğine inanmaktaydı.

72 günlük ömründe Paris Komünü'nün uyguladığı politikalar ve aldığı tedbirler, hayli ilerici demokratik adımlardır. Komün; demokrasi, eşitlik, özgürlük anlayışı ve bunu uygulayışıyla bir örnek de teşkil etmiş; yüksek demokratik değerlere ulaşmanın bir ütopya olmadığını da kanıtlamıştır. Ayrıca Komün, toplumun aktif bir role sahip olduğu demokrasinin işçi sınıfı hareketiyle doğrudan ilişkili olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Öte yandan Paris Komünü'nün kısacık ömründeki demokratikleşme gayesiyle olup bitenler, günümüz devletlerinin erişmemiş olduğu demokratik atılımlardı da. Paris Komünü'ndeki demokrasinin, Komün halkını tatmin edecek raddede olduğu da aşikâr bir vaziyetteydi. Çalışmanın “Paris Komünü'ndeki Toplumsal Değişim Ve Demokrasi” başlığı altında bu aşikârlığın gerekçeleri ve saptamaları açıklanmıştı. O zaman sorun, bizzat demokrasinin nafililiğinden değil de demokrasinin işlediği süreçten ve demokrasiden ne beklendiğinden ne anlaşıldığından kaynaklı olsa gerek.

Bu çalışmada böylece; demokrasi adına önemli kazanımlar elde edilen tarihteki ilk işçi hükümeti Paris Komünü, ekseriyetle demokrasi çerçevesinde analiz edildi. Ayrıca buradan elde edilen bulgular, günümüz demokrasileriyle ilişkilendirilerek çıkarımlar yapıldı. Paris Komünü hakkında son olarak şu söylenebilir:

Nasıl ki afili ve büyük bir icat karşısında insanlığın neler yapabileceğinin hayretine düşülebiliyorsa, tarihsel koşullardan doğup tarihsel bir öneme ve derin demokratik temellere sahip olan; günümüz için feyz alması siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik miras bırakan Paris Komünü'ndeki insanların da -hem de insanlara rağmen- nelere kadir olduğunun hayretine ve galeyanına kapılmak yadsınamaz.

Kaynakça

Asi, K. (2005). “Göğün Fethi: Paris Komünü”, Barikat Dergisi, 27. <http://www.barikatlar.de/barikat/28/komun.htm> (Erişim Tarihi: 22/11/2018).

Barlas, M. (2004). “Temiz Toplum, AB hedefi kadar önceliklidir” <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/01/17/yaz09-10-103.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

Brecht, B. (2012). “Üç Kuruşluk Opera”, <http://www.etiyatro.net/index.php/tr/kaynak-oyunlar/kaynak-oyunlar-u/uc-kurusluk-opera> (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

Euronews, (2015). ‘‘Dünya'da en çok hangi ülke parlamentosunda kadın milletvekili var’’, <https://tr.euronews.com/2015/03/22/ulke-ulke-kadin-parlamenter-sayisi> (Erişim Tarihi: 27/11/2018).

Kızıltepe, M. (1996). Paris Komünü Önümüze Işık Saçıyor. İşçinin Sesi Gazetesi. 440, 6-14.

Marx,K. & Engels,F. (2012). Komünist Manifesto. İstanbul: Sayfa Yayınları.

Marx,K. & Engels,F. (1976). Seçme Yapıtlar. 1. Cilt. Ankara: Sol Yayınları.

Marx,K. & Engels,F. (1977). Seçme Yapıtlar. 2. Cilt. Ankara: Sol Yayınları.

Marx,K. & Engels,F. & Lenin, V. (1977). Paris Komünü Üzerine. Ankara: Sol Yayınları.

Nimtz, H. (2012). Demokrasi Savaşçıları Olarak Marx Ve Engels. İstanbul: Yordam Kitap.

Piorro, G. (1977). Paris Komünü Üzerine. Ankara: Sol Yayınları.

Senemoğlu, O. (2017). Marx'ı Yeniden Düşünmek. Ankara: Hece Yayınları.

Şakacı, B. (2009). Unutulan Bir Sosyalist Deneyim: Paris Komünü. Toplum ve Hekim Dergisi, Cilt(24), 245-250.

Uluslararası Çalışma Örgütü, (2016). ‘‘Yeni ILO Raporuna Göre Küresel İşgücü Piyasasındaki Büyük Cinsiyet Açığı Sürüyor’’ https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_458132/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi: 27/11/2018).

TÜRKİYE'DE TURİZM SEYAHAT GELİRİ İLE TURİSTLERİN KART KULLANIMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN JOHANSEN EŞBÜTÜNLEŞME VE GRANGER NEDENSELLİK TESTİ İLE ANALİZİ

Dr. Öğretim Üyesi Sonat BAYRAM*

Prof. Dr. Gökhan SÖNMEZLER**

Özet

Bu çalışmada Türkiye'nin Toplam Seyahat Geliri ile Turistlerin Alışverişte Banka Kartı ve Kredi Kartı Harcamaları ile Kredi Kartı ve Banka Kartından Nakit Çekim Tutarları (2006-2018) arasındaki sürdürülebilirlik ilişkisi Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testleri ile analiz edilmiştir. Toplam Seyahat Geliri şeklinde analiz edilen turizm verisi ile turistlerin kart kullanımı ve ödeme şekilleri arasındaki ilişkinin incelenerek ortaya konması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Turizm, Kart Kullanımı, Kredi Kartı, Banka Kartı, Eşbütünleşme, Nedensellik

ANALYZE OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM TRAVEL REVENUE AND USE OF BANK CARDS BY TOURIST WITH THE JOHANSEN COINTEGRATION AND GRANGER CAUSALITY TEST IN TURKEY

Abstract

In this study, the sustainability relationship between Turkey's Total Tourism Income with tourists Shopping Debit Cards, Credit Card Spending and Credit Card and Debit Card from the Cash Withdrawal Amount (2006-2018) analyzed by the Johansen Cointegration and Granger Causality Test. It is aimed to reveal the relationship between the tourism data analyzed as Total Travel Revenue and the card usage and payment methods of tourists.

Keywords: Sustainability, Tourism, Card Use, Credit Card, Debit Card, Cointegration, Causality

Giriş

Turizmin önemi geniş bir perspektiften değerlendirildiğinde, turizm gelirleri ile büyüme, istihdam ve döviz geliri gibi başlıca göstergelerin ilişkili olduğu gerçeği ön plana

* Trakya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: sonatbayram@trakya.edu.tr

** Trakya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: gokhansonmezler@trakya.edu.tr

çıkılmaktadır. Bu kapsamda, her ülke için turizm yoluyla döviz geliri elde etmek amaçlanmaktadır. Türkiye’de 2017 yılında 38 milyon ziyaretçiden yaklaşık 26 milyar ABD doları seyahat geliri elde edilmiştir (TÜRSAB, 2018). Söz konusu harcamaların ne kadarlık bir kısmının kart kullanımı ile gerçekleştirildiğinin sorgulanması araştırmaya değ er görülmüştür. Harcamaların banka kartı veya kredi kartı ile gerçekleştirilen kısmının belirlenmesi sayesinde, turizm gelirleri içerisinde kart kullanılmaksızın yapılan harcamaların ağırlığı da ortaya konulmuş olacaktır. Elde edilen bulgular ışığında, turizm harcamaları ile kartlı demeler arasındaki ilişki sorgulanacaktır.

1. Literatür Taraması

Işık (2010) tarafından yapılan çalışmada, 1970 – 2008 yıllarını kapsayan dönem içerisinde Türkiye’ye gelen yabancı ziyaretçilerin yapmış olduğu harcamaların Türkiye turizmine etkisi analiz edilmiş ve yabancı ziyaretçi harcamalarının turizm gelirleri üzerinde kısa dönemli bir etkisinin olduğu, turizm gelirleri ile yabancı ziyaretçi harcamaları arasında uzun dönemli karşılıklı bir ilişki tespit edilmiştir.

Kaygısız (2015) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’deki 2003Q1 – 2013Q4 yıllarına ait GSYH ve Net Turizm Geliri (NTG)’ne ait veriler kullanılarak ekonomik büyüme ve turizm ilişkisi analiz edilmiş ve Net Turizm Gelirlerinden ekonomik büyümeye (GSYH) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Kızılkaya vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada, ARDL sınır testi ve uzun dönemli eşbütünleşme katsayıları analiz edilerek, hem uzun hem de kısa dönemde turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğ i bulgusuna ulaşılmıştır. Kısa dönem hata düzeltme katsayısı beklenildiğ i üzere negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuş, kısa dönemde meydana gelen sapmaların yüzde 48’inin bir sonraki dönemde dzeldiğ i sonucuna ulaşılmıştır.

Yamak vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada, hem reel turizm gelirlerinin hem de turist başına düşen reel turizm gelirlerinin reel GSMH, tarım, sanayi ve hizmet sektörü üzerindeki kısa ve uzun dönem etkileri incelenmiş ve söz konusu değ işkenler arasında Engle-Granger ve Johansen-Juselius koentegrasyon yöntemine göre uzun dönemli bir ilişki bulunmadığı, reel turizm gelirleri ile sanayi ve hizmet sektörü arasında ise kısa

dönemde anlamlı bir ilişki bulunduğu ancak söz konusu değişkenler ile reel GSMH ve tarım sektörü arasında kısa dönemli herhangi bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir.

Kızılgl ve Erbaykal (2008) tarafından yapılan çalışmada, 1992:01-2006:02 dönemine ait üçer aylık turizm gelirleri ve GSYİH verileri kullanılarak turizm gelirleriyle ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto yöntemi çerçevesinde incelenmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru bir nedensellik bulunmuştur. Bu sonuca göre, Türkiye’nin daha fazla turizm geliri elde etmek için istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme hızını yakalaması gerektiği belirtilmiştir.

Pekmezci ve Bozkurt (2016) tarafından yapılan çalışmada, Turizm sektörü açısından Türkiye’de fiyat istikrarsızlığının en önemli kaynağını oluşturan döviz kurlarındaki değişmelerin, turizm gelirleri ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğu sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, elde edilen bulgular ışığında ABD Doları ile turizm gelirleri arasında herhangi bir nedensellik ve eşbütünleşme ilişkisi tespit edilememiş ancak Euro ile turizm gelirleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Bununla birlikte, turizm gelirlerinden Euro kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

2. Metodoloji

Zaman serileri şeklinde derlenen Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL) (Merkez Bankası, 1990:05-2018:09) ile Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Banka Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL) ve Banka Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL) arasındaki uzun dönemli Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

Öncelikle veri setinin durağan (stationary) olup olmadığı Genisletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller (ADF)) (Dickey ve Fuller, 1981) birim kök testi aracılığıyla sınanmıştır. Verilerin durağan olduğu anlaşıldıktan sonra, uygun gecikme uzunluğu VAR gecikme uzunluğu seçim kriterlerine uygun olarak belirlenmiş, ardından Johansen Eşbütünleşme testi (Johansen ve Juselius, 1990) yapılarak veriler arasındaki uzun

dönemli ilişkisi, ardından Granger (1969) nedenselliği EViews 8.0 programı aracılığıyla ortaya konmuştur.

3. Veriler

Araştırmada kullanılan veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) ile Bankalararası Kart Merkezi’nin (BKM) Verilerinden temin edilmiş ve değişkenlere ilişkin semboller Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Modelde Kullanılan Veriler ve Semboller

Verinin Adı ve Açıklaması	Kısaltması
Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL) (1990:05-2018:09)	FARKSEYGEL
Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL) (1990:05-2018:09)	FARKKKALVT
Banka Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL) (1990:05-2018:09)	FARKFARKBKALVT
Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL) (1990:05-2018:09)	FARKKKNAKITC
Banka Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL) (1990:05-2018:09)	FARKFARKBKNAKIT

4. Analiz

Öncelikle serilerin durağanlık durumunun analizi Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller-ADF) (Tablo 2) test seviye değerleri ile yapılmış, gecikme uzunluğu Schwartz Bilgi Kriterine göre seçilmiştir.

Tablo 2. Augmented Dickey Fuller-ADF Test Değerleri

		FARKSEYGEL		FARKKKNAKITC		FARKKKALVT	
		t-İstatistiği	P Olasılık	t-İstatistiği	P Olasılık	t-İstatistiği	P Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği değerleri		-3.304.841	0.0011	-4.968.135	0.0000	-3.367.479	0.0009
Test critical values:	1% level	-2.582.076		-2.581.827		-2.582.076	
	5% level	-1.943.193		-1.943.157		-1.943.193	
	10% level	-1.615.157		-1.615.178		-1.615.157	

		FARKFARKBKALVT		FARKFARKBKNAKITC	
		t-İstatistiği	P Olasılık	t-İstatistiği	P Olasılık
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği değerleri		-11.796.820	0.0000	-15.418.920	0.0000
Test critical values:	1% level	-2.582.204		-2.581.827	
	5% level	-1.943.210		-1.943.157	
	10% level	-1.615.145		-1.615.178	

Eşbütünleşme testinin sonuçları incelendiğinde (Tablo 3), söz konusu eşitlikler için P Olasılık Değeri < 0.05 olduğu için (H0:Red) eşbütünleşmenin (coentegrasyon) olduğu ve bütün değişkenler arasında beş adet eşbütünleşme denkleminin kurulabileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, söz konusu verilerin uzun dönemde dengeye geldiği ve arasında uzun dönemli ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Johansen Eşbütünleşme Testinin Sonuçları

Seriler FARKSEYGEL FARKKKNKAITC FARKKKALVT FARKFARKBKALVT FARKFARKBKNAKITC				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
H0: Eşbütünleşme Yoktur		Trace	0.05	
H1: Eşbütünleşme Vardır	Eigenvalue	İstatistiği	Kritik Değer	P Olasılık **
H0 : r=0 *	0.710854	511.5888	60.06141	0.0001
H0 : r≤1 *	0.575898	332.9104	40.17493	0.0001
H0 : r≤2 *	0.439746	209.3898	24.27596	0.0001
H0 : r≤3 *	0.362825	125.9613	12.32090	0.0001
H0 : r≤4 *	0.345589	61.05894	4.129906	0.0001
Seriler FARKSEYGEL FARKKKNKAITC FARKKKALVT FARKFARKBKALVT FARKFARKBKNAKITC				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
H0: Eşbütünleşme Yoktur		Trace	0.05	
H1: Eşbütünleşme Vardır	Eigenvalue	İstatistiği	Kritik Değer	P Olasılık **
H0 : r=0 *	0.710854	178.6784	30.43961	0.0001
H0 : r≤1 *	0.575898	123.5206	24.15921	0.0000
H0 : r≤2 *	0.439746	83.42844	17.79730	0.0000
H0 : r≤3 *	0.362825	64.90241	11.22480	0.0000
H0 : r≤4 *	0.345589	61.05894	4.129906	0.0001

Tablo 4. VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Testi Sonuçları.

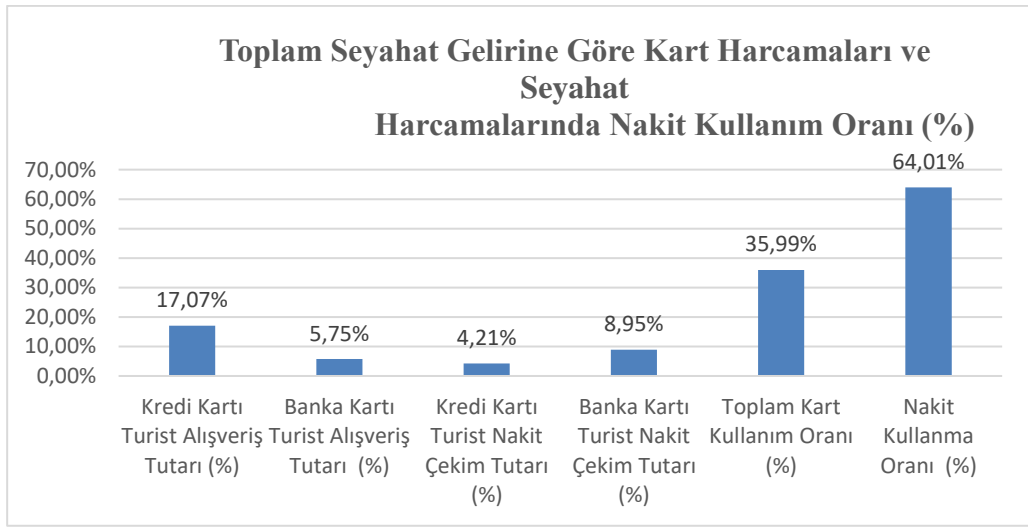
VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests
Tarih: 11/21/18 Saat: 05:06
Örnekleme: 2006M05 2018M11
Dahil Edilen Gözlem Sayısı : 145

Bağımlı Değişken : FARKSEYGEL			
Harici (Bağımsız) Değişkenler	Ki-kare	df	P Olasılık
FARKKKNAKITC	4.611028	2	0.0997
FARKKKALVT	14.90046	2	0.0006
FARKFARKBKALVT	2.678231	2	0.2621
FARKFARKBKNAKITC	3.569470	2	0.1678
Tümü	42.81372	8	0.0000
Bağımlı Değişken : FARKKKNAKITC			
Harici (Bağımsız) Değişkenler	Ki-kare	df	P Olasılık
FARKSEYGEL	10.16604	2	0.0062
FARKKKALVT	8.916393	2	0.0116
FARKFARKBKALVT	6.408970	2	0.0406
FARKFARKBKNAKITC	6.772488	2	0.0338
Tümü	46.08125	8	0.0000
Bağımlı Değişken : FARKKKALVT			
Harici (Bağımsız) Değişkenler	Ki-kare	df	P Olasılık
FARKSEYGEL	0.700458	2	0.7045
FARKKKNAKITC	0.979417	2	0.6128
FARKFARKBKALVT	2.766629	2	0.2507
FARKFARKBKNAKITC	0.481830	2	0.7859
Tümü	6.299051	8	0.6138
Bağımlı Değişken : FARKFARKBKALVT			
Harici (Bağımsız) Değişkenler	Ki-kare	df	P Olasılık
FARKSEYGEL	4.305592	2	0.1162
FARKKKNAKITC	2.691833	2	0.2603
FARKKKALVT	1.696230	2	0.4282
FARKFARKBKNAKITC	1.923076	2	0.3823
Tümü	28.13010	8	0.0005
Bağımlı Değişken : FARKFARKBKNAKITC			
Harici (Bağımsız) Değişkenler	Ki-kare	df	P Olasılık
FARKSEYGEL	15.50462	2	0.0004
FARKKKNAKITC	4.312970	2	0.1157
FARKKKALVT	18.96759	2	0.0001
FARKFARKBKALVT	2.359701	2	0.3073
Tümü	49.07911	8	0.0000

Granger nedensellik testinin sonuçları incelendiğinde (Tablo 4), Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL)’ndan Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL)’ne doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Banka Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL) ve Banka Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL)’ndan Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL)’na doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Banka Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL)’ndan Banka Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL)’na doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Şekil 1. Toplam Seyahat Gelirine Göre Kart Harcamaları ve Seyahat Harcamalarında Nakit Kullanım Oranı (%).

Türkiye’de seyahat harcamalarının özellikle Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL) ile ilişkili olduğu ve seyahat gelirlerinin ortalama % 17,07’lik bir kısmının kredi kartı ödemeleri şeklinde, % 8,95’lik bir kısmının banka kartı turist nakit çekimi şeklinde, % 5,75’lik bir kısmının banka kartı turist alışveriş tutarı ve % 4,21’lik bir kısmının ise kredi kartı turist nakit çekim tutarı şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Toplam seyahat gelirlerinin % 35,99’luk bir kısmının kart kullanımı şeklinde, % 64,01’lik bir tutarın ise nakit kullanımı şeklinde gerçekleştiği, Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS2) ve Bankalar Arası Kart Merkezinden (BKM) elde edilen verilerin (Mayıs 2006-Eylül 2018) analiz edilmesi neticesinde tespit edilmiştir.

Sonuç

Eşbütünleşme testinin sonuçları incelendiğinde, bütün değişkenler arasında beş adet eşbütünleşme denkleminin kurulabileceği, bu nedenle söz konusu verilerin uzun dönemde dengeye geldiği ve arasında Johansen eşbütünleşme ilişkisi olduğu görülmüştür. Bu nedenle; Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Banka Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL) ve Banka Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL), Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL)’nin uzun dönemli nedenidir (Johansen) çıkarımı yapılabilmektedir.

Granger nedensellik testinin sonuçları incelendiğinde, Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL)’ndan Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL)’ne doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Banka Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL) ve Banka Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL)’ndan Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL)’na doğru bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Pekmezci ve Bozkurt (2016) tarafından yapılan çalışmada turizm gelirlerinden Euro kuruna doğru tespit edilen tek yönlü bir nedensellik ilişkisine benzer şekilde, yapılan çalışmada Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL), Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL), Banka Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL)’ndan Banka Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL)’na doğru bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Elde edilen bulgular ışığında, Türkiye’de seyahat harcamalarının özellikle Kredi Kartı Turist Alışveriş Tutarı (Milyon TL) ile ilişkisi Johansen nedenselliği ile doğrulanmış ve seyahat gelirlerinin ortalama % 17,07’lik bir kısmının kredi kartı ödemeleri şeklinde, % 8,95’lik bir kısmının banka kartı turist nakit çekimi şeklinde, % 5,75’lik bir kısmının banka kartı turist alışveriş tutarı ve % 4,21’lik bir kısmının ise kredi kartı turist nakit çekim tutarı şeklinde gerçekteştiği görülmüştür. Toplam seyahat gelirlerinin % 35,99’luk bir kısmının kart kullanımı şeklinde, % 64,01’lik bir tutarın ise nakit kullanımı şeklinde gerçekteştiği tespit edilmiştir.

Bunun yanında; özellikle Toplam Seyahat Geliri (Milyon TL) ile arasında karşılıklı Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik ilişkisi bulunan Kredi Kartı Turist

Alışveriş Tutarı (Milyon TL) (% 17,07) ve Kredi Kartı Turist Nakit Çekim Tutarı (Milyon TL)(% 4,21) değişkenlerinin Toplam Seyahat Gelirlerini arttırmada ele alınması gereken iki temel ödeme yöntemi olduğu bunun yanında, halen Toplam Seyahat Gelirleri içerisinde % 64,01 ile en önemli paya sahip olan nakit kullanımının da diğer ödeme sistemlerinin geliştirilmesi sayesinde azalacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle, diğer ödeme şekillerine kıyasla, ekonominin kayıt altına alınma sürecinin gelişimine paralel olarak, gelecekte seyahat harcamalarında kredi kartı ve banka kartı ile ödemelerin yaygınlaşacağı değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Dickey, David A. ve Wayne A. Fuller, “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root,” *Econometrica*, The Econometric Society, 49/4, July, 1981, pp.1057-1072.

Granger, C.J.W., Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods, *Econometrica*, Journal of the Econometric Society, Vol.37, No.3, July 1969, pp.424–438, s.427

Johansen, Soren ve Katarina Juselius, “Maximum likelihood estimation and inferences on cointegration with application to the demand for Money”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 2, 1990, pp.169–210

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) (2018), Turist Sayısı ve Turizm Geliri, 2003-2017 gelir, sayı ve ortalama harcama, https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-2017-gelirsayisi-ve-ortalama-harcama_68.html, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018)

Işık, Cem, “Türkiye’de Yabancı Ziyaretçi Harcaması ve Turizm Gelirleri İlişkisi: Bir Eşbütünleşme Analizi (1970 – 2008)”, *Sosyo Ekonomi*, Temmuz- Aralık 2010-2, pp.115-128, s.125

Kaygısız, Ayşe Durgun, “Net Turizm Gelirleri ve Büyüme İlişkisi: Var Model-Granger Nedensellik Analizi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl:2015, C:7, S:2, s.155-164, s.163

Kızılkaya, Oktay, Emrah Sofuoğlu ve Zeynep Karaçor, “Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Yönetim ve Ekonomi*, Yıl 2016, Cilt 23, Sayı 1, s.213-215, s.212

Yamak, Nebiye, Banu Tanrıöver, Filiz Güneysu, “Turizm – Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, 2012, s.205-220, s.219

Kızılgl, zlem, Erman Erbaykal, “Türkiye’de Turizm Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2008, C.13, S.2 s.351-360, s.358

Pekmezci, Aytaç ve Kurtuluş Bozkurt, “Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme: Türk Turizm Sektörü için Bir Analiz”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2016/2, Sayı:24, ss.97-109, s.106

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)(2018), <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2018)

Bankalararası Kart Merkezi (BKM), Kartlı deme Verileri (2006:05-2018:09)

NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
YAYIN HAKLARI DEVİR FORMU

Yayımlanması halinde
başlıklı eserin tüm yayın haklarının, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine
aktarılmasını; dergide yayınlanan makalenin tüm hukuki sorumluluğunun ise
yazar/yazarlara ait olduğunu beyan, kabul ve taahhüt ederim(z). .../.../2016.

Yazar(lar)ın Adı Soyadı :	İ m z a s ı :	K u r u m u :
1.
2.
3.
4.
5.

TRANSFER OF COPYRIGHT:

In the event of its publication we, as the writer(s) of the article titled
..... transfer all of its copyrights to Nişantaşı University Journal
of Social Sciences, .../.../2016.

Name/Surname of Writer(s)	S i g n a t u r e :	I n s t i t u t i o n :
1.
2.
3.
4.
5.

İLETİŞİM / CONTACT INFORMATION:

Nişantaşı Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal Bilimler Dergisi

Adres	Hasbahçe Caddesi No.88 Kâğıthane - İSTANBUL
Telefon	0 (212) 210 1010
Faks	0 (212) 565 2525
E-posta	sbd@nisantasi.edu.tr

EDİTÖRLER KOMİSYONU ADINA

Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ
Öğr. Gör. Hazar DÖRDÜNCÜ
Öğr. Gör. İlyas TURGAY
Arş. Gör. Tolga SAKMAN
Arş. Gör. Şerafettin SEVGİLİ

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
HAKEM DEĞERLENDİRME FORMU

Makalenin Adı					
Hakem Adı ve Soyadı		İmza :			
Kurumu					
GENEL DEĞERLENDİRME*	5	4	3	2	1
1. Makale, ilgili bilim dalına katkı yapabilecek nitelikte midir?					
2. Makale başlığı içeriğe uygun mudur?					
3. Özet ve anahtar kelimeler içeriğe uygun mudur?					
4. Yazının dili ve semboller anlaşılabilir midir?					
5. Yazıda kullanılan veriler ve araştırma yöntemi amaca uygun mudur?					
6. Sonuçlara objektif bir biçimde erişilmiş midir?					
7. Bulguların uygulamaya aktarımı irdelenmiş midir?					
8. Konuyla ilgili kaynaklar güncel ve yeterli midir?					
9. Şekiller metne uygun ve anlaşılabilir midir?					
10. Tablolar metne uygun ve anlaşılabilir midir?					

5. Çok iyi 4. İyi 3. Orta 2. İyi değil 1. Hiç iyi değil

***HAKEMİN DİKKATİNE**

Bu sayfada, makalenin daha iyi bir hale gelmesi için gerekli gördüğünüz hususları maddeler halinde kısaca açıklayabilirsiniz.

SONUÇ (X işaretleyiniz)

☐	Olduğu gibi yayınlanabilir.
☐	Küçük düzeltmelerle yayınlanabilir.
☐	Önemli değişikliklerin yapılması zorunludur.
☐	Kesinlikle yayınlanamaz.

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

YAYIN VE YAZIM KURALLARI

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran ve Aralık aylarında) yayınlanır.

Özgün çalışmaların yayınlandığı hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen makaleler daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Bu konuda telif haklarına ilişkin doğabilecek hukuki sonuç ve sorunlar tamamen yazar(lar)a aittir.

Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak farklı dillerde yazılmış çalışmalar da Yayın Kurulunun onayı ile yayınlanabilir.

Dergiye gönderilen çalışmalar ilgili alandaki üç hakemin değerlendirmesine sunulur. Editör ve hakemler makaleleri edebi ve bilimsel açıdan değerlendirir. Yazar(lar) hakemin ve editörün belirttiği düzeltme önerilerini yerine getirmek zorundadır. Çalışmanın kabulü için üç hakemden ikisinin onayı gereklidir. Dergi, gönderilen tasarlarda düzeltme yapma, yayımlama ya da yayımlamama haklarına sahiptir.

Dergiye gönderilen makale tasarlara yayımlansın ya da yayımlanmasın iade edilmez. Yayımlanmış makalelerin yayın hakları Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine aittir. Yazarlara telif ücreti ödenmez.

Makale tasarlara ve yazılar Microsoft Word dosyası şeklinde elektronik olarak sbd@nisantasi.edu.tr adresine gönderilmelidir. Görsel içerikli makaleler CD halinde "Abdi İpekçi Caddesi No.89 Bayrampaşa, İSTANBUL" adresine posta yoluyla gönderilebilir.

Gönderilecek makalelerin formatı şu şekilde olmalıdır: Times New Roman yazı tipi, 12 punto ve 1,5 satır aralığı. Sayfa yapısı sol tarafta 3,5, diğer kenarlarda 2,5 cm boşluklu olmalı, sayfa numarası sağ alt köşede yer almalıdır.

Metin düzeni aşağıdaki gibi olmalıdır: İlk sayfada; başlık, yazar isim(ler)i, bağlantılı kurumun açık adresi, irtibat telefonu, e-posta adresi, Türkçe ve İngilizce özet (abstract) yer almalı, devam eden sayfalarda metnin ana bölümü (iki yana dayalı), varsa dipnotlar, kaynaklar, tablolar ve ekler bulunmalıdır. Tablolar ve şekiller numaralandırılmalı, tabloların açıklamaları tabloların üstünde ve şekillerin açıklamaları şekillerin altında verilmelidir.

Metnin ana başlığı tümü büyük harflerle yazılmalıdır (ortalanmış olarak). Makale içinde yer alan giriş, sonuç (tartışma ve sonuç, sonuç ve öneriler) ve kaynaklar numaralandırılmaz, gelişme bölümünde yer alan 1. ve 2. derece başlıklar numaralandırılır. Tüm başlıklar sola dayalı, bütün kelimelerin ilk harfleri büyük harfle başlamalıdır.

Makale taslağı toplam 20 sayfayı geçmemeli, Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri en fazla 200 kelime olmalı, altlarında yer alacak olan anahtar kelime sayısı altıyı geçmemelidir.

Özette makalenin konusu, amacı, kapsamı, yöntemi ve ulaşılan sonuçlar hakkında kısaca bilgi verilmelidir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Kaynak gösterirken, metin içi kaynak gösterme (APA) yöntemi kullanılmalıdır. Yani kullanılan kaynaklar ana metinde, parantez içinde, yazarın soyadı, basım yılı ve sayfa numaraları ile belirtilir: (Soyad, Yayın yılı: Sayfa numarası).

İçeriğe veya herhangi bir konuya ilişkin bir açıklama gerekli olduğu takdirde, bunların dipnotları sayfa altında verilmelidir. Metnin içinde numaralandırılan bu dipnotlar, sayfa altında numara sırası ile verilmelidir. Yanında açıklamayla verilecek olan bu tür dipnotlarda da metin içi referans yöntemi (APA) kullanılır.

Bir kaynaktan yapılan doğrudan alıntı metin içinde çift tırnak içinde gösterilir.

Referans gösterirken, yazar ismi metin içinde geçmiyorsa parantez içinde yazarın soyadı ve kaynağın basım yılı belirtilir: (Wallerstein, 2000).

Belli bir sayfa söz konusuysa, soyad ve yayın tarihine ek olarak sayfa numarası da yazılır: (Foucault, 1999: 13).

Yazar adı metin içinde geçiyorsa, parantez içinde yalnızca kaynağın basım yılı ve sayfa numarası yazılır: (1997: 42).

Referans gösterirken birbirini takip etmeyen sayfalar virgülle ayrılarak belirtilir: (Beck, 1999: 32, 54 ve 62). Birbirini takip eden sayfalar şu şekilde belirtilir: (Berman, 2001: 34-39 ve 43-47).

Çift yazarlı kaynaklarda her iki yazarın soyadı da belirtilir: (Hardt ve Negri, 2001: 24).

İkiden fazla yazarlı kaynaklarda “vd.” ifadesi kullanılır: (Huisman vd., 2002).

Aynı yazarın, aynı yıl yayımlanmış birden fazla eseri kullanılıyorsa, ayrımı belirtmek için basım yılının sonuna sırasıyla a, b, c gibi harfler eklenir: (Zizek, 1991a), (Zizek, 1991b) gibi.

Aynı konuda birden fazla kaynak referans gösterilecekse kaynaklar birbirinden noktalı virgül ile ayrılır: (Habermas, 2002: 27; King, 1991: 19).

Bir kurum referans gösterilecekse metin içerisinde kısaltmayla verilmelidir: (DPT, 1989: 145). Kısaltma hakkındaki açıklama ilk defa referans gösterilirken sayfanın altında verilmelidir.

Kaynaklar listesinde, sadece metin içerisinde referans gösterilen kaynaklara yer verilmeli ve bunlar soyada göre alfabetik sırada dizilmelidir. Kaynaklarda bir yazarın birden fazla eseri yer alacaksa, basım yılına göre eskiden yeniye doğru bir sıralama yapılmalıdır.

Kitap: Aktaş, A.M., (2006). Aile içi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması, Ankara: Elma Yayınevi.

Çeviri Kitap: Bauman, Z., (1995). Yasak Koyucular ile Yorumcular, Çev. Kemal A., İstanbul: Metis Yayınları.

İki Yazarlı Kitap: Keat, R. ve Urry, J., (2001). Bilim Olarak Sosyal Teori, Çev. Nilgün Ç, Ankara: İmge Yayınları.

Dergide Makale: İrem, N., (1999). “Muhafazakar Modernlik, ‘Diğer Batı’ ve Türkiye’de Bergsonculuk”, Toplum ve Bilim, 82 (22), 141-179.

Derleme Kitapta Çeviri Makale: Hall, S., (1998). “Eski ve Yeni Kimlikler”, Anthony D.K., (der.) içinde, Çev. Gülcan S. ve Ümit H.Y., İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 63-96.

Tez: Karadişoğulları, E., (1995). Dergâh Mecmuası, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gazete Yazısı: “İsyân Dalgası Anadolu’da”, Milliyet, 05.06.2013.

İnternette Yazarı Belli Olan Yazı: Belge, M., (2013). “Yeni Salvo”, <http://www.taraf.com.tr/murat-belge/makale-yeni-salvo.htm>., 01.06.2013.

İnternette Yazarı Belli Olmayan Yazı: “Wikipedia'da Çapulcu Başlığı Açıldı”, (2013). http://www.radikal.com.tr/turkiye/wikipediada_capulcu_basligi_acildi-113684., 05.06.2013.

Kurum Yayınları: DPT (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994, Ankara.